

הלכות אליהו

הלכות תפילה ביהכ"נ וברכות

קונטרס הכנה לרבנות
סיכום תמציתי של יסוד ההלכה
טור זב"י שז"ע ונושאי כליו

מהדורה מיוחדת לאתר סמיכה

ניתן להשיג את הקונטרס המלא במחיר עלות ההדפסה של

20 ₪ בלבד, במוקדים שונים בכל רחבי הארץ.

לפרטים: 0548468383

זיכני השי"ת בטובו וחסדו

הצב"י

אליהו יוחאי אלקיים

מחב"ס אפיקי אליהו על התורה

פעיה"ת ביתר עילית תובב"א

אדר שנת תשע"ח

מהדורה שנייה טבת שנת תש"פ

ניתן להשיג את הקונטרס בדמי עלות

ברז' הזווה מלובלין 45/1 ביתר עילית

וכן במוקדים נוספים בכל זולקי הארץ

להערות והארות, או להשגת הקונטרס.

וכן להנצוות לע"נ, לרפואה או להצלחה.

ניתן לפנות לפל':

0548468383

ניתן להשיג חיבורים נוספים מספרי המחבר:

חלקת אליהו בנושאים נוספים:

נדה

שבת

איסור והיתר

חופה וקידושין

מצוות התלויות בארץ

חגים

אבלות

עירובין

מקואות

שביעית

מילה וגירות

אפיקי אליהו – על התורה

ב"כ על התורה, פירושים חדשים וביאורים על התורה המאגדים לאגודה אחת לפי סדר הפרשיות והנושאים שבפרשה, על דרך המוסר והדרש, תוך ביאור כולם ביסוד אחד]

© כל הזכויות שמורות

elkayam.e5@gmail.com

בס"ד, ט"ז שבט תשע"ח, 4-724/ע"ח

דברי ברכה

הובא לפני גליונות הספר **"חלקת אליהו"** סיכום הלכות מצוות התלויות בארץ, עירובין, מילה וגרות, מעשה ידיו להתפאר, של היקר והנעלה, שוקד באהלה של תורה, משנתו סדורה וערוכה, יראת ה' היא אוצרו, טעמו ונימוקו עמו, חכו ממתקים וכולו מחמדים, תהלתו בקהל חסידים, שמן תורק שמו, כבוד שם תפארתו, הרה"ג **אליהו אלקיים שליט"א**.

כבר איתמחי גברא בכמה חיבורים חלקת אליהו על הלכות נדה, ואפיקי אליהו על התורה, שנתקבלו בשמחה בין האברכים היקרים ה' עליהם יחיו, שלומדים הלכה ולמעשה, ובספריו אלה מקבץ כעמיר גורנה יסודות ההלכה בש"ס ובפוסקים ראשונים ואחרונים, ובעיקר ממה שמוכא בטור וב"י, ועיקרי נושאי הכלים והביא כל הלכה מה שנתבאר בתמצית ובקצרה. וסידר הכל בסדר נאה ונכון, דבר דבור על אופניו, תפוחי זהב במשכיות כסף, בלשון צחה וברורה למען ירוץ הקורא בו. וכמעשהו בראשונה כך עשה בספרים אלו, ובעזר ה' יהיה לעזר ולתועלת לדעת סיכום ההלכות בנקל, ולפעלא טבא אמינא, איישר חיליה לאורייתא.

ואכן על בני התורה ואברכי השיבות לשקוד על דלתות דברי הב"י מיד לאחר הנישואין, אחר ידיעת הש"ס והראשונים בהבנה ישרה, ובלמוד הב"י כל סוגיא שהב"י מזכיר דברי איזה גמרא, יש לו לפתוח את הגמרא ולעיין בדבריהם, ולחזור ללימוד הב"י. וגם צריך לחפש היטב בספרי האחרונים ואחרוני האחרונים, אשר הם לנו לעינים, ויהיה זריז ונשכר לדפוק על דלתות ספריהם הקדושים, כי הם רבותינו המראים לנו את הדרך הישרה בנתיבות ההוראה, ותשועה ברוב יועץ. ואז סמוך לבם בטוח בה' שלא יכשלו בהוראותיהם, ושומע לנו ישכון בטח.

וכתב הסמ"ע, שכוונת מרן הש"ע בחיבורו היתה שלא יפסקו דין מהש"ע לבד מבלי ללמוד תחלה מקור הדין בטור וב"י, וטעמו ונימוקו עמו, כדי שלא יטעה בלימוד דבר מתוך דבר בדימוי שאינו נכון. והן עתה בזמנינו רבים חושבים עצמם כאילו הם מדור דעה, ומצפצפים הלכה מתוך דברי הש"ע לבדו, והם מחריבי עמנו, עזבו חק הפרו ברית, וגורמים רעה לנפשם. ואותם המורים הלכה מתוך הש"ע ואינם יודעים טעמי ההלכה בדיוק, טעות נופלת בהוראותיהם, והרי הם בכלל המורים בהלכה מתוך משנתם שהם מבלי עולם, ויש לגעור בהם, אלא צריכים לדקדק בידיעת מקורות ההלכה בתלמוד ובפוסקים, שהוא שימוש תלמידי חכמים. וכמבואר בתשובת מרן הב"י, שכל דיין הפוסק מתוך שלחן ערוך לבד, ואין ספר בית יוסף לפניו, בודאי שישגה בהוראותיו, ולכן אשרי אדם השומע לשקוד על דלתות מזוזות פתחי הב"י, אשר בלעדיו לא ירים איש את ידו ואת רגלו לדרוך בנתיבות ההוראה. וע"י ההתמדה בלימוד הב"י ילמד אדם דרכו הישרה של מרן שיהיה עמו עוז ותושיה, לפסוק גם בהלכות החמורות, ושלא כדרך המלקטים אחרי הקוצרים, שמתפקים בעיון שטחי בש"ע ובספרי האחרונים, מבלי לעיין היטב במקור הדברים בב"י. וכתב בשו"ת שבט הלוי, כי החזון איש היה לומד בנעוריו הרבה בספר הב"י, והיו חבריו מלעיגים עליו, שיהיה מלמד תינוקות, ולבסוף נעשה מה שנעשה, וכל גדולי הדור משכימים לפתחו, וכל זה לא בא לו אלא מכח לימוד הבית יוסף.

וראה בעין יצחק ח"א (כללי התלמוד) שהארכנו לבאר שאין לפסוק דין מהש"ע לבד, ולדמות מילתא למילתא, או לדייק איזה פרט מהש"ע בלי לימוד הב"י, וכדמשמע מהקדמת הסמ"ע. וז"ל המהרש"א סוטה (כג): ובדורות הללו אותם שמורים הלכה מתוך הש"ע, והרי הם אינם יודעים טעם הענין של כל דבר, אם לא ידקדקו

Yitzchak Yosef
The Rishon Lezion Chief Rabbi Of Israel
President of The Great Rabbinical Court

יצחק יוסף
הראשון לציון הרב הראשי לישראל
ונשיא בית הדין הרבני הגדול

מתחלה בדבר מתוך התלמוד [והראשונים], שהוא שימוש תלמידי חכמים, טעות נופלת בהוראותיהם, והרי הן בכלל מבלי עולם, ויש לגעור בהם. ע"כ.

וכיו"ב כתב בשו"ת שבות יעקב ח"ג (סימן צח), שהמורים הלכה על פי ספרי הקיצורים מבלי לעיין במקור הלכה, באים לידי טעות בהוראה. וכתב, עוד, שאין דעתו נוחה באלו ספרי ליקוטים של אחרונים, כמו לחם הפנים, וגן נטע, וכאר היטב, כי לא הטיבו אשר דיברו שהם רק כמעתיקים מספר אל ספר, לבדוק בחורים וסדקים כל מקום שימצאו איזה חומרא, מציאה היא בידם להעתיקם, ואל תסמוך עליהם כלל, ובעלי ליקוטים אלו לאו דסמכא אינן, כי אין בידם הכרע להכריע מדעת עצמן, או מדעת הפוסקים הלכה כמאן, וכ"ש להקל אין שומעין להם, ולא נאה להם חיבורים כאלה, אם לא שהם מפורסמים למומחין שהומחו רבים עליהם, כמו בעל פנים חדשות, וכנה"ג, ולקט הקמח, ע"כ.

גם הגאון ר' יצחק מזיא בשו"ת יפה נוף (בשונות שבסוף הספר סימן ה) כתב, נשאלתי אם יש להורות אחר שלחן ערוך דמהר"ם מאיסרליש ז"ל, מאחר שקיבץ כל החומרות מכל הבתראים, וכל מנהגי המדינות והארצות שלנו כאשר נמצא בהקדמתו. תשובה: אומר אני דבודאי הגאון ז"ל מעלתו אין לה ערך ושיעור, ומאן יהיב לן מעפריה. ושלחנו ערוך בכל מיני מטעמים וכו' וכל ת"ח שלמד ספר ארבעה טורים עם הבית יוסף, ויודע מקור ושורש כל דין ואיסור מהיכן נודע ומתפשט על שרשו ומתכונתו וכו' הש"ע הלז הוא לו לעטרת תפארת להקל על המעיין וכו' והרבה תועיל לחכמים וכו' אבל הרבה תלמידים שאינם יודעים שורש ומקור מהדינים או ההוראות ומורים מתוך הש"ע, אומר אני עליו כל המורה מהש"ע, אל יהי בכלל ברוך, כי אינו מבין שום דבר על שורשו, ויבא לאסור את המותר ולהתיר את האסור. עכ"ל. ואח"כ הביא תשובת הרא"ש הנ"ל וכתב דכל מ"ש הרא"ש על הפוסקים מתוך ספר הרמב"ם, הוא הדין והוא הטעם למורים מתוך הש"ע שמתירים האיסור. עכ"ל.

ומהר"ר שמואל קיינובר בעל תפארת שמואל, כותב בתשובתו שבספר נחלת שבעה (סימן ב) אל הרב המחבר נחלת שבעה, מה שחידש כת"ר בזה דברי שגגה הם, כי שם אל לבו רק דברי האחרונים הט"ז והש"ך, וכנראה שאין ספר ב"י תחת ידו, ואני לא כן עמדי, כי עד שאנו מגרמי גרמי באחרונים, ניכול בישראל שמנה אפתורא דדהבה דהש"ס והראשונים הרי"ף הרמב"ם והרא"ש שהם יתד שהכל תלוי בו. ויש למעלת כת"ר למכור ספרי האחרונים ולקנות ד' טורים עם הב"י. [והביא דברי תשובת הב"י, אכן העזר הנ"ל]. וזה כעין מ"ש הרא"ש בתשובה (כלל לא דין ט) לגבי המורים הוראות מתוך דברי הרמב"ם ואינם בקיאים בגמ' ובמקורות ההלכה, בודאי שהם טועים לאסור את המותר ולהתיר את האסור. ע"ש. וע"ע בשו"ת שבות יעקב ח"ג (סימן צח), ובשו"ת שואל ומשיב קמא (חלק ב סימן ד), ובמשכנות הרועים (מערכת ח' אות נט), ובש"ע הגר"ז (הלכות ת"ת פרק בק ס"א).

ומ"מ אחר הלימוד ביסודיות בהבנה ובעמקות, ספרים אלו יהיו לתועלת לזכור את עיקרי ההלכה והשיטות, לסיכום הדברים בלבד, ויהיו לתועלת מרובה בעזר ה'.

וברכתי להרה"ג המחבר שליט"א שיהי רצון ויפוצו מעיינותיו חוצה, להגדיל תורה ולהאדירה, ולזכות את הרבים בתורה שבכתב ובתורה שבעל פה, לדעת את הדרך אשר ילכו בה. שובע שמחות, וכל טוב.

בברכת התורה,

יצחק יוסף

הראשון לציון הרב הראשי לישראל
ונשיא בית הדין הרבני הגדול

בס"ד מוצש"ק פ' בשלח ט"ז שבט התשע"ז

לכבוד ידידי וחביבי ליש ולביא

האברך כמדרשו הרה"ג אליהו אלקיים שליט"א

ר"מ ישיבת היכל מאיר ביתר עילית

ומחה"ס אפיקי אליהו עה"ת

שבעתי עונג רב בעוברי בין בתרי גליונות ספרו "חלקת אליהו" הלכות גדה וטבילה, בו תימצת בקיצור גמרץ את שיטות הפוסקים ראשונים ואחרונים על סדר השו"ע בטוב טעם ודעת דבר דבור על אפגו, והכל עשה בעטו ובעתו בשפה צחה וברורה, ואין ספק כי הלומדים הבאים להבחן בנושא זה ימצאו כל אשר לבם חפץ, איישר חיליה לאורייתא!

והגם שאין דרכי לבא בהסכמות, יצאתי מגדרי לכבוד הרב המחבר שליט"א, הנמנה בין המתמחים בבית ההוראה שעל ידינו בענייני יו"ד ח"ב הלכה למעשה, והריני לברכו בברכת התורה יהי רצון שחפץ ה' בידו יצליח לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא כמשאת נפשו הטהורה, ויזכה לחבר עוד כהנה וכהנה חיבורים נצרכים ומועילים, יפוצו מעיינותיו חוצה להגדיל תורה ולהאדירה ברוב טובה וברכה שלום ושלוה והשקט ובטח.

קדישת המרה

שלח פני

Shlomo Moshe Amar

Rishon Lezion

Chief Rabbi Of Jerusalem

שלמה משה עמאר

הראשון לציון

הרב ראשי לירושלים

בעה"ת"ש, ו' אדר א' תשע"ט

אגרת ברכה

הובאו לפני גיליונות מהספר "חלקת אליהו" אשר אסף וערך מעלת הרב אליהו אלקיים שליט"א על השולחן ערוך אורח חיים וראיתי שמלאכה גדולה עשה שהביא מקורות להלכה מהגאונים הראשונים, ועד אחרוני האחרונים. וכתב הכל בשפה ברורה ונעימה למען ירוץ בהם הקורא, ואברכהו שחפץ ה' בידו יצלח, ויפוצו מעינותיו חוצה מתוך בריאות ורוב טובה עד ביאת גואל צדק אמן.

בברכת התורה,

שלמה משה עמאר

הראשון לציון

הרב הראשי לירושלים

גַּר זְעֵמָה יָד וְשֵׁם

זְכוּת הַזֵּיבוּר תַּעֲמוּד

לַעֲנֵן סָבִי וּסְבָתִי עֵינָה

ר' אֵלִיָּהוּ יִזְוֵיָא בֵּן חֲזָנָה אֲלַקְיִים זִיל
וּמְרַת גְּמִילָה בַּת זְוֹדָרָה אֲלַקְיִים זִיל

וּלְעֵנָן סָבִי וּסְבָתִי עֵינָה

ר' סַעֲדִיָּה בֵּן שְׁמֵעָה גִּזִּי זִיל
וּמְרַת כַּדִּיָּה בַּת יִזְוֵיָא גִּזִּי זִיל

וּלְעֵנָן דְּרֵדִי

אֲבִישֵׁי בֵּן כַּדִּיָּה גִּזִּי זִיל

לַעֲנֵן דְּרֵדִי הַקָּרִים

רוּחִים בֵּן חֲזָנָה בֵּן זִיל
יִגָּל בֵּן פִּלְלָה זְאֵמָה זִיל
ת.ג.ג.ג.ג.ה

זכות הקונטרס תעמוד לרפואת

ר' אַבְרָהָם אֲלֶבֶרֶט [בְּרַח] לִוי בֵּן מְרִים חֵי"ו
וּמְזֹל לִוי בַּת שְׂרָה חֵי"ו

יזכה אותם ה' באריכות ימים ושנים, רפואה שלימה ובריאות איתנה מתוך נהורא מעליא. א.ב.ר.

ברכה והצלחה, לידידי היקר, איש החסד, מחבב התורה ולומדיה בכל נפשו ומאודו

ר' מִרְדְּכַי זְדָה שְׁלִיט"א

ולנוות ביתו שושנה חיי"ו ולכל בני ביתם

יבורכו ממעין הברכות בכל טוב סלה, בבריאות נחת ושלוה.

ימלא ה' כל משאלות ליבם לטובה, שפע ברכה והצלחה ברוחניות ובגשמיות, וכל מיילי דמיטב, בכל מכל כל.

זכות הקונטרס תעמוד לרפואת והצלחת אימו

מֵרַת דִּינָה מִכְּטָרִים בַּת טַאָס תְּלִיט"א

שתזכה לראות כל יוצאי חלציה עובדי ה' בבריאות איתנה, בשלווה ובנחת.

ברכה והצלחה לידידי חביבי, השוקדים באהלה של תורה

חֲרָה"ג עֲמֵנְאֵל פֶּסַח שְׁלִיט"א

חֲרָה"ג רַמֵי רִבִּינוּב שְׁלִיט"א

חֲרָה"ג יַחֲזֵק חֲכַמְזָה שְׁלִיט"א

חֲרָה"ג חֲנֻךְ בֵּן מַעֲזָה שְׁלִיט"א

תחת כל טרחתם וערתם הענומה בהפעת חיבורי הלכת אליהו ברחבי הארץ.

יבורכו ממעין הברכות בכל טוב סלה, הם וכל בני ביתם, יישר כוחם וחילם לאריותא.

ימלא ה' כל משאלות ליבם לטובה, שפע ברכה והצלחה ברוחניות ובגשמיות.

הכרת הטוב התודה והברכה

לְהַאי גְּבַרְא רַבָּא, גְּרִיס בְּאוּרִייתָא תְּדִירָא, וְלֹא מוּזְזִיק טִיבּוּתָא לְנַפְשֵׁיהּ, רַאשֵׁי הַכּוֹלֵל הַיֶּקֶר

דְּרָה"ג מְשִׁיזֵן שֵׁם טוֹב שְׁלִיט"א

על כל הטובה אשר גמלני עד הנה, ועל עזרתו העצומה להמשיך וזיבור קונטרס זה וקונטרסים נוספים בעז"ה.

להמשיך התעלותי בתורה מתוך נזות ועלולה.

ימלא ה' כל משאלות ליבם לטובה, לו ולכל אנשי ביתו, לזכות לראות כל זרעו זרע קודש ברך ה', לאורך ימים

ושנות זויים טובים אמך.

הכרת הטוב, התודה והברכה, לאיש האשכולות רב המעלות, איש הזוסד, מקים עולה של תורה

מֵרַ יִצְחָק סִידֵס דִּיזִי

זכות הלימוד תהיה לענ"ג קרוביו

ר' מִישָׁה בֵּן עֲרָה סִידֵס זִיל

וְלִבְיַע כִּד אֲלֹל תִּשְׁמֹז

מֵרַת רוּזֵל בַּת רוּזָה סִידֵס עֵינָה

וְלִבְיַע יִזֵן מַנּוּם אֲב תִּשְׁטִיט

אֲבָרָהָם בֵּן רוּזֵל סִידֵס זִיל

וְלִבְיַע כִּד שִׁבְטֵי תִשְׁעִיז

מלך מלכי המלכים ברוחניו ורוחו עליהם, יוזוס ויוזומול עליהם, ויולה אליהם השלום, ועל משכבם יהיה שלום, ותהי נשמתם צרורה בצרור הזויים. אכ"ר.

פתח דבר

אודה ה' בכל לבב על אשר זיכנו להיות מיושבי בית המדרש, ואשר זיכנו ברחמינו בחכמה ובדעת לסדר ולחלק סיכום תמציתי בהלכות תפילה ביהכ"נ וברכות, ולהאיר לרבים אור.

מלפנים זאת, שכל מחבר חבור מקדים הקדמה בראש חיבורו. מהם נהגו להודיע ולהוודע מה ראו על ככה ומהו תוכן חיבורם, מהם נהגו להקדים תכלית כוונת תועלת חיבורם, ומהם עקבותיהם עקב ענווה ויראת ה' הקודמת להכמתם.

זהו והיה לבעל דין מקום לומר, מה לתבן את הבר, ובמקום דיוקוקין דנורא ובעורין דאשא, מאן מעייל בר נפחא לתמן. מ"מ, ראיתי לחבר חיבור זה עקב ראיתי אריכות רבה או השמטת דברים בשאר חיבורים דומים לחיבורי זה, לכך ראיתי לחבר חיבור תמציתי בתכלית, אשר יועיל ללומדי הלכות תפילה ביהכ"נ וברכות, לסיכום ולזיכרון הדברים לאחר כל אריכות השקלא וטריא אשר בדברי הטור וב"י שו"ע ונושאי כליו.

לזה, קראתי שם חיבורי "**חלקת אליהו**" כדרך מטרת הקונטרס אשר הינה "לחלק ולסדר" כל סעיף וסעיף על הסדר, בתמציתיות ובסיכום מסודר. בכדי שיהיה לתועלת ללומדי הלכות תפילה ביהכ"נ וברכות, המבקשים לעשות סדר בסידור ה"בסיס להלכה" והם הטור וב"י יחד עם השו"ע ונושאי כליו על דף השו"ע.

פעמים רבות מאריך הלומד בלימוד דפי הב"י באריכות, או בפת"ש וביאו"ה ארוכים וכדו', ובסוף לימודו מבקש "לסכם" בראשו את כל הדעות ומה יצא לו מכל עיון ההלכה – והוא הבסיס לכל זכירת מה שלמד יום שלם.

לכך ראיתי לחבר "סיכום תמוצת ומסודר" בלי תוספות מרובות – דווקא בשביל שלא יסתבך הלומד בשיטות נוספות אשר לא למדס על הדף בבחינת תפשת מרובה לא תפשת.

בחיבור זה באתי בעיקר לחבר ולשלב בכדי שיוכל למצוא ולהזכר בדברים שלמד.

כ"כ, פעמים רבות ציינתי את דברי השעה"צ רק בסוגריים מרובעות, ולא כדברים מפורשים, למען תועלת הלומד שלא יהיו לו ריבוי שיטות אשר אף במשנ"ב אינן מובאות, ואשר יכולות הן להקשות על זיכרון הדברים.

כ"כ, למרות שינוי מתכונת המבחנים ברבנות הראשית, השארתי את דברי הביאו"ה והשעה"צ אשר נתחברו כבר בחיבור הקודם בהלכות תפילה וברכות, מחמת ההכרח להבנת דברי המשנ"ב ביתר שאת, ושב ואל תעשה עדיף.

על אף שאין מדרכנו להסיף פוסקים נוספים מלבד טור וב"י, ד"מ, שו"ע ומשנ"ב, בכל זאת, במקצת מחיבור זה, הוספתי בשולי הסיכום בקטן את פסקי מו"ר רשכבה"ג פוסק הדור הג"ר עובדיה יוסף זצוק"ל, מפני שהיו מקומות בהם חשבתי כי הדבר מוכרח בכדי שלא יטעו לומדי הקונטרס בני עדות המזרח מהי ההלכה הנכונה והנהוגה לבני עדות המזרח.

ברצוני להדגיש כי אין חיבור זה תחליף ללימוד מתוך ספרי הב"י והאחרונים, כי עיקר הלימוד בנושאי הלכה זה להתייגע ולעמול בהבנת הסוגיות ועיון עמוק בדברי הראשונים והאחרונים, וכל חיבור זה לא נועד אלא לסייע לחזרה ולזכירה את מה שנלמד בעיון ובעומק.

ובעמדי בשערי חיבורי, הנני רואה חובה לעצמי להודות בפי רבים, למו"ר הרה"ג משה פינרי שליט"א ראש בתי החוראה "אפיפי מים" בכל תפוצות ישראל בארץ ובעולם. המומחה הכי גדול בדורנו בהלכות נדה. אשר הדרכנו ומדריכנו בשימוש מעשי מעמיק ויסודי להיות מורי חוראות בישראל, בטרחה והשקעה גדולה על חשבון זמנו היקר.

ברצוני להודות למו"ר רה"י הג"ר אליהו עיון סופר שליט"א, אשר הדרכנו ללמדנות התורה ויראת ה', בתוך מחיצות אוהל תורתו בישיבה המעטירה ושיבת רכסים בחבורא קדישא ומעלייתא.

ברצוני להודות למו"ר הרה"ג עמי מזרחי שליט"א אשר לימדנו והדרכנו בדרך הברורה בלימוד ההלכה, עד הגיענו לכדי חיבור זה. ברצוני להודות להורי היקרים אא"ר שלום הי"ו וא"מ אורנה תחי' אשר עורוני רבות רבות, ולא חסרו מאונם ומהונם בטרחה בגוף נפש וממון מתוך אהבה רבה, ברעונם לראותנו עוסקים בתורת ה' כדרך ישראל סבא, ימלא ה' כל משאלות ליבם לטובה, ויזכו לראות כל יוצאי חלציהם ת"ח עובדי ה' כשאיפת ליבם, באריכות ימים ושנים עד ביאת גואל צדק בב"א.

ואני אברך ולי נאה לברך את נות ביתי רעיית היקרה עקרת הבית ועזרתי בחיים מרת נעמה תחי' מנשים באוהל תבורך, אשר לרוב מסירותה הגדולה בכל מכל כל הגענו עד הלום. ואשר כל התעלותי בתורה בזכותה היא. יהי רצון שזנכה יחדיו לראות כל זרענו לימודי ה' עוסקים בתורה, ומזכים את הרבים, ללמוד וללמד לשמור ולעשות, ולא תמוש התורה מפניו ומפי זרעו ומפי זרעו עד עולם. ונזכה לבריאות איתנה ונהורא מעליא לאורך ימים ושנות חיים וכל טוב.

אברך ה' אשר יעצני ועד כה ברכני לחלל ולגמור חיבור זה, אוחילה לאל אחלה פניו שיזכנו שיתפשטו חיבורי אלו בכל ישראל, למען אחיה בכלל מצדיקי הרבים, ויזכנו לחבר עוד חיבורים הרבה לזכות הרבים.

מודה לשעבר ומבקש על העתיד

העב"י

אליהו יוחאי אלקיים

תוכן העניינים

הלכות תפילה.....א

הלכות נשיאת כפים.....קטז

הלכות נפילת אפים.....קמא

הלכות בית הכנסת.....קנג

הלכות ברכת הפירות.....קפה

הלכות ברכת הבשמים.....רלו

הלכות ברכת הנסים.....רמז

הלכות ברכות שונות.....רנא

הלכות תפלה

סימן פט

סעיף א'

זמן תפלת השחר

מקור: ברכות (כו.) - מחלוקת, ת"ק: תפילת השחר עד חצות. ור' יהודה אומר: עד ד' שעות.

מצוותה שיתחיל עם הנץ החמה, כדכתיב: "ייראוך עם שמש". (שו"ע)

ויזהרו להמתין מלברך על התפילין עד שיכיר את חבירו הרגיל עמו קצת ברחוק ד' אמות,

דמקודם אסור לברך עליהן. (משנ"ב א')

□ התפלל משעלה עמוד השחר והאיר פני המזרח - מחלוקת

שו"ע: יצא רק בדיעבד.

ואפילו שלא בשעת הדחק.

פר"ח: לכתחילה יצא, דמשהאיר הוא זמנה לכתחילה. (ביאו"ה)

לכו"ע - בשעת הדחק כגון במשכים לצאת לדרך וכה"ג שאר דחק ואונס אפילו לכתחילה מותר.

(משנ"ב ג')

לכו"ע - בחג השבועות שניעורין כל הלילה מותר להתפלל קודם הנץ. (משנ"ב א')

□ עלה עמוד השחר ולא האיר פני המזרח - מחלוקת

שו"ע: לא יצא.

מג"א ופר"ח: יצא בדיעבד.

הכריע הביאו"ה - בשעת הדחק אם התפלל קודם שהאיר המזרח - יצא בדיעבד, ואינו חוזר

ומתפלל, ובדאי יש לזהר בזה מאוד אפילו בשעת הדחק. (ביאו"ה ד"ה ואם)

לכו"ע - אם התפלל לפני עלות השחר לא יצא. (משמעות השו"ע)

□ משך זמנה עד סוף ד' שעות שהוא שליש היום.

□ ואם טעה והתפלל אחר ד' שעות עד חצות - אע"פ שאין לו שכר כתפלה בזמנה, אך שכר תפלה עכ"פ

יש לו. (שו"ע)

□ אם עבר במזיד - מחלוקת ראשונים

רמב"ם: אפילו במזיד שהה את התפלה עד שעבר זמנה ואח"כ התפלל אעפ"כ יצא ידי חובת תפלה אף

שהיתה שלא בזמנה.

ראב"ן: בהזיד עד ד' שעות שוב לא מצי להתפלל כלל. (בי"י)

פסק השו"ע - כרמב"ם, ואפילו במזיד מתפלל אחר ד' שעות.

וצידד המשנ"ב - לכתחילה אם לא התפלל מקודם צריך להתפלל אחר ד' שעות עד חצות, רק טוב

שיתפלל אז בתורת נדבה. (בי"י ומשנ"ב ו')

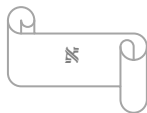
□ תיכף אחר חצות - מחלוקת

רמ"א: אפילו תיכף אחר חצות אסור להתפלל שחרית. דאחר חצות אסור להתפלל תפלת שחרית.

ויש מקילין: בהחצי שעה שאחר חצות. (משנ"ב ז')

הכריע המשנ"ב - שעדיף לחכות לזמן מנחה ויתפלל מנחה שתיים. אמנם בדיעבד אם התפלל שחרית בחצי

שעה זו שאחר חצות יצא וא"צ להתפלל שנית. (משנ"ב ז')

סעיף ב'**להקדים שלום לחבירו קודם שיתפלל**

מקור: ברכות (יד). – כל הנותן שלום לחבירו קודם שיתפלל – כאילו עשאו במה. פסק השו"ע – כיון שהגיע זמן תפלה אסור לאדם להקדים לפתח חבירו ליתן לו שלום.

הטעם: משום ששמו של הקב"ה שלום. (שו"ע)

« **מתי** הוא זמן תפלה שאסור להקדים שלום – מחלוקת

מג"א ומשנ"ב: מעמוד השחר.

ט"ז: מנץ החמה. (משנ"ב חי' ושעה"צ י"ד)

אבל מותר לומר לו צפרא דמרי טב.

« ואפילו זה אינו מותר אלא כשהוצרך ללכת לראות איזה עסק.

אבל אם אינו הולך אלא להקביל פניו קודם תפלה – אפילו זה הלשון אסור. (שו"ע)

« להקדים שלום במשכים לפתחו בלשון לע"ז – יש לעיין. (משנ"ב י"א)

« המשכים לפתחו בברכת הרחום ירחמך או החנון יחננך וכדומה – מותר, דמברכו בשמו של

הקב"ה. (משנ"ב י"ד)

גברא אלימא

אם יש לחוש לאיבת גברא אלימא – אפילו במשכים לפתחו יכול ליתן ידו בלא אמירת שלום. (משנ"ב י"ז)

« וכשפגעו בדרך – יש להקל בגברא אלימא גם באמירת שלום. (משנ"ב י"ז)

כריעה – מחלוקת

ר' ירוחם: כן אסור לכרוע לו כשמשכים לפתחו.

אורחות חיים: דכריעה אסורה אפילו בלא משכים לפתחו. (שו"ע)

השו"ע הביא את דעת ר' ירוחם בסתמא, ואת דעת האורחות חיים כ"א.

המשנ"ב הכריע – כ"א, דכריעה אסורה אפילו בלא משכים לפתחו. (משנ"ב י"ג)

ואם התחיל לברך הברכות – מחלוקת ראשונים

אורחות חיים: אין לחוש כל כך. (בי"ז)

רי"ף: אפילו התחיל הברכות אסור. (ד"מ ב')

הכריע השו"ע – כאורחות חיים, דאם בירך הברכות אין לחוש ומותר.

« אבל במשכים לפתחו בין לכרוע או נתינת שלום אפילו התחיל בברכות אסור. (משנ"ב י"ד)

אם לא השכים לפתחו – מחלוקת

טור: אם אינו משכים לפתחו אלא שפגע בו בדרך מותר ליתן לו שלום.

ראב"ד ואורחות חיים: אפילו במוצא חבירו בשוק לא יאמר לו אלא צפרא דמרי טב, כדי שיתן לב שהוא

אסור להתעכב בדברים אחרים כלל עד שיתפלל. (שו"ע)

השו"ע הביא את דעת הטור בסתמא, ואת דעת הראב"ד ואו"ח כ"א.

« ואם התחיל הברכות – אין לחוש כ"כ ומותר ליתן שלום. (משנ"ב טו)

המשכים לפתח חבירו לראות שם איזה עסק ואגב אומר לו שלום – מחלוקת

פמ"ג: מותר.

ב"ח וגר"א: אסור אף בכהאי גוונא. (ביאו"ה ד"ה ואפילו)

להשיב שלום

כשחבירו שואל בשלמו – מותר להשיב בכל ענין. (משנ"ב טז)

וכ"ש שמי שכבר התפלל – מותר להשכים לפתחו של חבירו שלא התפלל ליתן לו שלום אף על פי שיצטרך

להשיבו. (משנ"ב טז)

סעיף ג'

אסור לו להתעסק בצרכיו או לילך לדרך עד שיתפלל

מקור: ברכות (יד.) – אסור לאדם לעשות חפציו קודם שיתפלל.

□ **אם אמר שירות ותשבחות ולא התפלל שמו"ע** – מחלוקת ראשונים

תרומת הדשן: עד שיתפלל תפלת שמונה עשרה דווקא.

אורחות חיים: אין לחוש כל כך אחר שאמרו מקצת ברכות קודם שאמרו ברוך שאמר. (בי"י) להלכה – מחלוקת

שו"ע: כתרומת הדשן, דאין לעשות כן כלל.

רמ"א: יש מקילין, וטוב להחמיר בזה.

□ **אך קודם אור הבוקר** – מותר לעשות מלאכה. (משנ"ב י"ז)

« ופשוט דכוונתו בחצי שעה שסמוך לאור הבוקר. (משנ"ב י"ז)

« ומ"מ אין לעשות שום ענין עד שיברך סדר הברכות. (משנ"ב י"ז)

□ מי שיש לו עבדים עברים או משרתים שצריך שימשוהו – ממידת חסידות - יזהירם מבערב שבקומם ממטתם ירחצו ידיהם ויברכו הברכות ויקראו פרשה אחת של שמע ואח"כ יכול לעשות צרכיו.

אך מדינא – אין קפידא. (משנ"ב י"ח) [דלא כהלכות קטנות (שעה"צ כ"ד)]

□ **אפילו אם במקום שיבוא יהיה יכול ג"כ להתפלל עם הצבור בזמנו** – אעפ"כ אסור.

« אבל בשעת הדחק שאין השיירה ממתנת לו יכול לילך מקודם לדרך ויתפלל בדרך. ואפילו אם

כבר הנץ החמה ג"כ מותר בזה. (משנ"ב כ"ו) [דלא כט"ז שחולק. (שעה"צ כ"ז)]

□ **אסור לאכול או לשתות קודם התפילה**

מקור: ברכות (י.) - ואם עשה כן עליו הכתוב אומר: "ואותי השלכת אחר"ך גויך", אל תקרי גויך אל אלא גאיך – אחר שנתגאה זה מקבל עליו עול מלכות שמים.

□ **שתיית מים בלבד** – מחלוקת ראשונים

אבי העזרי: מותר, דלא שייך בהם גאווה.

הכל בו: אף מים אסור, כיון שרצונו ונפשו מלא ממה שצריך. (בי"י)

פסק השו"ע – מים מותר לשתות קודם תפלה.

□ **בין בחול ובין בשבת ויום טוב** – מחלוקת ראשונים

אבי העזרי: בשבת ויו"ט אסור, משום הקידוש.

רא"ש: מותר לשתות בשבת ויו"ט שאין הקידוש אוסרו כיון שעדיין לא הגיע זמנו. (טור ובי"י)

פסק השו"ע – כרא"ש, דמים מותר לשתות קודם התפילה בין בחול ובין בשבת ויו"ט.

□ **אוכלים ומשקים לרפואה** – מחלוקת ראשונים

מהר"י אבוהב בשם אבי העזרי: לרפואה מותר.

ארחות חיים: אסר אפילו מים לרפואה. (בי"י)

פסק השו"ע – כאבי העזרי, דאוכלים ומשקין לרפואה מותר.

« ואף כשאינו חולה גמור – מותר. (משנ"ב כ"ד)

« וכ"ש שמותר לשתות קודם התפלה הרקות ושיקויים לרפואה. (משנ"ב כ"ד)

« אף כשיכול לאוכלם לאחר התפילה – מותר, כיון שהוא מכוי לרפואה. (ביאו"ה ד"ה וכן)

« עדיף להתפלל בביתו ויאכל אחר התפילה, מאשר שיאכל קודם התפילה ויתפלל בציבור [וילך אח"כ לשמוע קדיש וקדושה]. (ביאו"ה ד"ה וכן)

□ **שתיית תה וקפה** – מותר לשתות קודם תפלה כדי שיוכל לכוין דעתו ולהתפלל. (משנ"ב כ"ב)

« **תה וקפה עם סוכר וחלב** – מחלוקת

אחרונים: בלא סוכר ובלא חלב.

העולם נוהגין: להקל לשתות עם סוכר. (משנ"ב כ"ב)

« **לכו"ע** – הוספת סוכר כשבטלי זה אין יכול לשתות התה – אין זה בכלל גאווה.

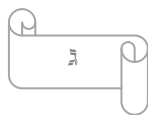
ולא אסרו אלא רק אם נותן הסוכר בתוך התה למתקו.

« **לכו"ע** - מי שיש לו חלישת הלב והוא צריך זה לרפואה – מותר. ומ"מ טוב שיאמר מתחילה

עכ"פ פרשת שמע ישראל. (משנ"ב כ"ב)

« יש למנוע מלשתות התה בבוקר קודם התפלה באסיפת חברים. (משנ"ב כ"ב)

□ קודם מנחה ומעריב – אם הגיע זמנם דינם כמו קודם שחרית. (משנ"ב י"ט)

סעיף ד'**הצמא וחרעב****נחלקו בזה הראשונים**

רמב"ם: הרי הם בכלל החולים אם יש בו יכולת לכונן דעתו יתפלל, ואם לאו אם רצה אל יתפלל עד שיאכל וישתה.

טור: ואף אם אין יכולת לכונן דעתו אל יאכל קודם התפילה. (בי"י)
הכריע השו"ע – דהצמא וחרעב הרי הם בכלל החולים אם יש בו יכולת לכונן דעתו יתפלל. ואם אין ביכולתו לכונן – אם רצה אל יתפלל עד שיאכל וישתה, אך אינו מחוייב בכך משום דעכשיו בזמן הזה בלא"ה אין מכוונים כ"כ. (שו"ע ומשני"ב כ"ו)

סעיף ה'**ואם התחיל לאכול קודם עלות השחר****נחלקו בזה הראשונים**

רא"ש בשם ר"י: צריך להפסיק.

« אפי' היה בהיתר דהיינו שהיה יותר מחצי שעה עד עה"ש. (משני"ב כ"ז)

רשב"א: אינו צריך להפסיק, אפילו התחיל באיסור. (טור)

לכו"ע - לק"ש בלבד שהיא מן התורה – צריך להפסיק אם התחיל באיסור. (משני"ב כ"ט)

לכו"ע - חייב להניח תפילין מקודם שיאכל דהוא ג"כ דאורייתא. (ביאו"ה ד"ה וי"א)

השו"ע הביא את דעת ר"י בסתמא, ואת דעת הרשב"א כ"א.
הכריע המשני"ב – דהעיקר כסברא הראשונה שצריך להפסיק.

□ אכילה קודם עלות השחר

בתוך החצי שעה – אסור להתחיל לאכול.

ודוקא אם אוכל יותר מכביצה דהוי דרך קבע או לשתות בכשיעור זה, אבל בפחות מזה מותר עד עה"ש.

והזוהר כתב: דאפילו קם בחצות הלילה אסור לטעום קודם שמתפלל. אולם שתייה מותר.

ומדינא, אפילו ישן מותר לאכול ולשתות, ומ"מ נכון לכתחלה ליזהר בזה אם אינו מוכרח. (משני"ב כ"ז)

□ אך אם חלש לבו – מותר לאכול או לשתות איזה דבר לחזק גופו, ואין אסור אלא לאכול למלאות תאוותו. (משני"ב כ"ח)

□ במקום ביטול תורה – כשקם קודם אור היום ולבו חלש ועל ידי זה מתבטל מלימודו – מותר לאכול. (משני"ב כ"ח)

סעיף ו'**ללמוד משיגיע זמן תפלה**

מקור: ברכות (ה):

☞ **מי שרגיל להתפלל בבית מדרשו ואינו רגיל לילך לבית הכנסת** – אסור לו ללמוד משיגיע זמן תפילה.

הטעם: דאיכא למיחש דלמא מטריד בגירסיה ויעבור זמן קריאת שמע ותפלה. (שו"ע)

« אפילו יש לו שיעור קבוע מה שלומד דליכא למיחש כ"כ שמא ימשך בלימוד – בכל זאת אסור. (משני"ב ל"ג)

« ואם אדם לחבירו שאינו לומד שאם יטרד בגירסא יזכירנו שלא יעביר הזמן – מותר ללמוד. (משני"ב ל"ד)

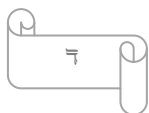
« אם רגילין צבור להתאסף אליו שם – גם בזה מותר, דוודאי יזכירוהו כשיבואו. (משני"ב ל"ב)

□ אבל אם כבר התחיל אפילו אחר שהגיע הזמן – שוב אינו פוסק לתפילה. (משני"ב ל"ו)

« **להפסיק לקרי"ש** – מחלוקת

א"ר: צריך להפסיק ולקרואה כיון שהתחיל אחר שכבר הגיע זמנה.

לבוש: מקל גם בזה. אא"כ ירא שיעבור הזמן. (משני"ב ל')

□ **ללמוד קודם הנץ אחר עלות השחר** – מחלוקת **דרך החיים**: אין אסור אלא משעלה עמוד השחר, אבל קודם לזה מותר אפילו להתחיל. **ישועות יעקב**: מקל לכתחילה אפילו אחר שעלה עלות השחר, כל זמן שלא הגיע זמן סמוך להנץ שראוי להתפלל בו לכתחילה. (משנ"ב ל"א)

☞ **אבל מי שרגיל לילך לבית הכנסת** – מותר. (שו"ע)

☞ **אם הוא מלמד לאחרים** – אפילו אם אינו רגיל לילך לבית הכנסת – מותר. (שו"ע)
 הטעם: כיון שהשעה עוברת, דזכות הרבים דבר גדול הוא, ואם לא ילמדו עכשיו יתבטלו ולא יוכל ללמוד. (שו"ע)
 « אך קרי"ש – אף כשמלמד לאחרים, אם ירא שיעבור הזמן – מחוייב לקרותה מקודם. (משנ"ב ל"ז)

סעיף ז'

לחסתפר סמוך לזמן שחרית

☞ **אם לא עלה עמוד השחר** – מותר להסתפר וליכנס למרחץ שלא גזרו אלא סמוך למנחה שהוא דבר המצוי. (שו"ע)
 ☞ **אבל משעלה עמוד השחר** – גם זה אסור. (משנ"ב ל"ו)

□ **דין, בורסקי וסעודה** – אסור סמוך לשחרית כמו סמוך למנחה. (משנ"ב ל"ו)

□ **לקנות צרכי סעודה בער"ש קודם תפלה** – מותר, דחפצי שמים המה.
 « אבל בחול – אסור. (משנ"ב ל"ו)

□ **אותן המלאכות שדרך בני אדם להשכים להם קודם עלות השחר** – יש שמחמירים וסוברים דבחצי שעה שקודם עה"ש אסור כמו סמוך למנחה. ע"כ טוב שיאמר ברכות מקודם. (משנ"ב ל"ז)

סעיף ח'

בשעת חזקת כגון שצריך לחשכים לדרך קודם זמן קרי"ש

מקור: ברכות (ל). - מחלוקת, אבוב דשמואל ולוי כי הוּו בעו למיפק לאורחא הוּו מקדמי ומצלי וכי מטי זמן קרי"ש קרו... ר' שמעון בן אלעזר אומר: בין כך ובין כך קורא קרי"ש ומתפלל כדי שיסמוך גאולה לתפילה.

נחלקו בזה הראשונים

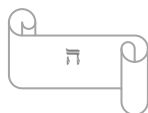
ר"ח, רא"ש וטור: כאבוב דשמואל ולוי שפסקו כת"ק, שמתפלל ואח"כ קורא קרי"ש.
בה"ג: כרי שמעון בן אלעזר, קורא קרי"ש ומתפלל ביחד בדרך כדי לסמוך גאולה לתפילה. (בי"י)
 הלכה – מחלוקת

שו"ע: כרי"ח, יכול להתפלל משעלה עמוד השחר וימתין מלקרות קריאת שמע עד שיגיע זמנה ואף על פי שאינו סמוך גאולה לתפלה הכי עדיף טפי, שיתפלל בביתו מעומד ממה שיתפלל בזמנה והוא מהלך ויסמוך גאולה לתפלה.

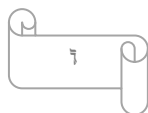
« וזהו טוב יותר משיתפלל בדרך בזמנו עם סמיכת גאולה לתפלה כי בביתו יוכל להתפלל בעמידה. (משנ"ב ל"ט)

משנ"ב: רוב העולם אין נזהרין בזה, ואפשר משום דנוהגים כאידך פוסקים דס"ל דמסמך גאולה לתפלה עדיף ע"כ מתפללין בדרך עם סמיכת גאולה לתפלה. (משנ"ב מ"ב)

□ **אם יודע שגם קרי"ש פסוק ראשון לא יוכל לכיין בדרך** – מותר לקרוא קרי"ש בביתו ג"כ תיכף משעלה עמוד השחר אף על פי שעדיין לא הגיע עיקר הזמן. (משנ"ב מ"א)

- ואם הוא בדרך במלון והשיירא שלו עומדים להתפלל קודם זה הזמן ומשער דעד ברכו יגיע הזמן – יוכל הוא להתחיל ברכת ברוך שאמר ג"כ עמהם לעי"ע בלא תפילין או שילבש תפילין בלי ברכה, ואחר שיגיע בין ישתבח ליוצר יראה אם הגיע הזמן ימשמש בהן ויברך. (משנ"ב מ"י)
- **אם הוא בדרך ומתיירא שיעבור זמן קרי"ש** – יקרא ק"ש בלי ברכות. ואם הוא רואה שיעבור גם זמן תפלה [שהיא רק עד ד' שעות] – ודאי יתפלל י"ח ג"כ בדרך מהלך או מיושב. (משנ"ב מ"ב)
- **כשנוסע בלילה ויכול לבוא במלון להתפלל שם מעריב** – נכון להתאחר להתפלל עד בואו שם ולא יתפלל בעודו בדרך. אא"כ הוא ישן על העגלה, או שהוא ירא שמא לא יהיה לו שם מקום מנוחה להתפלל שיבללוהו שם בני הבית. (משנ"ב מ"ב)

סימן צ

סעיף א'ב'

מקום הראוי לתפילה

□ המתפלל לא יעמוד על גבי מטה ולא על גבי כסא ולא על גבי ספסל. (שו"ע)
מקור: ברכות (י:)

הטעם: מפני שהוא טרוד וירא שמא יפול ולא יוכל לכוין בתפלתו. (משנ"ב ג)
« כשאין גבוהין ג' – מחלוקת
רמ"א: אפילו אינן גבוהין ג' אסור.
הב"ח והט"ז: מתירין. (משנ"ב ב)

□ לא יתפלל על גבי מקום גבוה. (שו"ע)

הטעם: לפי שאין גבהות לפני המקום שנאמר: "ממעמקים קראתיך ה'". (משנ"ב ג)
□ גדר שיעור מקום גבוה – מחלוקת ראשונים
רמב"ם: ג' טפחים.

ארחות חיים: אסר רק ב' טפחים. (בי"י)

פסק השו"ע – כרמב"ם, דשיעור מקום גבוה שאמרו ג' טפחים.

« אבל פחות מג' טפחים – מותר, דאין גבהו ניכר. (משנ"ב ו)

□ היה גבוה ג' ויש בו ד' אמות על ד' אמות – הרי הוא כעלייה ומותר להתפלל בו. (שו"ע)

□ וכן אם היה מוקף מחיצות אע"פ שאין בו ד' על ד' – מותר להתפלל בו, שאין גובהו ניכר כיון שחלק רשות. (שו"ע)

« בימה חדשה שבבהכ"נ שעדיין לא הוקפה מחיצות – פשוט שאסור להתפלל עליה.
ומי"מ, לענין שמש שמקומו לעמוד שם בקביעות לצרכי בהכ"נ – מותר. (משנ"ב ז)

□ אך אם היה זקן, או חולה, או שהיה כוונתו להשמיע לצבור – מותר. (שו"ע)

מקור: תוספתא ברכות (פי"ג הי"ז)

« אולם מקום שיש בו משום ביעתותא – אפילו להשמיע לצבור אסור. (משנ"ב ח')

סעיף ג'

האומנין שעושיין מלאכה לבעל הבית

יכולין להתפלל בראש הזית ובראש התאנה, ואין בזה משום לא יעמוד על גבי מקום גבוה ויתפלל, דכיון שעלו לעשות מלאכתם הוי כמו שעלה לעלייה. ובשאר אילנות צריכים לירד. (שו"ע)

□ הטעם – מחלוקת ראשונים

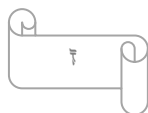
טור ור' יונה: שנשתנה הזית משאר אילנות מפני שיש להם ענפים הרבה יותר משאר אילנות ויש טורח גדול בעלייתם ובירידתם ויתבטלו ממלאכתם ולפיכך אמרו שיתפללו שם.

אבל שאר אילנות דליכא ביטול – ירדו. ובעל הבית אפילו מראש הזית והתאנה צריך לירד

להתפלל דהא אינו משועבד למלאכה שהוא ברשות עצמו ואם הקילו אצל פועלים מפני

ביטול מלאכה לא הקילו אצל בעל הבית.

רש"י: פירש הטעם משום ביעתותא. (בי"י)

סעיף ד'

צריך לפתוח פתחים או חלונות כנגד ירושלים כדי להתפלל כנגדן.

מקור: ברכות (לד):

הטעם:

- א. רש"י: כשנתבטלה כוונתו ישא עיניו לשמים לעורר הכוונה. ולפי זה צריך שיהיו פתוחין לאותו רוח שמתפלל.
- ב. ר' יונה: מפני שע"י ראית האור תתיישב דעתו יותר, ויוכל לכוין כראוי.
- ג. ע"י שיהיו פתוחין כנגד ירושלים, ע"י ההבטה הזאת יכוין בתפילתו כנגד המקום יותר – ותהיה תפילתו רצויה ומקובלת. (בי"י)
- « ואפילו בבהכ"נ כשמתפלל עם הצבור – נכון ליזהר בזה. וכ"ש כשמתפלל בבית ביחדי דצריך ליזהר בזה לכתחילה. (משנ"ב ח')

□ **וטוב שיהיה בבית הכנסת י"ב חלונות.** (שו"ע)

מקור: זוהר (פקודי רנא).

« יכולין הן להיות לאיזה צד שירצה.

אך בתנאי שיהיה גם בצד שמתפלל לכיוון ירושלים. (משנ"ב ט')

סעיף ה'

לא יתפלל במקום פרוץ כמו בשדה

מקור: ברכות (לד): - דאמר רבא: חציף עלי מאן דמצלי בבקתא.

הטעם:

- א. רש"י: מפני שכשהוא במקום צניעות חלה עליו אימת מלך ולבו נשבר.
- ב. מהר"י אבוהב: מאחר שהוא במקום מגולה ואינו נכנע לפני בוראו להסתתר במקום נסתר, אע"פ שאין נעלם מנגד עיניו הרי זה עז פנים. (בי"י)

□ **אם עומד במקום שאין מפריעים לו עוברי דרכים** – מחלוקת

לחד תירוצא דתוספות: אם הוא עומד בצד הדרך במקום שאין מתיירא שיפסיקוהו עוברי דרכים מותר.

ב"י: ממאן בדבריהם. (בי"י)

□ **אך עוברי דרכים** – לכו"ע מותרים להתפלל בשדה.

« ומי"מ כשיש שם אילנות – טוב יותר שיעמוד שם ביניהם ויתפלל. (משנ"ב י"א)

□ **אם נזדמן לו בית שאין בו חלונות ובקעה** – טוב יותר להתפלל בבית שאין בו חלונות. (משנ"ב י"ב)

□ **מקום שהוא מוקף מחיצות** – אף על פי שאינו מקורה – מותר. (משנ"ב י"ב)

סעיף ו'

תפילה בחורבה

מקור: ברכות (ג).

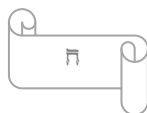
פסק השו"ע – דלא יתפלל בחורבה.

הטעם: מפני חשד, ומפני המפולת, ומפני המזיקים. (שו"ע)

□ **אך אם הם שנים** – מותר ליכנס בה **אם היא בריאה** וחזקה ועומדת בשדה. (משנ"ב)

□ **מוטב להתפלל בדרך מבחורבה**, ואפילו כשאין בה אלא טעם אחד.

« ואם הוא מתיירא שיפסיקוהו עוברי דרכים יתפלל תפלה קצרה. (משנ"ב י"ג)

סעיף ז'

לא יתפלל אחורי בית הכנסת אם אינו מחזיר פניו לבית הכנסת

מקור: ברכות (ו):

□ **גדר אחורי בית הכנסת** – מחלוקת ראשונים

רש"י וטור: הוא הצד שהפתח פתוח בו והוא הפך הצד שפונים אליו הקהל כשמתפללים.
ר' יונה: מפרש להיפך. (בי"י ושו"ע)

הכרע השו"ע – דראוי לחוש לדברי שניהם. שלא יתפלל אלא במערב ויחזיר פניו לבהכ"נ.
« ואף דזה מותר לכו"ע, מ"מ אין מותר אלא מדוחק, אבל בלאו הכי מצוה להתפלל בבהכ"נ. (משנ"ב י"ח)

□ **כשאין הציבור מתפללין שמו"ע** – מחלוקת

בתשובת יד אליהו: המתפלל אחורי בהכ"נ לא שייך אלא דוקא כשהצבור מתפללים תפילת י"ח והוא ג"כ מתפלל י"ח.

מאמר מרדכי: חולק עליו. (משנ"ב ט"ו)

□ **כשמתפלל בביתו הסמוך לבית הכנסת**

כל זה כשניכר שמחזיר אחוריו לבית הכנסת אבל אם הוא מתפלל בבית הסמוך לבית הכנסת פניו כנגד ארץ ישראל כראוי ואחוריו לכותל ביתו שהוא כותל בית הכנסת – מותר, שאינו ניכר שמחזיר פניו מבית הכנסת. (שו"ע)

« וה"ה בעזרות הבנויות בכותל מזרחי – מותר להתפלל שם דחדר הוא ואין נראה כאחוריו לבית הכנסת. (משנ"ב כ"א)

□ **כשמתפלל בשאר צדדים חוץ לבית הכנסת** – מחלוקת ראשונים

הגהות סמ"ק בשם יש מפרשים: אף לצדדין אסור.

ר' יונה: לא חיישינן להו. (בי"י)

פסק השו"ע – דיש להחמיר שיחזיר פניו לבית הכנסת. (שו"ע)

« ומדובר בשאי אפשר לו להפוך פניו למזרח, כגון שיש צואה לפניו כמלא עיניו. דא"כ בודאי הפוך פניו למזרח. (משנ"ב י"ט)

סעיף ח'

אסור לעבור חוץ לבית הכנסת ביצי שזפתח פתוח בו בשעה שהצבור מתפללים.

מקור: ברכות (ח):

הטעם: מפני שנראה ככופר כיון שאינו נכנס להתפלל. (שו"ע)

□ יש להחמיר בזה אפילו בעת קרי"ש ופסוקי דזמרה, ולא רק בשמו"ע. (משנ"ב כ"ג)

□ **אך מותר לו לעבור**

א. אם נושא משאוי.

ב. או שלבוש תפלין.

ג. או שיש בית הכנסת אחר בעיר.

ד. או שיש לבית הכנסת זה פתח אחר. (שו"ע)

ה. או שרוכב על הבהמה. (רמ"א)

ו. אם רגילין בבהכ"נ הזה לעשות כמה מנינים – מותר, דלא יבואו לחשדו. (משנ"ב כ"ה)

סעיף ט'**ישתדל אדם להתפלל בבית הכנסת עם הצבור**

מקור: ברכות (ח) - אין תפלתו של אדם נשמעת אלא בבית הכנסת.
 הטעם: מפני שאין הקב"ה מואס בתפלת הצבור, ואפילו היה בהם חוטאים לא ימנע מלהתפלל עמהם. (משני"ב כ"ח)

□ **אם הוא אנוס שאינו יכול לבוא לבית הכנסת** – יכוין להתפלל בשעה שהצבור מתפללים. (שו"ע)
 מקור: ברכות (ז) - א"ל ר' יצחק לרב נחמן: מאי טעמא לא אתי מר לבי כנישתא לצלוויי? א"ל: לא יכולנא. ולימא ליה מר לשלוחא דציבורא בעידנא דמצלי... דאמר ר' יוחנן משום רשב"י מאי דכתיב: "ואני תפילתי לך ה' עת רצון"? אימתי עת רצון – בשעה שהצבור מתפלל.
 « וה"ה, בני אדם הדרים בישובים ואין להם מנין – מ"מ יתפללו שחרית וערבית בזמן שהצבור מתפללים. (רמ"א)
 ובאשכנז שנהגו להקדים ערבית – יחיד הדר בכפר או בדרך צריך להמתין עד צאת הכוכבים. (משני"ב ל"ב)

□ **ואם נאנס ולא התפלל בשעה שהתפללו הצבור והוא מתפלל ביחיד** – אעפ"כ יתפלל בבית הכנסת. (שו"ע)

« הטעם: מפני שהוא מקום קבוע לקדושה ותפלתו מתקבלת שם יותר. (משני"ב כ"ח)
 « **אך אם הוא ת"ח ויש חשש חילול ה'** כשיבוא אחר התפלה בבהכ"נ - עדיף שיתפלל בביתו. (משני"ב ל"ג)

□ **כשאין שם ציבור שמתפלל** – מחלוקת ראשונים
טור: כוונת הגמ' דווקא כשיש ציבור.
ר' יונה: אפי' כשאין הציבור מתפלל יש לו לאדם להתפלל בבהכ"נ מפני שהוא קבוע ומיוחד לתפילת ציבור. (ב"י)

□ **באנוס ממון המעכב ממנו להתפלל במנין**:
 • **אם יבוא לידי הפסד** – יכול להתפלל בביתו ביחיד או בבהכ"נ בלא צבור.
 • **אבל משום מניעת רווח** – לא ימנע מלהתפלל עם הצבור. (משני"ב כ"ט)

□ **תפילה בביתו או בבית הכנסת** – אפילו אם יש לו עשרה בביתו ישתדל בבהכ"נ. (משני"ב כ"ח)
 « בהכ"נ ביחיד ובביתו בעשרה – תפלת צבור עדיף, ואפילו יכול לשמוע קדיש וברכו אפ"ה תפלת צבור עדיף. (משני"ב כ"ח)
 « עיקר תפלה בצבור הוא תפלת י"ח – דהיינו שיתפללו עשרה אנשים שהם גדולים ביחד. (משני"ב כ"ח)

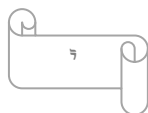
□ **אם יש לו שתי בתי כנסיות**:
 אם אחד יש בו ברוב עם – מצוה להתפלל בו יותר.
 אך אם יש בבהכ"נ של רוב עם רוב בלבול ואין אדם שומע לא תפלה ולא קה"ת – מוטב להתפלל בביתו בעשרה. (משני"ב כ"ח)

□ **ההולך בשבת ויו"ט בהשכמה להתפלל במנין עשרה**, כי רוב צבור מאחרים תפלתם, ובאותו מנין מתפללים גם תפלת מוסף תיכף אחר תפלת שחרית ויש זמן אח"כ לילך לבהכ"נ:
 • **אם מקום מיוחד לתפילתו בבית הכנסת** – יותר טוב לילך להתפלל מוסף עם הצבור בבהכ"נ דברוב עם הדרת מלך.
 • **אבל אם אין מקומו מיוחד להתפלל בבהכ"נ** – טוב יותר שיתפלל כל התפלה במקום אחד. (משני"ב כ"ח)

□ **אם מתפלל מוסף בשעה שהצבור מתפלל שחרית** – לא מיקרי בשעה שהצבור מתפלל. (משני"ב ל)
 « אך אם מתפלל עמהם בבהכ"נ – מיקרי תפלת הצבור. (משני"ב ל)

□ **תפוס** שהשר נתן לו רשות יום אחד להתפלל עם הצבור במנין איזה יום שירצה – יתפלל אותו יום תיכף ולא יחמיץ המצוה להמתין על יום כיפור או פורים. (משני"ב כ"ח)

□ **בעל תורה** – אף שעוסק בלימוד חייב לבא להתפלל במנין מפני שיש בזה חשדא וחילול ה'. (משני"ב כ"ט)

סעיף י'

הקדמת תפילתו לתפילת הציבור

מקור: ברכות (כח:) – אסור לו לאדם שיקדים תפילתו לתפילת ציבור, ובציבור שנו.
 כשאין השעה עוברת – אסור לו להקדים תפלתו לתפלת צבור, אלא יתפלל הפיוטים והתחינות עם הצבור.

וכן לא יפרוש מן הצבור אפילו לעסוק בדברי תורה. (שו"ע ורמ"א)
 הטעם: מפני שהוא כמבזה את הצבור. (משנ"ב ל"ד)

« ואם רוצה לצאת בחוץ בכדי להקדים – מחלוקת

המג"א בשם הריב"ש: אפילו רוצה לצאת חוץ לבהכ"נ.

המאמר מרדכי: אין בו איסור דמקדים תפלתו. אך מ"מ, לאו שפיר עביד דמפסיד מיהא תפלת הצבור. (משנ"ב ל"ה)

אך אם השעה עוברת ואין הצבור מתפללין לפי שמאריכין בפיוטים או לסבה אחרת – מותר לו להקדים תפילתו. (שו"ע)

« האם מותר לו לעשות כן אף בתוך הביה"כ – מחלוקת

תלמידי ר' יונה ושו"ע: אפילו בבהכ"נ מותר.

ב"ח: דוקא שהזמן קצר כל כך שבעוד שילך לביתו יעבור זמן תפלה, אבל אם יש זמן ילך לביתו ויתפלל ביחיד. (משנ"ב ל"ו)

מקרים חריגים:

□ אם צריך הוא למהר תפלתו כגון שיוצא לדרך – יצא מבהכ"נ ויתפלל בביתו. (משנ"ב ל"ד)

□ אם צריך למהר בשביל לימוד התורה – מותר לו לצאת מבהכ"נ ויתפלל בביתו. (משנ"ב ל"ד)

□ אם חלש לבו – יכול להתפלל בביתו קודם הצבור. (משנ"ב ל"ו)

« אך בבהכ"נ – אף זה אסור. (משנ"ב ל"ו)

□ אם הוא חולה או אנוס – אף בבהכ"נ מותר לו להקדים. (משנ"ב ל"ו)

סעיף י"א

חיוב להיכנס לבית הכנסת שבעירו

מקור: ברכות (ו:)
 פסק השו"ע – מי שיש לו בית הכנסת בעירו ואינו נכנס בו להתפלל – נקרא שכן רע [דכן דרך שכנים הרעים שאין נכנסין לבית חביריהם]. ועוד שגורם גלות לו ולבניו.

« אך אם אין שם מנין עשרה – מחלוקת

אחרונים: אפילו אין שם מנין עשרה יש לו להיכנס, דהא סתמא קתני.

פמ"ג: מסתפק בזה. (משנ"ב ל"ח)

□ אם מתפלל בביתו בעשרה – בכל גווני אינו נקרא שכן רע, דכל בי עשרה שכינתא שריא.

« ומ"מ, עכ"פ מידי חובת ביהכ"נ לא יוצא, אא"כ אותו המקום שמתפללין בו קבוע לקדושה. (משנ"ב ל"ח)

□ אם יש שתי בתי כנסיות בעיר – טוב לילך להרחוקה כי שכר פסיעות יש. (משנ"ב ל"ז)

□ כל המשכים ומעריב לבהכ"נ – זוכה לאריכות ימים, שנאמר אשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתותי יום יום וכתוב אחריו כי מוצאי מצא חיים וגו'. (משנ"ב ל"ט)

סעיף י"ב**מצוה לרוץ כשהולך לבית הכנסת**

מקור: ברכות (ו):

פסק השו"ע – מצוה לרוץ כשהולך לבית הכנסת.

« ה"ה שמצוה לרוץ לכל דבר מצוה. (שו"ע)

« אפילו בשבת [שאסור לפסוע פסיעה גסה] – מותר לרוץ. (שו"ע)

□ **עיקר הריצה יהיה כשבא סמוך לבהכ"נ.** (משני"ב מ')

« אך בשחרית שהולך עם טלית ותפילין בידו תמיד מינכר הוא ומותר גם לא סמוך לבית הכנסת.

(משני"ב מ')

« ומ"מ, ברחוב עכו"ם לא ירוץ. (משני"ב מ')

□ יש לזהר קודם התפילה שלא לעמוד באמצע הדרך להסיח עם חבירו באיזה חפצי עצמו. (משני"ב מ')

□ **אבל כשיצא מבית הכנסת – אסור לרוץ.** (שו"ע)

מקור: ברכות (ח):

הטעם: לפי שמראה עצמו שעוכב בהכ"נ דומה עליו כמשאוי. (משני"ב מ"ג)

« **אך אם יוצא על מנת לחזור – מצוה לרוץ כדי לחזור מהר.** (משני"ב מ"ג)« **וכן אם יוצא מבהכ"נ לבית המדרש כדי ללמוד תורה – מותר לו לרוץ אף ביציאתו מביה"כ.**

(משני"ב מ"ג)

□ **ובבהכ"נ עצמו – אסור לרוץ, אלא ילך באימה.** (משני"ב מ"א)**סעיף י"ג****לירוק בבית הכנסת**

מקור: ירושלמי ברכות (פ"ג ה"ה) - מחלוקת, ריב"ל אמר: הרוק בבית הכנסת כרוק בבת עינו. ר' יונתן: רקק ושייף.

בבבלי ברכות (סב:) - סתמה הגמי' שמותר.

פסק השו"ע – דמותר לרוק בבית הכנסת [כסתמא דגמי' דידן שמתירה].

□ אך צריך לדורסו ברגליו או לכסותו בגמי. (שו"ע)

□ אין מותר אלא בשאר התפילה, אך בתפלת שמונה עשרה – אסור לרוק. (משני"ב מ"ד)

□ **עצה שלא יצטרך לרוק – והרוצה שלא ירוק תדיר בבהכ"נ – ילעוס קודם כניסתו שורש מתוק שקורין לאקעריץ.**

אבל בערב יוה"כ ובערב תשעה באב – אסור שישאר המתיקות בפיו, וכשבולע הרוק בולע המתיקות.

(משני"ב מ"ה)

סעיף י"ד**השכמה לחיות מעשרה הראשונים**

מקור: ברכות (מז):

פסק השו"ע – ישכים אדם לבית הכנסת כדי שימנה עם העשרה הראשונים.

ודוקא שיתפלל שם עמהם. (משני"ב מ"ז)

□ והאר"י לא היה מן הראשונים. (משני"ב מ"ז)

הטעם:

א. כי הוצרך לפנות שהיה לו חולי.

ב. וגם כדי שילך מעוטף בטלית ותפילין לבהכ"נ. (משני"ב מ"ז)

סעיף ט"ו

איסור להשאיר יחיד לבד בבית הכנסת

מקור: ברכות (ה):

נחלקו בזה הראשונים

ר"ח: אין האיסור להשאיר היחיד לבד אלא דווקא בבית הכנסת שבשדות או בעיר בערבית.

ר"י: יש להחמיר מצד חומרא, אפילו ביום ובבית הכנסת שלנו שהם בעיר.

ר' יונה: מצד הדין צריך להישאר עימו אפילו ביום ובבית הכנסת שלנו שהם בעיר. (בי"ז)

הלכה – מחלוקת

שו"ע: כר"ח, אם נשאר אדם יחידי מתפלל בבית הכנסת שבשדות או אפילו בבית הכנסת שבעיר אם היא תפלת ערבית [שמתפללים בלילה] – חייב חבירו להמתין לו עד שיסיים תפלתו כדי שלא יתבלבל בתפלתו.

רמ"א: כר"י, יש להחמיר אפילו ביום ובבית הכנסת שלנו שהם בעיר.

לכו"ע - אם מאריך בבקשות ותחנונים – אינו חייב להמתין לו. (שו"ע)

לכו"ע - אם לא נכנסו בשווה, אלא נכנס יחידי בשעה שלא יוכל לסיים עמהם תפלתו – אין חייב

להמתין לו דכיון שרואה שלא יוכל לסיים עמהם ונכנס איגלאי מילתא שאינו מפחד אם נשאר יחידי.

(משני"ב מ"ח)

« ומ"מ, מדת חסידות הוא להמתין אף בכה"ג. (משני"ב מ"ח)

סעיף ט"ז

יש לו מניין במקום מרוחק ממקומו

מקור: פסחים (מו). - לתפילה ד' מילין. והני מילי לפניו, אבל לאחריו עד מיל חוזר, טפי לא.

נחלקו הראשונים בפי' הגמ'

רש"י: איירי הגמ' לתפילה במניין, שבשבילה צריך לטרוח.

טור בשם יש מפרשים: דאיירי לנטילת ידים, ולא לתפילה שאין צריך לטרוח למענה כנטילת ידים. (טור)

פסק השו"ע – כרש"י, ההולך בדרך והגיע לעיר ורוצה ללון בה [או שהוא בבוקר ורוצה לילך מהעיר]:

« אם לפניו עד ד' מילין מקום שמתפללים ב' צריך לילך שם.

« אם הוא לאחריו – צריך לחזור עד מיל כדי להתפלל ב'. (שו"ע)

« בצדדין – דינו כמלאחריו. (משני"ב נ')

□ היושב בביתו – דינו כמלאחריו.

ע"כ הדר בישוב תוך מיל למקום שמתפללין בעשרה – צריך לילך בכל יום בבוקר להתפלל בעשרה.

אבל בערב – אין צריך לילך בלילה בדרך בשביל מנין. (משני"ב נ"ב)

□ אם יצטרך לילך יחידי – אין לו להרחיק, דלא אמרו לו לטרוח אלא באופן שלא יצטרך לילך יחידי

ע"ז. (שו"ע)

□ אין צריך להרחיק א"כ עוד היום גדול שאפי' אם ילך עד שם יוכל להגיע שם בעוד השמש על הארץ –

דאליה אינו מחוייב. (משני"ב נ"א)

□ אם נזדמן לו מניין בדרך למנחה אחר חצי שעה שאחר חצות – רשאי, אף על גב דבלא"ה אין כדאי

להתפלל אז לכתחילה. (משני"ב נ"א)

□ כ"ש, שלא ישכים אדם לילך מעיר שמתפללים בה בעשרה, אם יכול לבוא למחוז חפצו בעוד היום

גדול, ושלא יהא צריך ללכת יחידי אחר התפלה. (שו"ע)

« אבל אם יש לו עתה שיירא ואינו רוצה להמתין עליו – מותר. (משני"ב נ"ד)

סעיף י"ח

בית המדרש קבוע קדוש יותר מבית הכנסת – ומצוה להתפלל בו יותר מבית הכנסת. (שו"ע) « ואפילו אם בבהכ"נ יש רוב עם – מ"מ בית המדרש עדיף. (משני"ב נ"ה)

□ **אם אין עשרה בבית המדרש**

נחלקו בזה הראשונים

רמב"ם: יתפלל בבית המדרש דווקא כשיש שם מנין עשרה, דזה עדיף מרוב עם בבית הכנסת.

ר' יונה: אפילו כשאין עשרה עדיף להתפלל בבית מדרש מאשר בבית הכנסת עם מנין. (בי"י) להלכה – מחלוקת

שו"ע: כרמב"ם, דווקא כשיתפלל בבית מדרש בעשרה.

רמ"א: כר' יונה, אף כשאין עשרה יתפלל בבית המדרש.

לכו"ע – אם תורתו אומנתו ואינו מתבטל בלאו הכי – אפילו בלא י' עדיף להתפלל בבית המדרש

הקבוע לו. (בי"י ורמ"א)

« ואפילו הכי לא ירגיל עצמו לעשות כן שלא ילמדו עמי הארץ ממנו ויתבטלו מבית הכנסת.

(רמ"א)

לכו"ע – בלומד תורה ברבים עם תלמידים – אין לו לבטל מלימודו לילך לבית הכנסת. (משני"ב נ"ו)

□ **אם אינו לומד באותו בית מדרש:**

• **אם הוא בית מדרש ליחיד** – ילך לבית הכנסת, דרוב עם עדיף.

דדווקא מי שלומד בו וכדי שלא יבטל מלימודו לילך לבהכ"נ – התירו בבית המדרש רק בעשרה.

(משני"ב נ"ה)

• **אך אם הוא בית מדרש שקבוע לרבים ללימוד התורה** – בוודאי קדושתו חמורה יותר מבהכ"נ, ומוטב

להתפלל בו בעשרה יותר מבהכ"נ שיש בו רוב עם אפילו מי שאינו לומד בו כלל. (משני"ב נ"ה)

□ **לא יעסוק בתורה בבית הכנסת בזמן שהצבור אומרים סליחות ותחנון.** (רמ"א)

אך אם הוא כבר התפלל, ואינו עומד שם אלא לענות הקדישים והקדושות מאותם שפורסים על שמע

או שחוזרים כל התפלה – עוסק בתורה ואינו חושש. (משני"ב נ"ח)

סעיף י"ט

יקבע מקום לתפלתו

מקור: ברכות (ו): - אמר רב הונא: כל הקובע מקום לתפילתו אלקי אברהם בעזרו. [שכן מצינו בא"א שקבע

מקום לתפילתו, כדכתיב וישכם אברהם בבוקר אל המקום אשר עמד שם את פני ד' וגו' (משני"ב נ"ט)].

נחלקו בזה הראשונים

רא"ש: רב הונא מדבר אף בבית הכנסת, שצריך יקבע מקום לתפילתו שלא ישנהו אם לא לצורך, ואין די

במה שיקבע לו בית הכנסת להתפלל אלא גם בבית הכנסת שקבוע בה צריך שיהיה לו מקום קבוע.

ר' יונה: רב הונא מדבר דווקא בבית, ולא בבית הכנסת. דדווקא מי שמתפלל בביתו יקבע לו מקום

לתפילתו, אך המתפלל בביה"כ אין צריך לקבוע לו מקום. (בי"י)

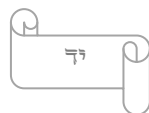
פסק השו"ע – כרא"ש, יקבע מקום לתפילתו שלא ישנהו אם לא לצורך, ואין די במה שיקבע לו בית

הכנסת להתפלל אלא גם בבית הכנסת שקבוע בה צריך שיהיה לו מקום קבוע.

« **וגם כשמתפלל בביתו** – יקבע מקום שלא יבלבלוהו בני הבית. (משני"ב נ"ט)

□ **אם עומד תוך לדי אמות ממקומו הקבוע** – ג"כ נחשב מקומו, דהכל חשוב כמקום אחד דאי אפשר

לצמצם. (משני"ב ס')

סעיף ב'

יכנס שיעור שני פתחים ואחר כך יתפלל.

מקור: ברכות (ח).

נחלקו הפוסקים בפי' דברי הגמ' שיכנס שיעור ב' פתחים

רש"י וארוחות חיים: שיעור שני פתחים דהיינו ח' טפחים יכנס לפניו שלא ישב אצל הפתח, שנראה כמשאוי ישיבת בית הכנסת.

« ולפ"ז, אם יש לו מקום מיוחד אצל הפתח אין בכך כלום.

מהר"ם מרוטנבורג: יכנס ח' טפחים שלא ישב אצל הפתח, [אך מטעם אחר מרש"י] שהטעם מפני שמביט לחוץ ואינו יכול לכוין.

« ולפ"ז, אם אינו פתוח לרשות הרבים אין בכך כלום.

רא"ש: שלא ימהר להתפלל מיד כשנכנס אלא ישהה שיעור שני פתחים. (בי"י ושו"ע)

ב"ח: שיעור ב' פתחים היינו שצריך לעשות עזרה לפני בית הכנסת דוגמת האולם שהיה לפני ההיכל. (משני"ב ס"א)

« וע"כ טוב להדר לכתחילה שלא להתפלל בעזרה כי אם בבהכ"נ. (משני"ב ס"א)

פסק השו"ע – דנכון לחוש לחומרא לכל ג' הפירושים הראשונים.

□ מכבדין בפתח בהכ"נ שיכנס הגדול תחלה, הואיל וראוי למזוזה. (משני"ב ס"ב)

סעיף כ"א

צריך שלא יהא דבר חוצץ בינו ובין הקיר

מקור: ברכות (ה):

פסק השו"ע – צריך שלא יהא דבר חוצץ בינו ובין הקיר.

הטעם: שנאמר ויסב חזקיהו פניו אל הקיר ויתפלל. (משני"ב ס"ג)

□ **גדר הדין:** אין זה אלא למצוה מן המובחר, אך אין בו איסור. (משני"ב ס"ג)

ע"כ אם אי אפשר בקלות להתפלל בענין אחר – אל יעכב התפילה בשביל זה לילך לחדר אחר להתפלל.

ומי"מ יעצים עיניו או יתפלל מתוך הסידור ולא יביט לחוץ, כדי שלא יבוא לידי ביטול כונה ע"י דבר החוצץ שלפניו. (משני"ב ס"ג)

□ **אם רחוק יותר מד' אמות – מחלוקת**

מג"א: אפילו אם הוא רחוק מן הקיר שעומד באמצע בהכ"נ – ג"כ יש ליזהר שלא יחוץ בינו לקיר.

הפמ"ג: מצדד לומר דאם החציצה הוא חוץ לד' אמות ממנו – רשות אחרת היא ומותר. (משני"ב ס"ד)

□ **דבר קבוע כגון ארון ותיבה**

• **בדבר גדול שגבהו י' ורחבו ד'** – חשיב מחיצה. (שו"ע ורמ"א)

« ואפילו אם אינו רחב ד' רק למעלה ולא למטה – חשיב מחיצה. (משני"ב ס"ז)

• **אבל דבר קטן – מחלוקת**

רמ"א: לא חשיב הפסק.

הפר"ח: חולק.

לכו"ע - הספסלים שבבית הכנסת – לכו"ע לא חשיב הפסק דקבועים הם. (משני"ב ס"ח)

□ **מטות**

• **מטות של זמנם – מותר,** דעשויין לשיבה. (בי"י)

• **מטות שלנו – מחלוקת**

• **בי"י ומג"א:** העשויות לשכיבה ואין דרך לטלטלן ממקום למקום נקראות דבר קבוע ואינם חוצצות.

ב"ח וט"ז: חולקין. (משני"ב ס"ה)

הכריע המשני"ב – דטוב להחמיר בדאפשר.

- כל דבר שהוא צורך תפלה – אפילו הוא גדול הרבה אינו חשוב הפסק. ולכן נהגו בבית הכנסת שיש לפני כל אחד שולחן קטן [שקורין שטענדער]. (משניב ס"ו) [דלא כמג"א שמפקפק בזה. (שעה"צ נ"ה)]
- בעלי חיים – מחלוקת שו"ע: אינם חוצצים. רמ"א: בעלי חיים חוצצים.

סעיף כ"ב

חציצת אדם נגד חכותל

נחלקו בזה הראשונים

מהר"י אבוהב: אין בזה איסור.

ספר הפליאה: צריך לזהר מלהתפלל אחרי שום אדם.

הכריע הבי"י – דטוב לחוש לדבריו, אך מדינא אינו חוצץ. (בי"י בסעי' כ"א ורמ"א)

וכן הכריע בשו"ע – דטוב לחוש שלא להתפלל אחורי שום אדם. (שו"ע)

« אולם, בבית הכנסת וכיוצא בו דאי אפשר בענין אחר – מותר לכתחילה להתפלל אחורי אדם.

אלא שהמדקדק במעשיו יראה שיהיה לו מקום קבוע נגד חכותל. (משניב ס"ט)

סעיף כ"ג

לחפתלל נגד בגדים המצויירים

הבגדים המצויירים אע"פ שאינם בולטות – אין נכון להתפלל כנגדם.

ואם יקרה לו להתפלל כנגד בגד או כותל מצויר – יעלים עיניו. (שו"ע)

הטעם: שלא יהא מביט בציורם ולא יכוין בתפילתו. (משניב ע')

□ אך אם אין הבגדים מצויירים ותלויים על חכותל – מותר להתפלל נגדם, ואינם חוצצים. (משניב ע')

□ ציורים על קיר בית הכנסת – אין לצייר בכותל בה"כ ציורים נגד פניו של אדם אלא למעלה מקומת איש. (משניב ע"א)

□ מראה – אסור להתפלל כנגד המראה אף בעינים סתומות, דמיחזי כמשתחוה לבבואה שלו. (משניב ע"א)

□ ציורים שבסידור – אסור לצייר ציורים בספרים שמתפללין בהם, שלא תבטל הכוונה. (רמ"א)

□ בגדים שמצוייר עליהם דברי תפלות – אפילו לישיב עליהם בבית הכנסת אסור. (רמ"א)

« ואפילו בביתו אסור. (משניב ע"ב)

סעיף כ"ד

לחפתלל ליד רבו

מקור: ברכות (כז:)

☞ בעד רבו – לא יתפלל בצד רבו. (שו"ע)

הטעם: כי הוא יוהרא שמראה שהוא שווה לרבו. (משניב ע"ג)

« גדר רבו – היינו שרוב חכמתו הימנו או גדול הדור. (משניב ע"ג)

« ה"ה אביו כרבו. (משניב ע"ג)

☞ **אחורי רבו** – לא יתפלל אחורי רבו. (שו"ע)

« הטעם:

א. **רש"י**: דמיחזי נמי כיוהרא.

ב. **תוס'**: שנראה כמשתחוה לרבו בתפילתו.

ג. **ר' יונה**: מפני שהוא מצער לרבו דשמא יצטרך לפסוע ג' פסיעות לאחוריו בעוד שהוא יתפלל ויצטרך להמתין עליו. (בי"י ומשני"ב ע"ד)

☐ **בציבור** – מחלוקת

שו"ע [ובב"ל]: הי"ה שלא יתפלל אחורי רבו.

רמ"א: כל זה לא מדבר אלא להתפלל ביחיד, אבל בצבור אם כן הוא סדר ישיבתו אין לחוש אם מתפלל לפניו או אחוריו.

☞ **לפני רבו** – מחלוקת

שו"ע ולבוש: לא יתפלל לפני רבו.

ד"מ וא"ר: אין להחמיר. (שו"ע וביאו"ה ד"ה ואע"פ)

☐ **אם הרחיק ד' אמות** – מותר. (שו"ע)

« **אחורי רבו** – מחלוקת

שו"ע: מספיק תמיד שירחיק ד' אמות, ומותר בין לפניו בין לאחוריו, דרשות אחרת היא.

פמ"ג בשם הפר"ח: לפניו מספיק בד' אמות מצומצמות, אבל לאחורי רבו בעיני ד' אמות וגי' פסיעות. (משני"ב ע"ט)

☐ **אם יושב הרב על הבימה** – מותר אפילו בסמוך, דרשותא אחריתא הוא. (משני"ב ע"ט)

סעיף כ"ה

תלמיד חבר

מקור: ברכות (כז.). – דר' ירמיה תלי אחורי דרב... שאני ר' ירמיה דתלמיד חבר הוה.

☞ **אחורי רבו** – מותר להתפלל אחורי רבו. (שו"ע)

☞ **לפני רבו** [כשאחוריו לרבו] – מחלוקת

ב"י: אפילו רחוק כמה לא. (בי"י)

הד"מ [ע"פ הטור]: התיר. (ד"מ ה')

הכריע המשני"ב – דאסור. (משני"ב פ"א)

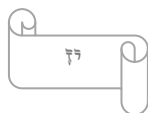
☞ **בצד רבו** – מותר. (משני"ב פ"א)

סעיף כ"ו

הרחקה מדברי טיגוף

הרחקה לתפלה – כהרחקה לקרי"ש. (שו"ע)

« והי"ה לת"ת וכל דברי קדושה. (משני"ב פ"ב)

סעיף כ"ז**חיה עומד בתפלה וזשתין תינוק בבית הכנסת****כיצד ינהג?**

- א. או יהלך לפניו ד' אמות או לצדדיו.
- ב. או יצא מבית הכנסת ויגמור תפלתו. (שו"ע)
- ג. ישתוק עד שיביאו מים להטיל על המי רגלים – מחלוקת שו"ע: ישתוק.
 רמ"א: יותר טוב לילך למקום אחר ולא לשתוק שמא ישהה כדי לגמור את כולה ויצטרך לחזור לראש. (שו"ע ורמ"א)
- ד. אם מתיירא שמא ישהה כדי לגמור את כולה ואי אפשר לו להרחיק ד' אמות, כגון שאי אפשר לו לעבור נגד המתפללים – מותר להתפלל, כיון שהוא כבר עומד בתפלה ואיסור מי רגלים דרבנן. (משנ"ב פ"ה)

□ אם גם אחרים עומדים בתוך ד' אמות ורוצה להודיעם:

- במי רגלים – אפילו אם גם אחרים עומדים בתוך הד"א של המי רגלים ומתפללים – אין לו להפסיק בדבור בשבילם להודיעם. (משנ"ב פ"ד)
  - בצואה – אם אי אפשר בענין אחר להודיעם אלא בדבור – מותר להפסיק בדבור להצילם מאיסור דאורייתא. (משנ"ב פ"ד)
- הטעם: דמוטב שיעשה הוא איסור קל דהיינו איסור דרבנן להפסיק בתפלה משיעשו אחרים איסור דאורייתא להתפלל במקום מטונף. (משנ"ב פ"ד)
- אבל אם יש לו במה לכסות בין בצואה ובין במי רגלים – אסור להפסיק ואפילו לזוז ממקומו אם אין מגיע לו הריח רע. (משנ"ב פ"ד)

סימן צא

סעיף א'

חמתפלל ערום

מקור: ברכות (כה).

- היתה טלית חגורה על מתניו לכסותו ממתניו ולמטה – אסור להתפלל עד שיכסה לבו.
- « בדיעבד אם לא כסה את לבו או שנאנס ואין לו במה יתכסה – אפי' היה ממתניו ולמעלה ערום אם כבר התפלל – יצא, הואיל וכסה ערותו. (שו"ע ומשנ"ב ג')
אך לכתחילה כשאין לו במה להתכסות – לא יתפלל כלל. (ביאו"ה ד"ה הואיל)
- « יצא דווקא כשאין ליבו רואה את הערוה. אך אם התפלל ולבו רואה את הערוה – צריך לחזור ולהתפלל, ומי"מ צ"ע למעשה. (ביאו"ה ד"ה הואיל)

סעיף ב'

צריך לאזור אזור

- מקור: שבת (ט): - למי"ד תפלת ערבית רשות, כיון דשרי המיינה לא מטרחינן ליה.
נחלקו הראשונים בפי' דברי הגמ' בעל התרומה: צריך אדם לאזור אזור בשעת התפילה.
תוס' והרא"ש: צריך לאזור חלציו כשמתפלל. (בי"י)
הכריע הבי"י – דאף לרא"ש מצווה לאזור, משום "היכון לקראת אלוך ישראל".
- ☞ **בשעת תפלת שמו"ע** – צריך לאזור אזור, אפילו יש לו אבנט שאין לבו רואה את הערוה משום "הכון לקראת אלוך ישראל". (שו"ע)
- « **בדיעבד** אם התפלל בלא אזור – יצא. (משנ"ב ד')
- « דוקא מי שרגיל כל היום בחגורה צריך לאזור אזור, אבל מי שהולך כל היום בלא חגורה – גם בשעת תפלה אין צריך לחגור.
ומי"מ, **מדת חסידות** לאזור אף בכה"ג. (משנ"ב ד')
- ☞ **אבל שאר ברכות** – מחלוקת ראשונים.
ר"ן: ליבו רואה את הערוה אף בשאר ברכות אסור.
רש"י: מותר. (בי"י)
פסק השו"ע – כרש"י, דמותר לברך בלא חגורה מאחר שיש לו מכנסיים.
הטעם: דלא שייך הכון לקראת אלוך כי אם כשעומד לפני המלך. (משנ"ב ז')
- אם לובש חלוק שיכול ליבו לראות את הערוה – חייב לאזור אזור גם בשאר ברכות.
- « אך אם בגדיו מונחים דבוקים ממש על הבטן ומפסיקים בין לבו לערוה – מועיל כמכנסיים. (משנ"ב ח')

□ זהירות בתפילה

מאן דקאים בצלותא בעי לכסויי רישיה ועינוי בגין דלא יסתכל בשכינתא.
ומאן דפקח עינוי בשעת צלותיה - מקדים עליה מלאך המוות. (משנ"ב ו')

סעיף ג'**גילוי הראש**

מקור: שבת (ק"ח:)- תיתי לי דלא סגינא ד' אמות בגילוי הראש. מסכת סופרים (פ"ד הט"ו) – מחלוקת, פוחח הנראים כרעיו או בגדיו פרומים או מי שראשו מגולה פורס את שמו, וי"א: בכרעיו ובגדיו פרומים פורס, אבל לא בראשו מגולה, שאינו רשאי להוציא הזכרה מפיו.

נחלקו בזה הראשונים

כלבו: אינו אסור לילך בגילוי הראש, ואין זו אלא מידת חסידות.
ר' ירוחם: אסור להוציא אזכרה מפיו בראש מגולה.
רי"ף ור"פ: שיש למחות שלא ליכנס בבית הכנסת בגלוי הראש. (בי"ו ושו"ע)
 השו"ע הביא את דעת הר' ירוחם והרי"ף כ"א.
 ובב"י הכריע – כר' ירוחם.

□ **קשה מסי' ב',** דאפילו שלא בבית הכנסת אסור לילך ד' אמות?

הבאה"ט תירץ: דמדת חסידות הוא שלא לילך ד' אמות בגילוי הראש אפילו שלא בבית הכנסת. אך בבית הכנסת הוא איסור.

הפמ"ג תירץ: דמחוץ לבית הכנסת דווקא ארבע אמות אסור אך פחות מותר, ואילו בבית הכנסת אף פחות מד' אסור.

הט"ז כתב: דבזמננו אסור בכל מקום מדינא אפילו פחות מד' אמות. (ביאו"ה ד"ה וי"א)

סעיף ד'**סוגי כיסויי הראש**

□ **כובעים הקלועים מקש** – חשיבא כסוי. (שו"ע)

□ **אבל הנחת יד על הראש** – לא חשיבא כסוי. (שו"ע)

הטעם: דהראש והיד חד גוף אינון, ואין הגוף יכול לכסות עצמו. (משנ"ב י')

□ **המשכת הבית יד של הבגד על היד ומכסה בו ראשו** – נחשב לכיסוי. (משנ"ב י')

□ **אדם אחר המניח ידו על ראשו של זה** – נחשב כסוי. (שו"ע)

סעיף ה'**כיצד יעמוד בתפילה**

מקור: חגיגה (ג:)- לא אורח ארעא לגלויי כרעיה קמיה מריה.

□ **לא יעמוד באפונדתו ולא בראש מגולה.** (שו"ע)

« ובזמננו צריך להשים בעת התפלה כובע בראשו כדרך שהולך ברחוב ולא בכובע הקטן שתחת הכובע - כי אין דרך לעמוד כן לפני אנשים חשובים. (משנ"ב י"ב)

□ **לעמוד ברגלים מגולים:**

☞ **אם אין דרך לעמוד כך בפני גדולים** – אסור לכו"ע. (שו"ע)

☞ **אך במקום שרגלים לעמוד כך בפני הגדולים** – מחלוקת ראשונים

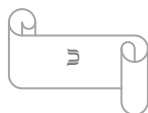
רמב"ם: אם דרך אנשי המקום לעמוד כך לפני הגדולים – מותר.

הגהות מימוניות: אוסר להתפלל יחף בכל מקום. (בי"ו)

פסק השו"ע – כרמב"ם. וכגון בארצות החמין מאוד שעומדים שם ג"כ בפני גדולים יחף אין לחוש אפילו הבגדים קצרים ונראין הרגלים. (שו"ע ומשנ"ב י"ג)

« אולם, אם הבגד ארוך שחופה את הרגלים – אין לחוש. (משנ"ב י"ג)

□ **פיג'מה** – אין נכון להתפלל בפיגימת שינה. (משנ"ב י"א)

- גרביים** – אין להתפלל בבתי שוקיים של פשתן לבד – דגנאי הוא לעמוד כן לפני גדולים. (משני"ב י"ב)
- סנדלים** – אין להתפלל כשלובשין סנדל והעקב מגולה. (משני"ב י"ב)
- מגפיים** – אין לכנס לבית הכנסת במגפיים, אא"כ דרך אותו המקום לעמוד כך בפני גדולים מותר. (משני"ב י"ב)
- בתי ידיים** – גם אין ללבוש בעת התפלה בתי ידיים. וקורא אני עליהם אל תבואני רגל גאוה. (משני"ב י"ב)

סעיף ו'

דרך תפילת החכמים

מקור: שבת (ט):

- פסק השו"ע – דרך החכמים ותלמידיהם שלא יתפללו אלא כשהם עטופים.
- בעת זעם** – יש לחבק הידים בשעת התפלה כעבדא קמיה מאריה. (רמ"א)
- בעת שלום** – יש להתקשט בבגדים נאים ולהתפלל. (רמ"א)

סימן צב

סעיף א'

חיזו צריך לנקביו בתפילה

מקור: ברכות (כג.) – גופו כיצד? דתניא היה צריך לנקביו אל יתפלל משום שנאמר: הכון לקראת אלקיך ישראל.

פסק השו"ע – הצריך לנקביו – אל יתפלל.

הטעם: דכתיב הכון לקראת אלקיך ישראל וכתיב שמור רגליך כאשר תלך אל בית האלקים

ואחז"ל אמר הקב"ה: שמור נקביך בשעה שאתה עומד בתפלה לפני. (משנ"ב א')

□ ואם התפלל:

• לגדולים – תפלתו תועבה וצריך לחזור ולהתפלל.

• לקטנים – מחלוקת

מג"א וחיי אדם: דדוקא לגדולים, אבל לקטנים בדיעבד אין צריך לחזור ולהתפלל.

א"ר והדרן חיים: צריך לחזור ולהתפלל. (משנ"ב ב' וביאו"ה ד"ה וצריך)

שיעור האיסור

כל שאינו יכול לעמוד עצמו שיעור הילוך פרסה. אבל אם יכול להעמיד עצמו שיעור פרסה – יצא בדיעבד. (שו"ע)

□ משערים כאילו הוא מהלך שאין יכול להעמיד עצמו ולילך עד פרסה.

לכך, אם ע"י שיושב במקום אחד יכול להעמיד עצמו מעט יותר – אינו חשיב שיעור פרסה המותר. (ביאו"ה ד"ה שיעור) (דלא כגרע"י)

□ טעם שיעור דווקא בדרך זו – מחלוקת

חיי אדם: דבדואי בשיעור זמן זה כבר נהפך המאכל במעיו לצואה, וכתיב וכל קרבי את שם קודשו, לכך צריך לחזור ולהתפלל.

ביאו"ה: אין זה הטעם. (ביאו"ה ד"ה שיעור)

□ אם יכול להעמיד את עצמו - להתפלל לכתחילה – מחלוקת ראשונים

רמב"ם ורא"ש: לכתחילה לא יתפלל אך בדיעבד יצא.

רי"ף: מתיר אף לכתחילה אם יכול להעמיד עצמו. (בי"ד)

פסק השו"ע – כרמב"ם, דלכתחילה לא יתפלל עד שיבדוק עצמו תחלה יפה.

« ואפי"אם יכול לעצור בעצמו יותר מפרסה. (משנ"ב ה')

□ אם אח"כ תיכף אחר התפלה הלך ועשה צרכיו והיה בתוך שיעור הזה – יצא בדיעבד. (משנ"ב ד')

□ אם ע"י הבדיקות יתעכב לתפילה:

• לתפילה בציבור – אפילו אם עי"ז שינקה את עצמו לא יהיה יוכל להתפלל עם הצבור אפ"ה טוב יותר להתפלל ביחידי בגוף נקי.

• אך אם יעבור זמן תפלה לגמרי – שמותר להתפלל אם הוא משער בעצמו שיוכל לעצור שיעור שעה וחומש. (משנ"ב ה')

בשאר דברי קדושה

□ בדברי תורה – כל הנצרך לנקביו אסור אפילו בדברי תורה כל זמן שגופו משוקץ מן הנקבים. (רמ"א)

□ בק"ש ושאר ברכות – כ"ש שאסור. (משנ"ב ו')

□ ברכת המזון – מחלוקת

משנ"ב: אפילו לברכת המזון.

לחם יהודה: מסתפק רק בברכת המזון. (ביאו"ה ד"ה אפילו)

□ בדיעבד אם קרא – אין צריך לחזור ולקרוא. (משנ"ב ו')

□ אם יכול להעמיד עצמו כשיעור פרסה – מחלוקת

פמ"ג: מותר אפילו בק"ש.

השע"ת: מחמיר בזה. (משנ"ב ז')

- מלמד תורה לרבים או דרשן ובאמצע נצטרך לנקביו אפילו גדולים – מותר לו לשהות עצמו, דבל תשקצו הוא רק איסורא דרבנן ומפני כבוד הבריות נדחה. (משנ"ב ז')
- ש"ץ קודם חזרה:
- אם יכול להעמיד את עצמו כשיעור פרסה – מותר, מפני כבוד הבריות.
- אם אין יכול להעמיד את עצמו כשיעור פרסה – צ"ע גדול. (ביאו"ה ד"ה היה)
- קורא בתורה – שכבר עלה לבמה – מותר לו לקרוא. (ביאו"ה ד"ה היה)

סעיף ב'

אם באמצע תפלתו נתעורר לו לנקביו

- ☞ באמצע שמו"ע – יעמיד עצמו עד שיגמור ולא יפסיק. ואפילו אם רצה להרחיק ולהטיל מים – אינו רשאי. (משנ"ב ט')
- ואם אינו יכול להעמיד עצמו כל כך שיש בו משום בל תשקצו – מחלוקת חיי אדם: אסור להפסיק.
- דרך החיים: יכול להפסיק. (משנ"ב י"א)
- « ואם אי אפשר לו לעמוד עד שיגמור שמו"ע – מותר לו לצאת ולפנות באמצע רק שלא יפסיק בדבור. (משנ"ב י"א)
- « אח"כ לא יצטרך לחזור לראש, כיון שקודם התפלה לא היה צריך לנקביו. ודווקא שלא שהה ע"י היציאה כדי לגמור כל התפלה. (משנ"ב י"א)

☞ בשעת קריאת שמע וברכותיה

- הרשב"א: פסק דמותר.
- התרומת הדשן: פסק דאסור. (רמ"א)
- הכריע הרמ"א:
- כשאינו מתאוה כל כך [שאינו משום בל תשקצו] – קורא דרכו בין לקטנים בין לגדולים.
- « וממשיך רק עד שמו"ע, אך אח"כ אסור. (משנ"ב ט')
- אבל בלאו הכי – יותר טוב להפסיק. (רמ"א)
- « ואם רצה להרחיק ולהטיל מים עושה. (רמ"א)
- « ואם שהה בהפסקה כדי לגמור את כולה – חוזר לראש. (ביאו"ה ד"ה יותר)

☞ בפסוקי דזמרה – אם נתעורר לו תאוה בסוף פסוקי דזמרה – אסור לו לאמר ברכו. (משנ"ב ט')

☞ בלימוד תורה

אף כשמשער בעצמו שלא יוכל להעמיד את עצמו עד שיעור פרסה – מותר לו לגמור העניין. ובפרט אם הוא רק התעוררות בעלמא – אין לו להחמיר בזה. (ביאו"ה ד"ה קורא)

סעיף ג'

חסרת דבר חטורדו

צריך קודם תפלה להסיר כיחו וניעו וכל דבר חטורדו. (שו"ע)

סעיף ד'**צריך לרחוץ ידיו במים קודם התפילה**

מקור: ברכות (טו.) – א"ל רבינא לרבא: חזי מר האי צורבא מרבנן דאתא ממערבא ואמר מי שאין לו מים לרחוץ ידיו מקנח ידיו בעפר ובצרור ובקסמית. א"ל שפיר קאמר, מי כתיב: ארחץ במים בנקיון כתיב – כל מידי דמנקי דהא רב חסדא לייט אמאן דמהדר דמיהא בעידן צלותא.

אם יש לו מים – ירחוץ ידיו קודם התפילה. (שר"ע)

« ואין הניגוב מעכב בזה כמו שמעכב בנטילה לאכילה. (משנ"ב י"ד)

ואם אין לו מים – מחלוקת ראשונים האם צריך לחזר אחר מים

רי"ף ורש"י: לתפילה מחזור דכל היום זמנה, אך לא לקרי"ש – שמא יעבור הזמן, ודברי רב חסדא הוי רק על קרי"ש.

תוס' ורא"ש: אין לחלק בין קרי"ש ותפלה, ואין צריך לחזר עליהם כ"כ כרב חסדא. (בי"י)

להלכה – מחלוקת

שו"ע [ובבי"י]: כרי"ף ורש"י, דלתפילה - מחזור, אך לקרי"ש - אין מחזור.

וצריך לחזור אחריהם עד פרסה והני מילי כשהוא הולך בדרך והמים נמצאים לפניו, אבל אם צריך לחזור לאחוריו למקום מים עד מיל חוזר, יותר ממיל אינו חוזר.

ואם מתיירא שיעבור זמן התפלה – ינקה ידיו בצרור או בעפר או בכל מידי דמנקי.

ד"מ: כתוס', דבתראי אינון, ואין לחלק בין קרי"ש ותפילה - דאין לחזר בעידן צלותא. (ד"מ ב')

□ לענין קרי"ש – מחלוקת

בי"י: בודאי אסור לו להמתין על מים אם יש חששא שמא יעבור הזמן אלא ינקה ויקרא.

תלמידי ר' יונה: בק"ש תיכף משהגיע התחלת זמנה אם אין לו מים מנקה ויקרא ולא ימתין על מים. (משנ"ב כ"א)

□ בדיעבד בסתם ידים – מחלוקת אם יש מחלוקת

לפמ"ג – מחלוקת

לרמב"ם: הוי לעיכובא אף בדיעבד אף בסתם ידים. דצריך ליטול ידיו ואם לא נטל חייב לנקות

במידי דמנקי.

לר"ן: סתם ידים כשרים לתפילה, וספק ברכות להקל.

לביאו"ה: לכו"ע, אף לרמב"ם, אינו חוזר בדיעבד [אף בידי מלוכלכות, וכ"ש בהסח הדעת]. (ביאו"ה ד"ה צריך)

דינים נוספים:

□ אין צריך להרחיק אלא דוקא כשיודע שהם מלוכלכות, אבל בסתם ידים – יש להקל. (משנ"ב כ"ו)

□ ואם יצטרך עי"ז לילך אח"כ יחידי או שלא יוכל עי"ז להגיע למחוז חפצו בעוד יום – אין צריך לחזור כלל. (משנ"ב כ"ו)

□ רוכב – כמהלך ברגליו.

גם אין חילוק בין דרך רע לטוב. (משנ"ב י"ז)

□ ירחיק דוקא כשיודע בודאי שימצא שם מים, אבל בספק - לא. (משנ"ב י"ז)

□ אם כשיחזור אחר מים יעבור זמן תפלת הצבור – אף שיש לו שהות אין צריך לחזור, וינקה במידי דמנקי. (משנ"ב כ')

□ יושב בביתו – מחלוקת

תוס': אין צריך לחזר.

רי"ף ורמב"ם: מחוייב לחזר כדין מלאחריו. (ביאו"ה ד"ה אבל)

□ מים המזומנים בעיר – מחלוקת

פמ"ג: יש לו לחזור.

ב"ח ורא"ר: היקלו בזה. (ביאו"ה ד"ה אבל)

□ מרחק מיל עצמו בדיוק – מחלוקת

שו"ע: רק עד מיל מרחיק, ומיל עצמו אין מרחיק.

פ"ח: דינו כיותר ממיל. (משנ"ב י"ט)

סעיף ה'

רחץ ידיו שחרית והסיח דעתו לתפילת שמו"ע

- אם יש לו מים אף על פי שאינו יודע להם שום לכלוך – נחלקו בזה הראשונים ר"ן: ידים של היסח הדעת כשרות לברכה ולתפילה.
- רמב"ם: ידים של היסח הדעת צריכים נטילה לתפילה אע"פ שאינו יודע להם שום לכלוך. (בי"י) פסק השו"ע – כרמב"ם, דצריכים נטילה לתפלה.
- « לקרי"ש – מחלוקת
- ב"י: סתם ידים כשרות הן.
- פמ"ג: לקרי"ש פסולות סתם ידים. (משנ"ב כ"ח)
- « אבל לתורה ולברכות – לכו"ע אין צריך. (משנ"ב)
- אם אין לו מים מזומנים – אין צריך לחזור וליטול. (שו"ע)
- « אך אם עשה צרכיו או נגע במקום המטונף – מחלוקת שו"ע: אין די בנקיון אף במנחה, ואפילו באין לו מים מזומנים, אלא צריך לחזור אחר מים. דברי חמודות: מקל גם בזה בנקיון. (ביאו"ה ד"ה ואם)

□ **ברכה על הנטילה – מחלוקת ראשונים**

- רא"ש: כל מי שנגע בבשר מטונף שבגוף האדם או בטינוף היוצא מגופו – צריך לברך על נטילת ידים כשרוצה להתפלל.
- סמ"ק: אף כשידיו מלוכלכות בצואה אינו מברך על נטילת ידים. (בי"י)
- לכו"ע – אם נגע בטיט וידיו מלוכלכות – אין צריך לברך. (בי"י)
- פסק השו"ע – דלא יברך. דיש לחוש לר"ן שאין צריך ליטול – דספק ברכות להקל. (בי"י)
- וצידד הרמ"א – דאפילו היו ידיו מלוכלכות ונוטלן לתפלה – אינו מברך. (רמ"א)

□ **לכלך ידיו בטיט – מחלוקת**

- אבי העזרי: צריך ליטול ידיו במים אם יש לו.
- רא"ש: די תמיד בנקיון, דאפילו נגע במקום המטונף די בנקיון אם אין לו מים. (ביאו"ה ד"ה והסיח)

□ **רחיצת רגליו**

- מקור: שבת (נ:) - רוחץ אדם פניו ורגליו בכל יום בשביל קונוהו, משום שנאמר: כל פעל ה' למענהו. נחלקו בזה הראשונים
- רמב"ם: צריך לתפילת שחרית לרחוץ פניו ורגליו.
- ראב"ד: לא נהגו לרחוץ הרגלים. (בי"י)
- פסק הבי"י – דלא נהגו כן העולם, דהברייתא אינה מדברת לתפילה.

סעיף ו'

העומד בתפילת שמונה עשרה וזכר שנגע במקום מטונף

- פסק השו"ע – דדי בנקיון עפר או צרורות או מחכך ידיו בכותל.
- « ה"ה אם נגע בתפילה עצמה – די במידי דמנקי. (משנ"ב כ"ח)
- אבל אם עומד בק"ש או בפסוקי דזמרה – צריך לילך וליטול ידיו. (משנ"ב כ"ז)

סעיף ז'

גדר מקום מטונף

- היינו מקומות המכוסין באדם לפי שיש בהם מלמולי זיעה וכן אם חיכך הראש. (שו"ע)
- ולכן אסור ליגע במקומות אלו בשעה שעומדים בתפלה או עוסק בתורה. (רמ"א)
- « והרהור – מותר. (ביאו"ה ד"ה ולכן)
- ובדיעבד די בנקיון בעלמא לתורה ולברכות, אף על פי שיש לו מים. (משנ"ב כ"ט)

- **ואם נגע בטיט ורפש** – מחלוקת **משנ"ב**: אפשר דאפילו לכתחילה מותר כך. **פמ"ג**: צריך לנקות מתחלה אף לד"ת, וכן נראה להחמיר לכתחילה ברפש. (משנ"ב כ"ט)
- **צואת האוזן והאף** – מחלוקת **רמ"א**: צואת האוזן והאף הוי בכלל מקום מטונף החייב בנטילה. ומותר ליגע בו רק על ידי בגד. **הגר"א**: מיקל בזה. (רמ"א ומשנ"ב ל')

סעיף ח'

שחייה אחר עשיית קטנים

- מקור: מגילה (כז): פסק השו"ע – המשתין לא יתפלל עד שישהא כדי הילוך ד' אמות. הטעם: משום ניצוצות. (שו"ע)
- **המתפלל לא ישתין עד שישהא כדי הילוך ד' אמות.** (שו"ע) הטעם: שכל ד' אמות תפלתו שגורה בפיו ורחושי מרחשין שפוותיה. (שו"ע) « ומדת חסידות שלא להשתין בתוך ד' אמות של תפלה. (משנ"ב ל"ג)
- אין להשתין או לרוק במקום שכיסה דם חיה ועוף בברכה בעוד הדם מכוסה. (משנ"ב ל"ג)

סעיף ט'

הרוק

- מקור: ירושלמי מגילה (פ"ג ה"א)
- **אחר שרוק בתפילה** – לא יתפלל עד שישהא ד' אמות. (שו"ע) « **אם נזדמן לו רוק** – מחלוקת **חיי אדם**: דוקא לרצונו אסור, אבל אם נזדמן לו רוק מותר. **תלמידי ר' יונה**: אין להקל בזה. (ביאו"ה ד"ה הרוק)
- **המתפלל קודם שרוק** – לא ירוק עד שישהא ד' אמות. « ודוקא לרצונו אסור. אבל אם נזדמן לו רוק – מותר. (שו"ע)
- **לרוק מיד אחר התפילה** – מחלוקת **א"ר**: חמור יותר ואסור בכל גווני עד שישהא, דבזה לא שייך הטעם של טרדת הלב. **משמעות השו"ע**: דיש להקל. (ביאו"ה ד"ה ועין)

סעיף י'

טוב ליתן צדקה קודם תפלה. (שו"ע)

- מקור: בבא בתרא (י).
- הטעם: דכתיב ואני בצדק אחזה פניך. (משנ"ב ל"ו)

סימן צג

סעיף א'

שהייה קודם התפילה ואחר התפילה

מקור: ברכות (ל:) - חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת קודם התפילה... ושעה אחת אחר התפילה.

לחסידים:

ישהה שעה אחת קודם שיקום להתפלל כדי שיכוין לבו למקום, ושעה אחת אחר התפילה שלא תהא נראית עליו כמשאוי שממהר לצאת ממנה. (שו"ע)

אך לשאר העם:

די בשעה מועטת שישהא קודם שיתחיל שהוא כדי הילוך ח' טפחים. (משנ"ב א')

מעלות נוספות שינהג בהם:

- אם יכול להתעכב עד שלא ישאר עשרה בבית הכנסת – טוב הדבר. (משנ"ב א')
- האר"י ז"ל היה מתפלל מתוך הסידור כדי שיכוין מאוד, גם שלא להבליע נקודה. אך הכל לפי מה שמרגיש האדם בנפשו. (משנ"ב ב')

סעיף ב'

לא יעמוד להתפלל אלא באימה וזכנועה

לא מתוך שחוק וקלות ראש ודברים בטלים, ולא מתוך כעס, אלא מתוך שמחה כגון דברי תנחומין של תורה סמוך לגאולת מצרים או סמוך לתהלה לדוד שכתוב בו רצון יראיו יעשה שומר ה' את כל אוהביו. (שו"ע)

סעיף ג'

אין עומדים להתפלל מתוך דין ולא מתוך הלכה

מקור: ברכות (לא).

אין עומדין להתפלל לא מתוך דין ולא מתוך דבר הלכה, אלא מתוך הלכה פסוקה.

אלא יתפלל מתוך הלכה פסוקה שאין בה עיון ולא מחלוקת. (שו"ע ומשנ"ב ה')

הטעם: כדי שלא יטרד עי"ז בתפלה. והיינו נמו כמו מתוך שמחה כי פקודי ה' ישרים משמחי לב.

(שו"ע ורמ"א)

ומ"מ, אם עסק בפלפול הלכה והתחילו הצבור להתפלל – יתפלל עמהם.

ובפרט עכשיו שאין מכוונים כל כך בתפלה, ולא הזהירו אלא לכתחלה שלא יעסוק בפלפול קודם

התפלה. (משנ"ב ה')

סעיף ד'

העוסק בצרכי צבור כעוסק בתורה דמי

מקור: ירושלמי ברכות (פ"ה ה"א)

נחלקו בזה הראשונים

י"א בטור: פירוש לענין לעמוד מתוכו להתפלל שגם זו שמחה היא לו שעוסק בצרכי צבור.

« ובלבד שיהא דומה להלכה פסוקה שלא יהא בה דבר של טרדה.

« ומ"מ אין לבטל תפלת הצבור משום זה.

טור ורמב"ם: דהיינו לענין דאינו צריך לפסוק להתפלל. (טור ושו"ע)

« ואין צריך להתפלל מנחה שתים בשביל תשלומי שחרית שכיון שבשעת חובתו היה פטור ממנה

מן הדין אין צריך לתשלומין כלל. (משנ"ב ח') [דלא כט"ז שחולק. (שעה"צ טו)]

השו"ע הביא את ב' הדעות, דעת הי"א בטור בסתמא, ואת דעת הטור והרמב"ם כיש מפרשים.

סימן צד

סעיף א'

כיוון התפלה

מקור: ברכות (ל) - אי"ל ר' חנינא לרב אשי: כגון אתון דיתביתו בצפונה של ארץ ישראל – אדרימו אדרומי... כמגדל דוד צוארך בנוי לתלפיות - תל שהכל פונין בו.
בבא בתרא (כה:) - מחלוקת אמוראים, איכא מ"ד: שכינה במזרח וצריך להחזיר פניו למזרח. ואיכא מ"ד: שכינה במערב וצריך להחזיר פניו למערב.
פסק השו"ע – [כגמי' בברכות] בקומו להתפלל אם היה עומד בחוץ לארץ יחזיר פניו כנגד ארץ ישראל ויכוין גם לירושלים ולמקדש ולבית קדשי הקדשים.
היה עומד בארץ ישראל יחזיר פניו כנגד ירושלים ויכוין גם למקדש ולבית קדשי הקדשים.
היה עומד בירושלים יחזיר פניו למקדש ויכוין גם כן לבית קדשי הקדשים
היה עומד אחורי הכפורת מחזיר פניו לכפורת. (שו"ע)

סעיף ב'

אם מתפלל לרוח משאר רוחות – יצדד פניו לצד ארץ ישראל אם הוא בחוץ לארץ, ולירושלים אם הוא בארץ ישראל, ולמקדש אם הוא בירושלים. (שו"ע)

□ **בני חו"ל** – מחזירין פניהם למזרח מפני שיושבים במערבה של ארץ ישראל ונמצא פניהם לארץ ישראל. (רמ"א)

□ **אין עושין מקום הארון וצד התפלה נגד זריחת השמש ממש**, כי זהו דרך המינים רק מכוונים נגד אמצע היום. (רמ"א)

□ **ומי שרוצה לקיים אמרם הרוצה להעשיר יצפין או להחכים ידרים** – מחלוקת רמ"א: מכל מקום יעמוד לאותו צד, ויצדד פניו למזרח.

רש"י: פירש איכא שיעמוד למזרח ויצדד פניו לדרום או לצפון. (משנ"ב י"ב)
הכריע המשנ"ב – כרש"י, וכן מנהגנו, ונכון הוא כדי שלא יהא חלוק בעמידתו מן הצבור.

□ **נהגו לקבוע ההיכל שס"ת בתוכו בכותל מזרחי**. (משנ"ב ט')

« ואם אי אפשר לו לקבוע במזרח – יקבע בדרום. (משנ"ב ט')

« ועכ"פ לא יקבענו למערב, כדי שלא יהיה אחורי העם ההיכל. (משנ"ב ט')

« ומ"מ, אפילו קבעו ההיכל בכותל אחר – צריך המתפלל להחזיר פניו למזרח. (משנ"ב ט')

□ **בית הכנסת שהעמידו בו את ארון הקודש לצד דרום העולם**, וכולם מתפללים נגד ארון הקודש הוא לצד דרום אף שהוא שלא כהוגן, מ"מ הבא להתפלל שם – יתפלל לצד שהצבור מתפללין אך יצדד פניו למזרח. (משנ"ב י')

אך אם מזדמן לו שעומד ומתפלל בצד דרום ארון הקודש – לא יעשה כן, שאז יהיה נראה כהופך עורף ולא פנים כלפי ארון הקודש. (משנ"ב י"א)

□ **אם עמד לצפון או לדרום והזכירו לו** – אסור לעקור רגליו להפוך למזרח, אלא יעקם פניו למזרח ודי בזה. (משנ"ב י')

« אפי' אם מתפלל עם אחרים שפניהם למזרח. (משנ"ב י')

« ואם אי אפשר, או שעומד פניו למערב – יכוין לבו לק"ק, ולא יעקור רגליו. (משנ"ב י')

« אך אם מתפלל בבה"כ דאושא מילתא – יהפוך את עצמו לצד הקהל. (משנ"ב י')

סעיף ג'

מי שאינו יכול לכוין חרוזות – יכוין לבו לאביו שבשמים. (שו"ע)

מקור: ברכות (ל).

« אך טוב שיצדד פניו לצד אחד מצדדיו. (ביאור"ה ד"ה מי שאינו)

סעיף ד'

היה רוכב על החמור

מקור: ברכות (ל). – היה רוכב על החמור והגיע זמן התפילה – מחלוקת, ת"ק: אם יש לו מי שיאחז את חמורו – ירד למטה להתפלל, ואם לאו ישב במקומו ויתפלל. רבי אומר: בין כך ובין כך ישב במקומו ויתפלל, לפי שאין דעתו מיושבת עליו... הלכה כרבי.

פסק השו"ע – אין צריך לירד ולהתפלל אפילו אם יש לו מי שתופס חמורו, אלא מתפלל דרך הילוכו.

« **האם צריך להחזיר פניו לארץ ישראל** – מחלוקת

ביאור"ה: אין צריך.

מג"א: אם אפשר לו - יצדד פניו לארץ ישראל. (ביאור"ה ד"ה היה)

□ **אם היה בספינה או על גבי קרון:**

• **אם יוכל לעמוד** – עומד.

• **ואם לאו** – יושב במקומו ומתפלל. (שו"ע)

□ **אם היה הולך ברגליו** – מתפלל דרך הילוכו.

« אף אם אין פניו כנגד ירושלים. (שו"ע)

□ **אם הוא שלא במקום סכנה** – מחלוקת ראשונים

תוס' ורא"ש: אפילו שלא במקום סכנה.

ה"ר יוסף: פירש דאיירי דווקא במקום סכנה. (בי"י)

פסק השו"ע – כתוס' ורא"ש, דאפילו שלא במקום סכנה מתפלל דרך הילוכו.

□ **הטעם להיתר להתפלל דרך הליכתו** – מחלוקת ראשונים

רש"י ורא"ש: כי אם יעמוד ויתפלל יקשה בעיניו איחור דרכו ויטרד לבו ולא יוכל לכוין.

ר' יונה: פירש מפני שבירידה ובעליה תתבלבל מחשבתו. (בי"י)

נפק"מ – אם קדם הוא להשיירא וממתין עליהם ויש לו מי שיאחזו את בהמתו – לרש"י ורא"ש: ירד

למטה ויתפלל. אך לר' יונה: לא ירד.

פסק השו"ע – כרש"י ורא"ש. דהכל לפי הדרך ולפי המקום ולפי יראתו וישוב דעתו. (שו"ע)

« לכך, אם קדם הוא להשיירא וממתין עליהם ויש לו מי שיאחזו את בהמתו – ירד למטה ויתפלל.

(משני"ב ט"ז)

□ **לעמוד באבות** – מחלוקת

ר' יונה: מחמיר לעמוד באבות, דברכת אבות הכונה לעכובא.

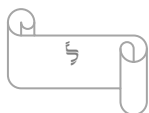
« וכן ברוכב על הבהמה יעמידה עד גמר ברכת אבות, אבל א"צ לירד ממנה. (משני"ב י"ז)

תוס' ורא"ש: שאין צריך כלל אף לא באבות. דאין לחלק בין ראשונות לאחרונות. (בי"י)

פסק השו"ע – דראוי לחוש לדברי ר' יונה אם הוא שלא במקום סכנה.

□ **היוצא לדרך ביו"ט שני ללוות המת או שיצא באונס** – אין מתפלל שבע ברכות של יו"ט אלא מעומד,

דלא גמרינן שבע ברכות מ"י"ח. (בי"י)

סעיף ה'

היה יושב בספינה או בעגלה

מקור: (ל) - מחלוקת, השכים לילך בקרון או בספינה מתפלל וכשיגיע זמן ק"ש קורא. ר"ש בן אלעזר אומר: בין כך ובין כך קורא ק"ש ואח"כ מתפלל... מר סבר: תפילה מעומד עדיף. ומר סבר: מיסמך גאולה לתפילה עדיף.

פסקו השו"ע והרמ"א – אם יכול לעמוד במקום הכריעות – עומד כדי שיהא כורע מעומד ופוסע ג' פסיעות, כדי לקיים הכריעות והפסיעות כדרכן.

□ הטעם:

בקרון: מפני שמתנועע לכאן ולכאן. (בי"ח)

בספינה:

א. משום שמתנועע לכאן ולכאן.

ב. משום ביעתותא דמיא. (בי"ח)

□ ה"ה כשמהלך ברגליו – יראה לעמוד קצת בשעת הכריעות ויפסע לאחוריו ג' פסיעות. (משנ"ב י"ח)

□ הרוכב על הבהמה

יחזיר הבהמה שלשה פסיעות לאחריה ועולה לו כאלו פוסע בעצמו. (רמ"א)
או שיחזיר עצמו לאחוריו ע"ג בהמתו כדרך שהיה נוהג אם היה בא להפטר מלפני המלך. (משנ"ב י"ט)

סעיף ו'

חולץ

מקור: פסיקתא (פכ"ה) – אם אין אתה יכול, התפלל על מטתך, אם אין אתה יכול ואתה אנוס מחולי או מדבר אחר, אמור בלבבך שנאמר: אמרו בלבבכם.

פסק השו"ע – חולה מתפלל אפילו שוכב על צידו והוא שיכול לכוין דעתו. (שו"ע)

□ **אם אי אפשר לו להתפלל** – מ"מ יהרהר בלבו שנאמר אמרו בלבבכם על משכבכם. (רמ"א)

« ואפשר דיוצא בזה בדיעבד, ואינו צריך לחזור ולהתפלל אפילו אם הבריא בזמן תפלה. (משנ"ב כ"א)

« ואם אינו יכול לכוין דעתו קורא ק"ש לבדה. (משנ"ב כ"א)

סעיף ז'

מי שאנוס שאינו יכול לעמוד בתפילה

מי שהיו לו אנסים מכאן ומכאן ומתירא שמא יפסיקוהו תפלתו או יפסידו מקחו – ישב במקומו ויתפלל, לפי שאין דעתו מיושבת עליו.

ואף על פי שצריך לעשות שלשה פסיעות בסוף התפלה – יושב ומתפלל וכורע. (שו"ע)

סעיף ח'

יש ליזהר שלא לסמוך עצמו לעמוד או לחבירו בשעת תפלה. (שו"ע)

□ **הטעם שאין לסמוך** – מחלוקת

מג"א: הטעם דתפלה צריכה עמידה, ועמידה שע"י סמיכה לא חשיבה עמידה – ולפי"ז סמיכה קצת דהיינו שסומך במקצת שאם ינטל אותו דבר לא יפול מותר.

משנ"ב בשם י"א: הטעם דצריכה להיות באימה – ולפי"ז בכל גווני אסור.

הכריע המשנ"ב – דבמקום הדחק יש להקל כטעם הראשון. (משנ"ב כ"ב)

□ **סטנדר** – ולכן יזהר שלא יסמוך עצמו ע"ג סטנדר. (משנ"ב כ"ג)

□ **חולה שברור לו שיוכל לכוין בעמידה ע"י סמיכה** – יעשה כן. ואם לאו – יתפלל מיושב. (משנ"ב כ"ד)

סעיף ט'**מי שזוכר להתפלל מיושב או מחזק בדרך**

מקור: ברכות (ל) – רב אשי מצלי בהדי ציבורא ביחיד מיושב, כי הוה אתי לביתיה הדר ומצלי מעומד.

נחלקו בזה הראשונים

טור בשם הרא"ש: אין צריך לחזור ולהתפלל היות וכיום איננו מכוונים בשונה מרב אשי.

תוס': גם כיום מדינא חוזר ומתפלל. (בי"ח)

להלכה – מחלוקת

שו"ע: כשיוכל צריך לחזור ולהתפלל מעומד ואינו צריך להוסיף בה דבר.

אחרונים: אין צריך לחזור ולהתפלל שנית.

הכריע המשני"ב – דהמנהג שאין עוברי דרכים שהתפללו בדרך במיושב חוזרין ומתפללין שנית. (משני"ב כ"ז)

□ **ומ"מ אם הוא רוצה יכול להתפלל שנית בתורת נדבה** – מחלוקת

מגן גיבורים: אם הוא בטוח שיכוין לבו בתפילתו יתפלל נדבה, ואין צריך לחדש בה.

פמ"ג: אין כדאי להתפלל היום נדבה. (משני"ב כ"ז)

□ **מי שבא בדרך והוא סמוך למלון שיש בו גילולים**

אם יכול להסתלק מן הדרך במקום שלא יפסיקוהו עוברי דרכים יסתלק שם ולא יתפלל במלון של עובדי

כוכבים [שלא יבללוהו בני הבית].

אבל אם אי אפשר לו להסתלק מן הדרך במקום שלא יפסיקוהו יתפלל במלון באיזה קרן זוית [שלא

יבללוהו בני הבית]. (רמ"א)

□ **ואם בכותל מזרחי שם תלויים גילולים** – אל יתפלל לאותו צד אלא לצד אחר אף על פי שאינו מזרח.

ואם אי אפשר להסתלק מן הדרך וצריך להתפלל מהלך או מיושב וגם במלון יודע הוא שלא ימצא קרן

זוית שלא יבללוהו – מוטב להתפלל בדרך מיושב או מהלך כיון שאז יכול לכוין יותר.

ומ"מ אם יכול להתפלל במלון בבקעה או בחצר או בגינה – מוטב ויצא ידי שניהם ויתפלל במעומד

ובכונה. (משני"ב ל')

סימן צה

סעיף א'

יכוין רגליו זה אצל זה בכיון

מקור: ברכות (י:) - המתפלל צריך שיכוין את רגליו שנאמר: ורגליהם רגל ישרה. ירושלמי ברכות (פ"א ה"א) - מחלוקת רבי לוי ורבי סימון, חד אמר: כמלאכי השרת דכתיב ורגליהם רגל ישרה. וחד אמר: ככוהנים דכתיב: ולא תעלה במעלות על מזבחי שהיו הולכין עקב בצד גודל.

נחלקו בזה הראשונים

ר' יונה: כסתמא דתלמוד שלנו, דעומדים כמלאכים. ועקב בצד גודל אינו כרגל ישרה. טור: משמע מדבריו דטעמא דכוהנים. ועקב בצד גודל גם נחשב כרגל ישרה. (טור ובי"י) פסק השו"ע – כר' יונה, יכוין רגליו זה אצל זה בכיון כאלו אינם אלא אחת להדמות למלאכים, דכתיב בהן "ורגליהם רגל ישרה" – כלומר, רגליהם נראים כרגל אחד.

« הטעם שצריך להידמות למלאכים – מחלוקת

ב"י: כיון שמדבר עם השכינה צריך לסלק כל מחשבות הגוף מלבו ולדמות כאלו הוא מלאך. מהר"י אבוהב: הוא רמז שנסתלק ממנו התנועה לברוח ולא להשיג שום חפץ מבלעדי ה'. (בי"י ומשנ"ב ב')

□ ובדיעבד שלא כיון רגליו – מחלוקת

פמ"ג ומשנ"ב: אפילו אם לא כיון רגליו כלל יצא.

ב"ח: לא יצא. (משנ"ב א' ושעה"צ א')

□ ואפילו אם הוא יושב בעגלה – מ"מ יכוין רגליו.

ואל יסמוך אז לאחריו ולא יהא מוטה לצדדיו ואל יפשוט רגליו ואל ירכיבם זה על זה – מפני שכל זה הוא דרך גאווה אלא יושב וראשו כפוף. (משנ"ב ב')

□ כשעומד להתפלל ילך לפניו ג' פסיעות דרך קרוב והגשה לדבר שצריך לעשות. (רמ"א)

הטעם: דכתיב ג' הגשות לתפילה: "ויגש אברהם" "ויגש יהודה" "ויגש אליהו". (ד"מ א')

« האם צריך גם לחזור לאחוריו – מחלוקת

אליה רבה: אין צריך לחזור לאחוריו כדי לילך לפניו.

מנהג העולם: לילך לאחוריו. (משנ"ב ב')

□ מנהגי מהרי"ל

היה נוהג לעמוד בשחרית לתפילת י"ח מתי שהתחיל הש"ץ תהלות לאל עליון.

ובמנחה כשירד הש"ץ לפני התיבה.

ובערבית כשהתחיל הש"ץ קדיש. (משנ"ב ב')

סעיף ב'

צריך שיכוף ראשו מעט שיחיו עיניו למטה לארץ, ויחשוב כאילו עומד בבית המקדש ובלבו יכוין

למעלה לשמים.

מקור: יבמות (קה:): – כתוב אחד אומר והיו עיני וליבי שם כל הימים, וכתוב אחד אומר נשא לבבינו אל כפים אל אל בשמים? המתפלל צריך ליתן עיניו למטה ולבו למעלה כדי שיתקיימו שני המקראות הללו.

« קודם שיתחיל להתפלל יסתכל בחלונות כלפי שמים כדי שיהא לבו נכנע. (משנ"ב ד')

□ אותן המגביהים ראשיהם ועיניהם למעלה כמביטים על הגג – המלאכים מלעגים עליהם. (משנ"ב ה')

□ אין לעשות תנועה משונה, וביחיד רשות ולא בצבור, ובפרט להרים קול וכדומה. (משנ"ב ה')

□ עצימת העיניים בתפילה – מחלוקת

מאמר מרדכי: מחלוקת, לדינא דתלמודא: אין איסור בעיניו פתוחות, רק שיהיו עיניו כלפי ארץ. אך לזוהר: צריך לעצום עיניו כל מי שאינו עוצם עיניו בשעת תפילת י"ח - אינו זוכה לראות פני שכינה בצאת נפשו.

חיי אדם: אין מחלוקת בין התלמוד לזוהר, דאף לזוהר אין איסור אלא כשמסתכל בשאר דברים. הכריע הביאו"ה ובמשנ"ב – דלכתחילה יעצום עיניו כדי שלא יסתכל בדבר אחר, אך אם מתפלל בסידור ועיניו פקוחות כדי לראות בו - לית לן בה. (משנ"ב ה' וביאו"ה ד"ה צריך)

סעיף ג'

צורת העמידה בתפילה

מקור: שבת (י.) – רבא שדי גלימיה ופכר ידיה ומצלי – אמר: כעבדא קמי מריה. פסק השו"ע [ובטור] – מניח ידיו על לבו כפותין הימנית על השמאלית. ועומד כעבד לפני רבו באימה ביראה ובפחד.

הטעם:

- א. כדרך עמידת עבד לפני רבו באימה וביראה ובפחד. [ומסברא דנפשיה כתב כן הטור].
- ב. הוא רמז להכנעת היצר הרע שהוא נרמז בצד שמאל. (שו"ע)
- ג. הוא רמז להגביר מדת הרחמים על מידת הדין. (ד"מ ג')

□ צורת העמידה – הכל תלוי כמנהג המקום איך נוהגים לעמוד לפני המלך

מנהג ארץ אדום: שחובקין היד והזרוע ימין תחת אציל שמאל, ושמאל תחת אציל ימין. **יש מקומות:** חובקין ידיהם באצבעותיהם.

מנהג ארץ ישמעאל: משימים ידיהם לאחוריהם, ומכוונים לרמוז כאילו אין להם ידים [אך יזהרו לתת יד ימין על שמאל על דרך הסוד]. (ב"י וד"מ ד')

האר"י: שיניחו זרועותם על לבם ימנית על שמאלית.

הרמ"ק: שיכוף האגודל בתוך פיסת היד. (משנ"ב ו')

□ ולא יניח ידיו על חלציו, מפני שהוא דרך יוהרא. (טור ורמ"א)

מקור: שבת (י.)

□ יש להתנועע בשעת תפלה, משום כל עצמותי תאמרנה ד' מי כמוך. (משנ"ב ז')

סעיף ד'

טוב לכוין רגליו גם בשעה שאומר קדושה עם שליח ציבור. (שו"ע) [עד הקל הקדוש (כה"ח)]

סימן צו

סעיף א'

חזקת חפצים בעת התפילה

מקור: סוכה (מא):

פסק השו"ע – כשהוא מתפלל לא יאחוז בידו תפילין, ולא ספר מכתבי הקודש, ולא קערה מלאה, ולא סכין ומעות וככר.

הטעם: מפני שלבו עליהם שלא יפלו ויטרד ותתבטל כוונתו. (משני"ב א')

« **בשאר דברים** – מחלוקת

רש"י: שאר דברים שאין בהם הפסד אם יפלו מידו – מותר להתפלל בעודן בידו.

ר' יונה: אוסר בכל דבר. (ב"י)

הלכה – מחלוקת

מג"א: מותר לאחוז שאר דברים שלא יפסידוהו או יזיקוהו.

ט"ז: הכל אסור, דהני לאו דוקא, אלא אורחא דמילתא נקט. (משני"ב ה')

« **ה"ה** בשעת ק"ש ופסוקי דזמרה. (משני"ב א')

« להחזיק דבר מפני הגנבים – האם מותר ליקח תפילין וס"ת בידו היכא דמתיירא מפני גנבים

דאפשר דהתירו לו – הפמ"ג נשאר בצ"ע. (משני"ב ו')

□ **ובדיעבד שהחזיק** – מחלוקת

ט"ז: אין צריך לחזור ולהתפלל.

ב"ח: צריך לחזור ולהתפלל. (משני"ב ב' ושעה"צ א')

לכו"ע – אם יודע שע"י זה לא כיון באבות – חוזר. (משני"ב ב')

□ **אך החזקת דבר מצוה** – כלולב בזמנו – מותר לאחוז בידו.

הטעם: כיון שהאחיזה בידו היא מצוה אינו נטרד בשבילו. (שו"ע)

דינים נוספים:

□ נפל ספר על הארץ ואינו יכול לכוין – מותר להגביהו כשיסיים הברכה שהוא עומד בה. ואי לאו הכי –

לא יפסיק. (משני"ב ז')

□ אם התחיל להתפלל שמונה עשרה ונתבלבל – מותר לילך למקום הידוע לו ליקח משם סידור. (משני"ב ז')

□ אסור להושיב תינוק לפניו בשעת תפילה. (משני"ב ז')

סעיף ב'

חזקת סידור בתפילה

מותר לאחוז מחזור תפילות בידו בשעה שמתפלל – הואיל ותופס לצורך תפלה עצמה לא טריד, דומיא

דלולב דמשום דלקיחתו מצוה לא טריד. (שו"ע)

« ומ"מ, אם לא היה בידו קודם שהתחיל – לא יחזיר אחריו בתפלה ליטלו. (רמ"א)

« א"כ היה במקום מיוחד שהוא מוכן אז – מותר ליטלו אפילו בתוך התפלה כדי להתפלל

מתוכו. (רמ"א)

□ אף בחזרת הש"ץ נכון הוא שיהיה הסידור פתוח לפניו. (משני"ב ט')

סימן צז

סעיף א'

לא יגזק ולא יפזק בתפילת

מקור: ברכות (כד):

לא יגזק ולא יפזק בתפילה, ואם צריך לפזק מתוך אונס – יניח ידו על פיו שלא תראה פתיחתו. (שו"ע)
 « **בגיהוק מתוך אונס** – אין איסור. [ומה שלא נקטו אפשר משום] דבו ליכא חיובא להניח ידו. (משנ"ב א')

□ **יזהר שלא יניח ידו על סנטרו בשעת התפלה** – דהוי דרך גסות הרוח. (רמ"א)

« **נחלקו הראשונים מהו סנטרו**

רמב"ם: היינו הלחי התחתון.

רי"ף: לחיו שבצדדים. (בי"י)

« חזנים העושים כן בשעת הזמר – מותר לפי שאינם מתכוונים לגסות אלא להנעים את הקול.

אבל שלא בשעת הזמר אסור. (משנ"ב ב')

סעיף ב'

יריקה בתפילת

מקור: ברכות (כד):

☞ **אסור לו לרוק בתפילה.** (שו"ע)

☞ **ואם אי אפשר לו שלא לרוק** – מבליעו בכסותו בענין שלא יהא נראה. (שו"ע)

« **במדינות שלובשין חתיכת בגד המחובר לחגורה** – מחלוקת

מג"א: אף שהרוק נראה אפשר דמותר דכיון שעשוי לכך אין בו משום מיאוס.

א"ר: שגם בזה צריך לכרוך מקום הרוק שלא יהא נראה. (משנ"ב ה')

☞ **ואם הוא אסטניס ואינו יכול להבליעו בכסותו** – זורקו לאחוריו. (שו"ע)

« **בגדר האיסטניסות** – מחלוקת

ר' מנוח: שאין דעתו סובלת שיהא רוק מובלע בכסותו.

ר' יונה: שאינו יכול לשהות עצמו עד שיבליענו בכסותו. (בי"י)

לאיזה צד יזרוק היריקה?

□ **לאחוריו או לשמאלו** – מחלוקת ראשונים

טור: לאחוריו ולשמאלו שוים, וזרוק להיכן שרוצה.

ר' יונה: רק כשאינו יכול לאחוריו זורק לשמאלו. (בי"י)

פסק השו"ע – כר' יונה, דרק אם אי אפשר לזרוק לאחוריו – זורק לשמאלו.

□ **לפניו** – לפניו אסור. (שו"ע)

□ **למעלה** – לא יזרוק כלפי מעלה שנראה ככופר. (משנ"ב ז')

□ **לימינו** – אסור לזרוקו. (שו"ע)

□ **איזה ימין מדובר?** – מחלוקת ראשונים

ר' יונה: ימין של הקב"ה שהוא שמאלו שלו, ושמאלו שמותר היינו ימין של עצמו.

מהר"י אבוהב: ימין ושמאל היינו של עצמו. (בי"י)

פסק השו"ע – כמהר"י אבוהב, דאינו זורקו לא לימינו שלו.

« **קשה**, הא דלקמן בריש סימן קכ"ג שהופך פניו לצד שמאל תחלה שהוא ימין של הקב"ה?

הב"י מתרץ: דהטעם כיון שמעולם לא ירדה השכינה למטה מ"י אם כן אין השכינה כנגד המתפלל ולפיכך חלקו כבוד לימין דידיה ברקיקה שהיא בשעת תפלה. אבל כשפוסע שלשה פסיעות האדם מרחיק עצמו ממקום תפלתו והוא כנגד השכינה ולפיכך נותן שלום לשמאלו שאז הוא כנגד ימינו של הקב"ה.

הד"מ מתרץ: לא רצו להתיר רקיקה שהשכינה כנגדו ש"י הרקיקה השכינה מסתלקת ממנו, ולכן ירוק לשמאלו של עצמו כי אין ה' לנגד עיניו. אבל כשפוסע ג' פסיעות הרי הוא כתלמיד הנפטר מרבו א"כ השכינה לנגד עיניו ולכן חולק כבוד לשמאלו של הקב"ה שעומד כנגדו. (ב"י ד"מ א' ורמ"א)

□ כל שאסור בתוך התפילה, אסור אפילו בתחנונים שלאחר התפילה. (משנ"ב ג')

סעיף ג'

אם כינה עוקצתו

מקור: ברכות (כד.) – אמר רבי חנינא: אני ראיתי את רבי שגיהק... וממשמש בבגדו אבל לא היה מתעטף.
 ☞ **בשעת התפילה** – ימשמש בבגדיו להסירה שלא תתבטל כוונתו, אבל לא יסירנה בידו. (שו"ע) «
 ואם עבר ונטלה – ישפשף ידו בכותל או בד"א. (משנ"ב י"א)
 ☞ **אבל שלא בשעת התפילה** – יכול ליטול כינה ולזורקו בבית הכנסת. (רמ"א) «
 אך צריך ליטול ידיו במים מפני רוח רעה. (רמ"א ס"ד)

סעיף ד'

נשמט טליתו ממקומו

מקור: ברכות (כד.)
 ☞ **אם לא נפל כולו** – יכול למשמש בו ולהחזירו. (שו"ע)
 ☞ **אבל אם נפל כולו** – אינו יכול לחזור ולהתעטף בו דהוי הפסק. (שו"ע)
 □ **אפילו אם נשאר עדיין בידו** – העטיפה הוי הפסק. (משנ"ב י"ד)
 □ **ואם עבר והתעטף בו** – אין צריך להתחיל מתחילת הברכה, אלא גומר התפילה והולך, וכשיגמור תפילתו ימשמש בו ויברך. (משנ"ב ט"ו)
 □ **אם הוא טרוד על ידי זה ואינו יכול לכוין** – ילבשנו כשיסיים הברכה. (משנ"ב טז)
 □ **המשים משקפיים** – אם הם רפויין בחוטמו שקרוב ליפול ע"י כריעות והשתחויות – נכון להחמיר שיקשרם מתחלה בחוט. (משנ"ב ט"ו)

סעיף ה'

הנושא משאוי והגיע זמן תפלה

מקור: בבא מציעא (קה):
נחלקו הראשונים באיזה משאוי מדובר?
ר"ף ורא"ש: משאוי על כתפו.
רמב"ם: דווקא במשאוי על ראשו, אך על כתפו אין צריך להפשילו. (ב"י)
 פסק השו"ע – כר"ף ורא"ש, דמדובר במשאוי שעל כתפו. דבפחות מד' קבין – מפשילו לאחוריו ומתפלל. אך בכבד ד' קבין (5.5 ק"ג) – מניחם על גבי קרקע ומתפלל.

סימן צה

סעיף א'

כוונת התפילה

מקור: ברכות (לא).

המתפלל צריך שיכוין בלבו פירוש המלות שמוציא בשפתיו. (שו"ע)

« ואל יכוין האדם בשמות ויחודים רק יתפלל כפשוטו להבין הדברים בכוונת הלב. אם לא מי שהוא בא בסוד ה' ויודע לכוין ביה בלבא ורעותא ודחילו, דאם לא כן ח"ו מקלקל בזה הרבה.

והרש"ל העיד על הר"ש שאמר אחרי שלמד סתרי הקבלה – שהוא מתפלל כתינוק בן יומו. (משנ"ב א')

□ כוונות שקודם התפילה:

יחשוב כאלו שכונה כנגדו.

ויסיר כל המחשבות הטורדות אותו עד שתשאר מחשבתו וכוונתו זכה בתפלתו ויחשוב כאלו היה מדבר לפני מלך בשר ודם היה מסדר דבריו ומכוין בהם יפה לבל יכשל, ק"ו לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה שהוא חוקר כל המחשבות.

וכך היו עושים חסידים ואנשי מעשה שהיו מתבודדים ומכוונים בתפלתם, עד שהיו מגיעים להתפשטות הגשמיות ולהתגברות כח השכלי, עד שהיו מגיעים קרוב למעלת הנבואה.

ואם תבוא לו מחשבה אחרת בתוך התפלה – ישתוק עד שתתבטל המחשבה, וצריך שיחשוב בדברים המכניעים הלב ומכוונים אותו לאביו שבשמים. ולא יחשוב בדברים שיש בהם קלות ראש. (שו"ע)

וכן יחשוב קודם התפלה מרוממות האל יתעלה, ובשפלות האדם, ויסיר כל תענוגי האדם מלבו. (רמ"א)

□ סגולות לבטל מחשבה רעה בתפילה

• לרוק ג' פעמים – מחלוקת

בספר הגן: כתב לבטל מחשבה רעה בשעת התפילה יאמר ג"פ פי פי פי. ואח"כ ירוק ג"פ ולא ירוק לגמרי רק בדרך נחת והלשון תהא בין שפתים בשעת הרקיקה ובודאי תלך המחשבה.

מג"א: אין לעשות זה בתוך תפילת י"ח דהוי הפסק ומי יודע אם רפואה בדוקה היא. (משנ"ב ב')

• **סגולה להעביר מחשבת חוץ** – שקודם תפילה יעביר ג"פ יד ימינו על מצחו ויאמר בכל פעם לב טהור ברא לי אלהים ורוח נכון חדש בקרבי.

וכן אם באה לו מחשבת חוץ בתוך התפילה – ישתוק מעט ויעביר ימינו על מצחו ויהרהר פסוק הנ"ל. (משנ"ב ב')

□ ואסור לאדם לנשק בניו הקטנים בבית הכנסת, כדי לקבוע בלבו שאין אהבה כאהבת המקום. (רמ"א)

□ בשל"ה קורא תגר על המביאים לבית הכנסת ילדים שעדיין לא הגיעו לחינוך.

הטעם: כי הילדים משחקים ומרקדים בבהכ"נ ומחללים קדושת בהכ"נ, וגם מבלבלים דעת המתפללים, ועוד גם כי יזקינו לא יסורו ממנהגם הרע אשר נתחנכו בילדותם. והאב מתחייב על

מעשי בנו עונש גדול. (משנ"ב ג')

סעיף ב'

תפילה במקום שיש דבר המבטל כוונתו

מקור: עירובין (סה).

• **בזמנם** – לא יתפלל במקום שיש דבר שמבטל כוונתו ולא בשעה המבטלת כוונתו.

• **עכשיו** – אין אנו נוהרין בכל זה, מפני שאין אנו מכוונים כל כך בתפלה. (שו"ע)

« אולם, אף על גב שאין אנו מכוונים, מ"מ מה דאפשר לעשות עושיין ע"כ אין להתפלל בבית שיש

שם שכר חדש או מי דבש. (משנ"ב ז')

סעיף ג'

חיוב להתפלל דרך תחנונים

מקור: ברכות (כח:) – העושה תפילתו קבע אין תפילתו תחנונים. מאי קבע? א"ר יעקב בר אידי א"ר הושעיא: כל שתפילתו דומה עליו כמשאוי. ורבנן אמרי: כל שאינו אומרה בלשון תחנונים. פסק השו"ע כב' הדעות, יתפלל דרך תחנונים כרש המבקש בפתח ובנחת. וכן שלא תראה עליו כמשא ומבקש ליפטר ממנה. (שו"ע)

« וישים אל לבו שאין ביד שום נברא מלאך או מזל או כוכב למלאות שאלתו כי אם ברצונו יתברך. (משנ"ב ח')

- **בדיעבד** שלא אמרה בלשון תחנונים – מחלוקת
- **ב"ח וא"ר**: בדיעבד אם לא אמרה בלשון תחנונים – חוזר.
- **פמ"ג ומשנ"ב**: בדיעבד אינו חוזר. (ביאו"ה ד"ה יתפלל)
- **לכו"ע** – אין זה מעכב אלא באבות. אך בשאר תפילה אין מעכב. (ביאו"ה שם)

סעיף ד'

התפלה היא במקום הקרבן

- ולכן צריך ליהרר שתהא דוגמת הקרבן **בכוונה ולא יערב בה מחשבה אחרת** כמו מחשבה שפוסלת בקדשים. (שו"ע)
- שתהיה **מעומד** דומיא דעבודה וקביעות מקום כמו הקרבנות שכל אחד קבוע מקומו לשחיטתו ומתן דמו. (שו"ע)
- **שלא יחוץ דבר בינו לקיר** דומיא דקרבן שהחציצה פוסלת בינו לקיר. (שו"ע)
- **חציצה בינו לקרקע** – מחלוקת
- **ט"ז**: דוקא ג"ט, אבל בפחות מג"ט אפילו מצוה ליכא.
- **א"ר ולבוש**: אוסרין אפי' פחות מג'. (משנ"ב י')
- **וראוי שיהיו לו מלבושים נאים מיוחדים לתפלה** כגון בגדי כהונה.
- אלא שאין כל אדם יכול לבזבז על זה.
- ומכל מקום טוב הוא שיהיו לו מכנסים מיוחדים לתפלה משום נקיות. (שו"ע)
- **אסור להתפלל בבריכה**. (משנ"ב י')

סעיף ה'

אל יחשוב ראוי הוא שיעשה הקב"ה בקשתו כיון שכוונתי בתפילתי

מקור: ראש השנה (טו:) – ג' דברים מזכירין עוונותיו של אדם... עיון תפילה. הטעם: כי אדרבה זה מזכיר עוונותיו של אדם שעל ידי כך מפשפשין במעשיו לומר בטוח הוא בזכותיו. (שו"ע ובי"ע)

אלא יחשוב שיעשה הקב"ה בחסדו ויאמר בלבו מי אני דל ונבזה בא לבקש מאת מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא אם לא מרוב חסדיו שהוא מתנהג בהם עם בריותיו. (שו"ע)

סימן צט

סעיף א'

שכור ושתוי בתפילה

מקור: עירובין (סד.) ברכות (ט.)

☞ **שתה יין כדי רביעית** – אל יתפלל עד שיסיר יינו. (שו"ע)

☞ **דווקא אם שתאו בבת אחת**, אבל בשני פעמים – מותר. (משנ"ב ב')

☞ **אם מזגו במעט מים** – מותר. (משנ"ב ב')

☞ **יין שבתוך הסעודה** – אינו משכר. אך הכל תלוי לפי מה שמבין בדתו שאינו שיכור. (משנ"ב ב')

☐ **אף אם רגיל לשתות הרבה** – לא יתפלל לכתחלה אם שתה רביעית יין. (משנ"ב ד')

☐ **אם יעבור זמן תפילה** – מחלוקת

פרי"ח: לא יתפלל אפילו אם על ידי זה יעבור זמן תפלה.

הים של שלמה: עכשיו שגם ככה אין מכונין כ"כ בתפלה – אין לחוש כ"כ להחמיר אם ע"י המתנתו

יעבור זמן תפלה. (משנ"ב ג')

☞ **ואם שתה יותר מרביעית** – אם הוא יכול לדבר לפני המלך – אם התפלל תפלתו תפלה. ואם אינו יכול

לדבר לפני המלך – אם התפלל תפלתו תועבה, וצריך לחזור ולהתפלל כשיסיר יינו מעליו. (שו"ע)

☞ וכשתה יותר מרביעית – בכל גווני [אפילו לא בבת אחת ואפי' מזוג] – אסור עד שיסיר יינו

מעליו. (משנ"ב ו')

☞ **הגיע לשכרותו של לוט** – הרי הוא כשוטה יחשב לגמרי לכו"ע, ופטור אז מכל המצות. (משנ"ב י"א)

ע"כ אפילו בדיעבד אם קרא אז ובירך לא מיפטר בכך, שהרי פטור היה באותה שעה וחייב אח"כ לחזור

ולקרות ולברך. (משנ"ב י"א)

☐ בשאר תפילות:

☞ **שיכור בקריאת שמע** – מחלוקת

רמ"א: כדין תפלה, ואף שתוי אסור לכתחלה בקרי"ש.

לבוש: יש להקל בקרי"ש אף אם הוא שכור, דשאני תפלה שהוא בקשת צרכיו. (רמ"א ומשנ"ב ח')

הכריע המשנ"ב – בדיעבד אם נשתכר אין לפטור את עצמו מק"ש משום זה, ואם יפוג יינו עד שלא עבר

זמן קרי"ש יחזור ויקרא הפרשיות. (משנ"ב ח')

☞ **שאר ברכות וכן ברכת המזון** – מחלוקת

רמ"א: יכול לברך אף על פי שהוא שכור.

גר"א: יש להחמיר לכתחילה בשיכור שאינו יכול לדבר לפני המלך אף בשאר ברכות. (משנ"ב י"א)

☞ **צירוף לזימון**

• **לעשרה** – אין מצרפין אותו למנין עשרה.

• **לשלושה** – מצטרף. (משנ"ב י')

☐ שאר משקים משכרים שאינם יין:

• **לתפילה** – מסתבר שתפילה חמורה ואסור כמו ביי. (משנ"ב א')

• **בנשיאת כפים** – מחלוקת

ט"ז: מחמיר בזה.

המג"א: מיקל בנשיאת כפים. (משנ"ב א')

☐ **שיעור רביעית בשאר משקים** – מחלוקת

הט"ז: לא בעינן בשאר משקין שיעור רביעית.

משנ"ב: מ"מ בעינן שיהא בו כדי לשכר ברביעית יין. (משנ"ב א')

- **השלמת התפילה** – אפילו אם עבר זמן התפלה משלים אותה בתפלה שאחריה כדין שוגג. (שו"ע)
- « ואפילו התחיל לשתות אחר שהגיע זמנה שהיה סבור שיהיה לו שהות להתפלל לאחר שיפוג מם היין המועט, ואח"כ נמשך ליבו ביין ונשתכר עד שלא יוכל להפיג יינו – ג"כ שוגג מיקרי ויכול להשלים. (משנ"ב ו') [דלא כלבוש וט"ז שחולקים. (שעה"צ ג')]
- « מ"מ ודאי אם הוא סמוך למנחה ויעבור הזמן ודאי אם ישתכר שלא יוכל להפיג את יינו בזמן קצר כזה – מזיד הוי לכו"ע ואין לו תשלומין. (משנ"ב ו')
- **קשה** שתירה מגמ' ברכות (ט). דהנהו זוגא שאשתכור בחתונת בן ריב"ל – דחשיבי כאנוס להשלמה. ואילו גבי בני רבן גמליאל שבאו מבית המשתה – וא"ל אם לא עלה השחר חייבים אתם לקרות. משמע שאילו עלה עמוד השחר לא היו חייבים לקרות וחשיבי כמזיד?
- א. יש לחלק, דהנהו זוגא היו אנוסים, בשונה מבני רבן גמליאל לא היו אנוסים.
- ב. בני רבן גמליאל היו הולכים ומשתכרים כל הלילה, בשונה מהנהו זוגא דרבנן דמתוך המשתה ישנו ונרדמו. (ב"י)

סעיף ב'

דרכים למען חפגת היין

מקור: עירובין (סד).

□ במהלך ברגליו

- ☞ **כששתה רביעית** – דרך מיל ושינה כל שהוא מפיגין את היין. (שו"ע)
- ☞ **אבל אם שתה יותר מרביעית** – כל שכן ששינה משכרתו ודרך טורדתו. (שו"ע)
- « אבל שינה הרבה מפיגתו. (משנ"ב י"ג)

□ רוכב

- אפילו ביותר מרביעית – ודאי דרך מפיגה היין. (שו"ע)
- « **כמה דרך צריך ברוכב** – מחלוקת משמעות השו"ע: מיל מספיק.
- אחרונים**: ברוכב בעיני דוקא ג' מילין. (משנ"ב י"ב)
- « **ומ"מ הכל לפי רוב היין**, שאם הרבה לשתות מאוד – אין דרך ג' מילין מפיגתו. (משנ"ב ט"ו)

סעיף ג'

חפגת היין כפי חרגשת כל אחד ואחד

כל אחד שהוא שתוי – מספיק לו לפי מה שמרגיש בנפשו שיפיג יינו. (שו"ע)

□ שיכור מיינות שלנו – מחלוקת

- רמ"א**: אין נזהרין ביינות שלנו שאין חזקין שמתפללין אף על פי ששתה רביעית ויותר, וכל שכן אם מתפללים מתוך סידור שבידו שאין חוששין לשכרות מעט.
- משנ"ב**: לא אמר הרמ"א אלא בכדי ליישב המנהג, אבל מ"מ אין נכון. (משנ"ב י"ז)
- « ומ"מ, כיום שכבר אין מכוונין כל כך – אין להקפיד בשתוי ביו"ט כשיעבור זמן תפילה. (משנ"ב י"ז)
- לכו"ע** - בשיכור שתפילתו תועבה ודאי יש ליהרר אפילו לדין וצריך לחזור ולהתפלל. (משנ"ב טז)

סימן ק

חסדרת תפלות של מועדות ושל ראש חודש

מקור: ר"ה (לה.) – מסתברא מילתיה דר' אלעזר בברכות של ראש השנה ויוה"כ ושל פרקים, אבל דכל השנה לא. איני, והא רב יהודה מסדר צלותיה ומצלי? שאני רב יהודה כיון דמתלתין לתלתין יומין הוה מצלי כפרקים דמי.

נחלקו בזה הראשונים

רמב"ם: ביום שלושים ליום שהתפלל היה חוזר להתפלל. ולכך בר"ח צריך להסדיר.
רא"ש: מיום שלושים יום ולהלן, שיעברו ל' יום שלמים. ולכך בר"ח אין צריך להסדיר. (בי"י)

□ **כשאינו קורא על פה אלא כתובה היא לפניו** – מחלוקת ראשונים

ר' מנוח: אין צריך להסדיר.

ב"י: אפילו אז צריך להסדיר כדי שתהיה שגורה בפיו בזריזות. (בי"י)
להלכה – מחלוקת

שו"ע: כרמב"ם וכשיטתו, דצריך תמיד להסדיר תפלתו קודם שיתפלל כדי שתהא שגורה בפיו גם בזמן שכתובה לפניו.

הטעם: מפני שאין מתפלל אותן תדיר אלא לפרקים אין רגיל בהן כ"כ. (שו"ע)

« וס"ל דאף הרא"ש ס"ל כרמב"ם ואינו חולק עליו. דלא כטור. (בי"י)

רמ"א: כר' מנוח, דדווקא כשמתפללים על פה, אבל כשמתפללין מתוך הסידור – מותר, דהא רואה מה שמתפלל.

□ **ה"ה שאר תפילות** – כגון יעלה ויבא דשחרית או בימי וכו' דחנוכה ופורים – ג"כ צריך להסדיר מתחלה [או שיתפלל מתוך הסידור]. (משנ"ב א')

סימן קא

סעיף א'

כוונת חלב בתפילה

מקור: ברכות (לד:) – המתפלל צריך שיכוין את לבו בכולו, אם אינו יכול לכוין בכולו יכוין את לבו באחת... באבות.

פסק השו"ע – המתפלל צריך שיכוין בכל הברכות.

□ ואם אינו יכול לכוין בכולם – לפחות יכוין באבות. (שו"ע)

□ ואם לא כיון באבות, אף על פי שכיון בכל השאר – מחלוקת

שו"ע: יחזור ויתפלל.

« במודים – מחלוקת

שו"ע: חוזר, כי הוא סידור שבחו של מקום.

סמ"ק ואגודה: גם מודים חשוב כאבות לכתחלה. (משנ"ב ג')

רמ"א: כיום אין חוזרין בשביל חסרון כוונה, שאף בחזרה קרוב הוא שלא יכוין, אם כן למה יחזור. ומותר לו מלכתחילה לעמוד כן ולהתפלל. (רמ"א וביאו"ה ד"ה ואם אינו יכול לכוון בכולם)

□ נזכר באמצע התפילה שלא כיון:

• אם נזכר קודם שאמר בא"י בסוף ברכת אבות – מצד הדין צריך לחזור ולהתפלל, ויחזור לומר מאלקי אברהם וכו'. (משנ"ב ד')

• ואם התחיל אתה גיבור – מחלוקת

חיי אדם: אינו חוזר.

ביאו"ה: הו"א שחוזר, אך נתן עצה שישתוק עד שיגיע החזן לאבות ויכוין לצאת ממנו בכוונת אבות. (ביאו"ה ד"ה והאידנא)

□ כוונה בחתימת הברכות – ירגיל אדם עצמו לכוין עכ"פ בחתימה של כל ברכה. (משנ"ב א')

□ שליח ציבור – בדיעבד מועיל אף בלא כוונה. (ביאו"ה ד"ה יכוין)

סעיף ב'

לחתפלל בלב בלבד

מקור: ברכות (לא:) - אמר רב המנונא: כמה הלכתא גברותא איכא למישמע מהני קראי דחנה.

פסק השו"ע – לא יתפלל בלבד לבד.

« בדיעבד אם התפלל בלבד – לא יצא. (ביאו"ה ד"ה בלבד)

אלא על המתפלל לחתך הדברים בשפתיו. (שו"ע)

□ השמעת קולו

מקור: תוספתא (פיג הי"ט) – יכול יהא משמיע לאוזניו, כבר פירש בחנה וקולה לא ישמע. וכן הוא בזוהר (ויקהל רב).

ברכות (כד:) - לא אסרו אלא השמעת קולו לאחרים. וכן הוא בירושלמי.

כשאחרים שומעים – לכו"ע אסור.

דלכתחילה צריך להתפלל בלחש כ"כ שאף חבריו העומד בסמוך לו לא יהיה יוכל לשמוע. (משנ"ב ו')

המשמיע רק לאוזניו – מחלוקת ראשונים

רמב"ם וטור: כגמי וכירושלמי, דיותר טוב להשמיע לאוזניו, כי אז יוכל לכוין יותר.

רשב"א: כתוספתא, צריכה שתהיה בלחש עד שלא תשמע אפילו לאוזניו. (בי"ט)

להלכה – מחלוקת

שו"ע: כרמב"ם וטור, דמשמיע לאזניו בלחש, ולא ישמיע קולו.
 « אך בבדק הבית כתב דצריך לחוש לדברי הזוהר שאף לכתחילה לא ישמיע לאזניו.
גר"א ומג"א: אף דעת הזוהר הוא שטוב יותר לכתחילה שישמיע לאזניו. (משנ"ב ה')
לכו"ע - אם כבר אמר בלחש כ"כ שאפילו לאזניו לא השמיע - יצא, כיון שמ"מ הוציא בשפתיו.
 (משנ"ב ה')

□ **אם אינו יכול לכוין בלחש**

מקור: ברכות (כד:) - אמר רב הונא: לא שנו שלא יגביה קולו אלא שיכול לכוין בלחש.

☞ **בינו לבין עצמו** - מותר להגביה קולו. (שו"ע)

« **אם יכול לכוין "יותר"** בקול מבלחש - מחלוקת

ט"ז: אף אם יכול לכוין בלחש אבל לא כ"כ כמו בקול מיקרי אינו יכול לכוין ויכול להתפלל ביחיד בקול.

ביאו"ה: אין להקל בזה. (משנ"ב ח')

« **כיום** אין להתיר היתר זה להתפלל ביחיד לעורר הכונה - שמא ילמדו ממנו אחרים.

אא"כ גדול הדור הוא - ומפורסם שכל מעשיו לשם שמים. (ביאו"ה ד"ה דאתי)

☞ **אבל בצבור** - אסור אף כשלא יכול לכוין, משום דאתי למטרד צבורא. (שו"ע)

□ **משמיע בכדי ללמד בני ביתו** - אם משמיע קולו בביתו כשמתפלל כדי שילמדו ממנו בני ביתו - מותר.

(רמ"א)

מקור: ירושלמי (פ"ה ה"א) - ר' יונה כד הוי מצלי בביתיה הוה מצלי עד שילפינן מיניה בני ביתיה צלותא.

« **כיצד ר' יונה היה נוהג** - מחלוקת

מהר"י אבוהב: היה עושה כן לתכלית לימוד בני ביתו, ולא היה עושה כן עד שהיה נמשך במקרה דילמדו ממנו בני ביתו, שהרי מגונה הדבר.

ב"י: היה עושה כן אף במקרה שהיה נמשך לימוד לבני ביתו. (ב"י)

□ **בפסוקי דזמרה** - ג"כ טוב שלא להרים קול, כי הקב"ה שומע בלחש. (משנ"ב ז')

« ומ"מ, בשבת שנוהגים שאחד אומר פסוקי דזמרה בקול רם - מותר. (משנ"ב ז')

סעיף ג'

הגבחת הקול בתפילות ראש השנה ויום כיפור

נחלקו בזה הראשונים

ספר הפליאה: היה קורא תגר על מנהג זה.

תוס': נוהגים כן. (ב"י)

הטעם:

א. מפני שאינם רגילים בהם.

ב. לפי שהם ימי תשובה משמיעים קולם כדי לכוין יותר. (ב"י)

פסק השו"ע - בראש השנה ויוה"כ - מותר להשמיע קולם בתפלה אפילו בצבור. (שו"ע)

« ומ"מ, יותר טוב להתפלל בלחש אם יכול לכוין. (משנ"ב י"א)

« ולמטרד ציבורא לא חיישינן כיון שסידורים ומחזורים בידם. (משנ"ב י"א)

□ **ומ"מ, יזהרו שלא להגביה קולם יותר מדאי**. (רמ"א)

הטעם:

א. דהרי זה מנביאי הבעל שנאמר בהם ויקראו בקול גדול.

ב. דעל ידי זה בודאי יבלבל אחד מהן את חברו. (משנ"ב י"ב)

סעיף ד'

להתפלל בשאר לשון שאינו לשון הקודש [כגון לנשים שאינן מכירות לשה"ק] מקור: סוטה (לב). – ואלו נאמרין בכל לשון פרשת סוטה, וידוי מעשר, וקריאת שמע ותפילה. שבת (יב:) - לעולם אל ישאל אדם צרכיו בלשון ארמי. ואמר ר' יוחנן: כל השואל צרכיו בלשון ארמי, אין מלאכי השרת נזקקין לו לפי שאין מלאכי השרת מכירים בלשון ארמית.

נחלקו בזה הראשונים

רי"ף: בציבור - יכול להתפלל בכל לשון שירצה. אבל ביחיד - לא יתפלל אלא בלשון הקודש. הטעם: לפי שאין מלאכי השרת נזקקין ללשון ארמית. אבל צבור אין צריכים מליץ, שהקב"ה בעצמו מקבל תפלתם. (משנ"ב ט"ו)

ר' יונה בשם רבני צרפת: בתפילה הקבועה לצבור - אפילו יחיד יכול לאומרה בכל לשון דהוי כתפילה בציבור. אך כששואל צרכיו כגון שהתפלל על חולה או על שום צער שיש לו בביתו – לא יתפלל אלא בלשון הקודש [דרך זה אסר ר' יהודה בגמ'].

רא"ש: אף יחיד כששואל צרכיו – יכול לשאול בכל לשון שירצה, חוץ מלשון ארמי שאסור ביחיד, אך בצבור מותר אף לשון ארמי. (ב"י ומשנ"ב ט"ו)

הטעם: דס"ל דהמלאכים מכירין בכל לשון, רק שאין נזקקין לארמית שמגונה בעיניהם. (משנ"ב י"ח)

הביא השו"ע את דעת הרי"ף בסתמא, ואת דעות רבני צרפת והרא"ש כ"א. וצידד המשנ"ב – דמצוה מן המובחר הוא דוקא בלשון הקודש.

מה שהתירו להתפלל בכל לשון:

- היינו דווקא באקראי, אבל לקבוע בקביעה תמידית ולהעמיד ש"ץ ולהשכיח לשון הקודש לגמרי – זה אסור בשום אופן. (משנ"ב י"ג)
- דווקא כשמבין אותו הלשון על בריו.
- בשונה מלשון הקודש – יוצא אפילו אינו מבין הלשון. (משנ"ב י"ד)
- דווקא אם הוא ירא שמים ורצונו בזה הוא רק כדי שיתפלל בכוונה, אבל אם אינו בכוונה גוונא יתפלל בלשון הקודש. כי בלשון הקודש סגולות רבות מכל הלשונות. (ביאו"ה ד"ה יכול)
- רק בציבור התירו ארמית, ולכך אומרים יקום פורקן ובריך שמיא בצבור וכדומה. אך אם מתפלל בביתו אין יכול לאמר שום יקום פורקן. (משנ"ב י"ט)

סימן קב

סעיף א'

אסור לישב בתוך ד' אמות של מתפלל

מקור: ברכות (לא): - "אני האשה הנצבת עמכה בזה" - מכאן שאסור לישב בתוך ד' אמות של תפילה. נחלקו הראשונים בפי' הגמ' רש"י: לפי שהיה בתוך ד' אמותיה היה אסור לישב, ולפיכך היה נצב על עמדו כמותה. תוס': "עמד" - ממש בתוך ד' אמות, שלא היה יושב בתוך ד' אמות שלה כי אם בחמישית, שהרי עלי יושב היה. (בי"י)

□ מאיזה צד מרחיק?

- בין מלפניו בין מן הצדדין. (שו"ע)
- מלאחריו – מחלוקת ראשונים
- מרדכי: אף לאחריו אסור לישב בארבע אמותיו.
- טור: לאחריו מותר. (ד"מ א')
- פסק הרמ"א – דאף מלאחריו מרחיק.

□ מדיני ההרחקה:

- אפילו כשהוא יושב באלכסון – די בד' אמות, ולא בעינן הד"א עם האלכסון. (משנ"ב ב')
- אם המתפלל עומד בצד אחד מדבר שהוא קבוע גבוה י' ורחב ד' – מותר לישב בצד השני, דהא מפסיק רשות. (משנ"ב ב')
- « אבל לעבור מצד השני – אם אינו גבוה כ"כ שלא יוכל להסתכל בצד השני – אסור. (משנ"ב ב')
- « לעבור בבימה נגד המתפלל – מחלוקת
- פמ"ג ומשנ"ב: יש להחמיר שלא לעבור נגד המתפלל אף שהוא רשות בפני עצמו.
- חיי אדם: מקל בזה. (משנ"ב ב' ושעה"צ ב')
- אפילו אם המתפלל עומד בתחנונים שלאחר התפלה – אסור לעבור לפניו. (משנ"ב ג')

□ העוסק בתפילה או דברי תורה – מחלוקת ראשונים

- תוס' ורא"ש: אם עוסק בדברים שהם מתקוני התפלות, ואפילו בפרק איזהו מקומן – אינו צריך להרחיק. (שו"ע)
- סמ"ק וגאונים: יש מתיר בעוסק בתורה אף על פי שאינו מתקוני התפלות. (שו"ע)
- הטעם: דס"ל דלא אסרו חכמים לישב בצד המתפלל אלא כשיושב ודומם דנראה כאלו אינו רוצה לקבל עליו עול מלכות שמים, אבל כשהוא יושב ועוסק בתורה הרי הוא כמקבל עליו עול מלכות שמים. (משנ"ב ו')
- « דוקא אם מוציא ד"ת בשפתיו, אבל מהרהר בלבו אינו מועיל. (משנ"ב ז')
- אהל מועד: הני מילי מן הצד, אבל כנגדו אפילו כמלא עיניו אסור אפילו עוסק בקריאת שמע. (שו"ע)
- הטעם: מפני שנראה כמשתחוה לו. (משנ"ב ח')
- ב"י בשם יש מי שמחמיר: גם בעמידה. (בי"י)
- להלכה – מחלוקת
- פר"ח: כדעה קמייטא דאין חילוק בין מלפניו ובין מן הצדדין.
- חיי אדם: טוב להחמיר כאוהל מועד. (משנ"ב ט')
- הכריע המשנ"ב – בעמידה חוץ לד' אמות בודאי אין להחמיר, ואולי אף בתוך ד' אמות.

□ סמיכה – אסור.

אך סמיכה במקצת שאם ינטל יוכל לעמוד – יש להקל במקום הדחק. (משנ"ב א')

סעיף ב'

חלוש

נחלקו בזה הראשונים

בעל התמיד: כשאינו יכול לעמוד כל כך עד שיגמור האחר תפלתו – נראה שמותר לו לישב.

אורחות חיים: אסור לו אף אז לישב. (בי"ז)

פסק השו"ע – כבעל התמיד, אם היושב בצד המתפלל חלוש מותר.

הטעם: דחולשתו מוכיחה עליו שמפני כך ישב. (בי"ז)

« אך לפניו יש מחמירין אף בחלוש, ולא היקלו אלא בצד המתפלל. (משנ"ב י"ז) [דלא כפמ"ג שחולק. (שעה"צ י"ד)]

סעיף ג'

אם חיושב ישב כבר ועמד זה בצדו

בביתו – אינו צריך לקום שהרי זה בא בגבולו. (שו"ע)

□ מ"מ, מדת חסידות הוא לקום אפילו בכהאי גוונא. (רמ"א)

הטעם: כדי להרים מכשול מחבירו שעשה שלא כשורה. (משנ"ב י"ד)

אבל במנין קבוע או בבהכ"נ – צריך לקום, שהוא מקום מיוחד לכל בני אדם. (משנ"ב י"ג)

« ואפילו אם המקומות קבועים לכל אחד שקנאום בדמים – יש להחמיר. אך בעוסק בתורה לא יחמיר. (משנ"ב י"ג)

סעיף ד'

לעבור כנגד המתפללים בתוך ד' אמות

מקור: ברכות (כז).

לפניו – אסור לעבור כנגד המתפללים בתוך ד' אמות. (שו"ע)

□ הטעם – מחלוקת

מאמר מרדכי: מפני שמבטל כונתו עי"ז ולכן אסור אפילו עוסק אז בק"ש.

« לפי"ז, נראה דאם המתפלל משלש הטלית על פניו כמו שנוהגים הרבה – מותר לעבור על פניו.

חיי אדם: הטעם מפני שמפסיק בין המתפלל להשכינה.

« בודאי אין להקל אף אם פרוס טליתו על פניו.

הכריע הביאו"ה – דמ"מ ראוי לחוש ולהחמיר. (משנ"ב ט"ו וביאו"ה ד"ה אסור)

בצדיהם תוך ד' אמות – מחלוקת

שו"ע: מותר לעבור ולעמוד.

זוהר (פר' חיי שרה): אוסר אפילו בצדיהם תוך ד' אמות. (משנ"ב י"ז)

וצדדים שלפניהם – מחלוקת

למג"א: כלפניהם דמי ואסור.

לא"ר: מותר. (משנ"ב טז)

□ **עמידה בתוך ד' אמות** – מחלוקת

מג"א: כל שיוכל לראותו אף שהוא צדין שלפניו כלפניו דמי ואסור, מפני שמבטל כונתו עי"ז.

ואין מותר אלא רק שיעבור ויעמוד בצידו ממש ולא ילך להלאה כדי שלא יהיה כנגד פניהם.

« ולפי"ז כ"ש דאסור לילך ולעמוד נגד פניו בתוך ד"א.

א"ר: לא אסרו רק לעבור בתוך ד"א נגד פניו, אבל לילך בתוך ד"א ולעמוד – מותר אפילו לפניו.

הכריע המשנ"ב – **דאפשר דיש להקל במקום הדחק**. (משנ"ב י"ח)

סעיף ה'

אם השלים תפלתו וזיח אדם אחר מתפלל אחריו

אסור לפסוע ג' פסיעות עד שיגמור מי שאחריו את תפלתו, שאם יעשה זה הרי הוא כעובר כנגד המתפלל.
(שו"ע)

ה"ה, אם יבוא לתוך ד"א ע"י ג' פסיעות שיפסע לאחוריו – אסור. (משנ"ב כ')

וצריך לדקדק בזה אפילו אם האחרון התחיל להתפלל אחריו מאחר שכבר התחיל. (שו"ע)

אם אינו אחריו ממש רק מרוחק לצדין – מחלוקת

למג"א : אסור.

לא"ר : נראה דשרי. (משנ"ב י"ט)

סימן קג

סעיף א'

חיז עומד בתפלה ויצא ממנו רוח מלמטה

מקור: ברכות (כד):

פסק השו"ע – דממתין עד שיכלה הריח וחוזר ומתפלל.

□ אם שהה אחר שפסק הריח וע"י הצירוף היה כדי לגמור כולה – מחלוקת
ביאורי"ה: אפילו שהה אחר שפסק הריח וע"י הצירוף היה כדי לגמור כולה אינו חוזר לראש.
באה"ט בשם פרי"ח: חוזר לראש. (משנ"ב ב' וביאורי"ה ד"ה וחוזר)

סעיף ב'

בקש לצאת ממנו רוח מלמטה ונצטער חרבה ואינו יכול להעמיד עצמו

מקור: ברכות (כד):

פסק השו"ע – בקש לצאת ממנו רוח מלמטה ונצטער חרבה ואינו יכול להעמיד עצמו – הולך אחוריו ארבע אמות, ומוציא הרוח, וממתין עד שיכלה הריח.

« ומ"מ, לצדדין או לפניו – אסור. (משנ"ב ד')

ואומר: רבון העולמים יצרתנו נקבים נקבים חלולים חלולים גלוי וידוע לפניך חרפתנו וכלימתנו חרפה וכלימה בחיינו רמה ותולעה במותנו.

וחוזר למקומו וחוזר לתחילת הברכה שפסק בה. (שו"ע ומשנ"ב ז')

« ועכ"פ יזיז התפילין וינתקן שלא יהיו מונחין על מקומן כי אסור להפיח בתפילין. (משנ"ב ג')

□ בציבור – מחלוקת

שו"ע: אף בציבור נוהג כן.

רמ"א: כל זה מיירי כשמתפלל בביתו, אבל כשמתפלל בצבור דהוי ליה ביוש גדול אין צריך להרחיק כלל לאחוריו וגם לא יאמר הרבון רק ממתין עד שיכלה ממנו הריח.

« אך מ"מ, טוב שיהרהר בלבו. (משנ"ב ט')

סעיף ג'

חמתעטש בתפלתו

מקור: ברכות (כד):

מלמטה – סימן רע לו. (שו"ע)

« כשלא הפיח בקול – מחלוקת

י"א במשנ"ב: דדוקא כשמפיח בקול, אך אם אינו בקול אין מרחיק.

מג"א: דה"ה בלי קול, וגם בזה צריך להרחיק. (משנ"ב י')

מלמעלה – סימן יפה לו. (שו"ע)

סימן קד

סעיף א'

לא יפסיק בתפלתו

מקור: ברכות (ל:לב:).

אפילו מלך ישראל שואל בשלמו – לא ישיבנו. (שו"ע)

אבל מלך עובד גילולים – אם אפשר לו לקצר, דהיינו שיאמר תחלת הברכה וסופה קודם שיגיע אליו יקצר, או אם אפשר לו שיטה מן הדרך יטה ולא יפסיק בדיבור. ואם אי אפשר לו – יפסיק. (שו"ע)

« מה עדיף לעשות – מחלוקת

ב"ח וא"ר: טוב יותר לקצר בדאפשר משיטה מן הדרך.

פמ"ג: הליכה לצורך התפלה לא הוי הפסק. (משנ"ב ד')

□ וה"ה אנס דעלמא ומתיירא שמא יהרגנו – דינו כמלך עכו"ם. (משנ"ב ג')

□ רמיזה בתפילה:

• אפילו רמיזה בעלמא – אסור. (משנ"ב א')

• אא"כ תינוק הבוכה – מותר לו לרמוז לו בידיו כדי שישתוק ולא יטרידו מתפלתו. (משנ"ב א')

ואם אינו מועיל – ירחיק את עצמו ממנו ולא ידבר עמו. (משנ"ב א')

• אדם נכבד שעומד בתפלה והש"ץ ממתין עליו באמירת קדיש או קדושה, והוא אינו מרוצה בכך שימתינו עליו, וזה מטרידתו בתפלה – מותר לו לרמוז לש"ץ שיתפלל כדרכו. (משנ"ב א')

□ העומד בתפלה ונסתפק באיזה דין איך יתפלל כגון ששכח איזה דבר בתפלה – מותר לילך ממקומו

למקום מיוחד ולעייין שם בספר. (משנ"ב ב')

« האם מותר לשאול הדין – מחלוקת

חיי אדם: נשאר בצ"ע.

המשנ"ב: הכריע דמותר. (משנ"ב ד')

סעיף ב'

חיה מתפלל בדרך ובאה בחמה או קרון כנגדו – יטה מן הדרך ולא יפסיק. (שו"ע)

□ אבל בענין אחר – אין לצאת ממקומו עד שיגמור תפלתו. (שו"ע)

« ובדיעבד, אם יצא ממקומו לכו"ע חוזר לאותה תיבה שהפסיק בה אם לא הפסיק בדיבור.

(ביאו"ה ד"ה אבל)

אלא אם כן הוא בתחוננים שלאחר התפלה – שמפסיק. (שו"ע)

« אבל שלא לצורך – אסור להאדם לזוז ממקומו עד שיפסע הג' פסיעות. (משנ"ב ט')

□ ויש לגעור בחזונים שעוקרין ממקומן ביוה"כ כשמגיעין אל ואנחנו כורעים ובסדר עבודה. (משנ"ב ח')

סעיף ג'

להפסיק לנחש

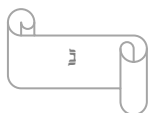
מקור: ברכות (ל:).

פסק השו"ע – אפילו נחש כרוך על עקבו – לא יפסיק.

הטעם: משום שרוב פעמים אינו נושך. (ביאו"ה ד"ה ואפלו)

□ אך במקום שיש חשש שממית – דינו כעקרב ומפסיק. (ביאו"ה ד"ה ואפלו)

□ וכן כגון שראה שהוא כעוס ומוכן להזיק – פוסק. (שו"ע)

- להפסיק ע"י הליכה – מחלוקת משמעות השו"ע: מותר, שהליכה לא נקרא הפסק. ט"ז: אסור, הליכה הוי הפסק. הכריע הביאוי"ה – דבמקום שיש צורך גדול יש לסמוך על המקילים, דהליכה לא חשיב הפסק. (משני"ב י" וביאוי"ה ד"ה לא יפסיק)
- להפסיק לעקרב ונחש כעוס – פוסק. (שו"ע) מקור: ברכות (לג). הטעם: לפי שהוא מועד יותר להזיק. (שו"ע)
- « אך אם הוא יכול להשתמט ע"י שיטה מן הדרך קודם שיבוא אליו – יטה ולא יפסיק בדבור. (משני"ב י"א)

סעיף ד'

- אם ראח שזור בא כנגדו – פוסק. מקור: ברכות (לג). הטעם: שמרחיקין משור תם נ' אמות וממועד מלא עיניו. (שו"ע)
- אם שורים שבמקום הוא מוחזקים שאינם מזיקים – אינו פוסק. (שו"ע)
- שור המסורס אפילו אם אינו יודע – אינו פוסק. (משני"ב י"ב)
- דוקא שלא הזיק מעולם, אבל אם הזיק אפי' פעם אחת – פוסק אפילו במקומות שאין רגילין שאר השורים להזיק. (משני"ב י"ב)

סעיף ה'

חמפסיק באמצע תפלתו

- Ⓢ אם שהה כדי לגמור את כולה – חוזר לראש. (שו"ע)
- « אפילו רק שתיקה בעלמא בלי דיבור ואפילו רק בין ברכה לברכה – חוזר לראש. (משני"ב י"ג)
- « ואם לא חזר לראש אלא למקום שפסק וגמרה: באונס גמור – צריך לחזור לראש ולהתפלל כל התפלה. אבל אונס ליסטים וכה"ג – בדיעבד יצא. (משני"ב ט"ו)
- בסוג האונס - באונס כשהוא בעצמו היה ראוי לתפילה, ורק היה מנוע מלהתפלל – מחלוקת פרישה וט"ז: בענייניו גבי עקרב או שור שבא כנגדו או שפסק מחמת ליסטים וכה"ג – מקרי ג"כ הפסק מחמת אונס, דבעת הזה לא היה יכול להתפלל, ומקרי הפסק וחוזר לראש על ידי זה. ב"ח: אין זה נקרא אונס, כי אם בשהיה ההפסק מחמת שהוא בעצמו לא היה ראוי לתפלה, או שהמקום היה אינו ראוי, משא"כ באונס אחר. הכריע המג"א ואחרונים – דבתפלה אונס אחר נמי מיקרי אונס. (משני"ב טז)
- דוקא אם ההפסק היה ע"י דיבור, משא"כ ע"י שהיה בעלמא אפילו היה מחמת אונס – חוזר למקום שפסק. (ביאוי"ה ד"ה ואם)

Ⓢ ואם לא שהה כדי לגמור את כולה – מחלוקת

- שו"ע: צריך לחזור לתחילת הברכה שפסק בה. « ובדיעבד אם לא חזר לתחלת הברכה, כיון שהשלים הברכה – אינו רשאי לחזור. (משני"ב י"ט)
- מגן גבורים: מעיקר הדין אם לא שהה לגמור את כולה – לא חשיב הפסק ואינו חוזר רק למקום שפסק. (משני"ב י"ט)
- ואם פסק בג' ראשונות או בג' אחרונות – מחלוקת שו"ע: בג' ראשונות או אחרונות חוזר לראש. לכך אפילו לא שהה חוזר לראש התפלה או לרצה. « דוקא כשסיים כבר הברכה, אבל אם הפסיק באמצע ברכה – אינו חוזר אלא לתחלת אותה הברכה. (משני"ב כ"א)
- גרי"א ומג"ג: ה"ה כאן אין צריך לחזור רק לאותו מקום שפסק. (שו"ע ומשני"ב כ')

סעיף ו'**כיצד משערים כדי לגמור את כוזה**

מקור: ירושלמי ברכות (פ"ב ה"א)
פסק השו"ע – הא דאמרין אם שהה כדי לגמור את כולה – בקורא משערינן.

אם שח בתפלה

דינו לענין חזרה כדן ההפסקות האמורות דאם שח באמצע ברכה שיחה מועטת, ואפילו אם לא שהה על ידי זה כדי לגמור אותה ברכה – חוזר לראש הברכה. (משני"ב כ"ה)

« לא יהיה דין זה רק בששח ע"י אונס כגון ע"י אנס וליסטים וכה"ג.

אבל אם שח שלא באונס כי אם בשגגה ע"י איזה טעות או שסבר שהוא מותר – אפילו שהה כדי לגמור כולה אינו חוזר לראש, אלא לתחלת הברכה.

ואם שח בין ברכה לברכה – אף על גב דעשה איסור בזה, מ"מ לא שייך בזה שום תיקון לכו"ע. (משני"ב כ"ה)

□ **אם הזכיר מאורע של שאר ימים בתפלה** כגון של שבת ויו"ט בחול וכה"ג – ג"כ דינו כשח. (משני"ב כ"ג)

□ **בדיעבד אם לא חזר לראש** – מחלוקת

א"ר: אין לו לחזור לראש עבור זה.

ט"ז: חולק. (ביאו"ה ד"ה דינו)

□ **אם שח במזיד** – מחלוקת

מג"א: דחוזר תיכף לראש התפלה אפילו בשיחה מועטת.

רגב"ש: דלא שנה בין שוגג למזיד. (ביאו"ה ד"ה דינו)

והמשנ"ב – נשאר בצי"ע גדול בזה. (משני"ב כ"ה)

סעיף ז'**להפסיק באמצע שמו"ע לקדיש או לקדושה**

מקור: ברכות (כא):

נחלקו בזה הראשונים

ר"ח ובה"ג: ישתוק ויכוין למה שאומר שליח ציבור ויהא כעונה.

ר"ת וגאונים: לא ישתוק כלל, כיון דשומע כעונה הוי ליה הפסק. (בי"ט)

להלכה – מחלוקת

שו"ע [ובב"י]: כר"ח, ישתוק לאיש"ר וה"ה לברכו, ויכוין למה שאומר שליח ציבור ויהא כעונה. (שו"ע ומשני"ב כ"ו)

ד"מ: כר"ת, לא ישתוק כלל, כיון דשומע כעונה הוי ליה הפסק. (ד"מ א')

□ **ואם פסק בזה** וכן לקדיש ולקדושה – מחלוקת

למג"א: דינו כשח במזיד, וחוזר לראש.

לרגב"ש: אינו חוזר לראש, אלא דינו כשוגג. (משני"ב כ"ט)

□ **אך אם סבר שמתו להפסיק** – לכו"ע, הוי כשוגג ואינו חוזר לראש. (משני"ב כ"ט)

□ **היה עומד בתפלה וקראוהו לספר תורה** – אינו פוסק. (רמ"א)

« ואם קראוהו לס"ת והוא עומד אחר תפלת י"ח אפילו לא התחיל עדיין אלקי נצור – פוסק

ועולה. אך יזהר לומר יהיו לרצון קודם. (משני"ב כ"ט)

סעיף ח'

אחר שסיים שמונה עשרה ברכות קודם אלהי נצור [אחר שאמר יהיו לרצון וכו'] – יכול לענות קדושה

וקדיש וברכו. (שו"ע ומשני"ב ל')

סימן קה

חמתנח בין שתי תפלות זו אחר זו

מקור: ברכות (ל):

פסק השו"ע – צריך להמתין בין זו לזו כדי הילוך ד' אמות.

הטעם: כדי שתהא דעתו מיושבת להתפלל בלשון תחינה. (שו"ע)

« וצריך לומר גם אשרי בין תפילה לתפילה. (משני"ב א')

□ **במתפלל ערבית שתיים** – אינו ממתין אלא כדי הילוך ד' אמות, ללא אמירת אשרי.

אך בשאר תפילות – צריך לומר אשרי בין תפלה לתפלה. (משני"ב א')

□ **ואפילו כשאינו מתפלל שנית** – צריך להמתין קודם שיחזור למקומו. (משני"ב ד')

סימן קו

סעיף א'

מי חם הפטורים מתפילה

ברוב המקומות כל הפטורים מקריאת שמע פטורים מתפלה, וכל שחייב בקריאת שמע חייב בתפלה. (שו"ע)

חוץ מ:

□ המלוין את המת שאין למטה צורך בהם.

מקור: ברכות (יז).

נחלקו בזה הראשונים

רמב"ם: אף על פי שהם חייבים בקריאת שמע פטורים מתפלה.

טור: חייבים הם גם בתפילה. (בי"י)

לכו"ע - נושאי המטה פטורין. (בי"י)

פסק השו"ע – כרמב"ם, דהמלוין את המת שאין למטה צורך בהם פטורין מן התפילה.

« טעם ההבדל בין תפילה לקרי"ש:

א. רש"י: פטורין מן התפילה דלאו דאורייתא היא. (בי"י)

ב. רש"י בשם רבותיו: לפי שיש להם עוד שהות. (בי"י)

ג. ה"ר יונה: מפני שבתפילה צריך להתפלל מעומד ואינם יכולים לשהות כל כך, אבל ק"ש

שיכולים לאמרה בעוד שמהלכין די לעמוד בפסוק ראשון שלא יתעכבו בו אלא מעט וחייבין.

(בי"י ומשנ"ב א')

□ אם עבר זמן תפלה על ידי זה - האם צריך להשלים – מחלוקת

פמ"ג ומשנ"ב: אין צריך להשלים בתפלה הסמוכה, כיון דבשעת חובתו היה פטור מן הדין.

ט"ז: צריך להשלים. (משנ"ב ג' ושעה"צ ד')

□ נשים ועבדים

אף על פי שפטורים מקריאת שמע – חייבים בתפלה.

הטעם: מפני שהיא מצות עשה שלא הזמן גרמא. (שו"ע)

□ נשים בתפילת שמונה עשרה – מחלוקת

רמב"ם: רק זמני התפלה הם מדברי סופרים, אבל עיקר מצות תפלה היא מן התורה. ומשהתפלל פעם

אחת ביום או בלילה יצא ידי חובה מן התורה.

« לכך נהגו הנשים שאין מתפללות שמונה עשרה בתמידות שחר וערב לפי שאומרות איזו בקשה

בבוקר אחר נטילת ידים ויוצאות ידי חובה בזה.

הרמב"ן: עיקר מצות תפלה היא מדברי סופרים שהם אנשי כה"ג שתיקנו י"ח ברכות על הסדר.

« ולכך, חייבו הנשים בתפילת שחרית ומנחה כמו אנשים, הואיל ותפלה היא בקשת רחמים.

(משנ"ב ד')

הכריע המשנ"ב – כרמב"ן, ויש להזהיר לנשים שיתפללו י"ח, ונכון ג"כ שיקבלו עליהן עול מלכות שמים

דהיינו שיאמרו עכ"פ שמע ישראל. (משנ"ב ד')

□ נשים בתפלת ערבית – פטורות. (משנ"ב ד')

הטעם: היות שהוא רשות. ואף על פי שעכשיו כבר קבלוהו עליהם כל ישראל לחובה, מ"מ

הנשים לא קבלו עליהם ורובן אין מתפללות ערבית. (משנ"ב ד')

□ נשים בתפלת מוספין – מחלוקת

צל"ח: פטורות.

מגן גבורים: חייבות. (משנ"ב ד')

□ קטנים שהגיעו לחינוך

מקור: ברכות (כ).

פסק השו"ע – חייבים לחנכם בתפילה.

« מ"מ רשאי ליתן להם לאכול קודם תפלת שחרית, ואסור לענותם. (משנ"ב ה')

סעיף ב'

מי שתורתו אומנתו [כגון רבי שמעון בר יוחאי וחביריו]

מקור: שבת (ט: יא).

☞ **בתקופת רשב"י וחבריו** – מפסיק לקריאת שמע ולא לתפלה. (שו"ע)
 הטעם שפטור מן התפלה: הואיל ואינה אלא בקשת רחמים – קילא משאר מצות לגבי אנשים
 כאלו שאינם מבטלים מלימודם אפילו רגע. (משנ"ב ז)
 « וכשקורא קרי"ש – יקראנה עם ברכותיה. (משנ"ב ז)
 ☞ **אבל אנחנו** – מפסיקים בין לקריאת שמע בין לתפלה. (שו"ע)
 והמבטל תפלה משום לימוד - אפילו לומד עם אחרים כל היום - כאלו לא למד. (משנ"ב ח)

☐ **אם מלמד לאחרים** – אינו פוסק. (רמ"א)

« ודווקא כשהתחיל בהיתר קודם הזמן. אבל אחר שהגיע זמן קרי"ש – אסור לו להתחיל ללמוד עם אחרים אם הוא משער שיעבור הזמן – אלא חייב לקרותה מקודם. (ביאו"ה ד"ה ואם)

☐ **אך כן מפסיק לקריאת פסוק ראשון של קריאת שמע.** (רמ"א)

« ויחזור אחר הלכה שיש בה יציאת מצרים כדי להזכיר יצ"מ בזמן קרי"ש.
 ואחר לימודו טוב שיגמור כל ק"ש אף שעבר זמנה. (משנ"ב ט)

☐ **מתי מותר** שלא להפסיק – מחלוקת

ב"י: דוקא באופן שאם לא ילמדו עכשיו יתבטלו ולא יוכלו להתקבץ ללמוד אח"כ. אבל אלי"כ - פוסק
 אם יעבור זמן ק"ש או תפלה.

חיי אדם: משמע דבכל גווני – פוסק אם יעבור זמן התפלה. (משנ"ב ח')

☐ ואם אין השעה עוברת ויש לו שהות עדיין להתפלל ולקרוא קריאת שמע אינו פוסק כלל. (משנ"ב י')

☐ **אם הוא לומד יחידי**:

☞ **אם אין לו שהות לקרוא** – חייב להפסיק ולקרוא. (משנ"ב י')

☞ **אך אם יש לו שהות לקרוא** – מחלוקת

לבוש: אפילו לפסוק ראשון, ואפילו לומד ביחידי – אינו פוסק.

א"ר: פסק דלענין קריאת שמע שהוא דאורייתא אף שישאר לו זמן אחר כך לקרותה, מכל מקום צריך להפסיק תיכף ולקרותה כולה אם הוא לומר ביחידי. (משנ"ב י' וביאו"ה ד"ה מי)

לכו"ע - אם הוא לומד בבית המדרש - מותר. (משנ"ב י')

לכו"ע - אפילו בביתו כשהתחיל ללמוד בהיתר דהיינו קודם שהגיע זמן ק"ש – בודאי יש להקל אם יש עוד שהות. (משנ"ב י')

הכריע הביאו"ה – אם כשלא ילמד עתה יתבטל מלימודו ולא ילמד כלל, אפשר דיש להקל ולסמוך על דעת הלבוש, ואפשר שיותר טוב בזה שיפסיק ויקרא קריאת שמע אף בלא תפילין ויחזור ללימודו. (ביאו"ה ד"ה מי)

סימן קז

סעיף א'

דין תפילת נדבה

מקור: ברכות (כא.) – מחלוקת, אמר ר' אלעזר: ספק התפלל ספק לא התפלל – לא יחזור. ר' יוחנן אמר: הלואי שיתפלל אדם כל היום... הלכתא כר' יוחנן.

נחלקו הראשונים בפ' דברי ר' יוחנן

ר"י: ר' יוחנן לא קאמר אלא בספק התפלל, אבל אם ודאי לו שהתפלל לא פליג אדרב יהודה דאמר פוסק אפילו באמצע ברכה.

ר"ף: ר' יוחנן דווקא ביחיד קאמר ואדעתא דרשותא דהשתא הויא לה כמו נדבה, וכמו שהיחיד מתנדב קרבן נדבה כך יכול להתפלל תפלת נדבה, אבל אדעתא דחובה אסור. וציבור אסור תמיד. (בי"י)

« בפירוש דברי הר"ף – נחלקו הראשונים

ה"ר יונה: דווקא בציבור צריך חידוש מפני שנראה כמתפלל עמהם לשם חובה. אך לא ביחיד.

ב"י: ר' יוחנן התיר להתפלל תפילת נדבה ליחיד אלא במחדש בה דבר, אבל אם אינו מחדש – אסור. ואפילו יחיד המתפלל עם הציבור מותר דווקא ע"י חידוש.

טור: יחיד כל שמוסיף להתפלל בתורת נדבה אפילו בלא חידוש מותר. וכל המוסיף בתורת חובה אסור. ואם רוצה להוסיף תפילה שלא בתורת חובה וגם לא בתורת נדבה – אם מחדש בה דבר מותר. (בי"י)

ר' האי: ר' יוחנן מדבר ע"י חידוש שאם יכול לחדש בה דבר יתפלל, ואם לאו אל יתפלל.

רש"י: ר' יוחנן מדבר אפילו בודאי התפלל, ומתפלל כל היום בלא חידוש. (טור ובי"י)

פסק השו"ע – דמתפלל בנדבה כל הפעמים שירצה.

□ האם צריך חידוש בתפילת נדבה – מחלוקת

לטור: מחלוקת ראשונים

לר' יונה: לא יתפלל בלא חידוש.

לר"ף: אין מצריך חידוש.

לב"י: לכו"ע אף לר"ף צריך חידוש. (בי"י סעי' ד')

אם הזא מסופק אם התפלל – חוזר ומתפלל. (שו"ע)

□ האם צריך חידוש – מחלוקת ראשונים

טור: יכול להתפלל בלא חידוש דאין לך חידוש גדול מזה.

רמב"ם: אין חוזר אא"כ מתפלל תפילה זו על דעת נדבה, ויחדש בה דבר כנדבה. (ד"מ א')

פסק השו"ע – כטור, דאינו צריך לחדש שום דבר. (שו"ע)

אך צריך שיתנה ויאמר אם לא התפללתי תהא לחובתי ואם התפללתי תהא לנדבתי... (ד"מ ומשני"ב ב')

הטעם שאין צריך חידוש: דאין לך חידוש גדול מזה שיצא ידי ספיקו. (ד"מ א' ומשני"ב ב')

□ גדר הדין

הרשב"א בתשובה כתב: דחוב עליו לחזור ולהתפלל ולהתנות.

אך הרשב"א בחידושו כתב אין חיוב, רק נכון לחזור. (ביאו"ה ד"ה חוזר)

□ כיום בזמנינו – מחלוקת

חיי אדם: אינו חוזר דאין כיום מי שיכוין כראוי ואין נכון להתנות.

ביאו"ה: גם כיום נוהג דין זה, דמספיק במה שמשתדל לכוין, ובדיעבד מועיל שיכוין רק באבות. (ביאו"ה)

ד"ה אם הוא)

□ ערבית בספק – מחלוקת

דרך החיים: ערבית בספק אינו צריך לחזור ולהתפלל תפלת י"ח, דקבעוה חובה בודאי לא בספק.

פמ"ג: אין חוב עליו לכו"ע, אבל לכתחילה נכון הוא שיחזור ויתפלל גם בערבית.

משנ"ב: על הצד היותר טוב יראה לחדש דבר בהחזרה. (משנ"ב ב')

□ **אבל אם ברי לו שהתפלל :**

☞ **בלא חידוש** – אינו חוזר ומתפלל. (שו"ע)

הטעם: דתפילות כנגד תמידים תקנום, והוי כמקריב שני תמידין לשם חובה שאסור משום בל תוסיף. (משנ"ב ג')

« ואפילו התפלל מתחלה ביחיד ועכשיו רוצה להתפלל בצבור אפ"ה אסור. (משנ"ב ג')

☞ **אך ע"י חידוש** – חוזר ומתפלל בנדבה כל הפעמים שירצה. (שו"ע)

« ואפילו לא התכוין לשם חובה וגם לא לשם נדבה – ג"כ מועיל. (ביאו"ה ד"ה וע"י)

□ **תפלת מוסף** – מחלוקת ראשונים

רי"ף וראב"ד : אין מתפללים אותה בנדבה.

ר' האי : מתפללין אותה נדבה. (בי"י)

פסק השו"ע – כרי"ף וראב"ד, דאין מתפללין אותה נדבה.

הטעם: כיון שאומר ומוספים כהלכתם והמוספין אינן קרבין אלא משל צבור ואין היחיד יכול לנדב אותם. (משנ"ב ה')

« ולפי"ז בתפלת מוסף וה"ה בשבת ויו"ט בכל התפילות אם נסתפק אם התפלל אותם – אינו יכול

לחזור ולהתפלל אותם דהרי צריך להתנות - ובזה אינו יכול להתנות. (משנ"ב ה')

□ **בשבת ויום טוב** – מחלוקת ראשונים

גאונים וראב"ד : אינו מתפלל תפלת נדבה כלל.

רד"א בדעת הרי"ף : מתפלל נדבה. (טור ובי"י)

פסק השו"ע – כגאונים וראב"ד, דאינו מתפלל בשבת נדבה.

הטעם:

א. **טור** : לפי שאין נדרים ונדבות קרבין בהם. (משנ"ב ו')

ב. **ראב"ד** : היות ותפילות שבת ויו"ט שאינן אלא הודאות לא, ואם יודה ויחזור ויודה ברכה

לבטלה היא. (בי"י)

□ **אם התחיל להתפלל על דעת שלא התפלל ונזכר שכבר התפלל** – מחלוקת ראשונים

טור ורוב הראשונים : פוסק אפילו באמצע ברכה אפילו יכול לחדש בה דבר.

רשב"א : אינו פוסק אלא יכוין דעתו להיות תפילתו תחנונים ונדבה ויסיים כולה בנדבה. (בי"י)

פסק השו"ע – כטור וראשונים, דפוסק אפילו באמצע ברכה אפילו יכול לחדש בה דבר.

« ואפילו אם ירצה עתה לגומרה לשם נדבה – לא מהני, כיון שכבר התחיל בה לשם חובה א"א

להביא קרבן שחציו חובה וחציו נדבה.

« ואפילו בתפלת ערבית – פוסק. (ביאו"ה ד"ה פוסק) [נדלא כגרע"י שייסיים]

□ **אבל אם היה לו ספק אם התפלל והתחיל בתנאי ונזכר באמצע שהתפלל** – מחלוקת

משנ"ב : אין צריך חידוש, וגומר כך לשם נדבה, דכיון שהתחיל מתחלה כהוגן אדעתא דספיקא וספק הוי

כחידוש, ויותר אין צריך חידוש.

לבוש : גומרה ע"י חידוש. (משנ"ב ז')

« **בדעת הלבוש** – מחלוקת

א"ר : אפשר דהוא על צד היותר טוב.

מאמר מרדכי : מדינא צריך לחדש. (משנ"ב ז' וביאו"ה ד"ה על דעת)

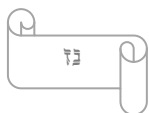
סעיף ב'

גדר החידוש

נחלקו בזה הראשונים

רמב"ם : חידוש זה שאמרנו הוא שיחדש דבר בכל ברכה מהאמצעיות מעין הברכה. ואם חדש אפילו בברכה אחת דיו כדי להודיע שהיא נדבה ולא חובה.

טור בשם הרא"ש : דלא מיקרי חידוש אלא אם נתחדש אצלו דבר שלא היה צריך אליו קודם לכן. (טור ובי"י)

להלכה – מחלוקת

שו"ע: כרמב"ם, דמספיק לחדש בברכה אחת בלבד.

רמ"א: כטור בשם הרא"ש, דצריך שיהיה החידוש דבר שלא היה צריך אליו קודם לכן.

□ **חידוש בברכת שומע תפילה** – מחלוקת

שו"ע ורמב"ם: מועיל.

י"א בטור: שאינו מועיל. (ביאו"ה ד"ה ואם)

לכו"ע - אף לשו"ע גם כשמחדש בשומע תפלה צריך שלא תהיה בקשה שמורגל בה בתפילותיו החובה, דהלא הטעם שע"י חידוש שהיא נדבה ולא חובה. (ביאו"ה ד"ה ואם)

סעיף ג'

ציבור בנדבה

פסק השו"ע – דאין צבור מתפללין תפלת נדבה כלל.

הטעם:

א. **ב"י**: דאין צבור מקריבין קרבן נדבה אלא לקיץ המזבח כשהמזבח בטל וזהו דבר שאינו מצוי. (ב"י ומשני"ב ט')

ב. **מהר"י אבוהב**: מאחר שלא היו מקריבין אותם קרבנות כדי להקריב קרבן נדבה אלא כדי שלא יהיה המזבח בטל – לא חשיבי מקריבים קרבן נדבה. (ב"י)

סעיף ד'

חובת חזונו בתפילת הנדבה

הרוצה להתפלל תפלת נדבה – צריך שיהא מכיר את עצמו זריז וזהיר ואמיד בדעתו שיוכל לכוין בתפלתו מראש ועד סוף.

אבל אם אינו יכול לכוין יפה – קרינן ביה למה לי רוב זבחיכם, והלואי שיוכל לכוין בג' תפלות הקבועות ליום. (שו"ע)

סימן קה

סעיף א'

תפילת השלמה

מקור: ברכות (כו.):

מתי יש לו השלמה:

כשטעה או נאנס ולא התפלל – מתפלל תפילה הבאה שתיים - הראשונה לחובה והשנייה לתשלומין. (שו"ע)

אם הזיד ולא התפלל – אין לו השלמה. (משנ"ב א')

« ומי שלא התפלל מחמת שלא היתה דעתו נכונה עליו כראוי, אף דשלא כדין עשה בזה – מ"מ

אין זה בכלל מזיד ומועיל לו השלמה. (משנ"ב א')

« ומי שבזמן תפילה לא היה לו מים לרחוץ ידיו ועיניו? עבר זמן תפילה – גם זה הוא בכלל אונס. (משנ"ב ב')

« אם עסק בצרכי צבור – מחלוקת

מג"א: אין צריך להשלים כלל.

פמ"ג: נכון שגם בזה יתפלל אח"כ להשלים התפילה שחסרה לו, אך בזה יתפלל אותה בתורת

נדבה ויחדש בה דבר. (משנ"ב ב')

ספק לא התפלל – צ"ע אם יש לו תפילת השלמה, דשמה לא תקנו אלא כשלא התפלל בודאי. (ביאו"ה)

ד"ה טעה)

אם היפך - שהיתה בדעתו שתהיה הראשונה לתשלומין – מחלוקת

שו"ע: ואם היפך, שהיתה בדעתו שתהא הראשונה לתשלומין – בין שהיפך במזיד או בשוגג - לא יצא ידי תפלה שהיא תשלומין וצריך לחזור ולהתפלל אותה, היות ולא תקנו רבנן השלמה אלא בזמן התעסקות בתפילה חיובית ולא קודם לכן.

מג"א וט"ז: אין צריך לחזור ולהתפלל אח"כ גילה דעתו בפירוש בתפילתו שהשניה היא לשם חובה והראשונה לתשלומין, וכגון שהוא מוצאי שבת והבדיל בשניה ולא הבדיל בראשונה.

הכריע המשנ"ב – אין לנו אלא דברי המחבר. ומ"מ, טוב יותר שבעת שחוזר ומתפלל יתנה ויאמר אם איני מחוייב להתפלל פעם שנית אני מתפלל אותה בתורת נדבה. (משנ"ב ז')

לכו"ע – אם התפלל השניה לתשלומין והראשונה לשם חובה, וטעה בשל חובה ולא אמר בה טל

ומטר באופן דצריך לחזור ולא נזכר זה עד אחר תפילה שניה:

• אם כיון בפירוש בשניה לתשלומין – השניה עלתה לתשלומין, משום דמ"מ בעת שהתפלל השניה לתשלומין היה זמן תפילה.

• אבל אם לא כיון – טוב יותר שתעלה לו השניה לשם חובה ויתפלל אח"כ לתשלומין. (משנ"ב ב')

לכו"ע - אם התפלל שניהם בסתמא לכו"ע יצא, ולא נחלקו אלא דווקא אם כוון בהדיא

שהראשונה תהיה לשם תשלומין. (ביאו"ה)

צ"ע - אם התחיל בראשונה על דעת תשלומין אם יכול לסיימה על דעת חובה – ונשאר הביאו"ה

בספק. (ביאו"ה ד"ה ואם)

ברכת קרי"ש – אין לה תשלומין לכו"ע, דלא תקנו חז"ל תשלומין אלא לתפלה שהיא בקשת

הרחמים. (משנ"ב ג')

שליח ציבור

כשהוא ש"ץ – יוצא ידי השלמה במה שמחזיר התפילה בקול רם, ויכוין בה גם בשביל עצמו לתשלומין.

(משנ"ב ד')

• השומע מהש"ץ – אין די שיכוין לשמוע מש"ץ ולצאת בה בשביל עצמו לתשלומין, בין עבור ערבית או

שחרית. (משנ"ב ה')

« ומ"מ בדיעבד יצא אם היה זה בשביל השלמת תפילת ערבית, מפני שהיא רשות קילא. (משנ"ב ה')

סעיף ב'**תשלומי תפילת ערבית בשחרית**

כשטעה ולא התפלל ערבית – מתפלל שחרית שתיים הראשונה שחרית והבי' לתשלומין. (שו"ע)

□ דרך תשלומי ערבית בתפילת שחרית:

☞ **לכתחילה** – לאחר שאומר יוצר ושמונה עשרה ברכות עם התחנון – יאמר אשרי, ואח"כ יתפלל שמונה עשרה לתשלומי ערבית. (שו"ע)

« ולא יפסיק לכתחילה ביניהם בשום דבר, ואפילו בלימוד אסור. (משני"ב י"א)

« ומ"מ, חזרת הש"ץ של תפילה החיובית מותר לשמוע קודם, דזה מיקרי עדיין עוסק בתפילה. (משני"ב י"א)

☞ **אך מדינא** – אין צריך הפסקה בין תפילה לתפילה – רק כדי הילוך ד' אמות. (משני"ב י"ג)

□ **ואסור לאכול קודם שיתפלל השנייה** דהא כבר הגיע זמנה. (משני"ב יז)

« **ואם התחיל** – מחלוקת

מג"א: אינו מפסיק.

המחצית השקל: אפילו בדיעבד מפסיק, משום דצריך להסמיך התפילה השניה להראשונה בכל

מה דאפשר. (משני"ב יז)

□ **תשלומי תפילת מנחה בערבית** – מחלוקת

רמ"א: כשמתפלל ערבית שתיים, משום שלא התפלל מנחה יאמר אשרי בין תפלה לתפלה.

מג"א בשם המקובלים: שלא לומר אשרי בערבית.

דרך החיים: איך שהאדם ינהוג בזה יש לו על מי לסמוך. (רמ"א ומשני"ב י"ד)

סעיף ג'

זמן השלמת התפילה – מחלוקת

פרי"ח בדת השו"ע: הא דמשלים התפלה שהפסיד דוקא בזמן תפלה, אבל בשעה שאין זמן תפלה לא, דלא תקנו חז"ל תפלת השלמה רק בעודנו עוסק בתפילתו העיקרית אחר ששהא כדי הלך ד"א או אשרי בינתים.

מאמר מרדכי וחיי אדם: הסכימו דאף דלכתחילה בודאי צריך לזהר בזה להתפלל תפלת השלמה תיכף אחר תפילה החיובית, אבל בדיעבד אינו מעכב רק אם עבר זמן תפלה, דהיינו אם לא התפלל ערבית יתפלל שחרית שתיים רק עד ד' שעות על היום שהוא זמן תפילה לשחרית. (משני"ב ט"ו)

□ **אם גם תפלת שחרית עצמה לא התפלל עד אחר ד' שעות** – צריך להתפלל אז שתיים כיון שעוסק

בתפלה. (משני"ב ט"ו)

« **ואם שכח ולא התפלל שחרית** – יש לה השלמה רק מעת שמתחלת זמן מנחה.

ואפילו היה יום שיש בו מוסף והתפלל מוסף באמצע. (משני"ב ט"ו)

אמנם, לכתחילה יותר נכון בכל זה שאם לא התפלל תיכף תפלת השלמה אחר התפילה החיובית יתפלל אותה בתורת נדבה. (משני"ב ט"ו)

□ **ואם שכח להתפלל מנחה בהשלמה בתפילת ערבית** – מחלוקת

דרך החיים: דמתפלל מעריב שתיים רק עד חצות לילה.

פמ"ג: השלמתה כל הלילה עד עמוד השחר. (משני"ב ט"ו)

סעיף ד'

תשלומין לתפלה שאינה סמוכה לאותה תפילה

נחלקו בזה הראשונים

רשב"ם ורמב"ם : אין תשלומין אלא לתפלה הסמוכה בלבד.

בה"ג : יכול להשלים תפלות כל זמן שלא עבר היום כל אותו היום בלבד.

רשב"א : יכול להשלים תפלותיו אפילו שעבר יומן. (בי"ח)

פסק השו"ע – כרמב"ם, אין תשלומין אלא לתפלה הסמוכה בלבד, שאם טעה ולא התפלל שחרית ולא מנחה – מתפלל ערבית שתים אחרונה לתשלומי מנחה, אבל שחרית אין לה תשלומין, וכן בשאר תפלות (שו"ע)

□ **מי ששכח ולא התפלל שחרית ומוסף ונזכר במנחה** – יתפלל מנחה ואחריו מוסף ואחריו שחרית.
« ואם התפלל מוסף קודם מנחה יצא. (משנ"ב טז)

סעיף ה'

הפסיד תפילות רבות כגון חולצה או אסיר

אף על פי שאין תשלומין אלא לתפלה הסמוכה לאותה תפלה ותפלות אחרות שהפסיד אין להם תשלומין – אם רצה להתפלל אותה נדבה ושיחדש בה שום דבר הרשות בידו – ונכון לעשות כן. (שו"ע)

□ **וטוב שיתנה** ויאמר : אם אני חייב להתפלל ה"ז לחובתי, ואם לאו – הרי זו לנדבה. (משנ"ב י"ט)

□ ויתפלל כל התפילות שהפסיד, ויתפלל מעריב ואח"כ מנחה ואח"כ שחרית וכו'. (משנ"ב י"ח)

□ **ואם יצא מתפיסה בר"ח ומשלים התפילות בר"ח** – מזכיר בכלם יעלה ויבא. (משנ"ב י"ח)

סעיף ו'

לא התפלל מוסף

עבר כל היום ולא התפלל מוסף – אין לה תשלומין. (שו"ע)

סעיף ז'

לא התפלל במזיד

הזיד ולא התפלל תפלה אחת – אין לה תשלומין אפילו בתפלה הסמוכה לה. (שו"ע)

□ **ואם רצה להשלימה** – יתפלל אותה נדבה. (שו"ע)

« **האם צריך חידוש** – מחלוקת

שו"ע : אינו צריך חידוש אם מתפלל אותה בתפלה הסמוכה לה. (שו"ע)

הב"ח והגר"א : צריך חידוש. (משנ"ב כ"ב)

□ **ומי שבא לבהכ"נ סמוך לערבית והתפלל ערבית מבעוד יום ועדיין לא התפלל מנחה** – מ"מ אין

לדמותו להזיד ולא התפלל ויתפלל ערבית שתיים. (משנ"ב כ"א)

« ואם הוא ר"ח – יזכיר יעלה ויבא גם בשניה, כיון שכבר קיבל עליו ר"ח.

ואם לא הזכיר בראשונה יעלה ויבא – גם בשניה לא יזכיר, כיון שהוא עדיין יום. (משנ"ב כ"א)

□ **מי שהתפלל במקום שהיה ראוי להסתפק בצואה ומצא אח"כ צואה** – ה"ה דפושע ומזיד מקרי לענין

זה דאם בעת כשמצא כבר עבר זמן תפילה תו אין לו תשלומין אח"כ. (משנ"ב כ"א)

סעיף ח'

מיחם החייבים בתפילת התשלומין:

- מי שלא התפלל בעוד שיש לו זמן להתפלל, מפני שסבור שעדיין ישאר לו זמן אחר שיגמור אותו עסק. (שו"ע)
- מי שהיה טרוד בצורך ממונו שלא יבא לידי הפסד ועל ידי כך הפסיד מלהתפלל. (שו"ע)
- « ומי"מ, לכתחלה לא יעבור זמן תפלה משום הפסד ממונו. (רמ"א)
- מי שהיה טרוד לקנות ולמכור סחורתו וע"י כך עבר זמן התפילה. (משנ"ב כ"ד)
- מי שהוא שכור ולא התפלל – חשוב אנוס ויש לו תשלומין. (שו"ע)

סעיף ט'

טעה בערב שבת

מקור: ברכות (כו:)

טעה ולא התפלל מנחה בערב שבת – מתפלל ערבית שתים של שבת, הראשונה לערבית והשניה לתשלומין. (שו"ע)

« **ואם טעה והתפלל השנייה של חול – מחלוקת פ"ח: פטור מלהתפלל.**

« **ט"ז: לא יצא, שאין תפלה בשבת בלי הזכרת שבת.** (משנ"ב כ"ה ושעה"צ מ"ה)

« **ואם הקדים בזה השל חול לשל שבת – לא יצא לכו"ע.** (משנ"ב כ"ה)

□ **אם עדיין היום גדול** אלא שקיבל שבת במזמור שיר וגו' או בברכו ולא התפלל עדיין מנחה – לכתחילה צריך להתפלל שתים של שבת. (משנ"ב כ"ה)

« **ובדיעבד אם התפלל ראשונה לשם מנחה ואפילו אם התפלל אותה של חול – אפשר דיצא, הואיל ועדיין יום הוא.** (משנ"ב כ"ה)

□ **טעה בערב ראש חודש** - כשלא התפלל מנחה בערב ראש חודש – מחלוקת

רמ"א ומג"א: מתפלל של ראש חודש שתים.

לבוש: אין צריך להזכיר בשניה של ר"ח. (משנ"ב כ"ו)

לבו: לכתחילה אינו מזכיר של ר"ח בשנייה. (ביאו"ה ד"ה אבל)

« **אם לא הזכיר יעלה ויבא בראשונה והזכיר בשנייה:**

• **בסתמא** שלא כיון בפירוש – צריך לחזור ולהתפלל. (רמ"א)

• **אבל אם כיון בפירוש** – הראשונה לשם חובה והשניה להשלמה – יצא. (משנ"ב כ"ז)

« **אבל אם לא הזכיר בשתייה, או הזכיר בראשונה ולא בשנייה** – אין צריך לחזור. (רמ"א)

□ **מי שלא התפלל ערבית בר"ח** והתפלל שחרית שתים ולא הזכיר בשניה יעלה ויבא – מחלוקת

מג"א: צריך לחזור ולהתפלל.

פ"ח: אין צריך לחזור ולהתפלל.

דרך החיים: יחזור ויתפלל בתורת נדבה ויתנה אם חייב אני להתפלל תהא לחובתי.

הכריע הביאו"ה – כפ"ח או כדרך החיים, ודעביד כמר עבד ודעביד כמר עבד. (משנ"ב כ"ז ושעה"צ וביאו"ה ד"ה ואם)

□ **אם טעה ולא התפלל מנחה בר"ח** [ור"ח הוא שני ימים] ומתפלל ערבית שתים והשניה הוא לתשלומין של מנחה – אפילו לא הזכיר בה ר"ח – אין צריך לחזור. (משנ"ב כ"ז)

סעיף י'

טעה ולא התפלל מנחה בשבת – מתפלל במוצאי שבת (שתים של חול). (שו"ע)

מקור: ברכות (כו):

ומבדיל בראשונה, ואינו מבדיל בשניה.

הטעם: משום דהבדלה די בפעם אחד. (שו"ע ומשני"ב כ"ח)

ואם לא הבדיל בראשונה והבדיל בשניה – שניה עלתה לו, ראשונה לא עלתה לו. (שו"ע)

« אך אם כיון במחשבתו שהראשונה לחיובא והשניה לתשלומין ומה שהיפך ההבדלה היה

בטעות ושגג ולא נתכוין כלל – מחלוקת

משני"ב: אין צריך לחזור.

ט"ז וא"ר: צריך לחזור. (משני"ב כ"ט ושעה"צ נ"א)

ואם הבדיל בשתייהן או לא הבדיל בשתייהן:

• בסתמא – יצא. (שו"ע)

• אבל אם היה בדעתו בפירוש הראשונה להשלמה – לא יצא. (משני"ב ל')

« כשלא הבדיל בשתייהן – ואח"כ טעם קודם שהבדיל על הכוס דק"ל צריך לחזור ולהתפלל –

מ"מ עלתה לו תפלת התשלומין, כיון דבשעה שהתפלל התשלומין שפיר היה פטור מחובת

שעתא. (משני"ב ל"א)

סעיף י"א

טעה במנחה של שבת והתפלל שמונה עשרה ולא הזכיר של שבת

נחלקו בזה הראשונים

התוספות בשם ר"י: אין צריך לחזור בשביל זה, דהא כבר התפלל י"ח רק ששכח של שבת וכשישלים ויתפלל י"ח ולא יזכיר של שבת מה ירויח בזה התשלומין.

חכמי פרוניצ"ה: מה שהתפלל י"ח בלא שבת הוי כאלו לא התפלל כלל כיון שלא עשה כדין וע"כ הכריעו הפוסקים שיחזור להתפלל בתורת נדבה ואין צריך לחדש. (משני"ב ל"ב)

הכריע השו"ע – דמתפלל במוצאי שבת שתים ואינו מבדיל בשנייה, ויתפלל אותה בתורת נדבה, ואינו צריך לחדש בה דבר.

« וה"ה כל ספק פלוגתא דרבוותא יתפלל בנדבה ובתנאי שיהא ספק פלוגתא ממש. (משני"ב ל"ג)

□ **ובשבת ויו"ט עצמם** [כגון שטעה בשחרית] – אין מתפלל תפלת ספק, דאיך יתנה דאין מביאין נדבה

בשבת (משני"ב) [דלא כהגרע"י שיכול להתנות].

□ **טעה ולא התפלל במוצ"ש** – מחלוקת

הכנסת הגדולה בשם הרדב"ז: לא יאמר "אתה חוננתנו" אע"פ שלא הבדיל, שלא תקנו תשלומין לדבר שיש לו תקנה. וכיון שאתה חוננתנו יש לו תקנה בהבדלה אין לו תשלומין.

מג"א: מבדיל בתפלה השניה אע"פ שכבר הבדיל על הכוס. (משני"ב ל"ג)

□ **אם לא הזכיר יעלה ויבא במנחה של ראש חודש** – אינו אומר יעלה ויבוא גם בשנייה, ויתפלל אותה

בתורת נדבה, ואינו צריך לחדש בה דבר. (שו"ע)

« אך אם חל ר"ח בערב שבת והיה ר"ח רק יום אחד ושכח במנחה להזכיר של ר"ח ונזכר אחר

שחשכה – אין להשלים כלל בליל שבת, כיון שאין מתפללין תפלת נדבה בשבת. (משני"ב ל"ו)

« **ואם בלילה היה ג"כ ר"ח** – מחלוקת

מג"א: יתפלל, שהרי ירויח שיאמר יעלה ויבא.

בנין אריאל: חולק בזה. (משני"ב ל"ד ושעה"צ נ"ד)

□ **ביום ראשון של פסח וביום שמיני עצרת** כשמשלים – יתפלל תפלות שוות.

« ובדיעבד אם לא שאל בשל תשלומין – יצא. (משני"ב ל"ו)

□ **ליל יו"ט שני** – מחלוקת

מג"א: דה"ה בליל יום טוב שני, אם התפלל של חול במנחה של יום טוב ראשון – צריך להתפלל בלילה להשלמה.

צל"ח: חלק על זה. (משני"ב ל"ד)

סעיף י"ב

הטועה וזכיר מאורע שאר ימים בתפלה שלא בזמנה – מחלוקת

שו"ע: לא הוי הפסקה.

« ומ"מ, אם נזכר שטעה פוסק אפילו באמצע הברכה. (שו"ע ורמ"א)

כנסת הגדולה וגר"א: לא עדיף זה מאם הפסיק בשיחה באמצע התפילה, שצריך לחזור לתחלת ברכה, ובג' ראשונות ואחרונות חוזר לתחלת הג'. (משנ"ב ל"ח)

□ **לכו"ע:**

□ **דווקא אם הזכיר דבר שאין שייך לאותו היום,** כגון שאומר זכרנו וכו' וכתבנו וכו' דאין זמן כתיבה היום או שאמר יעלה ויבא.

אבל אם לא אמר שקר כגון שאמר זכרנו לחיים ולא אמר וכתבנו או הבדלה בחונן הדעת – מ"מ כשח לא הוי. (משנ"ב ל"ח)

□ **בדיעבד אם לא חזר לתחלת הברכה,** כיון שסיים הברכה, אף שהוסיף בה דבר שלא כענינו – אינו רשאי לחזור, וכ"ש אם כבר השלים תפלתו. (משנ"ב ל"ז)

□ **אם הזכיר בתפילה של תשלום ר"ח או שבת או מאורע שאר מועדים –** כיון דתפילה זו בא לתשלום היום שעבר – לא הוי הפסק. (ביאו"ה ד"ה הטועה)

סימן קט

סעיף א'

הנכנס לבית הכנסת ומצא צבור מתפללין

מקור: ברכות (כא:). - מחלוקת, אמר רב הונא: הנכנס לבית הכנסת ומצא צבור שמתפללין אם יכול להתחיל ולגמור עד שלא יגיע ש"ץ למודים – יתפלל, ואם לאו – אל יתפלל. ריב"ל אמר: אם יכול להתחיל ולגמור עד שלא יגיע ש"ץ לקדושה – יתפלל, ואם לאו – אל יתפלל. במאי קמיפלגי? מר סבר: יחיד אומר קדושה. ומר סבר: אין יחיד אומר קדושה.
להלכה:

בשחרית

שצריך להתחיל כדי לסמוך גאולה לתפילה – סמיכת גאולה לתפילה קודמת להכל.

« **וכשנזדמן לו שמגיע ש"ץ למודים כשהוא באחת מהברכות:**

- אם הוא באמצעה – ישחה עמו.
- אבל אם הוא בתחלתה או בסופה – לא ישחה שאין שוחין בתחלת ברכה או בסופה אלא באבות ובהודאה. (שו"ע)

במנחה או ערבית [שאין סמיכת גאולה לתפילה קודמת]:

המתנה לקדושה או קדיש:

אם יכול להתחיל ולגמור קודם שיגיע שליח ציבור לקדושה או לקדיש – יתפלל. ואם לא יוכל להגיע לקדושה או לקדיש – אם אין השעה עוברת – אל יתפלל. אך אם השעה עוברת – יתפלל. (שו"ע)

המתנה למודים

כגון אם נכנס אחר קדושה ולא יוכל לגמור קודם שיגיע ש"ץ למודים – מחלוקת ראשונים **רמב"ם**: לא חש לדרב הונא, ואין צריך להמתין.

תוס' רא"ש וטור: כרב הונא, דריב"ל לא פליג אדרב הונא. ולכך צריכים להמתין גם למודים. (בי"י)

« **אם יוכל להגיע לאחת מן הברכות ששוחין בהן כשיגיע ש"ץ למודים** – מחלוקת

תוס' רא"ש וטור: מועיל לו, ויכול להתחיל.

אור זרוע: אף אם יגיע עם הש"ץ למודים – אסור להתחיל, משום דלא יכול לומר מודים דרבנן. (בי"י ודי"מ א')

פסק השו"ע – כתוס' רא"ש וטור, דאם יכול להתחיל ולגמור קודם שיגיע שליח ציבור למודים יתפלל. ואם לאו – אל יתפלל.

וכן הי"ה, אם יכול להגיע למודים או לאחת מהברכות ששוחים בהם כשיגיע שליח צבור למודים – יתפלל. (שו"ע)

□ **כל חיוב המתנה** - הוא דוקא במתפלל בבית הכנסת, אבל אם יוצא להתפלל בעזרה יתפלל ואל

ימתין. (משני"ב א')

המתנה לאמן דהאל הקדוש ושומע תפלה

מקור: ירושלמי ברכות (פ"ד ה"ו) – תרי אמוראי, חד אמר: באמן של הקל הקדוש. וחד אמר: באמן של שומע תפלה. ולא פליגי: כאן בשבת כאן בחול.

נחלקו בזה הראשונים

תרומת הדשן: דינן כקדיש וקדושה, כדברי הירושלמי.

טור: הרי הם כשאר אמנים, וכגמ' דידן שלא הביאה דברי הירושלמי. (בי"י)

פסק הרמ"א – כתרומת הדשן, דהוא הדין אמן דהאל הקדוש ושומע תפלה דינן כקדיש וקדושה.

□ **סדר המדרגות איזה עדיף מחברו** [נפק"מ לענין אם אינו יכול לקיים את כולם, או אם שומע שתיהן

כאחת בשתי מנינים איזה מהם קודם]:

איש"ר דקדיש, עדיף מקדושה, וקדושה עדיף ממודים, מודים עדיף מברכו, ומודים וגם ברכו עדיף משתי אמנים דהקל הקדוש ושומע תפלה, ואלו האמנים עדיפים מאחרים.

- **אמן יהא שמיה רבה או תפילה בציבור** – מחלוקת
א"ר, פמ"ג ומשנ"ב: איש"ר עדיף מתפלה בצבור. ואפי' ב' אמנים עדיפים מתפילה בציבור.
מג"א [וכה"ח]: תפלה בצבור עדיף. (משנ"ב די' ושעה"צ י' וביאו"ה ד"ה לקדושה)
 □ **סמיכת גאולה לתפילה**:
 • **בשחרית** – עדיף אפילו מאיש"ר.
 • **בערבית** – אפילו תפילה בציבור קודמת. (ביאו"ה ד"ה לקדושה)

- **אם כבר שמע וענה**:
 • **אם כבר שמע קדושה וברכו** – אין צריך להמתין. (משנ"ב ה')
- **אם כבר שמע מודים** – אפילו שמע כמה פעמים מודים בצבור – צריך להמתין.
 הטעם: דהא הטעם שלא יהא נראה ככופר אם אינו משתחוה. (משנ"ב ה')
- **אם כבר שמע קדיש** – מחלוקת
מג"א: לקדיש צריך להמתין, דהא אין לו קצבה.
דה"ח והחיי אדם: כל הקדישים אם שמע כבר וענה איש"ר – אין צריך יותר להמתין.
לכו"ע - הקדישים שמעלינו ואילך אינם בכלל זה – ואין צריך להמתין. (משנ"ב ה')

- **הרגיל להאריך בתפילה** – ספק אם צריך להמתין, דאפשר שאם מתחיל יחד עם החזן – לא מגרע מאומה מה שלבסוף לא יענה קדושה וקדיש. (ביאו"ה ד"ה הנכנס)

סעיף ב'

אם מתחיל להתפלל עם השליח ציבור

- **כיצד מתפלל** – מחלוקת
שו"ע ואליה רבה: אפי' לכתחילה מותר להתחיל עם הש"ץ בשוה, ולא ימתין. וכשיגיע עם שליח ציבור לנקדיש – יאמר עמו מלה במלה כל הקדושה כמו שהוא אומר. וכן יאמר עמו מלה במלה ברכת האל הקדוש וברכת שומע תפלה.
רמ"א: לכתחלה לא יתחיל עד אחר שאמר קדושה והאל הקדוש.
 « **בדעת הרמ"א** – מחלוקת
למג"א: צריך לשתוק ולשמוע.
לט"ז: אומר נקדש. (ביאו"ה ד"ה אבל)
לכו"ע – אם הוצרך להתחיל מכח שהשעה עוברת, או כדי לסמוך גאולה לתפילה – יכול שלא להמתין. (רמ"א)
 הכריע המשנ"ב – דבשחרית בודאי יש להקל בזה. ובמנחה יש להקל במקום צורך קצת. (משנ"ב י"ד)
 □ וכן מי שאינו יוכל לשער שיבוא עם הש"ץ למודים אם יתחיל אחר קדושה ושמא יתבלבל עי"ז – יכול להתחיל עם הש"ץ, ויאמר עמו הקדושה וכל התפילה מלה במלה. (משנ"ב י"ד)
 □ כ"כ, צריך לכוין כשיגיע שליח ציבור למודים יגיע גם הוא למודים או להטוב שמך ולך נאה להודות, כדי שישחה עם השליח ציבור במודים. (שו"ע)
 אולם, טוב יותר להתפלל מלה במלה לקיים שחיה ואמנים משימהר להתפלל עד שלא יגיע ש"ץ למודים. (משנ"ב י"ג)
 □ **אם עמד להתפלל קודם החזן ומגודל כוונתו ואריכותו הגיע עם החזן לקדושה ביחד** – אינו מותר רק בדיעבד. (ביאו"ה ד"ה אם)
 □ **וכן אם התחיל אחר החזן והספיק להדביק אותו עד הקדושה** – אינו מותר רק בדיעבד. (ביאו"ה ד"ה אם)

סעיף ג'

יחיד העומד בתפלה וכשיגיע למקום קדושה חיו הצבור אומרים קדושה אחרת ורוצה לענות עמחם

כשעומדים בקדושה דכתר – מחלוקת אם יש בזה מחלוקת

לב"י: נחלקו בזה הראשונים

לגאונים: מצטרף עמהם.

להרשב"א: דכתב יחיד העומד בתפילה וכו' - פליג עליהם – ואין מצטרף עמהם.

לרמ"א: אין מחלוקת, ואף הרשב"א לא אמר אלא בקדושה דסידרא שהוא רק סיפור איך מלאכים מקדישין, אבל בשתי קדושות מענין אחד כגון של שחרית ושל מוסף - אפשר דמודה לדברי הגאונים. (משנ"ב טז)

להלכה – מחלוקת

שו"ע: כרשב"א לשיטתו, דאינו אומר קדוש עמהם שאין הקדושות שוות. וה"ה אם היו הצבור אומרים כתר שאינו אומר עמהם קדוש אלא ישתוק ויכוין למה שאומרים דשומע כעונה.

רמ"א: קדושת כתר דהיינו קדושת מוסף והיחיד מתפלל שחרית – יוכל לומר עמהם, דשניהם קדושת שמונה עשרה וקדושתן שוה.

כשעומדים בקדושה דסדרא – לכו"ע, אם עומדים הציבור בקדושה דסדרא – לא יענה עימהם. (שו"ע)

סימן קי

סעיף א'

תפילת הבינו

מקור: ברכות (כח:): - מחלוקת, רבן גמליאל אומר: מתפלל אדם בכל יום שמונה עשרה. ר' דוסא אומר: מעין שמונה עשרה והיא הבינו...

מאי מעין י"ח? רב אמר: מעין כל ברכה וברכה. ושמואל אמר: הבינו ה' אלוקינו לדעת דרכיך וכו'. ברכות (כט:): - לייט עלה אביי אמאן דמצלי הבינו, וחלקו עליו אמוראים.

נחלקו בזה הראשונים

הגהות מיימוניות בשם ר"י: קיימא לן כאביי, שתמיד קלל למי שמתפלל הבינו אפי' באונס. סמ"ג ורמב"ם: לא קילל אביי אלא דווקא למי שמרגיל עצמו לעשות כן תמיד בלא שום טעם ואונס כלל. (בי"י)

פסק השו"ע – כסמ"ג ורמב"ם, דווקא בשעת הדחק כגון שהוא בדרך או שהיה עומד במקום שהוא טרוד וירא שיפסיקוהו או שלא יוכל להתפלל בכוונה תפלה ארוכה – מתפלל אחר ג' ראשונות הבינו ואומר אחריה ג' אחרונות.

אבל שלא בשעת הדחק - אמרינן בגמרא דאביי לייט אמאן דמתפלל הבינו ואסור. (משני"ב א')

« **בדיעבד שהתפלל שלא בשעת הדחק** – מחלוקת

עולת תמיד: בדיעבד יצא, ואין צריך לחזור ולהתפלל.

א"ר: מחמיר אפילו בדיעבד. (משני"ב א')

« **לכו"ע** - אם רואה שהזמן תפלה עוברת אם יתפלל ארוכה - מותר לכתחלה להתפלל הבינו.

(משני"ב א')

□ **כיום** – לא נהגו בתפילת הבינו – מפני שאנו חוששים שאפילו השבע ברכות שיתפלל לא יכוין בהם, וכן לעולם יש לנו טרדות. (ביאוריה ד"ה או)

מדיני תפילה הבינו:

□ צריך לאמרה **מעומד**. (שו"ע)

« ואם עבר והתפללה במיושב נשאר הפמ"ג בספק דאפשר דצריך לחזור ולהתפלל במעומד כשבא לביתו. (משני"ב ד')

□ טוב יותר שיתפלל כל הי"ח ברכות בהליכה או בישיבה, מלהתפלל הבינו בעמידה. (משני"ב ב')

□ כשיגיע לביתו – אין צריך לחזור ולהתפלל. (שו"ע)

□ דוקא הבינו אסור, אבל לקצר כל ברכה וברכה ולכלול בתוכם שאלה והבדלה – מותר אם הוא חולה או שעת הדחק גדול. (משני"ב ו')

□ הבינו בימות הגשמים.

מקור: ברכות (כט:): - מימרא דרב ביבי בר אביי, ואתקיף ליה מר זוטרא: ונכללה מכלל ודשנו בנאות ארצך ותן טל ומטר? אתי לאיטרודי.

פסק השו"ע – דאינו מתפלל הבינו בימות הגשמים.

הטעם: מפני שצ"ל ותן טל ומטר בברכת השנים. (משני"ב ה')

« ואפילו אם ירצה לכללם בברכת הבינו ג"כ אינו רשאי.

« בדיעבד אם התפלל הבינו באלו הימים וכלל בתוכם – לא יצא, דעבר על תקנת חז"ל. (משני"ב ה')

□ במוצאי שבת ויום טוב.

מקור: ברכות (כט:): - מימרא דשמואל, ואתקיף לה מר זוטרא: ונכלליה מכלל הבינו ה' אלוקינו המבדיל בין קודש לחול? ואסיקנא בקשיא.

נחלקו בזה הראשונים

רב האי: כשמואל, דאין לאומרה במוצ"ש ויו"ט. דאע"ג דסלקא בקשיא לו אידחיא דלא סלקא בתיובתא. **רשב"א ורי"ף גיאת**: שפסקו כאתקפתא דמר זוטרא שיכול לאומרה גם במוצ"ש. (בי"י)

פסק השו"ע – כרב האי, דלא יאמרנה במוצאי שבת ויו"ט.

הטעם: מפני שבמוצ"ש ויו"ט צ"ל הבדלה. (משני"ב ה')

« ואפילו אם ירצה לכללם בברכת הבינו ג"כ אינו רשאי. (משני"ב ה')

« בדיעבד אם התפלל הביננו באלו הימים וכלל בתוכן – אפשר דלא יצא דעבר על תקנת חז"ל. (משנ"ב ה')

□ אם השעה עוברת שאפשר שיתפלל הביננו ולא יזכיר הבדלה – דעכ"פ בדיעבד יצא בעלמא בלא הבדלה, ממה שלא יתפלל כלל. (ביאו"ה ד"ה ואינו)

סעיף ב'

הפועלים שעושין מלאכה אצל בעל הבית

מקור: ברכות (טז).

בזמנם:

• **אם אינו נותן להם שכר חוץ מסעודתו** – מתפללין שמונה עשרה.

אבל אין יורדין לפני התיבה ואין נושאים כפיהם.

• **ואם נותן להם שכר** – מתפללין הביננו. (שו"ע)

כיום:

אין דרך להקפיד בכך, ומסתמא על דעת כן משכירין אותם שיתפללו שמונה עשרה. (שו"ע)

« ה"ה, **שמותרים לילך לבהכ"נ להתפלל בעשרה**, במקום שאין דרך בעלי בתים להקפיד בכך. (משנ"ב י"ב)

« **לרדת לפני התיבה** – מחלוקת

פמ"ג: אין יורדין לפני התיבה.

פרי"ח: האידינא יורדין ג"כ לפני התיבה.

הכריע המשנ"ב – אין להחמיר אם על ידי זה לא יתאחר הזמן יותר. (משנ"ב י"ב)

סעיף ג'

חזולף במקום גדודי חיה זלסטים ואינו יכול להתפלל הביננו

מקור: ברכות (כח: - ל). – מחלוקת תנאים מהו נוסח הברכה.

פסק השו"ע – דמתפלל צרכי עמך מרובים וכי, ואינו צריך לא לגי ראשונות ולא לגי אחרונות.

□ **מדיני הברכה**:

• מתפלל אותה בדרך כשהוא מהלך. (שו"ע)

• אם יכול לעמוד עומד. (שו"ע)

• כשיגיע לישוב ותתקרב דעתו – חוזר ומתפלל תפלת שמונה עשרה ברכות. (שו"ע)

« אם שכח – ולא חזר להתפלל הוא כאלו שכח להתפלל לגמרי ויש לו תפילת השלמה בתפילה

הבאה. (רמ"א)

« אבל אם במזיד לא התפלל הרי הוא מעוות שאינו יכול לתקן, ואין לו תפילת השלמה. (משנ"ב)

ואם עבר זמן שני תפילות בדרך והוצרך להתפלל תפילה קצרה – אין תשלומין לתפלה ראשונה.

(משנ"ב ט"ו)

• אם יצא לדרך והתפלל תפילת הדרך – ונודע לו באמצע הדרך שנמצא במקום מסוכן של גדודי חיה

ולסטים – אין צריך לומר תפילה קצרה – דכבר נכלל זה בתפילת הדרך שאמר "הצלינו מכל אויב ואורב

וכו". (ביאו"ה ד"ה ההולך)

סעיף ד'**תפילת הדרך**

מקור: ברכות (כט:)

היוצא לדרך יתפלל. (שו"ע)

□ **נוסח הברכה**: יהי רצון מלפניך ה' אלקינו ואלקי אבותינו שתוליכנו לשלום וכו'. (שו"ע)

« יאמר לשלום ולא בשלום [כפי שאומרים למת]. (משנ"ב י"ז)

□ **צריך לאמרה בלשון רבים**. (שו"ע)

מקור: ברכות (כט:). - לעולם לישתתף איניש נפשיה בהדי ציבורא, היכי נימא? יהי רצון מלפניך ה' אלוקינו שתוליכנו לשלום וכו'.

« אולם מילת "ותנני" לחן - יאמר בלשון יחיד. (משנ"ב י"ט)

« בדיעבד - יצא אפילו אם אמר כל הנוסח בלשון יחיד. (משנ"ב י"ח)

□ **עמידה בברכה**

מקור: ברכות (ל). - והיכי מצלי לה? מחלוקת, רב חסדא אמר: מעומד. רב ששת אמר: אפילו מהלך.

☞ **כשמהלך** - מחלוקת ראשונים**ר"ף**: כרב חסדא, דדווקא מעומד.**ר' יונה**: כרב ששת דלא עבד עובדא כרב חסדא, ולכך מועיל אפילו במהלך, אך מהיות טוב אם אפשר יעמוד. (בי"ז)

פסק השו"ע - כר' יונה, דאם אפשר יעמוד מליך כשיאמרנה.

« אך אם עיכוב עמידתו יטרידו - מותר לומר במהלך או במיושב. (משנ"ב כ"ב)

☞ **כשרוכב או יושב בעגלה** - מחלוקת ראשונים**ר' יונה**: אם היה רכוב אין צריך לירד, דלא עדיפא מתפילת שמו"ע.**ר' יונה בשם י"א**: בתפילה זו שאינה צריכה כוונה כל כך צריך לירד, בשונה מתפילת שמו"ע. (בי"ז)

פסק השו"ע - דאין צריך לירד.

אלא יעמיד הבהמה מליך אם אפשר לו [שאם ירכוב הרי הוא כמהלך]. (משנ"ב כ"ג)

□ **הנהגות נוספות שינהג בהם בדרך**:• **יעסוק בתורה בדרך**, וכבר אמרו המהלך בדרך ומפנה לבו לבטלה מתחייב בנפשו.

« אבל לא יעיין בהלכה דילמא אתי לאיטרודי.

ואפשר דביושב בעגלה ואיש אחר מנהיג הסוסים - מותר אפילו עיון. (משנ"ב כ"ז)

• המהלך בדרך **צריך להרעיב עצמו מעט** כי השביעה קשה אז למעיים מפני טורח הדרך. (משנ"ב כ"ז)• יזהר כל אדם **שיהיה לו פת** אפילו הולך במקום קרוב ובמקום דשכיח פת, כי כמה פעמים שיקרה

מקרות ר"ל בדרך. (משנ"ב כ"ז)

• נכון לכל ירא שמים בעת יציאתו לדרך **שיקח עמו הטלית ותפילין** שלו אפילו הוא נוסע למקום קרוב

ודעתו לחזור היום. (משנ"ב כ"ז)

סעיף ה'□ **אין לומר אותה אלא פעם אחת ביום** - אפילו אם ינוח בעיר באמצע היום. (שו"ע)□ **אבל אם דעתו ללון בעיר ואחר כך נמלך ויצא ממנה** לעבור חוצה לה או לשוב לביתו - צריך לחזור

ולתפלל אותה פעם אחרת. (שו"ע)

הטעם: דהוי היסח הדעת. (משנ"ב כ"ו)

□ **אם הוא נוסע כל הלילה, שאינו לן בקביעות באושפיזא**, רק ינוח איזה מעט זמן באושפיזא ואח"כ

חוזר לנסוע - יש לברך תפלת הדרך בבוקר בלי חתימה. (משנ"ב כ"ו)

□ **אם לן במלון והשכים לצאת לדרך קודם שהאיר היום** - מחלוקת**ביאורי**: צריך לברך תפילת הדרך, דזה הוי היסח הדעת גמור, ובכל היסח הדעת מברך מחדש.**משמעות הפמ"ג**: שבכל בוקר יאמר אותה, דמשמע רק ביום יאמרנה. [ואפשר שאינו חולק]. (ביאורי ד"ה

צריך)

□ **כשמהלך זמן רב בדרך** – מחלוקת **משנ"ב**: אומר אותה בכל יום ויום כל זמן שהוא בדרך.
פ"ח: יברך בתחלת יציאתו בלבד, ואע"פ שמתעכב הרבה ימים בדרך. (משנ"ב כ"ד ושעה"צ כ"ד)

סעיף ו'

לחסימך תפילת הדרך לברכה אחרת

נחלקו בזה הראשונים

ה"מ מרוטנבורג: כשהיה יוצא לדרך בבוקר (כשהיה נחוץ לפעמים לילך לדרך בבוקר קודם התפלה) – היה אומרה אחר יהי רצון כדי להסמיכה לברכת הגומל חסדים ותהיה ברכה הסמוכה לחברתה. [ולכך אינה פותחת בברוך].

ר"י וראשונים: סוברים שתפילת הדרך אין צריכה שתהיה סמוכה לחברתה. [ואינה פותחת בברוך כיון שאינה אלא בקשת רחמים, ורק משום אריכות הדברים חותמים בה בברוך]. (בי"י ומשנ"ב כ"ח) פסק השו"ע – כמהר"ם מרוטנבורג, שיברכה לברכה הסמוכה לחברתה.

« ובמקום שאין יכול לעשות כל זה – אעפ"כ מותר לומר תפילת הדרך. (משנ"ב כ"ח) »
 « כשהוא מהלך אחר התפילה – אין יכול לומר תפילת הדרך קודם התפלה דהלא עכ"פ אסור לאומרה עד שהחזיק בדרך. (משנ"ב כ"ז) [דלא כט"ז שחולק. (שעה"צ כ"ח)] »

□ נוהגין ליטול רשות מהגדולים ומתברכים כשהולכים בדרך. (משנ"ב כ"ח)

סעיף ז'

זמן אמירתה

מקור: ברכות (ל). – אימת מצלי? אמר רב חסדא: משעה שאחז בדרך. ועד כמה? אמר רב חסדא: עד פרסה.

פסק השו"ע – אומר אותה אחר שהחזיק בדרך. (שו"ע) « ולכתחלה יאמר אותה בפרסה ראשונה. (רמ"א)

□ עדיין הוא בתוך העיר – מחלוקת

שו"ע: שלא יאמרנה כשעדיין הוא בתוך העיר שדר בה אף שמכין עצמו לצאת לדרך.
 « ועיבורה של עיר דהיינו שבעים אמה ומעט יותר סמוך לעיר לאחר שכבר כלו כל הבתים הרי הוא כתוף העיר.

ט"ז: מתיר אפילו בתוך העיר משעה שגמר בלבו והכין עצמו לצאת.
א"ר ופמ"ג: לכתחילה יש לזוהר שלא לעשות כך, אך בדיעבד יש לסמוך על דברי הט"ז לברך בתוך העיר. (משנ"ב כ"ט)

לכו"ע – כל זה בתחלת יציאתו מביתו, אבל כשהוא לן בדרך – יוכל לומר תפילת הדרך בבוקר כשמכין עצמו לצאת אפילו כשהוא עדיין בעיר דכבר החזיק בדרך. (משנ"ב כ"ט)

□ שיעור ההליכה – מחלוקת ראשונים

רש"י: כל עוד הלך בתוך פרסה יכול לברך, אך אחר שהלך כשיעור פרסה מעת יציאתו – שוב אינו מברך.
בה"ג: הכל תלוי במרחק הליכתו, שאם עתיד לילך שיעור פרסה – יברך, ואם לאו – לא יברך. (בי"י) פסק השו"ע – כבה"ג, דתלוי בשיעור הליכתו.

שההולך מרחק פרסה – אומרה וחותרם בה בברוך.

אך ההולך פחות מפרסה – אומרה, אך לא יחתום בברוך. (שו"ע)

הטעם: שפחות מפרסה בקרוב לעיר אינו מקום סכנה מן הסתם. (משנ"ב ל') « הרמב"ם לא הזכיר נוסח ברכה זו ולא חתימה על ברכה זו. (בי"י) »

- **אם מוחזק לנו באותו מקום שהוא מקום סכנה** – יש לו לברך תפילת הדרך בכל גווני. (משני"ב ל')
- **ואין חילוק בין הולך בספינה להולך ביבשה.** (משני"ב ל')
- **אם נוסע פרסה דרך איזה עיר,** או שנוסע בסמוך לעיר קרובה ואין סכנה בנסיעתו - צ"ע אם יברך. (ביאו"ה ד"ה ואין)

- **אם שכח מלאומרה בתחילת יציאתו**
 יאמר אותה כל זמן שהוא בדרך. ובלבד שלא הגיע תוך פרסה הסמוכה לעיר שרוצה ללון בה.
 « אך אם נמצא בתוך פרסה לעיר שרוצה ללון בה – יאמר אותה בלא ברכה. (שו"ע)
 « ואפילו אם בדעתו ליסע עוד אח"כ כמה פרסאות מעיר זו – הוא נסיעה בפני עצמה ועכשיו הוא עכ"פ פחות מפרסה ואין סכנה. (משני"ב ל"ג)
- **אבל אם הוא מקום מוחזק בסכנה** – צריך לאמרה אפילו בפחות מפרסה. (משני"ב ל')

סעיף ח'

ברכה בכניסה וביציאה מלימוד

מקור: ברכות (כח:)

הנכנס לבית המדרש יתפלל יהי רצון מלפניך ה' אלקינו ואלקי אבותינו שלא אכשל בדבר הלכה וכו' וביציאתו יאמר מודה אני לפניך ה' אלהי ששמת חלקי מיושבי בית המדרש. (שו"ע)

מדיני הברכה:

- האר"י ז"ל היה אומרה בכל בוקר. (משני"ב ל"ד)
- והיה אומר אח"כ: כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך. (משני"ב ל"ד)
- ה"ה מי שיושב ללמוד ביחידות. (משני"ב ל"ה)
- ובפרט אם הגיע להוראה צריך להתפלל שלא יטעה בלימוד ובהוראה לומר על טמא טהור ועל אסור מותר. (משני"ב ל"ה)
- ואלה שתי תפלות **חובה**. (משני"ב ל"ו)
- ויש לו להתפלל יושב או עומד כמו שיזדמן לו. (משני"ב ל"ו)
- **נוסח הברכה** [נוסח אחד קצר כולל הרבה]: יר"מ ה' או"א שתאיר עיני במאור תורתך והצילנו מכל מכשול וטעות הן בדיני איסור והיתר הן בדיני ממונות הן בהוראה הן בלימוד גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך ומה ששגיתי כבר העמידני על האמת ואל תצל מפי דבר אמת עד מאוד כי ד' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה. (משני"ב ל"ה)
- וכשהוא לומד בחבורה צריך לבקש ג"כ שלא ישמח בתקלתם ולא ישמחו בתקלתו. (משני"ב ל"ה)
- « **בפירוש "ואל יכשלו חברי בדבר הלכה ואשמח בהם"** – מחלוקת **תלמידי ר' יונה**: שלא יכשלו החברים ותמשך מזה רעה שיהא שמח בכשלונום. **ב"י**: שמתפלל שיהיה לו שמחה וגיל בהם שהתורה היא שמחה לעוסקים בה. (ב"י)

סימן קיא

סעיף א'

סמיכת גאולה לתפילה

מקור: ברכות (ט:) וירושלמי ברכות (פ"א ה"א)
צריך לסמוך גאולה לתפלה ולא יפסיק ביניהם, ולא בשום פסוק חוץ מה' שפתי תפתח. (שו"ע)
« וה"ה דקדיש וקדושה אין לענות. (משנ"ב ג)

□ **עניית אמן אחר גאל ישראל** – מחלוקת

שו"ע: אינו עונה אמן.

רמ"א: מותר לענות אמן על גאל ישראל.

לכו"ע - לאיש"ר וקדושה – אינו מפסיק, דאמן שייך לברכה ולא הוי הפסק, משא"כ באלו. (משנ"ב ה)

□ **בשבת** – מחלוקת

ב"י: גם בשבת צריך לסמוך.

הטעם: דס"ל דהוא קרא סמך בעלמא ועיקר סמיכת גאולה לתפלה הוא מדברי חכמים שדימו י"ח ברכות אחר ברכת גאולה לאוהבו של מלך שבא ודפק על פתח המלך ויצא המלך לקראתו, ואם רואהו המלך שהפליג והלך לו אף הוא מפליג ושוב אינו מתקרב אליו כשחוזר ודופק, כך הוא במפסיק בין גאולה לתפלה.

רמ"א: בשבת אין צריך, אך טוב להחמיר אם לא במקום שצריך לכך.

הטעם:

א. צריך לסמוך גאולה לתפלה דכתיב "יענך ה' ביום צרה" וסמך ליה "יהיו לרצון אמרי פי וגוי וגואלי", ושבת לאו זמן צרה.

ב. דמה שאין כן ביו"ט הוא משום שהם ימי הדין כדברי המשנה דראש השנה בפסח על התבואה וכו'. (רמ"א)

לכו"ע - בחול או ביום טוב – חייבים לסמוך גאולה לתפלה. (רמ"א)

סעיף ב'

ה' שפתי תפתח בחזרת הש"ץ

החזן כשמתחיל שמונה עשרה בקול רם חוזר ואומר ה' שפתי תפתח ופי יגיד וגוי'. (שו"ע)
« וטוב שיאמרנו בלחש. (משנ"ב י) [דלא ככה"ח]

□ הש"ץ אינו רשאי להפסיק לאחר שהתפלל בלחש רק לדבר מצוה, כגון לענות איש"ר וכדומה. אבל

לדבר הרשות נראה דלא. (משנ"ב י)

סעיף ג'

אם עד שלא קרא קריאת שמע מצא ציבור מתפללין

• **בשחרית** – לא יתפלל עמהם אלא קורא קריאת שמע ואחר כך יתפלל.

הטעם: דמסמך גאולה לתפלה עדיף. (שו"ע)

• **בערבית** – יתפלל עמהם ואח"כ קורא ק"ש. (משנ"ב י"א)

סימן קיב

סעיף א'

שאילת צרכיו בג' ראשונות וג' אחרונות

מקור: ברכות (לד.)

• צרכי יחיד – אל ישאל אדם צרכיו בג' ראשונות ולא בג' אחרונות. (שו"ע)

• אבל צרכי צבור – מותר. (שו"ע)

הטעם: שזה הוא ג"כ מעין השבח וכבוד לרב שרבים צריכים לו. (משני"ב ב')

סעיף ב'

אמירת פיוטים וקרובץ – מחלוקת

שו"ע: אין לומר פיוטים ולא קרובץ בתפלה.

רמ"א: מתיר, הואיל וצרכי רבים הם.

« אך יזהר שלא לעבור על ידם זמן קרי"ש ותפילה. (משני"ב ד')

« ואין להתענות על ידם עד אחר חצות. (משני"ב ד')

« אם הוא רואה שהצבור יעברו זמן ק"ש ע"י אריכתם – לא ימתין עליהם. ושם ימתין בשתיקה

ולא ידבר אפילו בדברי תורה עד שיגיע ש"ץ לאותו מקום ויתפלל עמו כסדר. (משני"ב ד')

סימן קיג

סעיף א'

חיוב כורע בשמונה עשרה

מקור: ברכות (לד).

אלו ברכות ששוחין בהם: באבות תחלה וסוף, ובהודאה תחלה וסוף. (שו"ע)

□ **בשאר ברכות** – אם בא לשחות בסוף כל ברכה או בתחלתה – מלמדין אותו שלא ישחה. (שו"ע)
הטעם:

א. כדי שלא יבא לעקור תקנת חכמים שלא יאמרו כל אחד מחמיר כמו שהוא רוצה.

ב. וגם דחיישינן ליוהרא שמחזיק עצמו יותר כשר משאר הצבור. (ב"י ומשנ"ב ב')

□ **בסוף ברכה ממש לאחר 'ברוך אתה'** – מחלוקת

א"ר: לאחר 'ברוך אתה' יכול לשחות.

פמ"ג: מפקפק בזה. (ביאו"ה ד"ה ואם)

□ בתחילת או סוף ברכה משאר ברכות שאינם בתפילת שמו"ע – כגון בעלייה לתורה – אסור לכרוע. (ביאו"ה ד"ה בסוף)

□ **אבל באמצעיתן** – יכול לשחות. (שו"ע)

מקור: ברכות (לד).

הטעם: שאין לחוש שיבואו לעקור תקנת חכמים עי"ז, כיון שחכמים לא תקנו כלל לשחות

באמצע שום ברכה. (משנ"ב ד')

סעיף ב'

הנזהגים לשחות בראש השנה זיום כיפור

כשאומרים זכרנו ומי כמוך – צריכים לזקוף כשמגיעים לסוף הברכה. (שו"ע)

□ **אך יש חילוק** בין זקיפה דזכרנו לזקיפה דמי כמוך:

דזכרנו - צריך לזקוף קודם שיאמר איזה תיבות הסמוכות לברוך אתה כדי שיוכל אח"כ לשחות כשיאמר ברוך אתה. אבל בזקיפה דמי כמוך - אין צריך לזקוף עד שיאמר ברוך אתה, וכן בשאר ברכות

שאינן בה שחיה בסופן. (משנ"ב ו')

□ ואע"ג דבאבות כורע בסוף הברכה – מ"מ צריך לזקוף מעט בסוף זכרנו כדי שיהא נראה שחוזר וכורע

משום חיוב. (רמ"א)

הטעם:

א. כי השחיה ראשונה היתה רשות.

ב. ועוד טעם שצריך לזקוף כדי לכרוע אח"כ בברוך ולזקוף בשם. (משנ"ב ז')

סעיף ג'

הכורע בוכל קומה לפניך תשתחוה או בולך לברך אנחנו מודים או בהודאה דחלל וברכת חמזון –

הרי זה מגונה. (שו"ע)

מקור: ברכות (לד):

הטעם: מפני שאין לכרוע אלא במקום שתקנו חכמים. ובאלו לא תקנו חכמים משום דכל

הודאות האלו הוא דרך שבח והילול ואין שייך בהן כריעה והשתחויה. (משנ"ב ט')

- **שחייה בולירושלים או בבונה ירושלים** – מחלוקת
ד"מ: אין לשחות בולירושלים או בבונה ירושלים, דאין אלא במקום שתקנו חכמים.
מהרי"ל: היה משתחוה למזרח.
מג"א: אפשר שישחה מעט. וכ"ז בי"ח, אבל שלא בי"ח יכול לכרוע ולהשתחות כרצונו. (ד"מ א' ומשנ"ב ט')
- **שחייה בעלינו לשבח** – בואנחנו כורעים ומשתחיים שעל עצמו אומר – יכול הוא לכרוע. (משנ"ב ט')
- **כריעה בברכו** – יש לה סמך. (ביאו"ה ד"ה הכרוע)

סעיף ד"ה'

שיעור הכריעה

- מקור: ברכות (כח):
המתפלל צריך שיכרע עד שיתפקקו כל חוליות שבשדרה. (שו"ע סעי' ד')
- **ולא יכרע באמצע מתניו וראשו יאשר זקוף**, אלא גם ראשו יכוף כאגמון. (שו"ע סעי' ד')
- **ולא ישחה כל כך** עד שיהיה פיו כנגד חגור של מכנסים. (שו"ע סעי' ה')
- הטעם: דמיחזי כיוהרא ששוחה יותר משיעור שחייה. (משנ"ב י"א)
- כך היא גם דרך הכריעה כשסיים תפילתו. (ביאו"ה ד"ה המתפלל)
- **אם הוא זקן או חולה** ואינו יכול לשחות עד שיתפקקו – כיון שהרכין ראשו דיו.
מקור: ברכות (כח):
הטעם: מאחר שניכר שהוא חפץ לכרוע אלא שמצער עצמו. (שו"ע סעי' ה')

סעיף ו"ז'

דרך הכריעה

- מקור: ברכות (כח):
כשהוא כורע – יכרע במהירות בפעם אחת. וכשהוא זוקף – זוקף בנחת, ראשו תחילה ואחר כך גופו, שלא תהא עליו כמשאווי. (שו"ע)
- **היכן כורע וזוקף?**
כשכורע – כורע בברוך. וכשזוקף – זוקף בשם. (שו"ע)
- מקור: ברכות (כח): - שם, ר' חנינא סבא משמיה דרב ושמואל.
- **דרך הכריעה** – כשאומר "ברוך" – יכרע בברכו. וכשאומר "אתה" – ישחה עד שיתפקקו החוליות.
וכשאומר "מודים" – יכרע ראשו וגופו כאגמון בבת אחת, ויעמוד כך בשחיה עד ה', ואז יזקוף. (משנ"ב י"ב)
- **אם אינו רוצה לזקוף בשם בתחילת הברכה** – יכול להמשיך ולשחות עד סמוך לחתימה. (ביאו"ה ד"ה וכשזוקף)

סעיף ח'

בא כנגדו אדם עם שתי זעריב

המתפלל ובא כנגדו אדם ויש לו תמונת עבודת כוכבים בידו והגיע למקום ששוחין בו – לא ישחה אף על פי שלבו לשמים. (שו"ע)

□ **אם אותו אדם הוא שר – מחלוקת**

מג"א: מותר.

מגן גבורים: חלילה להקל בזה, ובפרט בעת התפלה. (משני"ב י"ד)

סעיף ט'

חוספה על תאריו של חקב"ה יותר מחאל הגדול הגבור וחנורא

מקור: ברכות (ג:)

☞ **בתפלה – אין להוסיף, מפני שאין לשנות ממטבע שטבעו חכמים.** (שו"ע)

☞ **אבל בתחנונים או בקשות ושבחים שאדם אומר מעצמו – מחלוקת ראשונים**

רא"ש ורשב"א: לית לן בה.

רמב"ם: אוסר בכל ענין. (בי"י)

פסק השו"ע – כרא"ש ורשב"א, שאין בזה איסור, אך מכל מקום נכון למי שירצה להאריך בשבחי המקום שיאמר אותו בפסוקים.

סימן קיד

סעיף א'

זמן אמירת משיב הרוח ומוריד הגשם

מקור: תענית (ב.ד.ד):

- פסק השו"ע – מתחילין לומר בברכה שניה משיב הרוח ומוריד הגשם בתפלת מוסף של יום טוב האחרון של חג, ואין פוסקין עד תפלת מוסף של יום טוב הראשון של פסח.
- הטעם: לפי שהגשמים הם סימן קללה בחג הסוכות, שאי אפשר לישב בסוכה בשעת הגשם, אין מזכירין הגשם עד עבור ז' ימי ישיבה בסוכה. (משנ"ב ב')
- « וראוי היה מן הדין להתחיל להזכיר מיד בליל יום טוב האחרון, אלא לפי שבתפלת ערבית אין כל העם בבהכ"נ נמצא זה מזכיר וזה אין מזכיר ויעשו אגודות אגודות. (משנ"ב ב')
- « ולמה אין מזכירין בשחרית? מפני שאסור להזכיר הגשם עד שיכריז הש"י או השמש בקול רם מוריד הגשם קודם התפלה, וזה אי אפשר להכריז בשחרית מפני שצריך לסמוך גאולה לתפלה. (משנ"ב ב')
- « ואם טעה והזכיר משיב הרוח ומוריד הגשם במעריב של שמיני עצרת או בשחרית – אינו חוזר. (משנ"ב ב')
- « ואם טעה במעריב של פסח או בשחרית ומוסף ולא הזכיר משיב הרוח ומוה"ג – לכו"ע אין חוזר. (משנ"ב ג')
- « במדינות אשכנז – אין נוהגין לומר מוריד הטל בימות החמה וא"א להכריז בלשון זה, לכך, בתפלת מוסף כל הקהל וגם הש"י מזכירין הגשם בתפילת לחש כדי שלא יהיה דבר מעורב בין הצבור. (משנ"ב ג')

סעיף ב'

אסור להזכיר הגשם עד שיכריז השליח ציבור. (שו"ע)

- **ציבור המתפללין האם צריכים הכרזה** – מחלוקת שו"ע: אפי' הצבור שמתפללין תפלת מוסף אסורין להזכיר גשם אם לא הכריז הש"י או השמש קודם התפלה. וכן הש"י ג"כ לא יזכיר.
- פ"ח:** אין צריכים הכרזה, דעמדו להתפלל על דעת שיאמרו מוריד הגשם בתפילה. (ביאו"ה ד"ה אסור)
- **כשלא הכריז החזן ואחד מהקהל הכריז בקול רם בתוך תפלתו מוריד הגשם** – מחלוקת מג"א: אף שאסור לעשות כן, לכתחילה שהרי לא שמע מן הש"י – מ"מ מותרים השומעים להזכיר בתפלתם, דזו גופא כהכרזה דמי.
- חיי אדם:** מהני עצה זו לכתחילה.
- ב"ח בדעת הרמ"א:** אין מועיל כלל.
- הכריע הביאו"ה – דיש לסמוך על דברי המג"א. (משנ"ב ד' וביאו"ה ד"ה אסור)
- **נוסח הכרזה** – לא יכריזו רק משיב הרוח – שזה לא נקרא הכרזה, אלא יסיים גם ומוריד הגשם. (משנ"ב ו')
- **אף אם הוא חולה או אנוס** – לא יקדים תפלתו לתפלת הצבור, לפי שאסור להזכיר עד שיאמר שליח ציבור. (שו"ע)
- « וימתינו בשמיני עצרת מלהתפלל מוסף עד סמוך לסוף שש שעות. (משנ"ב ח')
- « הסתפק הבאור הלכה אם הזכרה במנין ותיקין מועילה למנין מאוחר יותר, וע"כ הכריע שטוב לזוהר לא לעשות מנין ראשון ביו"ט ראשון של פסח. (ביאו"ה ד"ה לא יקדים)
- **אבל אם יודע שהכריז שליח ציבור, אף על פי שהוא לא שמע** – מזכיר. (שו"ע)
- « ומטעם זה הבא לבית הכנסת והצבור התחילו להתפלל – יתפלל ויזכיר אע"פ שהוא לא שמע משליח ציבור. (שו"ע)

סעיף ג'

אם אמר משיב הרוח בימות החמה או לא אמרו בימות הגשמים – אין מחזירין אותו, ואפילו עדיין לא סיים הברכה. (שו"ע ומשני"ב י"ב)
 הטעם: דרוחות וכן טל אין נעצרין בלא"ה ואמירתו לא מעלה ולא מוריד. (משני"ב י"א)
 « ומי"מ לכתחילה נוהגין בכל המקומות לומר משיב הרוח בהזכרה בימות הגשמים, שמועיל אז לנגב לחות הארץ שהיא מרובה. (משני"ב י"א)

□ **וכן בטל – אם הזכירו בימות הגשמים או לא הזכירו בימות החמה** – אין מחזירין אותו. (שו"ע מקור: תענית ג.)

□ **הזכרת טל בימות החמה** – מחלוקת
 שו"ע: מזכירים.

רמ"א: אין מזכירין טל לא בימות החמה ולא בימות הגשמים, רק אומרים בימות החמה ורב להושיע מכלכל חיים וכו'.

□ **מתי מפסיקים להזכיר גשם ביו"ט ראשון של פסח** – מחלוקת
 שו"ע: מיד במוסף, כולם מפסיקים.

רמ"א: רק שליח ציבור בחזרת השי"ץ פוסק להזכיר בתפלת מוסף יום טוב הראשון של פסח, אבל הקהל מזכירין ואינן פוסקין עד מנחה ששמעו כבר משליח ציבור שפסק בתפלת המוסף.

« ואם יחיד איחר תפלתו עד שהתחיל השי"ץ להתפלל מוסף ופסק מלהזכיר גשם – שוב לא יאמר משיב הרוח. (משני"ב טז)

« ויחיד הדר בישוב – ימהר אז להתפלל מוסף קודם שמתפללין הקהילות. (משני"ב טז)

« אם יש לו ספק פן כבר התפללו – מוטב שלא לאמר דבזה יצא בדיעבד לכו"ע. (משני"ב טז)

סעיף ד'

אם אמר מוריד הגשם בימות החמה – מחזירין אותו
 מקור: תענית ג.)

□ **להיכן חוזר** – מחלוקת ראשונים

רא"ש וראב"י: חוזר לראש הברכה ואם סיים הברכה חוזר לראש התפלה.

רמב"ם: חוזר לראש בכל אופן.

מרדכי: רק גוערין בו. (בי"י)

להלכה – מחלוקת

שו"ע: כרא"ש וראב"י, דאם לא סיים הברכה חוזר לראש הברכה, אך אם סיים הברכה – חוזר לראש התפילה דג' ברכות ראשונות חשובות כחדא. (שו"ע ומשני"ב)

גרי"א: כרמב"ם, דבכל אופן חוזר לראש. (ביאוריה ד"ה וחזור)

« כשחוזר – אין צריך לחזור ולומר פסוק ה' שפתי תפתח. (משני"ב כ"א)

« **קשה,** מדוע אף בחודש ניסן מחזירין אותו, הרי כל עוד לא יצא ניסן איתא בתענית דאין הגשם סימן קללה?
 י"ל, דהיות ורוב הזמן שפוסק הוא סימן קללה אם הזכיר מחזירין אותו. (בי"י)

□ **כשאמר ברוך אתה ה' בלבד** – מחלוקת

פמ"ג: לאחר שאמר בא"י נחשב כסיום הברכה וחוזר לראש.

שע"ת והחיי אדם: דוקא אם סיים לגמרי, אבל אם נזכר לאחר ה' יסיים למדני חוקיך, כדי שלא תהיה לבטלה וא"כ הוא כאלו עומד עדיין באמצע הברכה וחוזר לאתה גבור. (משני"ב כ')

□ **אם סיים הברכה אך עדיין לא התחיל את הברכה שלאחריה** – מחלוקת

ב"ח וא"ר: פסקו דדוקא אם התחיל הברכה שלאחריה, דאי לאו הכי הוא כמו שעומד עדיין באותה ברכה וחוזר לראש הברכה.

לבוש ומשמעות השו"ע: חוזר לראש, ולא רק לתחילת הברכה, דכאן שונה מסעי' ו' - דהזכיר מה שאינו ראוי להזכיר וגרע.
פמ"ג: צ"ע, וספק ברכות להקל.
 הכריע הביאו"ה – כלבוש וכסתיומת השו"ע, דאפילו לא התחיל הברכה שלאחריה חוזר לראש. (ביאו"ה ד"ה ואם)

□ **ואפילו במקום שצריכים גשם בימות החמה** – אם הזכיר גשם במקום טל מחזירין אותו. (שו"ע)

« **כשכל הארץ כולה צריכה לגשם כארצות אשכנז** – מחלוקת

פמ"ג: אם הזכיר גשם מחזירין אותה, דגרועא משאלה.

ביאו"ה ע"פ שי' הרא"ש: ה"ה לענין הזכרה אין מחזירין אותו, דזה אינו נקרא שינוי ממה שהטביעו חכמים, דכל מדינה ומדינה איקבע זמנה לפי מנהגה.

הכריע הביאו"ה – כפמ"ג, דמחזירין אותו. (ביאו"ה ד"ה ואפלו)

□ **אך כשיש עצירת גשמים והתפלל והזכיר גשם** – צ"ע אם חייב לחזור ולהתפלל, ויותר נראה דיתפלל בתורת נדבה. (ביאו"ה ד"ה ואפלו)

□ **וכן אם הזכיר גם גשם וגם טל** – מחלוקת ראשונים

רא"ש: מחזירין אותו.

ר"ן: רק אם הזכיר גשם במקום טל מחזירין אותו, אך אם הזכיר שניהם לא מחזירין אותו. (בי"י)
 פסק הרמ"א – כרא"ש, דמחזירין אותו.

סעיף ה'

בימות הגשמים כשלא הזכיר מוריד הגשם

מקור: מחלוקת בבלי וירושלמי.

בבבלי ברכות (כט.) – טעה ולא הזכיר גשמים בתחיית המתים – מחזירין אותו, טעה ולא שאל בברכת השנים – אין מחזירין אותו, מפני שיכול לאומרה בשומע תפילה – משמע שבהזכרה אינו יכול לתקן בשומע תפילה אלא רק בשאלה.

ירושלמי ברכות (פ"ה ה"ב) – שכתב שמזכיר בשומע תפילה.

נחלקו בזה הראשונים

ר' יונה ורא"ש: כבבלי.

יש פוסקים בב"י: כירושלמי. (בי"י)

פסק השו"ע – כבבלי, ואם לא הזכיר טל – מחזירין אותו ואינו יכול לתקן בשומע תפילה.

אבל אם הזכיר טל – אין מחזירין אותו. (שו"ע)

הטעם: דאע"ג דלא נעצר, מ"מ שבח הוא להקב"ה בהזכרתו. (משני"ב כ"ז)

□ **בליל שבת** – אם שכח לומר משיב הרוח – אין מחזירין, דלא גרע מאם היה מתפלל רק מעין שבע

דיצא בדיעבד. (ביאו"ה ד"ה מחזירין)

□ **אם לא שאל ותן טל ומטר לברכה בברכת השנים** – לא מועיל אם לא שאל מטר אף ששאל טל. מפני

שבשאלה צריך לשאול על דבר הנעצר. (משני"ב כ"ז)

סעיף ו'

במקום שצריך לחזור לראש התפלה ועדיין לא סיים הברכה

- **אם נזכר קודם שסיים הברכה** – מחלוקת ראשונים
רא"ש: יאמר במקום שזכר, ואין מחזירין אותו. (בי"י)
אבי העזרי: אפילו כשלא סיים הברכה מחזירין אותו, ואומר מכלכל חיים וכו'.
 פסק השו"ע – כרא"ש, דאם נזכר קודם שסיים הברכה – יאמר במקום שזכר.
 « אם נזכר לאחר שאמר ונאמן אתה להחיות מתים – צריך לחזור ולומר ונאמן אתה להחיות מתים, דבעינן מעין חתימה סמוך לחתימה. (משני"ב כ"ט)
 « אם נזכר במקום דלא סליק ענינא – כגון תכף לאחר שאמר ומקיים אמונתו – יסיים מקודם לישני עפר. (ביאו"ה ד"ה במקום)
 « ה"ה לעניין שאלת מטר בברכת השנים, אם שכח ותן טל ומטר – יחזור ויאמר ותן טל ומטר וגומר שם כסדר. (ביאו"ה ד"ה במקום)
 « בעל הניסים – אם שכח ונזכר קודם שסיים ברכת הטוב שמך – יחזור ויאמר אח"כ ועל כולם יתברך כסדר, בשונה מהזכרה ושאלה דלעיל. (ביאו"ה ד"ה במקום)

- **אם סיים הברכה ונזכר קודם שהתחיל אתה קדוש** – מחלוקת ראשונים
רא"ש וראבי"ה: אין צריך לחזור, דנחשב שעדיין עומד בברכה הקודמת.
ר' יונה: חוזר, דתיכף משסיים הברכה נחשב כמו שהתחיל בברכה אחרת. (בי"י)
 הלכה – מחלוקת
שו"ע: אין צריך לחזור, אלא אומר משיב הרוח ומוריד הגשם בלא חתימה. שכל שלא התחיל בברכה שלאחריה לא נקרא סיום ברכה זו לגמרי לענין כל הדברים שמחזירין אותו.
 « וכן אם נזכר לאחר שאמר ה' יסיים מחיה המתים ויאמר תיכף משיב הרוח ומוה"ג. (משני"ב ל')
 « ונכון לכתחלה שיאמר מיד לבל ימתין לאחר כדי דיבור. (משני"ב ל"א)
רש"ל: חולק וס"ל דאף בדברים שמחזירין אותו תיכף משסיים הברכה כמו שהתחיל ברכה אחרת דמיא. (משני"ב ל"ב)
 הכריע המשני"ב – דעכ"פ למעשה אם נזכר אחר שאמר השם לא יגמור מחיה המתים אלא יסיים למדני חוקין ויהיה כקורא פסוק לבד.
 □ **אם שכח יעלה ויבא בר"ח שחרית ומנחה ונזכר לאחר שסיים ברכת המחזיר** – מחלוקת ראשונים
אבי העזרי: אומר שם.
ר' יונה: חוזר לברכת רצה. (בי"י)

□ שלשה ברכות הראשונות חשובות כאחת

- מקור: ברכות (לד.) – מחלוקת, אמר רב הונא: טעה בג' ראשונות – חוזר לראש, באמצעיות – חוזר לאתה חונן, באחרונות – חוזר לעבודה. ורב אסי אמר: אמצעיות אין להם סדר. לא נחלקו אלא באמצעיות.
 פסק הרמ"א – בכל מקום שטעה בהם – חוזר לראש בין שהוא יחיד בין שהוא ציבור.
 הטעם: כיון שכולן שבת – הן כחדא ברכה דמו. (בי"י)
 « ודווקא אם טעה בחתימתן, אבל אם טעה באמצע אין מעכב. (משני"ב ל"ד)
 « ה"ה אם שח או הזכיר מאורע שאר ימים בתפלה – כל זמן שלא סיים אותה ברכה אין צריך רק לחזור לתחילתה. (ביאו"ה ד"ה ובכל)

סעיף ז'

טעה במזיד

- מחלוקת
שו"ע: בכל מקום שאנו אומרים חוזר לברכה שטעה בה אלו הדברים דווקא כשטעה בשוגג, אבל במזיד ומתכוין חוזר לראש.
 « ואפילו היה הקלקול בברכות האמצעיות – חוזר לראש התפילה. (ביאו"ה ד"ה אבל)
גר"א: משמע מהרשב"א דאין לחלק בין שוגג למזיד. (ביאו"ה ד"ה אבל)

סעיף ח'**הזכרת התפילה ל' יום – בחזקת שהזכיר**

מקור: ירושלמי תענית (פ"א ה"א) – התפלל ואינו יודע אם הזכיר – אמר ר' יוחנן: עד ל' יום מה שהוא למוד מזכיר, מכאן ואילך מה שהוא צריך מזכיר.

נחלקו בזה הראשונים - כיצד מדובר?

ר"ן: דווקא כשעומד בימות החמה וכמנהג ספרד.

טור: בין בימות החמה בין בימות הגשמים, וכמנהג אשכנז. (בי"י)

פסק השו"ע – אם נסתפק בימות החמה אם הזכיר מוריד הגשם אם לא – עד ל' יום בחזקת שהזכיר הגשם וצריך לחזור.

□ **ה"ה בארצות אשכנז** שלא מזכירים כלל טל בימות החמה.

אם נסתפק לו אם אמר מוריד הגשם בימות הגשמים כל ל' יום – חוזר, דודאי אמר כמו שרגיל והרי לא הזכיר לא טל ולא גשם לאחר ל' יום אינו חוזר. (רמ"א)

□ **ולענין שאלה** – דאין בל' יום צ' תפילות מפני תפילת שבת ויו"ט שאין בהן רק שבע ברכות – משמע דהעיקר תלוי רק בל' יום בין להקל בין להחמיר. ונראה דלמעשה יש להקל כשניהם דספק ברכות להקל. (משני"ב ל"ז)

□ **אם שגג או פשע באיזה יום או יומיים** מאלו ה' יום ולא התפלל כלל – מחלוקת

ט"ז: מ"מ לא הורע חזקתו עי"ז ואין צריך להשלים כנגד זה יום אחר.

במחצית השקל ואחרונים: מפקפקים בדינו של ה"ז. (משני"ב ל"ז)

« כ"ש אם שאל בשומע תפילה וכדומה – דעולה לו. (משני"ב ל"ז)

□ **אם ברור לו שהיה בדתו לזכור** מעין המאורע בתוך התפלה ונסתפק אם הזכיר או לא:

• אם לאחר זמן מופלג נפל ספק בלבו – אין צריך לחזור.

• ואם נתעורר הספק מיד אחר התפלה – יש לחזור. (משני"ב ל"ח)

□ **יחיד ששכח ורוצה לשמוע מש"ץ לצאת י"ח** – מחלוקת ראשונים

אהל מועד: אינו יכול, וחוזר בעצמו.

גאונים: יחיד שטעה כשהתפלל יוצא הוא כששומע מש"ץ. (בי"י)

סעיף ט'

אם קירב חזכרות כשאמר צ' פעמים מוריד הטל כנגד ל' יום שאומר אותו ג' פעמים בכל יום.

נחלקו בזה הראשונים

מהר"ם מרוטנבורג: הרי הוא בחזקת שלא הזכיר גשם ואינו צריך לחזור. דהא גבי שור המועד אמרינן ריחק נגיחותיו חייב קירב נגיחותיו לא כל שכן, וה"ה כאן.

ר' פרץ: לא מועיל, וצריך לחזור בספק אם הזכיר. דאינו דומה לשור שנגח ששם בגי נגיחות הוחזק ליגח. (טור)

הטעם:

א. דשאני בקשת גשם שהדבר תלוי בהרגל לשונו, בשונה משור שהוחזק ליגח. (טור)

ב. הלשון אינו מורגל כל כך כשיעשה דבר אחד בקירוב. (בי"י)

להלכה – מחלוקת

שו"ע: כמהר"ם מרוטנבורג, דמועיל.

« הוא הדין לענין שאלה. (משני"ב מ')

גר"א: כר' פרץ, דאינו מועיל. (ביאוי"ה ד"ה אם ביום)

□ **לדעת השו"ע – מהיכן משנן** – מחלוקת

שו"ע: מתחילת ברכת אתה גבור.

שולחן שלמה: יתחיל מן מחיה מתים אתה ולא מן אתה גבור, שלא יאמר השם לבטלה. ואם יבוא לשנות הזכרת השם ניחוש שיבוא לשנות אח"כ מפני ההרגל גם בתפלה. (משני"ב ל"ט)

□ כמה פעמים חוזר – מחלוקת

שו"ע: צ' פעמים.

חתם סופר: לכתחילה לאומרו מאה ואחד פעמים. (שו"ע ומשנ"ב מ"א)

הכריע המשנ"ב – בדיעבד מי שאמר רק תשעים פעמים אין בידינו לפסוק שיחזור ויתפלל נגד פסק השו"ע.

□ אם הרגיל עצמו מ"ה פעמים שהם כנגד ט"ו יום – משעברו אח"כ ט"ו ימים חזקה שאמר כהוגן.

(משנ"ב מ"ב)

□ במדינות אשכנז שאין מזכירים כלל מוריד הטל – מחלוקת

רמ"א: אמר עד מכלכל חיים בלא משיב הרוח ומוריד הגשם שמזכירין בימות הגשמים וכן אם אמר בשמיני עזרת צ' פעמים אתה גבור עד מוריד הגשם אם נסתפק אחר כך אם הזכיר או לא – חזקה שהזכירו.

שלי"ה וא"ר: אינו מועיל. (רמ"א ומשנ"ב מ"ג)

הכריע המשנ"ב – נכון לחוש לכתחלה שלא לעשות כן לסמוך ע"ז. (משנ"ב מ"ג)

סימן קטז

ברכת אתה חונן

מקור: מגילה (יז):

□ טעם תקנת הברכה:

- א. מפני שמותר האדם מן הבהמה היא הבינה והשכל קבעו ברכת אתה חונן ראש לאמצעיות שאם אין בינה אין תפלה. (שו"ע)
- ב. עוד טעם: אתה חונן, ראשונה שאלת החכמה והדעת באדם, דבלא"ה טוב ממנו הנפל, ולכן צריך לכיין בה כראוי שזה עיקר השאלה שצריך האדם לשאול מאת הבורא יתי' שיתן לו שכל ודעת ישר למאוס ברע ולבחור בטוב. (משנ"ב א')

□ ברכת ההבדלה נתקנה בה.

הטעם: הא דמבדילין בברכה זו לפי שהוא חכמה שהאדם מבדיל בין דבר לדבר לכן קבעוהו בברכת החכמה. (משנ"ב א')

« ורמז לדבר: "בינה" ר"ת, בשמים יין נר הבדלה. (משנ"ב א')

□ בנוסח הברכה – "ו-חננו" – מחלוקת

א"ר בשם אבודרהם: שצריך לומר חננו מאתך וכו' ולא וחננו מפני שהוא התחלה בבקשה.
א"ר בשם הרמב"ם: שצריך לומר וחננו. (משנ"ב א' בעיון)

ברכת חשיבנו וסלח לנו

מה שתקנו לומר דווקא בהם "אבינו" משא"כ בשאר ברכות – כי אנו מזכירין לפניו שהאב חייב ללמד עם בנו, ובסלח לנו משום דכתיב וישוב אל ד' וירחמהו – ע"כ אנו מזכירין רחמי האב על הבן. (משנ"ב א')

סימן קטז

ברכת רפאנו

מקור: מגילה (ז):

□ **נוסח הברכה** – לשון רבים. (שו"ע)

« **קשה, הרי אף על גב דהכתוב ליחיד אין מכנין אותו לרבים?**

הרמ"ה מתרץ: הני מילי בזמן שמתכוין לקרות, אבל כשאומר אותו דרך תפלה ובקשה מותר.

(שו"ע)

הר' יונה מתרץ: דווקא כשקורא כל המזמור או כל הענין כסדר אז אין לשנות, אבל כשמתפלל

ואומר פסוקים הנה והנה יכול לשנות מיחיד לרבים ומרבים ליחיד. (טור)

וכך פסק הרמ"א – דמ"מ, אם אומר מזמור שלם – אסור לשנות מלשון יחיד לרבים או להיפך.

(רמ"א)

□ **ולא יאמר רפאנו ה' אלקינו ונרפא** – כי לישנא דקרא הוא כך רפאנו ד' וארפא. (משנ"ב א')

□ **ויכול להתפלל על חולים ברפאנו.** (משנ"ב ג') [דלא כמחמירין לבקש דווקא בשומע תפילה. (שעה"צ ה')]

« ויאמר: רפא נא פלוני בן פלוני רפואה שלמה בתוך שאר חולי ישראל. (משנ"ב ג')

ואם הוא בפניו אין צריך להזכיר שמו. (משנ"ב ג')

ברכת גואל ישראל

□ **בנוסח הברכה** – מחלוקת

רש"ל: שלא יאמר ראה נא בענינו רק ראה בענינו.

מג"א וא"ר: שאין לזוז מן המנהג שאומרים ראה נא בענינו. (משנ"ב א')

סימן קיז

סעיף א'

ברכת השנים

מקור: מגילה (יז):

צריך לומר בה בימות הגשמים ותן טל ומטר.

□ זמן תחילת שאילת המטר

מקור: תענית (י) - בג' במרחשון שואלים את הגשמים, רבן גמליאל אומר: בז' בו כדי שיגיע אחרון שבישראל לנהר פרת. ואמר ר' אלעזר: הלכה כרבן גמליאל. חנניא אומר: ובגולה אין שואלין עד שישים יום אחר התקופה.

נחלקו בזה הראשונים

ר"ן: בשאלה יש ג' חילוקי דינים: א. ארץ ישראל וכל המקומות הצריכים לגשם ואין להם פירי בדברא – שואלין ומזכירין כבר מיו"ט האחרון של חג. ב. במקומות הצריכים לגשם ויש להם פירי בדברא – בז' במרחשון. ג. בבל שהיא טבענית הרבה עד שישים בתקופה.

היות וכל תקנת רבן גמליאל היתה לעולי רגלים, ובזמנינו שאין בית מקדש אפשר לשאול קודם במקום שאפשר.

ר"ף ורמב"ם: יש רק ב' חילוקי דינים, דלעולם אף כשאינן פירי בדברא אין שואלין במקומות הצריכים לגשם אלא רק בז' במרחשון, ובבל עד שישים בתקופה.

ועל אף שאין בית מקדש, מ"מ, גם לאחר החורבן היו מתאספים מכל הסביבות ברגל בירושלים, ומפני עולים אלו ראוי לאחר את השאלה. (בי"י)

פסק השו"ע – כר"ף ורמב"ם, דאין אלא ב' חילוקים בלבד. **ואלו הם:**

☞ **בארץ ישראל** – מתחילין לשאול מליל ז' במרחשון. (שו"ע)

☞ **בחוצה לארץ** – מתחילין מתפלת ערבית של יום ס' אחרי תקופת תשרי. (שו"ע)

« ואז יכריז השמש לאחר הקדיש קודם התפלה טל ומטר בכדי שידעו לומר ותן טל ומטר.

ואם לא הכריז אעפ"כ יאמרו. (משנ"ב ג')

« ויום התקופה הוא בכלל הס', אפילו אם התקופה נופלת בחצי יום או אח"כ רק שיהא קצת

קודם הלילה. (רמ"א ומשנ"ב ד')

מקור: תענית (י) – מחלוקת, רב אמר: יום ששים כלאחר ששים. ושמואל אמר: יום ששים

כלפני ששים... הלכתא יום ששים כלאחר ששים.

« **בן חו"ל ששכח טל ומטר** – מחלוקת

פר"ח: דבדיעבד אם התפלל ושכח טל ומטר מונין מעת לעת כראבי"ה.

פמ"ג: שיעשה תנאי של נדבה. (ביאו"ה ד"ה בתפלת)

□ **סוף זמן השאלה** – שואלין עד תפלת המנחה של ערב יום טוב הראשון של פסח, ומשם ואילך פוסקין מלשאל.

מקור: תענית (ב).

□ ובדיעבד אם לא שאל – מחלוקת

ברכי יוסף: מחזירין אותו.

זכור לאברהם: מצדד שלא לחזור בדיעבד. (משנ"ב ו')

□ **בדיעבד אם בירך ברכת השנים בליל יו"ט ראשון של פסח** [שצריך לסיים כל אותה הברכה] – אינו

אומר טל ומטר. (ביאו"ה ד"ה עד)

□ **בדיעבד אם חל בשבת** תחילת זמן השאלה – והתחיל ברך עלינו – אינו אומר טל ומטר, כיון שהציבור

עדיין לא התחילו להזכירו. (ביאו"ה ד"ה עד)

□ נוסח הברכה – מחלוקת

מג"א בשם הרא"ש ורש"ל: ושבענו מטובך.

ובסידור האר"י: כתוב מטובה. (משנ"ב א')

□ **כיצד נוהג בן א"י בחו"ל או להיפך – מחלוקת**
פ"ח: בן א"י בחו"ל או להיפך אם דעתו בתוך שנה לחזור שואל כמקומו, ואם דעתו אחר שנה שואל כמקום שהוא שם אף על פי שיש לו אשה ובנים בביתו.
מהר"ז גוטה ומהר"י מולכו: כל אחד ישאל כבני העיר הנמצא בה. (משנ"ב ה')

סעיף ב'

יחידים הצריכים למטר בימות חממה

מקור: תענית (ד:). – שלחו ליה בני נינוה לרבי, כגון אגן דצריכינן מיטרא אפילו בתקופת תמוז, כיחידים דמינן - ובשומע תפילה. או כציבור דמינן ובברכת השנים? שלח להו: כיחידים דמיתו ובשומע תפילה.
 פסק השו"ע – דאין שואלין אותו בברכת השנים אלא בשומע תפלה, ואפילו עיר גדולה כנינוה, או ארץ אחת כולה כמו ספרד בכללה, או אשכנז בכללה – כיחידים דמו בשומע תפלה.
 « **קשה**, הרי איתא לקמן בסימן קי"ט ובגמ' בע"ז ח. דאם היה צריך לפרנסה אומרה בברכת השנים, ומדוע אומרה בשומע תפילה?

- א. י"ל, דשאני פרנסה שהוא דבר הצריך לכל ואין בו היזק לשום אדם, אבל מטר יש בו היזק לשאר ארצות. (בי"י ומשנ"ב ח')
- ב. י"ל, דהתם בצריך לפרנסה אינו משנה ממטבע הציבור, אלא שמוסיף מעין מה ששואלים בציבור, הילכך אומרה בברכת השנים, אבל כאן שהוא משנה ממטבע הציבור שהרי אינם שואלים מטר ומי ששאלו מחזירין אותו – אינו בדין שיהיו היחידים משנין מטבע הברכה. (בי"י)

□ **בדיעבד - אם טעה בה יחיד ושאל מטר בברכת השנים**, בארץ אחת כולה הצריכים מטר בימות החמה – מחלוקת ראשונים

רא"ש: אומרה בברכת השנים.

ר' יונה: רק בשומע תפילה, אך אם הזכירו בברכת השנים – מחזירין אותו. (בי"י)
 להלכה – מחלוקת

שו"ע [ובבי"י]: חוזר ומתפלל בתורת נדבה בלא שאלה בברכת השנים.

ד"מ ופרי"ח [ומשמעות הרמ"א]: רק אם רוצה חוזר ומתפלל בתורת נדבה בלא שאלה בברכת השנים, אבל אינו מחויב לחזור כלל. (בי"י ד"ימ ב' וביאו"ה ד"ה ומיהו)

□ **אם נזכר קודם שסיים** – לא שייך לומר שיחזור לברכת השנים, ויתפלל בנדבה, אלא יסיים מתחלה כל תפלתו ואח"כ יחזור ויתפלל בתורת נדבה. (משנ"ב י') [דלא כבי"א]

□ **כששאל במזיד** – מחלוקת

פמ"ג: חוזר לראש.

ביאו"ה: אינו חוזר אף במזיד. (ביאו"ה ד"ה טעה)

□ **אם רק בעיר אחת צריכים גשם** – אך לא בארץ כולה – מחלוקת

ב"י: דוקא בארץ, אבל בעיר חוזר מן הדין.

פרי"ח: ה"ה בעיר אחת חוזר בתורת נדבה. (ביאו"ה ד"ה ומיהו)

□ **אם לא נעצר המטר**, וביקש בכל זאת – מחלוקת

משמעות השו"ע: מחזירין אותו.

מג"א ומחצית השקל: בדיעבד אין לחזור.

זכור לאברהם: לא יחזור דלא יכנס בספק ברכות. (ביאו"ה ד"ה הצריכים)

□ **בארצות אשכנז הצריכים לגשם בין פסח לעצרת - ואין עצירת גשמים** - וטעה ושאל מטר – מחלוקת

זכור לאברהם: אין צריך לחזור.

דרך החיים וחיי אדם: צריך לחזור, דדוקא כשהיה עצירת גשמים אין חוזר.

הכריע הביאו"ה – יחזור ויתפלל ויתנה, דהוא ספקא דדינא. (ביאו"ה ד"ה הצריכים)

□ **האם גם השליח ציבור מזכיר בשומע תפילה** – מחלוקת
 ט"ז: הא דציבור מותר להתפלל בשומע תפילה היינו כשמתפללין בלחש אבל לא יאמר אותו הש"ץ בקול
 רם אפילו בשומע תפלה.
 פמ"ג: כיום אומר הש"ץ בשומע תפילה, אבל אינו אומר ותן טל ומטר לחוד כי אם בפסוקים ושאר
 לשונות. (משנ"ב טי)
 « **שליח ציבור ששאל בטעות בברכת השנים** – מחלוקת
ביאו"ה: אינו חוזר גם בשליח ציבור, ולא רק ביחיד.
פמ"ג ודרך החיים: בשליח ציבור חוזר. (ביאו"ה ד"ה טעה)

סעיף ג'

□ **אם שאל מטר בימות חמטא מחזירין אותו** - בין ששאל טל או לא. (שו"ע ומשנ"ב י"ב)
 □ **ואם נזכר קודם שסיים הברכה** – יתחיל הברכה מההתחלה. (משנ"ב י"ד)
 אך אם לא חזר אלא מותן טל ומטר וכו' אפילו לאחר כדי ציבור התחיל ותן ברכה... וסיים הברכה – יצא
 בדיעבד. (ביאו"ה ד"ה אם)
 □ **אם שאל מטר מיד אחר החג קודם ז' בחשוון**, במדינות הצריכות למטר בתחלת החורף – צריך לחזור
 ולהתפלל בתורת נדבה – (משנ"ב י"ג וביאו"ה ד"ה אם) [נדלא כנרע"י]

סעיף ד'

□ **אם לא שאל מטר בימות חגשמים**
 מקור: ברכות (כו:). - טעה ולא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים – מחזירין אותו. שאלה בברכת
 השנים – מחזירין אותו.
 ירושלמי תענית (פ"א ה"א) - ההוא דלא אדכר לא טל ולא מטר.
 □ **אם שאל טל** – מחלוקת ראשונים
ב"י: מחזירין אותו, אע"פ ששאל טל.
מרדכי: שלא חילק בין הזכרה לשאלה, ואין מחזירין אותו. (ב"י)
 פסק השו"ע לשיטתו – דמחזירין אותו.
 « **אם נזכר קודם שהתחיל תקע בשופר** – מחלוקת
מג"א: אומרו שם.
ביאו"ה בסי' קי"ד: יותר טוב שיאמר בשומע תפלה דבזה יצא לכו"ע. (משנ"ב ט"ו בעיון)
 « **ואם נזכר קודם שסיים ברכת השנים** – יאמר במקום שנוזכר.
 אך אם נזכר אחר כשנים הטובות – יחזור ויאמר וברך שנתנו כשנים הטובות, כדי שיהיה מעין
 חתימה סמוך לחתימה.
 וטוב יותר שיתחיל ותן טל ומטר ויגמור כסדר. (משנ"ב ט"ו)
 □ **אבל אם שאל מטר ולא טל** – אין מחזירין אותו. (שו"ע)
 מקור: תענית (ג.). – תנא, בטל וברוחות לא חיבו חכמים להזכיר, מאי טעמא? לפי שאינם נעצרים.

סעיף ה'

אם לא שאל מטר בברכת השנים

אם נזכר קודם שומע תפלה – אין מחזירין אותו ושואל בשומע תפלה.

מקור: ברכות (כט).

« ואם היה לו תענית וצריך לומר עננו – יאמר השאלה קודם עננו. (רמ"א)

ואם לא נזכר עד אחר שומע תפלה אם לא עקר רגליו

מקור: ירושלמי ברכות (פ"ה ה"ב) - חוזר לשומע תפלה ושואל בה.

נחלקו בזה הראשונים

בה"ג, רמב"ם ורא"ש: חוזר לברכת השנים. דהבבלי חולק על הירושלמי.

ר"ח ו' האי: דחוזר רק לשומע תפלה, כדמוכח מהירושלמי. (טור וב"י)

פסק השו"ע – כבה"ג רמב"ם ורא"ש, דחוזר לברכת השנים.

אם נזכר אחר שחתם שומע תפלה קודם שהתחיל רצה – אומר ותן טל ומטר, ואח"כ אומר רצה.

(שו"ע)

ואם נזכר אחר שאמר בא"י – יסיים למדני חוקיד, ויאמר ותן טל ומטר, ואח"כ כי אתה שומע וכו'.

(משנ"ב)

ואם סיים תפלתו:

• אם עקר רגליו – חוזר לראש התפלה. (שו"ע)

• אם השלים תפלתו:

• אם אינו רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו – אף על פי שעדיין לא עקר רגליו כעקורים דמי. (שו"ע)

• אך אם רגיל בתחנונים – חוזר לברכת השנים. (שו"ע)

• אם סיים תחנוניו ואמר אחריהם הפסוק יהיו לרצון וגו' – מחלוקת

מג"א: חוזר לראש התפילה.

חיי אדם: אינו חוזר אלא לאותה ברכה, דבעינן עקירת רגליו ממש. (ביאו"ה ד"ה כעקורים)

□ אם חיסר בשאר ברכה דבר שהוא מעיקר הברכה – מחלוקת

ביאו"ה: יכול להשלים בברכת שומע תפלה.

פמ"ג: אין יכול להשלימו בשומע תפלה.

גר"א: העיקר תלוי בחתימה ואפילו השלמה אינו צריך. (ביאו"ה ד"ה אם)

סימן קיה

ברכת השיבה שזפטינו

מקור: מגילה (ז):

כל השנה – חותם בה מלך אוהב צדקה ומשפט. (שוי"ע)

ומראש השנה ועד יום הכפורים – חותם המלך המשפט.

מקור: ברכות (יב).

אם אמר מלך אוהב צדקה ומשפט – מחלוקת

רמ"א: אין צריך לחזור, ולא אמרו שיחזור אלא במקום שכל השנה אומרים הא-ל אוהב צדקה ומשפט. לשו"ע [בהלי ראש השנה]: צריך לחזור.

אם נזכר תוך כדי דבור מעת אמרו ומשפט אומר המלך המשפט ג"כ.

ואם לאחר כדי דיבור – שוב לא יאמר ואין מחזירין אותו לרמ"א. (משני"ב ג)

אם אמר בכל השנה המלך המשפט או האל המשפט – יצא. (משני"ב א')

נוסח המלך המשפט: בשני ההי"ן. (משני"ב ב')

« ויזהר בזה כי י"א דלא יצא. (משני"ב ב')

« ומי"מ בדיעבד אם אמר מלך המשפט – לא יחזור. (משני"ב ב')

סימן קיט

סעיף א'

חרוצה לחוסיף בברכות זלשאול צרכיו

מקור: ע"ז (ח) - שואל אדם צרכיו בשומע תפלה... אע"פ שאמרו שואל אדם צרכיו בשומע תפלה, אבל אם בא לומר בסוף כל ברכה וברכה מעין כל ברכה וברכה - אומר... אע"פ שאמרו שואל אדם צרכיו בשומע תפלה, אם יש לו חולה בתוך ביתו - אומר בברכת החולים, ואם צריך לפרנסה - אומר בברכת השנים... אע"פ שאמרו שואל אדם צרכיו בשומע תפלה, אם בא לומר אחר תפלתו כסדר יום הכפורים - אומר.

נחלקו בזה הראשונים

רא"ש ורמב"ם: אין חילוק בין שאר ברכות לבין ברכת שומע תפלה - ובכולן שואל בין בלשון רבים ובין בלשון יחיד.

אלא שבברכת שומע תפלה יכול גם לשאול מאיזה מין שיהיה מפני שהיא כוללת כל הבקשות, ואילו בשאר ברכות שואל רק מעין אותה הברכה בלבד.

ר' יונה: בשאר ברכות - אם מוסיף אותה בשביל כל ישראל - אומר אותה בלשון רבים, ולא בלשון יחיד. ולא יוסיף אלא בסוף הברכה ולא באמצע מפני שנראה כמוסיף על המטבע שתקנו חכמים.

ואם שואל צרכיו ממש כגון שיש לו חולה בתוך ביתו או שהוא צריך לפרנסה - יכול לשאול אפילו באמצע הברכה, והוא שישאל בלשון יחיד ולא בלשון רבים.

ובברכת שומע תפלה וכן בסוף התפלה בין קודם יהיו לרצון בין אחריו - יכול לשאול בין בלשון יחיד בין בלשון רבים בין צרכיו ממש בין צרכי רבים. (ב"י ושו"ע)

פסק הבי"י - הלכה כרא"ש ורמב"ם, אולם טוב לחוש לדברי ר' יונה.

« **בשיטת הר' יונה** - מחלוקת

שו"ע: לר' יונה שומע תפלה מותר לשאול בלשון רבים.

ב"ח: לר' יונה שומע תפלה דומה לשאר ברכות לענין זה, דבאמצע אסור לשאול בלשון רבים. (משני"ב י')

« **בציבור** - מותר לשאול צרכי רבים באמצע הברכה אפילו לר' יונה. (משני"ב ח')

עוד מדיני ההוספות בתפלה:

□ **כשהוא מוסיף** - יתחיל בברכה ואחר כך מוסיף, אבל לא יוסיף ואחר כך יתחיל הברכה. (רמ"א) הטעם: דצריך לעשות עיקר ממטבע שטבעו חכמים ובקשה שלו תהיה טפילה ולא להיפך.

ולכך צריך להקדים ולומר מאמר שלם מענין הברכה. (משני"ב ג')

□ **ישאל דווקא קודם שאמר בא"י**, אבל לאח"כ נראה דאסור. (משני"ב ד')

□ **כשמבקש בברכה מהאמצעות:** זהו דוקא אם היה לו חולה בביתו, וכן בפרנסה דוקא אם צריך לפרנסה. אבל אינו רשאי לבקש רחמים בברכה מאמצעות על העתיד שלא יחלה ושלם יחסר לחמו וכה"ג משא"כ בשומע תפלה - אפי' על העתיד רשאי לבקש. (משני"ב א')

□ בתפלה צריך לפרש בקשותיו כראוי, כדאיתא בזוהר פרשת וישלח הצילני נא וכו'. (משני"ב ב')

□ **המבקש רחמים על חבירו** - כשנמצא בפניו אין צריך להזכיר שמו שנאמר אל נא רפא נא לה ולא הזכיר שם מרים. אבל שלא בפניו צריך להזכיר שמו. (משני"ב ב')

□ **בברכת שומע תפלה** - טוב להתודות בשומע תפלה, ויאמר: **חטאתי עויתי פשעתי**. (משני"ב ד')

« **וישאל על מזנותיו** אפילו אם הוא עשיר. (משני"ב ד')

« ואם יש לו עון מחודש מזכירו בפירוש בתפלה הקודמת אצלו. ויאמר התפילה בהכנעה, ועכ"פ בקול בוכים, ויקבל עליו שלא לעשות עוד כזה מדעתו.

ואם לאו אז מקטרגים עליו ח"ו מלמעלה. (משני"ב ד')

סעיף ב'

כשמוסיף בברכה לצורך יחיד - לא יאריך. (שו"ע)

« אפילו בברכת שומע תפילה וכ"ש בשאר ברכות - לא יאריך. (משני"ב י"ב)

□ אבל לאחר תפלה אפילו קודם יהיו לרצון - מותר להאריך בכל גווני. (משני"ב י"ב)

□ **קשה**, כשחלה מהרי"ל גזרו הצבור תענית ואמרו סליחות ומנהגם היה אז לומר סליחות באמצע ברכת סלח לנו משמע דצבור לצורך יחיד שרי אפילו באמצע ברכה?
י"ל, דשאני מהרי"ל דרבים צריכים לתורתו וכרבים דמי. (משני"ב י"ב)

סעיף ג'

אם דילג או טעה בברכה אחת מהאמצעיות

מקור: ברכות (לד.) – מחלוקת, אמר רב הונא: טעה בג' ראשונות – חוזר לראש, באמצעיות – חוזר לאתה חונן, באחרונות – חוזר לעבודה. ורב אסי אמר: אמצעיות אין להם סדר. לא נחלקו אלא באמצעיות. הלכתא כרב אסי.

נחלקו בזה הראשונים

רשב"ם: אין להם סדר – היינו, שאם טעה באמצעיות אין צריך לחזור לאתה חונן אלא רק לראש אותה ברכה שטעה או שדילג, אך משם ואילך יחזור על הסדר.

רש"י: אין להם סדר – היינו שאם דילג ברכה אחת אומרה במקום שזכר. וכן אם טעה בעשרת ימי תשובה בהמלך המשפט אומר אותה הברכה במקום שזכר. (בי"י)
להלכה – מחלוקת

שו"ע: כרשב"ם, דאינו צריך לחזור אלא לראש הברכה שטעה או שדילג ומשם ואילך יחזור על הסדר.
גר"א: אזלינן בתר חתימה, ואם חתם כראוי אינו חוזר כלל אף אם טעה או דילג. (ביאו"ה ד"ה אם דלג)

□ **ואפילו אם לא נזכר עד אחר כמה ברכות** – צריך לחזור ולומר כולן אחריה, שאם יאמר אותה ברכה לבדה במקום שזכר נמצא ששינה סדרן של ברכות ולא יצא י"ח. (משני"ב ט"ו)

□ **ואם נזכר בטעותו בעוד שהוא עומד עדיין בהברכה** – יחזור למקום שטעה לבד. (משני"ב י"ד)

□ **אך אם דילג במזיד** – צריך לחזור לתחילת י"ח. (משני"ב י"ג)

סעיף ד'

שליח צבור ששכח ולא אמר עננו

נחלקו בזה הראשונים

רשב"ם: ש"ץ ששכח עננו לא יחזור, שאם היה חוזר צריך לומר עננו ואח"כ רפאנו וכל הסדר.
רש"י: ש"ץ ששכח עננו ונזכר אח"כ – אומרו במקום שזכר. (בי"י)

□ **כשגמר ברכת רפאנו** – מחלוקת ראשונים

ר"י: אין מחזירין אותו, ואם חוזר הוי ברכה לבטלה.

כל בו: התחיל רפאנו או יותר חוזר ומתפלל עננו וחוזר רפאנו וכל הסדר. (בי"י)

פסק השו"ע – כר"י, דלא יחזור אפילו אם עדיין לא גמר רק רפאנו, ואם חזר – ברכה לבטלה היא. (שו"ע)
« אלא יאמר עננו בשומע תפלה כיחיד. ולא יחתמנה בברכה. (רמ"א ומשני"ב י"ט)

ואם שכח גם בשומע תפלה – אפילו נזכר קודם שהתחיל רצה שוב לא יאמר.

אלא יאמרנה אחר שיסיים בשלום קודם אלקי נצור, ובלא חתימה. (משני"ב י"ט)

« **אבל אם נזכר קודם שחתם רפאנו** – אפילו אם אמר ברוך אתה, הואיל ולא אמר עדיין ה' – חוזר

ואומר עננו עם חתימה, ואחרי זה חוזר ואומר ברכת רפאנו. (משני"ב טז)

□ **אם טעה ואמר עננו קודם ראה נא** – מחלוקת

מג"א: דצ"ל עננו פעם אחר אחר ראה נא.

פמ"ג: נשאר בדין זה בצ"ע.

מגן גבורים: אין לחזור ולומר עננו פעם אחרת ואם ירצה יאמרנה בשומע תפלה כיחיד. (משני"ב י"ז)

□ **ביחיד ששכח לומר עננו בשומע תפילה** – אין צריך לחזור. (משני"ב טז)

□ **אם לא היו עשרה המתענים בבהכ"נ ובאו אחר ברכת רפאנו** – יאמר בשומע תפלה כיחיד.

« ואם התחיל הש"ץ להתפלל בקול רם והיו אז בבה"כ עשרה שמתענים, ואח"כ הלכו מקצתן

קודם שהתחיל הש"ץ עננו – לא יאמר עננו, וטוב שיאמר אז בשומע תפלה. (משני"ב י"ח)

« ואם כבר התחיל עננו ויצאו – גומר. (משני"ב י"ח)

סימן קב

תפילת רצה

□ האם אומרה בכל התפילות – מחלוקת

מנהג עולם : אומרו רק במנחה.

מנהג ספרד : לאומרה בכל התפילות. (בי"י)

פסק השו"ע – אומרים רצה בכל התפלות ודלא כאותם שנוהגים שלא לאומרו במנחה.

□ בדיעבד שלא אמר רצה – מחלוקת

פמ"ג : דלפי מה שנהגו עכשיו בכל מקום לאמר רצה מקרי המדלג משנה ממטבע שטבעו חז"ל.

משנ"ב : צ"ע אם זה מקרי בדיעבד בשם טעה ואפילו בשחרית. (משנ"ב א')

□ מה שאנו אומרים ואשי ישראל ותפלתם וכו' ואף על פי שאין עתה עבודה?

א. מתפללים על התפילה שהיא במקום הקרבן שתתקבל ברצון לפני ה' יתברך. (טור ומשנ"ב א')

ב. ובמדרש : מיכאל שר הגדול מקריב נשמתן של צדיקים על המזבח של מעלה, וע"ז תקנו ואשי

ישראל ר"ל אנשי ישראל. (טור ומשנ"ב א')

הט"ז כתב : דהפירוש האמצעי הוא המובחר מכולם. (משנ"ב א')

ג. וי"מ : על מה שלמעלה ממנו, וה"פ והשב העבודה ואשי ישראל. (טור ומשנ"ב א')

והגר"א כתב שהעיקר כפי האחרון. (משנ"ב א')

סימן קכא

סעיף א'

שוחין במודים תחלה וסוף

מקור: ברכות (לד.) - אם לא כרע במודים נעשה שדרו נחש לאחר שבע שנים.

□ ואם נזדמן לו רוק – לא ישחה עד שיצא הרוק מפיו. (משני"ב א')

□ כריעה בסוף הברכה - היכן כורע – מחלוקת

מג"א: כורע בעת אמירת ברוך אתה.

פמ"ג בדעת הלבוש: השחיה תהיה בסוף הברכה ממש. (משני"ב ד' ושעה"צ ב')

סעיף ב'

האומר מודים מודים משתקים אותו.

מקור: ברכות (לג:) מגילה (כה.)

□ משתקין אותו – אף אם לא השתחוה ב' פעמים. (משני"ב ה')

□ ובין לכפול המלות, ובין לכפול ענין וענין – הכל אסור דמיחזי כשתי רשויות. (משני"ב ה')

□ אם אמר רק תיבת מודים מודים לבד, והשאר אמר כהלכתו – צ"ע אם משתקין אותו. (ביאו"ה ד"ה האומר)

סעיף ג'

יחיד בברכת כוזחים

מחלוקת

שו"ע: אין לו לומר ברכת כהנים.

רמ"א: אבל המנהג הפשוט אינו כן, רק אפילו יחיד אומר אותו כל זמן שראוי לנשיאות כפים, ואינו נראה.

« ומ"מ אם אמר אין מחזירין אותו וגם אין למחות ביד האומרים אותו. (משני"ב ו')

□ אמירת אלקינו ואלקי אבותינו בבית האבל – מחלוקת

באה"ט ושירי כנה"ג בשם ספר תניא: אין לומר.

בדגול מרבבה: חלק על זה.

הכריע המשני"ב – כבאר ביטב וסיעתו, שאין לומר. (משני"ב ו')

סימן קכב

סעיף א'

עניית קדיש וקדושה קודם ואחרי יחזו לרצון

קודם יהיו לרצון – אם בא להפסיק ולענות קדיש וקדושה בין י"ח ליהיו לרצון – אינו פוסק, שיהיו לרצון מכלל התפלה הוא. (שו"ע)

« כשאירע לו עניית קדיש וקדושה קודם יהיו לרצון אחר שסיים י"ח ברכות – מותר לו לענות. ומ"מ לכתחלה יראה ליזהר שלא יבוא לידי כך, כי יש מחמירין בזה [וכן פסק הגר"י דלא יענה]. (משנ"ב ב')

אחר יהיו לרצון – בין יהיו לרצון לשאר תחנונים – מותר לענות. (שו"ע)

« באלהי נצור – אין להפסיק בו לסתם אמן בין קודם שהתחילו בין באמצע – אפילו אם לא התחיל עדיין לאומרם. (משנ"ב א')

במקום שנוהגים להפסיק באלהי נצור, קודם יהיו לרצון – מפסיקין גם כן לקדושה ולקדיש ולברכו. ולכל הדברים שמפסיקין באמצע ברכת ק"ש. (רמ"א ומשנ"ב ד')

« ואם הפסיק לתחנונים שאינו רגיל בהן – מחלוקת

ביאו"ה: לא יענה.

דרך החיים: מותר לענות. (ביאו"ה ד"ה ולקדיש)

□ הרגיל לומר תחנונים אחר תפלתו, והתחיל ש"צ לסדר תפלתו והגיע לקדיש או לקדושה:

• לכתחילה – מקצר ועולה.

• ואם לא קצר – יכול להפסיק כדרך שמפסיק בברכה של ק"ש, אפי' באמצע. (שו"ע)

« מ"מ אם יכול לקצר כדי לעקור רגליו עדיף טפי, דאע"פ שאמר יהיו לרצון, מ"מ כל זמן שלא פסע הוי כעומד לפני המלך. (משנ"ב ה')

« ואם אין לו שהות לפסוע ולא אמר יהיו לרצון קודם אלהי נצור – טוב שיאמר עתה יהיו לרצון קודם שיענה עמהם. (משנ"ב ו')

□ אם כבר סיים הכל אלא שאינו יכול לפסוע מחמת אדם שמתפלל לאחוריו – לכולי עלמא יכול להפסיק ולענות הכל, ואפילו ברוך הוא וברוך שמו. (משנ"ב ד')

סעיף ב'

אמירת תחנונים קודם יחזו לרצון – אין נכון לומר תחנונים קודם יהיו לרצון, אלא אחר סיום י"ח מיד, יאמר: יהיו לרצון. (שו"ע)

מדיני יהיו לרצון:

• באמירת התחנונים – טוב לומר יהיו לרצון קודם התחנונים ואחריהם. דרשות בידו לאומרה אף אחר התחנונים. (שו"ע, משנ"ב מסעי א')

• צריך לאומרו בנחת ולכוין, ומועיל הרבה לקבל תפלתו ולא ישוב ריקם.

• נכון וראוי לכל אדם להתפלל בכל יום ביחוד על צרכיו ופרנסתו ושלא ימוש התורה מפיו וזרעו וזרעו וזרעו ושיהיו כל יוצאי חלציו עובדי ה' באמת, ושלא ימצא ח"ו פסול בזרעו, וכל מה שיודע בלבו שצריך לו.

• אם אינו יודע לדבר צחות בלשון הקודש – יאמרנה אף בלשון אשכנז, רק שיהיה מקירות לבו.

• טוב יותר לקבוע תפלות על כל הענינים הצריכים לו אחר שסיים כל הי"ח מלקבעם בברכת שומע תפלה, כדי שכשיצטרך לענות קדיש או קדושה יהיה יוכל לענות אחר אמירתו יהיו לרצון לכו"ע. (משנ"ב ח')

□ מעלת יהיו לרצון: יהיו לרצון כו' הוא מסוגל לכמה ענינים תחלתו יו"ד וסופו יו"ד תיבותיו יו"ד ויו"ד יודי"ן ויש בו מ"ב אותיות וסודו סוד גדול. (משנ"ב ח')

סעיף ג'

אמירת עשה למען

הרגיל לומר די דברים אלו, זוכה ומקבל פני שכינה: עשה למען שמך, עשה למען ימינך, עשה למען תורתך, עשה למען קדושתך. (שו"ע)

סימן קכג

סעיף א'

דרך חכריות וחסידות בעושה שלום

מקור: יומא (נג:) – המתפלל צריך שפסע של פסיעות לאחוריו, ואח"כ יתן שלום, ואם לא עשה כן ראוי לו שלא התפלל... רבא חזייה לאבבי דיהיב שלמא לימינא ברישא. א"ל: מי סברת לימין דידך, לשמאל דידך קאמינא דהוי ימינו של הקב"ה... אמר רב חייא בריה דרב הונא: חזינא להו לאבבי ורבא דפסעי להו ג' פסיעות בכריעה אחת.

□ כורע ופוסע ג' פסיעות לאחוריו. (שו"ע)

הטעם:

- א. כנגד שלשה מילין שרחקו ישראל מהר סיני בשעת מתן תורה.
- ב. נמצא בהגדה שמושה רבינו ע"ה נכנס בחושך ענן וערפל לפני הקב"ה וכשיצא – יצא מאלו השלושה, ולכך אנו עושים ג' פסיעות.
- ג. מפני שכשאדם עומד בתפילה עומד במקום קדושה ושכינה למעלה מראשו, וכיון שנפטר מתפילתו צריך לפסוע ג' פסיעות לאחוריו כדי שיצא ממקום הקדושה.
- ד. משום דתפילות כנגד תמידין תקנום, ובין כבש למזבח היו ג' רובדין של אבן.
- ה. ילפינן להו מדכתיב ורגליהם רגל ישרה – רגליהם – תרי. רגל – חד. (בי"י)
- ו. משום דאחז"ל דבזכות ג' פסיעות שרץ נבוכדנצר לכבוד ה' יתברך זכה להחריב בית המקדש, ולכן אנו פוסעים ג' פסיעות ומתפללין שיבנה בית המקדש. (משנ"ב ב')

□ הפסיעות צריכים להיות בכריעה אחת. (שו"ע)

□ ואחר שפסע ג' פסיעות בעודו כורע, קודם שיוקוף כשיאמר עושה שלום במרומיו - הופך פניו לצד שמאלו, וכשיאמר הוא יעשה שלום עלינו - הופך פניו לצד ימינו, ואחר כך ישתחוה לפניו כעבד הנפטר מרבו. (שו"ע)

□ ה"ה, בעושה שלום דקדיש. (משנ"ב ג')

□ נוסח הברכה

• לומר שלום בשמאלי ושלום בימיני ורק אח"כ עושה שלום במרומיו וכו' – מחלוקת ראשונים י"א בטור: שכך נוהגין לומר.

אבי העזרי: אין לאומר, אלא רק עושה שלום במרומיו... (טור)

• כיצד אומר – מחלוקת

שו"ע: שלום עלינו.

מג"א: עלינו ועל כל ישראל. (שו"ע ומשנ"ב ה')

□ נהגו לומר אחר כך יהי רצון שיבנה בית המקדש כו'. (רמ"א)

הטעם: כי התפלה במקום העבודה, ולכן מבקשים על המקדש שנוכל לעשות עבודה ממש. (רמ"א)

סעיף ב'

עמידה במקום שעליו לו ג' פסיעות וזחזרה למקומו

מקור: יומא (נג:) – כיון שפסע ג' פסיעות לאחוריו – התם מיבעי ליה למיקם, משל לתלמיד שנפטר מרבו שאם חוזר מיד דומה לכלב שב על קיאו.

וכן פסק השו"ע – במקום שכלו ג' פסיעות – יעמוד ולא יחזור למקומו.

הטעם שלא יחזור: שאם חוזר מיד דומה לתלמיד שנפטר מרבו ופסע לאחוריו וחוזר מיד, שסופו מוכיח על תחלתו שלא פסע לאחוריו כדי להפטר ממנו - והוא מגונה. (בי"י ומשנ"ב ז')

□ **עד מתי ממתין** – מחלוקת ראשונים

רי"ף: עד שיפתח הש"ץ חזרת הש"ץ.

רמב"ם: עד שיגיע הש"ץ לקדושה. (בי"י)

להלכה – מחלוקת

שו"ע: כרמב"ם, דיעמוד ולא יחזור למקומו עד שיגיע שליח ציבור לקדושה.

פמ"ג: יעמוד עד שיתחיל הש"ץ להתפלל. (שו"ע ושעה"צ ה')

הכריע בשעה"צ – כשו"ע.

□ **בדיעבד** – הזמן הכי מוקדם שיכול לחזור – מחלוקת

שו"ע: לפחות עד שיתחיל שליח צבור להתפלל בקול רם.

ב"ח: דלכתחלה נכון להחמיר עד קדושה. (משנ"ב י')

לכו"ע – בזמן כשאומרים פיוטים – בודאי יש להקל ולחזור תיכף כשמתחיל הש"ץ י"ח. (משנ"ב י')

□ **דרך עמידתו** – יכוין רגליו כמו בתפלה כשאומר עושה שלום מפני שמטה עצמו לצד שכניה. (משנ"ב)

□ **אם רוצה שלא לחזור** בקדושה למקום תפילתו – מחלוקת

כסף משנה: אם רוצה עומד שם ואינו חוזר למקומו כלל.

מג"א: בעינן ששה פסיעות דהיינו ג' לאחוריו וג' בשובו למקומו, א"כ ע"כ צריך לחזור למקומו בג'

פסיעות לפניו. (משנ"ב ח')

□ **ואם האריך בתפילתו** ובעת שפסע הגיע הש"ץ לקדושה – יכול לחזור תיכף למקומו לומר קדושה.

(משנ"ב ט')

« **אולם בתחנון** – מחלוקת

ט"ז: צריך להמתין כדי ד' אמות.

הבאר היטב: מפקפק בזה. (ביאו"ה ד"ה ולא)

□ **השליח ציבור** שסיים תפילתו – מחלוקת ראשונים

רשב"א: ש"ץ שהתפלל לעצמו – אם יכול לחזור למקומו מיד אין בו שום שגגה אילו רצה הש"ץ לעשות

כן.

רמב"ם: יעמוד וימתין מעט – ואין הש"ץ חוזר מיד. (בי"י)

להלכה – מחלוקת

ב"י: כרשב"א, דמותר לו לחזור מיד. (בי"י)

רמ"א: כרמב"ם, דיעמוד כדי הילוך ד' אמות קודם שיחזור למקומו להתפלל בקול רם. (רמ"א)

« **גדר העמידה לרמ"א** – מחלוקת

מג"א: מדינא מותר, רק שנהגו בזה איסור.

גרי"א: מדינא צריך להמתין כדי ד' אמות. (ביאו"ה ד"ה והש"ץ)

□ **יחיד המתפלל ביחידות** – מחלוקת ראשונים

הר"ד אבודרהם: כשמתפלל ביחידות צריך להמתין עד כדי שיגיע הש"ץ לקדושה.

ר' ירוחם: מספיק רק כדי הילוך ד' אמות. (בי"י)

להלכה – מחלוקת

רמ"א: יעמוד במקום שכלו פסיעותיו כשיעור הילוך ד' אמות קודם שיחזור למקומו.

ב"ח: אין חילוק במתפלל ביחיד בביתו למתפלל עם הצבור, אלא בכל גווני צריך לשהות כפי השיעור

שיגיע ש"ץ לקדושה או עכ"פ עד שיתחיל ש"ץ בקול רם. (רמ"א ומשנ"ב י"א)

לכו"ע – אם צריך לחזור ולהתפלל שנית לתשלומין – מספיק ד' אמות בלבד. (משנ"ב י"א)

לכו"ע – במקום הדחק יש להקל דאף בזה די בדי אמות. (משנ"ב י"א)

□ **יחיד בצבור שסיים תפלתו קודם לשליח ציבור** – אסור להחזיר פניו לצבור עד שסיים שליח ציבור

תפלתו. (רמ"א)

« **עד מתי** – מחלוקת ראשונים

רמב"ם: עד שיגיע ש"ץ לקדושה.

שבולי הלקט: חולק בזה. (בי"י)

□ **אע"פ שעדיין עומד במקום שכלו פסיעותיו לא יחזיר פניו לצבור.** (משני"ב י"ב) הטעם:

א. כי יגרום בזה ביטול כונה להמתפללים.

ב. וגם שיחשדוהו שדילג. (משני"ב י"ב)

« **נפק"מ: אם רוב הציבור עומדין במקומם אחר שסיימו** – מחלוקת

ט"ז: יש להחמיר כטעם הראשון.

פמ"ג: יש להתיר כטעם השני. (ביאו"ה ד"ה אסור)

סעיף ג'

איזה רגל עוקר תחילה

מקור: מדרש שוחר טוב (תהלים לה, ז) – "כל עצמותי תאמרנה" – אמר דוד... עד רגל שמאל לגי פסיעות שאחר תפילה.

נחלקו בזה הראשונים

הגהות מימוניות ושבולי הלקט: כשפוסע עוקר רגל שמאל תחלה.

מהר"י אבוהב בשם ארחות חיים: עוקר רגל ימין תחלה, דכל פניות שאתה פונה לא יהיו אלא דרך ימין. (בי"ב)

פסק השו"ע [ובב"י] – כהגהות מימוניות והשבולי הלקט, מאחר שנמצא כן במדרש. וכשפוסע עוקר רגל שמאל תחלה.

הטעם שעוקר כאן בשמאל: דמראה בעצמו כאלו כבד עליו ליפטר מן המקום. (משני"ב)

« **סדר ג' פסיעות אלו:** כך הוא, תחלה יפסיע ברגל שמאל פסיעה קטנה, ואח"כ יפסיע בשל ימין

פסיעה גדולה, ואח"כ יפסיע בשמאל באופן שיהיו רגליו שוים. (משני"ב)

□ **האם ג' הפסיעות נעשות בב' רגליו** – מחלוקת

ר' מנוח: פוסע בב' רגליו כל פסיעה, והיינו יפסע תחילה רגל שמאל ואח"כ פוסע של ימין ומעמידו בשווה עם השמאל, כך ג' פעמים.

ארחות חיים: פסיעה הינה רגל אחת בלבד. (ביאו"ה ד"ה ושעור)

□ **שיעור הפסיעות** – מחלוקת ראשונים

רשב"א: איננו יודעים שיעור לפסיעות אלו, שהרי שיעור פסיעה בינונית היא אמה. משא"כ כאן שלא שמענו שיעור.

ארחות חיים: יש לפסוע ככוהנים – עקב בצד גודל. (בי"ב סעי' ב')

להלכה – מחלוקת

שו"ע: שיעור פסיעות אלו לכל הפחות הוא כדי שיתן גודל בצד עקב, ומשמע דפסיעות גסות יותר עדיף. (שו"ע ומשני"ב ט"ו)

רמ"א: לכתחילה לא יפסיע פסיעות גסות יותר מזה.

« הטעם לרמ"א:

א. דתפילות כנגד תמידים תקנום ובעיני דומיא דכהנים בעבודתן ולכן לא יפסע פסיעות גסות יותר.

ב. דמיחזי כרץ מלפני המלך. (משני"ב טז)

□ **במקום צר ודחוק** – מחלוקת

מג"א: דבפחות משיעור זה אין עליה שם פסיעה כלל ואין להקל אפילו המקום צר ודחוק.

שיירי כנסת הגדולה: מקיל במקום הדחק. (משני"ב י"ד)

□ **איטר רגל** – מחלוקת

מג"א: עוקר תחלה שמאלו שהיא ימין כל אדם.

ט"ז ובאר היטב [וכה"ח]: ואין חילוק בין אטר לשאינו אטר, שהרי הטעם הוא מפני כבוד השכינה. (ביאו"ה ד"ה כשפוסע)

סעיף ד'**חוספה על ג' הפסיעות**

מי שמוסיף על ג' פסיעות – הוי יוהרא ואסור. (שו"ע)
 הטעם: שנראה חולק כבוד לשכינה יותר משאר בני אדם. (בי"י ומשני"ב י"ז)

סעיף ה'**ש"ץ בג' פסיעות**

כשמתפלל בלחש – מחלוקת ראשונים

אהל מועד: איו פוסע אחר שהתפלל תפילת לחש, אלא בסוף כל תפילתו לאחר הקדיש.

בי"י: גם שליח ציבור צריך לפסוע ג' פסיעות כשמתפלל בלחש. (בי"י)

פסק השו"ע כשיטתו בבי"י – דגם ש"ץ צריך לפסוע ג' פסיעות כשמתפלל בלחש.

וכשיחזור התפלה בקול רם – אין צריך לחזור לפסוע ג' פסיעות. (שו"ע)

הטעם: דסומך על הפסיעות של הקדיש שאחר ובה לציון. (משני"ב י"ח)

« ומכאן דקדקו האחרונים דאין לש"ץ לדבר ביני וביני בשיחה [שלא מעניני תפלה] כי הקדיש חוזר על התפלה. (משני"ב י"ח)

□ ואם בא לפסוע גם אחר תפלת י"ח אין למחות בידו. (משני"ב י"ט)

□ **אם לא התפלל בלחש רק בקול רם** – מחלוקת ראשונים

הר"ד אבודרהם: פוסע ג' פסיעות אחר תפלתו שבקול רם.

תרומת הדשן: אין צריך לפסוע ג' פסיעות, כיון שגם כאן סומך על הקדיש. (בי"י)
 פסק הרמ"א – כאבודרהם, דצריך לפסוע.

סעיף ו'**ש"ץ בתחילת וסיום החזרה**

□ **לפתוח בה' שפתי תפתח** – מחלוקת ראשונים

אהל מועד: אינו פותח בה' שפתי תפתח.

מהרא"י: יש לפתוח בה' שפתי תפתח. (בי"י)

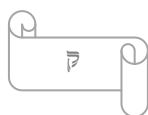
פסק השו"ע – כמהרא"י, דכשיחזור שליח ציבור התפלה – יאמר גם כן ה' שפתי תפתח.

□ **אמירת ש"ץ בסיום תפילתו יהיו לרצון** – מחלוקת

רמ"א: אינו אומר בסוף התפילה יהיו לרצון. דסומך על התקבל צלותהון שאומר לבסוף.

של"ה: כתב לומר יהיו לרצון. (רמ"א ומשני"ב כ"א)

הכריע המשני"ב – כשל"ה, שיאמר.

סימן קכד

סעיף א'

דין חזרת חשי"ץ

מקור: ראש השנה (ג: לד:) – מחלוקת, ת"ק: כשם ששי"ץ חייב כך כל יחיד ויחיד חייב. רבן גמליאל אומר: שי"ץ מוציא את הרבים ידי חובתן... אמר ר"ג לחכמים: לדבריכם למה שי"ץ יורד? א"ל: כדי להוציא את שאינו בקי...

פסק השו"ע – לאחר שסיימו הצבור תפלתן יחזור שליח ציבור התפלה. (שו"ע)

□ **אם יש מי שאינו יודע להתפלל** – יכוין למה שהוא אומר ויוצא בו. (שו"ע)

« **וצריך אותו שיוצא בתפלת שליח ציבור לכוין לכל מה שאומר השי"ץ** מראש ועד סוף. (שו"ע)

« **ואינו מפסיק ואינו משיח.** (שו"ע)

« **אפילו אם שמע מאחרים בתוך כך איזה קדושה או ברכו.** (משנ"ב ג')

« **פסיעת ג' פסיעות לבסוף** – מחלוקת

ב"י: צריך לפסוע ג' פסיעות, כיון שעולה לו במקום תפלה.

רי"ץ אבן גיאת: אינו צריך, דכשם ששי"ץ מוציא בתפילה כן מוציאו בג' פסיעות. (ב"י)

פסק השו"ע כשי"ץ ב"י – דפוסע ג' פסיעות לאחריו כאדם שמתפלל לעצמו. (שו"ע)

« **אינו יוצא כי אם ביש עשרה בבהכ"נ.** (משנ"ב א')

« **וצריך שיבין בלשון הקודש,** דאלי"כ לא מועיל אף ששומע משי"ץ כל תיבה. (משנ"ב ב')

□ **אבל הבקי** – אינו יוצא אפילו בדיעבד בתפלת השי"ץ. (משנ"ב א')

מקור: ראש השנה (ג: לד:) – מחלוקת, ת"ק: כשם ששי"ץ חייב כך כל יחיד ויחיד חייב. רבן גמליאל אומר: שי"ץ מוציא את הרבים ידי חובתן... אמר ר"ג לחכמים: לדבריכם למה שי"ץ יורד? א"ל: כדי להוציא את שאינו בקי. אמר להם: כשם שמוציא את שאינו בקי כך מוציא את שהוא בקי...

ובב"י הכריע – דהלכה כר"ג בברכות של ראש השנה ויוה"כ, אבל בברכות של שאר ימות השנה הלכה כחכמים.

□ **להתפלל בקול בשביל להוציא את חבריו שאינו בקי [לא כשליח ציבור]** – מחלוקת ראשונים

מרדכי: כשחבירו אינו יודע לברך יכול להוציאו, ורק כשהוא בקי אינו יכול להוציאו.

רי"ץ גיאת ורב שרירא: דווקא בברכת המזון וברכת המצוות יכול להוציאו, אך בתפילת שמו"ע שלא נתקנה אלא בלחש אינו יכול להוציאו. (ב"י)

□ **מי שספק לו אם התפלל ואינו יכול להתפלל שוב כשחריית בשבת או מוסף בחוה"מ** – יכול להיות שי"ץ

יוצא נמי מספק. (ביאו"ה ד"ה ויוצא בו)

סעיף ב'

שליח ציבור שנכנס לבית חכנסת ומצא צבור שחתפללו בלחש ורוצים שחזא ירד לפני חתיבה לאלתר

« **אם אין בהם אחד שיוכל להתפלל לפני העמוד** – יורד לפני חתיבה ומתפלל בקול רם לציבור – ואין צריך לחזור ולהתפלל בלחש (שו"ע)

« **אך אם יש אחר שיוכל להתפלל** – אין נכון שהוא יתפלל להם בקול רם. (שו"ע ומשנ"ב ד')

□ **אם השי"ץ התפלל כבר בלחש ונזדמן לו להתפלל חזרת השי"ץ בשביל צבור אחר** – לא יתפלל בלחש פעם שנית. (משנ"ב ה')

□ **אם הוא שעת הדחק כגון שירא שיעבור זמן התפלה** – יוכל להתפלל מיד בקול רם לצבור. (שו"ע)

« **והצבור מתפללין עמו מלה במלה בלחש עד לאחר האל הקדוש.** (רמ"א)

- **ואם אין השעה דחוקה כל כך** – לא יתחילו הצבור רק לאחר שאמר השי"ץ האל הקדוש. (משנ"ב ח)
- **בלא שעת הדחק כלל** – אין לעשות כן כלל. (משנ"ב ו)
- **בשחרית האם הזין כן** – מחלוקת
- פמ"ג**: אפילו בשחרית.
- ביאו"ה**: יש לעיין בזה. (ביאו"ה ד"ה שיעבור)
- **שיהיה אחד לכל הפחות שיענה אמן אחר השליח ציבור** – מחלוקת ראשונים
- מהרי"ל**: טוב שיהיה.
- רב האי**: אין צריך. (ד"מ ג)
- פסק הרמ"א – כמהרי"ל דטוב שיהיה אחד לכל הפחות שיענה אמן אחר השי"ץ.
- « **אבל אם השעה דחוקה ביותר** די במה שהתינוקות יענו אמן או יזמינו לאחד שכבר התפלל שיענה אמן אם אפשר להם בקלות. (משנ"ב י)
- « **ואם לאו** – אין להקפיד על זה כלל. (משנ"ב י)
- **להתפלל לכתחילה ש"ץ בקול רם בלבד** – מחלוקת
- ב"י**: נהגו כן ברוב המקומות, כדי שיענו קדושה אחריו ולא יצטרך לחזור ולהתפלל בקול רם.
- ד"מ**: אין נוהגין כן, אלא לעולם השי"ץ מתפלל תחלה בלחש.
- לכו"ע** – אם הדבר נחוץ כגון שחוששים שיעבור זמן מנחה – מותר. (ד"מ ג)
- **כיצד ינהג בתפילה** – מחלוקת
- פמ"ג**: יאמר השי"ץ הכל בקול.
- ביאו"ה**: רק עד הקל הקדוש. (ביאו"ה ד"ה בלחש)

סעיף ג'

חזרת השי"ץ לבקיאים

אף כשכולם בקיאים בתפלה – ירד שליח ציבור וחוזר להתפלל. הטעם: כדי לקיים תקנת חכמים. (שו"ע)

- **המתנה לחזרת השי"ץ ליחידים בקהל שמאריכין בתפלתן**:
- ☞ **בזמנם**: אין לשליח ציבור להמתין עליהם, אפילו היו חשובי העיר.
- ☞ **בזמנינו**: נהגו שהשי"ץ ממתין עד שיסיים האב בית דין את תפלתו.
- הטעם: לפי שרוב האנשים מתפללין במרוצה והמתפלל מלה במלה לא יוכל לומר קדושה עם הצבור לכן ממתנים כי הם עושים שלא כדין.
- « לפיכך אם אין אבי"ד בעיר - ה"ה דימתינו על המתפלל מלה במלה. (משנ"ב י"ג)
- אבל כשמאריך האבי"ד – אין להמתין עליו. (משנ"ב י"ג)
- **הירא שיתלוצצו עליו ורוצה להאריך בתפילה** – יכול לילך לאחוריו בשעה שמתחיל השי"ץ אע"פ שעדיין לא גמר תפלתו, ויחזור למקומו ויגמור. ובכל זה אם כונתו לשם שמים בזה שפיר דמי. (משנ"ב י"ג)
- **המתנה להתחלת התפילה בציבור לאדם חשוב או גדול שעדיין לא בא**:
- ☞ **בזמנם**: לא היו ממתנים. (רמ"א)
- ☞ **בזמנינו**: נתפשט המנהג להמתין על אבי"ד. (משנ"ב ט"ו)
- הטעם: משום דהמנהג כהיום בערי ישראל לקבוע עם האבי"ד ביחד עת ללמוד אחר התפילה, ויוגרם עי"ז ביטול תורה. (משנ"ב ט"ו)
- ומי"מ לא יאחרו זמן ק"ש ותפלה בשביל זה. (משנ"ב ט"ו)

סעיף ד'

דין הקהל בחזרת הש"ץ

כששליח ציבור חוזר התפלה הקהל יש להם לשתוק ולכוין לברכות שמברך החזן ולענות אמן. (שו"ע) « ואם אין ט' מכוונים לברכותיו – קרוב להיות ברכותיו לבטלה.

לכן כל אדם יעשה עצמו כאילו אין ט' זולתו ויכוין לברכת החזן. (שו"ע)

□ אסור לומר עם הש"ץ כל הברכה וראוי לגעור בהם.

הטעם:

א. שכיון שכבר התפללו אסור להם להתפלל והוי ברכה לבטלה.

ב. מפני שמגביהים קולם ומזמרים עם החזן ונראה כקלות ראש. (בי"י)

לכך, אפילו למנקט עמו איזה תיבות מאמצעו אסור. (משני"ב טז)

□ יש ליהזר מלומר תחנונים או ללמוד בעת חזרת הש"ץ – אפילו אם מכוונים לסוף הברכה לענות. (משני"ב י"ז)

□ נהגו לצרף למנין ולהתפלל חזרת הש"ץ אפילו מי שידועין בו שמשחו ואינו שומע חזרת הש"ץ כראוי.

« ובכגון זה טוב שיתנה הש"ץ בינו לבין עצמו בחזרת התפילה שאם לא יענו תשעה אמן אחריו ויכונו לברכותיו - שיהא התפילה ההיא בתורת נדבה. (משני"ב י"ט)

□ עמידה בחזרת הש"ץ – כל העם יעמדו כשחוזר השליח ציבור התפלה. (רמ"א)

הטעם: כיון שמכוונים ושומעים מש"ץ ושומע כעונה וכאלו מתפללין בעצמם דמיא. (משני"ב כ')

« ובתוך ד' אמות לש"ץ – לכוי"ע אסור מדינא לישב בעת חזרת הש"ץ. (משני"ב כ')

סעיף ה'

עניית ברוך הוא וברוך שמו

על כל ברכה שאדם שומע בכל מקום – אומר ברוך הוא וברוך שמו. (שו"ע)

« הטעם:

א. רמז לזה ממה שאמר הכתוב כי שם ד' אקרא הבו גודל לאלקינו.

ב. ועוד אם כשמזכירין צדיק בשר ודם צריך לברכו שנאמר זכר צדיק לברכה, צדיקו של עולם

עאכ"י. (משני"ב כ"ב)

□ ואם הוא עומד במקום שאינו רשאי להפסיק [כגון בפסד"ז וכ"ש בברכת ק"ש אפילו בין הפרקים] – אסור לאמרו. (משני"ב כ"א)

□ כשמתכוין לצאת ע"י המברך [כברכת שופר ומגילה וקידוש וכה"ג] – אין לענות ב"ה וב"ש.

הטעם: דשומע כעונה וכמאן דאמר בעצמו הברכה דמיא והוי הפסק בברכה. (משני"ב כ"א)

« בדיעבד כשענה ב"ה וב"ש – מחלוקת

חיי אדם: נשאר בצ"ע לענין דיעבד.

משני"ב: דבדיעבד אין להחמיר בזה. (משני"ב כ"א)

□ בברכות שחתימתן קצר [רק כבי' תיבות כפוקח עורים בברכת השחר וכה"ג בשמונה עשרה וכל

הברכות] – מהנכון לש"ץ ליהזר אז שלא למהר כ"כ לחתום תיכף את הברכה אלא לשהות מעט. (משני"ב

כ"ב)

סעיף ו'

עניית אמן אחר חזרת הש"ץ

יענו אמן אחר כל ברכה, בין אותם שיצאו ידי תפלה בין אותם שלא יצאו. (שו"ע)

□ כוונת האמן:

☞ **בברכת הודאה** כגון ברוך שאמר וישתבח וגאל ישראל וכה"ג – יכוין בלבו אמת היא הברכה שבירך המברך ואני מאמין בזה. (שו"ע ומשני"ב כ"ד)

☞ **בשאר תפילת שמו"ע** – מחלוקת

מג"א בשם הב"ח: בתפילה צריך שיכוין אמת היא וגם אני מתפלל שיהי רצון שיקויים דבר זה. **של"ה**: בג' ברכות ראשונות יכוין בלבו אמת היא הברכה שבירך המברך ואני מאמין בזה. ורק בשאר תפילת שמו"ע מכוין שיהי רצון שיקויים דבר זה. (משני"ב כ"ה וביאו"ה ד"ה ובכונה)

□ יכוין בענייתו אמן גם על מה שאמר המברך ברוך אתה ה', דהיינו שאמר הש"ץ ברוך אתה ה' מגן אברהם יכוין העונה את האמן - אמן שיהיה מבורך שם ד' שיהיה מגן אברהם. וכהאי גוונא בכל הברכות. (משני"ב כ"ד)

עוד מדיני עניית אמן:

□ העונה אמן אחר ברכת המחזיר לא יאמר ביחד "אמן מודים אנתנו לך", כי אמן קאי על הברכה הנ"ל, ומודים הוא ענין בפני עצמו, רק ישהא מעט אחר תיבת אמן. (משני"ב כ"ה)

□ מי שנזדמן לו לענות אמן על ב' דברים – עונה שני אמנים זה אחר זה ויכוין בכל אמן את הענין על מה הוא עונה וטפי עדיף לומר אמן ואמן. (משני"ב כ"ה)

סעיף ז'

לא ישיח שיחת חולין בשעה ששליח ציבור חוזר התפלה.

ואם שח הוא חוטא וגדול עונו מנשוא וגוערים בו. (שו"ע)

□ **עצה לכוונה בחזרת הש"ץ** – כתב השלי"ה: ראיתי מהחרדים אל דבר ד' שמשמין הסידור בפניהם בשעת חזרת התפילה ועיניהם וליבם שם שלא יראו חוצה ואז מכוונים על כל מלה ומלה. (משני"ב כ"ו)

□ **ילמד בניו הקטנים שיענו אמן** כי מיד שהתינוק עונה אמן יש לו חלק לעולם הבא. (ד"מ ו' ורמ"א) מקור: סנהדרין (ק:). - מאימת תינוק זוכה לחיי העוה"ב – משמתחיל לענות אמן, שנאמר: פתחו שערים ויבוא גוי צדיק שומר אמונים – אל תקרא אמונים אלא אמנים. « אולם הקטנים ביותר הרצים ושבים בבהכ"נ בשחוק – מוטב שלא להביאם דהרגל נעשה טבע וגם שמטרידים להצבור בתפילתם. (משני"ב כ"ז)

סעיף ח'

דיני אמן חטופה אמן קטופה ואמן יתומה

מקור: ברכות (מז). – ת"ר, אין עונין לא אמן חטופה ולא אמן קטופה ולא אמן יתומה.

☞ דין אמן חטופה

לא יענה אמן חטופה, דהיינו כאילו האלף נקודה בחטף, וכן שלא יחטוף וימהר לענות אותו קודם שיסיים המברך. (שו"ע)

« ויש אנשים שמתחילין לענות בעוד שהש"ץ עומד עדיין בחצי תיבה אחרונה וזה אסור. (משני"ב ל')

דין אמן קטופה

לא יענה אמן קטופה, דהיינו שמחסר קריאת הנו"ן ואינו מוציאה בפה שתהא נכרת. וכן לא יפסיק באמצע המלה. (שו"ע ורמ"א)

דין אמן יתומה

לא יענה אמן יתומה דהיינו כשאינו שומעה אף על פי שיודע איזו ברכה מברך השליח ציבור – מאחר שלא שמעה לא יענה אחריו אמן דהוי אמן יתומה. (שו"ע)

מתי נחשב אמן יתומה

- **כשחייב בברכה** – לכו"ע חייב לשומעה והוי אמן יתומה. (משנ"ב ל"א)
- **כשאינו חייב בברכה** – מחלוקת

שו"ע: דוקא אם רוצה לצאת באיזה ברכה שהוא חייב הוי אמן יתומה, אבל אם אינו חייב כגון שכבר התפלל לעצמו, אף דמצוה לכל אדם לשמוע חזרת הש"ץ, מ"מ אין עליו חיוב בעצמיות הברכה. וכ"ש אם האמן הוא מסתם ברכות דעלמא מותר לדעת השו"ע לענות אף שהוא אינו יודע על איזה ברכה הוא עונה רק ששמע לאחרים שעונים.

הרמ"א [ע"פ העולת תמיד ומג"א]: אוסר אפילו בכל הברכות אם אינו יודע על איזה ברכה הוא עונה. (שו"ע ומשנ"ב ל"א)

להלכה – מחלוקת

מגן גיבורים: כשו"ע. [והט"ז היקל בזה אפילו לשיטת הרמ"א. (שעה"צ ל"ה)].

מג"א וחי אדם: כרמ"א.

הכריע הביאורי"ה – דשב ואל תעשה עדיף, כי יש עונש על העונה אמן יתומה. (ביאורי"ה ד"ה ויש מחמירין)

בחזרת הש"ץ כשלא שמע הברכה אך יודע על איזה ברכה הוא עונה – מחלוקת

א"ר: מותר לענות בכל הברכות אפילו בחזרת הש"ץ כיון שכבר התפלל ואינו מחויב בעצם הברכה.

לבוש ומג"א: מחמירין בחזרת הש"ץ וס"ל דמכיון דתיקון רבנן שיחזור ש"ץ התפלה אפילו כולם התפללו כאלו מחויבים באותה ברכה קרינן להו, ואין להם לענות אפילו יודע באיזה ברכה קאי הש"ץ אם לא שמע סיום הברכה מהש"ץ גופא. (משנ"ב ל"ג)

הכריע המשנ"ב – דיש לחוש לזה לכתחילה ליזהר לשמוע כל ברכות י"ח מפי הש"ץ גופא, אבל בדיעבד אפי' אם לא שמע רק שידע איזה ברכה מיי"ח מסיים הש"ץ יענה אמן כיון שכבר התפלל בעצמו.

בציבור – מחלוקת

שו"ע: אפילו בציבור העונים, כשלא שמע וצריך לצאת ידי חובה – הוי אמן יתומה.

אורחות חיים בשם רב האי: בציבור עונה אע"פ שלא שמע בעצמו הברכה. (ביאורי"ה ד"ה וש"ץ)

ולא ימתין עם עניית האמן אלא מיד שכלה הברכה יענה אמן. (רמ"א)

« **כמה הוא שיעור תוך כדי דיבור – מחלוקת**

י"א: שלשה תיבות.

וי"א: ארבעה תיבות. (משנ"ב ל"ד)

לכו"ע - בצבור קי"ל דעד שכלו רוב הצבור לענות אמן הוא עדיין בכלל הברכה ומותר לכל

אחד לענות עמהם. (משנ"ב ל"ד)

אם הש"ץ מאריך בניגון של ואמרו אמן – יאמרו הקהל אמן מיד כי הניגון הוי הפסק. (משנ"ב ל"ה)

« **ודוקא אם מאריך הרבה בניגון. (משנ"ב ל"ה)**

« **ודוקא לענין קדיש שכבר כלה עצם הבקשה אחר תיבת בזמן קריב או אחר תיבת דאמירן בעלמא.**

אבל אם הש"ץ מאריך בשאר ברכה בסופה באיזה נגון – לא יענה אמן כל זמן שלא סיים את

עצם התיבה של הברכה. (משנ"ב ל"ה)

שיעור עניית אמן

לא יענה אמן קצרה אלא ארוכה קצת - כדי שיוכל לומר אל מלך נאמן. ולא יאריך בה יותר מדאי לפי שאין קריאת התיבה נשמעת כשמאריך יותר מדאי. (שו"ע)

סעיף ט'

אם יש קצת מחעונוים שמאריכין יותר מדאי – אין צריך המברך להמתין להם. (שו"ע)

אבל על רוב הצבור מחויב להמתין בכל התפלה שלא להתחיל בברכה שלאחריה עד שיענו אמן. ובעוונותינו הרבים - הרבה אנשים נכשלין בזה כשמתפללין לפני העמוד שחוטפין להתחיל ברכה שלאחריה תיכף אחר סיום ברכה שלפניה ואין ממתניין בינתיים כלל, שזה מעכב אף דיעבד שאסור שוב לענות אמן עליה מכיון שהתחיל ברכה אחרת. (משני"ב ל"ז)

אבל אם מוציא הרבים בזה ידי חובתן בין שהוא ש"ץ או שאר מברך – מחלוקת אחרונים אם צריך להמתין אף על הטועים ומאריכים באמן כדי שישמעו ויצאו ידי חובה גם הם בהברכות. (משני"ב ל"ח וביאו"ה ד"ה איך)

אם המיעוט שלא סיימו אינם מאריכים יותר מידי, אלא שרוב הציבור אמרוהו במרוצה – חייב להמתין על המיעוט. (ביאו"ה ד"ה שמאריכין)

סעיף י'**מי שטעה בתפילתו וצריך לחזור ולהתפלל ורוצה לצאת בחזרת הש"ץ**

כגון: ששכח ולא אמר יעלה ויבא בראש חודש או בחולו של מועד וכדו' – יכוין דעתו וישמע משליח ציבור כל שמונה עשרה ברכות מראש ועד סוף כאדם שמתפלל לעצמו, ולא יפסיק ולא ישח, ופוסע ג' פסיעות לאחוריו, דכיון שכבר התפלל אלא ששכח ולא הזכיר אף על פי שהוא בקי שליח ציבור מוציא. (שו"ע)

« ולא יאמר אז מודים דרבנן אלא יכוין לשמוע מש"ץ המודים שהוא אומר. ואם החזן אומר המודים בלחש, יאמר אלו התבות בלחש בפני עצמו. (משני"ב מ"א ושעה"צ מ"ז)

« ואם הש"ץ דרכו להבליע המלות – מדינא אסור לסמוך על הש"ץ, אלא חייב להתפלל בעצמו. (משני"ב מ')

אך כיום: מוטב שיחזור ויתפלל בעצמו, דכיום לאו כל אדם יכול לכוין דעתו לשמוע מש"ץ מראש ועד סוף. (משני"ב מ')

אם שכח ברכה שלימה – מחלוקת ראשונים

תוס': יוצא בשמיעתו משליח ציבור.

ר"ם: מחזירין אותו ואינו יוצא בשמיעת הש"ץ, דיוצא רק בר"ח. (בי"י)

סעיף י"א**עניית אמן אחר שענו רוב הציבור**

עד מתי יכול לענות – מחלוקת

שו"ע: עונה דווקא קודם שכלתה מפי רוב הציבור, שכל שלא כלתה עדיין אמן מפי רוב הציבור מועיל, משום דעניית אמן ג"כ מכלל הברכה הוא, וכשעונין אמן הוי כמו שהיו גומרין עתה עצם הברכה.

ט"ז: אפילו כלו כל הציבור לענות – מותר ג"כ לענות אם היה תיכף אחריהם. (משני"ב מ"ב)

אפילו אם לא שמע הברכה כלל, רק שומע צבור עונין אמן ויודע על איזה ברכה מברכים – יענה עמהם, וכן בקדיש וקדושה וברכו. (רמ"א)

וכן אם שמע שיחיד עונה אמן ויודע על איזה ברכה מברך – עונה עמו. (משני"ב מ"ה)

סעיף י"ב

איסור הגבחת קול העונה יותר מהמברך

מקור: ברכות (מה.) – מנין לעונה אמן שלא יגביה קולו יותר מן המברך, שנאמר: "גדלו לה' אתי ונרוממה שמו יחדיו".

פסק השו"ע – העונה אמן לא יגביה קולו יותר מהמברך.

□ ה"ה לענין ברכו או ברכת הזימון – ג"כ לא יגביה העונה יותר מהמברך. (משני"ב מ"ז)

□ אם כונתו בהרימו קולו כדי לזרז להעם שיענו גם הם – מותר. (משני"ב מ"ז)

□ עוד מדיני עניית אמן אחר המברך:

• אחר קטנים בני חינוך – צריך לענות אמן אחר ברכתו.

• אחר שוטה – אין לענות אמן, דלאו בר מצוה כלל.

• אחר נשים שבירכו על מצוות עשה שהזמן גרמא – יוכל לענות אמן. (משני"ב מ"ז) [דלא כרע"י]

סימן קבה

סעיף א'

דרך עניית הקהל הקדוש

- **אמירת הנקדישך** – מחלוקת שו"ע: אין הצבור אומרים עם שליח ציבור נקדישך, אלא שותקין ומכונין למה ששליח ציבור אומר עד שמגיע לקדושה, ואז עונים הציבור קדוש. ט"ז: מיקל, שיוכל לומר עם הש"ץ. (משנ"ב ב') וצידד המשנ"ב – דמ"מ המנהג בימינו שאומרים הקהל ג"כ נקדש. (משנ"ב ב')
- **שאר הקדיש כלעומתם משבחים... ובדברי קודשך** – ב' פירושים בב"י א. גם בהם יש לקהל לשתוק. ב. אין ממעטים אלא נקדישך בלבד, אך לעומתם וכו' – אומרים עם הציבור. הכריע הב"י – כפי הראשון, דבהכל יש לשתוק. (ב"י)
- **דרך הענייה עם הציבור:**
  - יחיד שאמר קדוש קדוש, ועדיין הש"ץ היה בוקרא זה אל זה – לא יצא, וצריך לענות פעם אחרת.
  - וכן יש לזהר ג"כ שלא יאחר לומר את הקדושה אחר הקהל. (משנ"ב ג')

- **כיצד עונה הש"ץ** – הש"ץ שאומר קדוש קדוש – יכול לענות לאחר עניית הציבור. הטעם: כיון שהעומד בתפילה קי"ל בסימן ק"ד סעי' ז' דישתוק ויכון למה שאומר ש"ץ כדי לצאת בזה, חשוב כעומד להוציא רבים ידי חובה ויכול לומר אפילו אחר כך. אבל אם מתחיל ש"ץ או יחיד לומר קדוש קדוש... קודם שגמרו צבור אמירתם בודאי חשוב כצבור. (ביאו"ה ד"ה אלא)

- **מה נקרא בכלל "קדושה"** – מחלוקת מג"א: ואינו נקרא קדושה אלא נעריצך וכו' לעומתם וכו' ובדברי וכו'. **אחרונים:** דאפילו ימלוד ג"כ אינו מעיקר הקדושה וכו"ש לעומתם וכו' ובדברי וכו'. (משנ"ב א')
- לכו"ע** – שאר הנוסח שמוסיפין בשבת אינו בכלל קדושה, ואינו צריך להאזין אחר החזן בזה, וכן מותר ללמוד אז ע"י הרהור. (משנ"ב א')

- **לכרוע בברוך וימלוד** – מחלוקת מהר"ל: כשאמר ברוך וימלוד היה כורע וזוקף בשם. ד"מ: לא נהגו כן כהיום, דלא מצינו ראיה לזה. (ד"מ ב' ומשנ"ב ב')

סעיף ב'

הנחגות העונים קדושה

- **טוב לכוין רגליו** בשעה שאומר קדושה עם שליח ציבור. (שו"ע)
- **צריך לכוין ביותר בקדושה לקדש את ה'** יתברך, ובזכות זה ישרה ה' עליו קדושה מלמעלה. ויכוין לקיים הפסוק "ונקדשתי בתוך בני ישראל", והאר"י ז"ל היה מזהיר מאוד על זה. (משנ"ב ד')
- **נשיאת עינים למרום** – מחלוקת בני ספרד: נותנים עיניהם למטה בשעה שאומרים קדוש קדוש. בני אשכנז וצרפת: נותנין עיניהם למעלה ונושאים גופם כלפי מעלה, וסמך למנהגם מספר היכלות שאין לה' הנאה בעולם כאותה שעה שעיניהם נשואות בעיני ועיני בעיניהם. (טור וב"י)
- **פסק הרמ"א ובד"מ** – די שיש לישא העינים למרום בשעה שאומרים קדושה.

« **האם צריך גם לעצום עיניו** – מחלוקת ט"ז: שיהיו סגורות אבל לא בעינים פתוחות. **מגן גבורים והרבה אחרונים**: חולקין על זה. (משנ"ב ו')

□ **מנענעים גופן בקדושה**. (בי"י ורמ"א) הטעם: דכתיב וינעו אמות הסיפים מקול הקורא והעצים והאבנים היו מתנועעים ומזדעזעים מאימת המלך – כל שכן אנו שאנו מכירים שיש לנו להזדעזע מאימתו. (בי"י)

□ **ונושאים אותו מן הארץ**. (רמ"א) מקור: מדרש תנחומא (פי' צו) - ובשתים יעופף מכאן תקנו לעוף על רגליו בשעה שאומר קדוש. והשל"ה כתב שקבלה בידו שירים גופו ועקבו למעלה בברוך וימלוך כמו בקדוש. (משנ"ב ז')

« **האם מותר לדלוג ולקפוץ** – מחלוקת מג"א: לא ידלוג או יקפוץ.

א"ר ושאר אחרונים: יישבו את המנהג ומנהג ישראל תורה היא. (משנ"ב ח')

הכריע המשנ"ב – דבמקום שאין המנהג כן פשיטא שאין לעשות כן כי יבואו להתלוצץ ויצא שכרו בהפסדו.

□ **אין לדבר באמצע הקדושה**. (רמ"א) הטעם: ע"פ מה דאיתא במסכת דרך ארץ זוטא: רב חמא בר חנינא אשכחיה לאליהו ועמו גמלים טעונים. א"ל: מה הגמלים הללו טעונים? א"ל: אף ורוגז למי שמספר בין קדושה לקדושה. (בי"י)

« והמהרי"ל לא היה מדבר מתחלת הקדושה עד אחר אמן דהקל הקדוש. (משנ"ב ט')

□ **ומי שאמר סדר קדושה ובא לבית הכנסת ומצא צבור עונין קדושה** – מחלוקת ראשונים **ה"ר יונתן**: אסור לענות קדושה עמהם, כדמוכח מהתוספתא דכתיב אוי לי כי נדמיתי – והוא מלשון דומם שלא היה יכול לענות עמהם.

ב"י: מותר לענות עימם קדושה, דתוספתא זו לא נשנתה ואינה קיימת. (בי"י) פסק הרמ"א – דחוזר ועונה עמהם.

□ **אם קדיש כבר שמע וקדושה לא שמע עדיין** ונזדמן לו לענות קדיש וקדושה – מוטב שיענה קדושה כדי לצאת ידי חובה. (משנ"ב ח')

□ **אם התחיל קדושה ובאמצע שמע קדיש** – לא יפסיק לענות איש"ר, אלא גומר קדוש ג"פ עד כבודו, ואם שומע אז - יאמר איש"ר. (משנ"ב ח')

סימן קכו

סעיף א'

שליח ציבור שטעה ודילג אחת מברכות תפילת שמו"ע

אם דילג אחת מכל שאר ברכות שמו"ע (מלבד ברכת המלשינים) – אם כשמזכירין אותו יודע לחזור למקומו – אין מסלקין אותו. (שו"ע)

« אך אם הזיד ודילג, אפילו בשאר ברכות מסלקין מיד. (משנ"ב א')

אבל אם דילג ברכת המלשינים – מסלקין אותו מיד. (שו"ע)
מקור: מחלוקת ירושלמי ובבלי.

בירושלמי ברכות (פ"ה ה"ג) – שליח ציבור שדילג שתיים או שלש ברכות – אין מחזירין אותו חוץ ממי שלא אמר תחיית המתים שמא כופר הוא בתחיית המתים, ומכניע זדים שמא מין הוא, ובונה ירושלים שמא אינו מאמין בביאת המשיח.

בבבלי ברכות (כט) – סתם ואמר – טעה בכל הברכות כולם אין מעלין אותו חוץ מברכת המינין.

פסק השו"ע – כבבלי, דאינו חוזר אלא בטעה בברכת המינין.

הטעם: שמא אפיקורוס הוא. (שו"ע)

« ואין לעומד במקומו לסרב כלל. (טור)

אם התחיל בה וטעה – אין מסלקין אותו. (שו"ע)

דוקא בשדילג כולה, אבל אם דילג ראש הברכה וסיים חתימתה לא מצינו שמסלקים אותו. (משנ"ב ב')

אם לא רצה לומר לכופרים אלא ולמלשינים – אין מסלקין אותו, מפני שיש מקומות שאומרים לכתחילה ולמלשינים. (משנ"ב ד')

אם דילג אותה ואת חברתה הסמוכה לה – מוכח דבשגגה בא זה לידו, ואין מסלקין אותו. (ביאו"ה ד"ה ברכת)

אם נזכר מיד וחזר לברכת ולמלשינים – אין צריך להורידו, דהרי מוכח דמעיקרא בשגגה היה. (ביאו"ה ד"ה מסלקין)

אם טעה ודילג ברכת תחיית המתים או בונה ירושלים – אין מסלקין אותו. (שו"ע)

« אם השמיט שניהם – מחלוקת

ט"ז: דס"ל דאם השמיט שתייהם בודאי אנו צריכין לחוש לזה, ואפילו אם התחיל מסלקין אותו.

מאמר מרדכי: חולק עליו. (משנ"ב ב')

« לכו"ע – אם אנו יודעין שהוא כופר בתחיית המתים או אינו מאמין בגאולה העתידה וכ"ש אם אינו מאמין בתורה מן השמים או בגמול ועונש לכו"ע אפיקורוס גמור הוא ואסור להניחו להיות ש"ץ. ואם עמד בחזקה – אין עונין אמן אחריו. (משנ"ב ב')

סילוק מלהיות ש"ץ מכאן ולהבא – אין מסלקין אותו מש"ץ משום פעם אחת כיון שיש לומר שטעה. (משנ"ב ה')

סעיף ב'

שליח ציבור שטעה ואינו יודע לחזור למקומו יעמוד אחר תחתיו

מקור: ברכות (לד) – העובר לפני התיבה וטעה – יעבור אחר תחתיו – ולא יהיה סרבן באותה שעה. מהיכן הוא מתחיל? מתחלת הברכה שטעה בה.

אם היתה הטעות באמצעיות – מתחיל מתחלת הברכה שטעה זה. (שו"ע)

« ואפילו אם לא טעה אלא בסוף. (משנ"ב ו')

□ ולכתחילה, טוב שיהיה אותו האחר מי שכיון לכל התפלה עם הש"ץ ולא שח בשעה שהיה ש"ץ מתפלל. ולא יתחיל אלא מתחלת הברכה מפני טורח הצבור. (משנ"ב ח')

« ואם השני כיוון לתפלת הש"ץ ולא שח – נשאר הבאו"ה בצ"ע אם יכול לחזור למקום שפסק. (ביאו"ה ד"ה ואם)

☞ **אך אם היה בג' ראשונות** – מתחיל בראש ואם בג' אחרונות מתחיל רצה. (שו"ע)

□ **אין חילוק בין שטעה או שנחלש ואינו יכול לגומרה והוצרך אחר לעמוד תחתיו.** (משנ"ב י')

« ולכן בימים נוראים שלפעמים נחלש הש"ץ באמצע הפיוטים ועומד אחר תחתיו – צריך ליזהר שיתחיל העומד מתחלת הברכה מאתה בחרתנו ולא יחזור הפיוטים. (משנ"ב י')

« **מ"מ בדיעבד** אם התחיל במקום שנשתתק ולא מראש אתה בחרתנו – אין להקפיד במה שקיצר באמצעיות. (משנ"ב י')

ש"ץ שחזא כהן ובאמצע התפילה נודע שמת אחד בבתים הסמוכים

☞ **אם אפשר לסלק הטומאה** – כגון לסתום הפתחים והחלונות של בהכ"נ או של בית שהמת שם ואע"פ שיש עוד טומאה דרבנן – אין צריך להודיע להש"ץ עד שיגמור תפילתו. (משנ"ב י"א)

☞ **אם סיים תפילתו בלחש** ולא התחיל עדיין בקול רם יאמרו לו ויצא ויחזור אחר בקול רם. (משנ"ב י"א)

☞ **אך אם אי אפשר ליזהר בזה** – צריך לצאת ואפילו באמצע התפלה והשני העומד תחתיו יתחיל מתחלת ברכה אם הוא באמצעיות. (משנ"ב י"א) [דלא כא"ר ובאה"ט שחולקים בזה. (שעה"צ טז)]

□ **ובדיעבד אם הגידו לו בטומאה דרבנן** – מחלוקת

פמ"ג: צריך לפסוק באמצע.

שערי תשובה: אין צריך לפסוק בזה שהוא מדרבנן באמצע התפלה. (ביאו"ה ד"ה ואם)

סעיף ג'

ש"ץ שטעה בתפילת חזרה

מקור: ברכות (ל):

□ **כל מקום שהיחיד חוזר ומתפלל** – שליח ציבור חוזר ומתפלל אם טעה כמותו כשמתפלל בקול רם. (שו"ע)

וכגון ששכח משיב הרוח וטל ומטר וכה"ג – דמחזירין אותו. דדוקא ביעלה ויבא מפני שזכרון אחד עולה לכאן ולכאן אין מחזירין. (משנ"ב י"ג)

□ **חוץ משחרית של ראש חודש או חוה"מ** שאם שכח שליח ציבור ולא הזכיר יעלה ויבוא:

- **אם כבר השלים וסיים תפלתו** – אין מחזירין אותו.
- הטעם: מפני טורח הצבור שהרי תפלת המוספין לפניו, שהוא מזכיר בה ראש חודש.
- **אבל אם נזכר קודם שהשלים תפלתו** – חוזר לרצה, ואין בזה טורח צבור. (שו"ע וביאו"ה ד"ה חוץ)

□ **אם טעה בתפילת מוסף** – מחלוקת ראשונים

רי"ף, רמב"ם ורא"ש: צריך לחזור, בשונה מתפילת שחרית.

בה"ג, סמ"ק וטור: גם בתפלת המוספין אינו חוזר, משום טורח ציבור. (בי"י)

פסק הבי"י ומשמעות השו"ע – כרי"ף רמב"ם ורא"ש, דצריך לחזור.

□ **טעה בשחרית של שבת ויום טוב** – מחלוקת ראשונים

רמב"ם: צריך לחזור, דדוקא שר"ח שהוא יום עשיית מלאכה היקלו בכך מפני טורח ציבור כדי שלא יתבטלו ממלאכתן, אבל בשבת ויו"ט שאין בהם עשיית מלאכה לא רצו להקל.

סמ"ק וטור: לא יחזור, דמאי שנא שבת ויו"ט מר"ח. (בי"י וטור)

להלכה – מחלוקת
ב"י: כרמב"ם, שצריך לחזור.
ד"מ [וברמ"א]: כסמ"ק וטור דהמה בתראי, ואין צריך לחזור דדינו כמו בראש חודש. (בי"ד"מ ב' ורמ"א)
הלבוש: הביא את ב' הדעות ולא הכריע. (משני"ב ט"ו)
 « **אבל אם נזכר קודם שהשלים תפלתו** – מחלוקת
פמ"ג: חוזר לישמח משה או ביו"ט לאתה בחרתנו.
רמ"א בסימן רס"ח: לא משמע כן. (משני"ב י"ד)

סעיף ד'

אם טעה שליח ציבור כשהתפלל בלחש

טעה בשאר ברכות שאינן ג' ראשונות – לעולם אינו חוזר ומתפלל שנית, אלא סומך על התפלה שיתפלל בקול רם.
 הטעם: מפני טורח הצבור. (שו"ע)

אך אם טעה בג' ראשונות:

- אם נזכר קודם שהשלים תפלתו – מחלוקת
לבוש: חוזר כמו שהיחיד חוזר, כיון שאין בזה טורח ציבור כ"כ.
טור: פליג ומקיל אפילו בג' ראשונות בכל גווני.
 הכריע המשני"ב – דהסומך על הטור לא הפסיד. (משני"ב י"ז)
- אבל אחר שהשלים תפלתו – לכו"ע אינו חוזר. (שו"ע ומשני"ב י"ז)

טעה בתפילת ערבית

- טעה בלחש במעריב בחול – חוזר, שאין לו על מה לסמוך. (משני"ב טז)
- בערבית בשבת יסמוך על ברכה מעין שבע, דלא גרע מיחיד שסומך עליו. (משני"ב טז)

סימן קכז

סעיף א'

כשיגיע שליח צבור למודים שוחין עמו וציבור

מקור: ירושלמי ברכות (פ"א ה"ה) – הכל שוחין עם שליח ציבור בהודאה.

□ **דרך השחייה** - שחייה יותר מדאי – מחלוקת ראשונים

רמב"ם: לא ישחה יותר מדאי, כדמוכח שם מהמשך הירושלמי.

טור: אפשר לשחות יותר מדאי, דלא נאמרו דברי הירושלמי אלא גבי הש"ץ עצמו בלבד. (בי"י)
הכריע הבי"י ובשו"ע – כרמב"ם, דלא ישחה יותר מדאי דכוונת הירושלמי היתה לא רק לגבי הש"ץ בלבד, אלא שכל אירע המעשה.

« **כיצד ישחה** – מחלוקת

שו"ע: שישחה כדין שאר שחיות.

ב"ח: במודים שאומר עם הש"ץ לא ישחה רק ינענע ראשו מעט. (משני"ב ב')

הכריע המשני"ב – כשו"ע, דהעולם לא נהגו כן.

□ **מתי צריך לשחות במודים דרבנן** – מחלוקת ראשונים

ראב"ד ומהר"י אבוהב: שוחין בתחילה וחוזרין וכו"רעין כשמסיימין.

אורחות חיים: אין צריך לשחות גם בסוף, אלא מסיימין בזקיפה.

מהרא"י: הכל בשחייה אחת. (בי"י)

להלכה – מחלוקת

ב"י: נהגו העולם לכרוע רק בתחילה, בשעה שאומרים תיבת מודים בלבד, אך טוב לחוש לדברי הראב"ד לשוח גם בסוף.

רמ"א: כמהרא"י, דאומר הכל בשחייה אחת.

הב"ח בשם הרש"ל: שיזקוף מעט כשאומר השם עד סופו ואז יכרע. (משני"ב ה')

גר"א: אין צריך לשחות רק עד שאתה הוא ה' אלקינו ואחר כך יזקוף. (ביאוריה ד"ה הכל)

הכריע המשני"ב – דהעולם נוהגין כמש"כ רמ"א.

□ **נוסח הברכה**: מודים אנחנו לך שאתה הוא ה' אלהינו אלהי כל בשר כו'. (שו"ע)

מקור: סוטה (מ.) – מחלוקת אמוראים, בזמן שש"ץ אומר מודים העם מה הם אומרים?

אמר רב: מודים אנחנו לך ה' אלהינו על שאנו מודים לך. ושמאל אמר: אלהי כל בשר על שאנו מודים לך.
רבי סימאי אומר: יוצרנו יוצר בראשית על שאנו מודים לך. נהרדעי אמרי משמיה דרבי סימאי: ברכות
והודאות לשמך הגדול על שהחייטנו וקיימתנו על שאנו מודים לך. רב אחא בר יעקב מסיים בה הכי: כן
תחיינו ותחננו ותקבצנו ותאסוף גליותינו לחצרות קדשך לשמור חוקיך ולעשות רצונך בלבב שלם על שאנו
מודים לך – אמר רב פפא הילכך נימרינהו לכולהו.

□ **על שאנו מודים או עד שאנו מודים** – מחלוקת ראשונים

תוס': על שאנו מודים לך, פי' דקא מודו ציבורא על ש"ץ אינון סומכין – על שאנו מודים לך על ההודאות
שאומר הש"ץ – כלומר עכשיו אנו מודים לך מלבד מה שאנו מודים לך בחזרת התפילה שאנו עונין אמן
אחר הש"ץ.

אורחות חיים: עד שאנו מודים לך, פי' בעוד שאנו בחיים ואנו יכולים להודות לך, והוא כמו: עד שהמלך
במסבו שהוא כמו בעוד. (בי"י)

□ **חתימת המודים**

מקור: מחלוקת בבלי וירושלמי

ירושלמי ברכות (פ"א ה"ה) – חותם בה ברוך אתה ה' אל ההודאות.

בבלי סוטה (מ.) – ברוך אל ההודאות בלבד.

נחלקו בזה הראשונים

רמב"ם: כבבלי, חותם ברוך אל ההודאות בלא הזכרת השם.

רא"ש ורשב"א וטור: כירושלמי, צריך לחתום בשם ה', כדמוכח מהירושלמי דכו"ע חתמי בה למרות
שאינה פותחת בברוך. (בי"י)

להלכה – מחלוקת

שו"ע ובב"י: כרמב"ם, חותם בלא הזכרת השם.

ד"מ וגר"א: אומר בא"י אל ההודאות. (ב"י ד"מ ב' ומשנ"ב ד')

הכריע המשנ"ב – דהעולם נהגו שלא לחתום בשם.

□ ואין הש"ץ צריך להמתין עד שיסיימו הצבור מודים דרבנן, אלא מתפלל כדרכו. (משנ"ב ג')

סעיף ב'

אם אין כהנים בבית חכנסת

אומר ש"ץ אלקינו ואלקי אבותינו ברכנו בברכה המשולשת וכו' (שו"ע)

□ **עד היכן מברך** – מחלוקת ראשונים

רמב"ם רוקח ומהר"ם: עד ואני אברכס.

רב עמרם ורש"י: לא לומר "ושמו את..." (ב"י)

להלכה – מחלוקת

שו"ע: אומר גם ושמו... עד ואני אברכס.

מג"א ומשנ"ב: מנהגנו כהיום שלא לומר רק עד שלום. (שו"ע ומשנ"ב ט')

□ **ובדיעבד אם לא אמר** – אין מחזירין אותו. (משנ"ב ז')

□ **ואם נזכר קודם שאמר "ברוך אתה ה'"** – מחלוקת

ביאו"ה: יחזור.

מג"א: אין לחזור. (ביאו"ה ד"ה אומר)

□ **מה הציבור עונין אחר אלוקינו** – מחלוקת ראשונים

רי"ף ורמב"ם: אומר רק כן יהי רצון.

ובסידור: פסק לענות 'אמן'.

מהר"א: לא אמר כלום. (ב"י)

פסק השו"ע – דאין הצבור עונין אמן, אלא רק כן יהי רצון.

הטעם: דאמן לא שייך כי אם כשעונה אחר כהן המברך, משא"כ הש"ץ שאינו אומר אלא דרך

בקשה, שיברכנו ה' בברכה שהכהנים מברכים. (משנ"ב י')

□ **היכן עונה**

המג"א כתב: אחר סוף ברכה ג' דהכל ענין אחד הוא, שמסדר הש"ץ בתפלתו מה שהכהנים אומרים.

המשנ"ב הביא שיש העונים כ"ר אחר כל ברכה. (משנ"ב י"א)

□ **דינים נוספים**:

דרך אמירת הש"ץ – כשאומר יברך ה' יראה לצד ההיכל, וישמרך יראה לצד ימין שלו. יאר ה' כלפי

ההיכל. פניו אליך ויחונך יראה לצד שמאל שלו ליחדו בימין. (משנ"ב ח')

□ אין אומרים אלהינו ואלהי אבותינו וכו' רק בזמן שראוי לברכת כהנים ולישא כפים. (רמ"א)

□ **כהנים עם קדושיד** – מחלוקת ראשונים

הר"ר יוסף קמחי: אין לומר.

ר' דוד אבודרהם: יכול לומר. (ב"י)

□ **נוסח ברכת שים שלום**:

נהגו לומר: בשחרית 'שים שלום', וכן כל זמן שאומר אלהינו כו'. אבל בלאו הכי מתחילין 'שלום רב'.

הגהות מיימוני: מתחילין 'שים שלום' במנחה של שבת הואיל וכתוב ביה באור פניך נתת לנו שהיא

התורה שקורין במנחה בשבת. (רמ"א)

בסידור האר"י: לעולם שים שלום. (משנ"ב י"ג)

לכו"ע – בדיעבד אם אמר שים שלום או בשחרית שלום רב יוצא. (משנ"ב י"ג)

הלכות נשיאת כפים

סימן קכה

סעיף א'

דרך ברכת נשיאת כפים

- **מנין עשרה** – אין נשיאת כפים בפחות מ"י. (שו"ע)
מקור: מגילה (כג:) - אין פורסין את שמע וכו' ואין נושאים את כפיהם פחות מעשרה.
- « **והכהנים מהמנין.** (שו"ע)
הטעם: לפי שהכהנים ג"כ בכלל ברכה מדכתיב "ואני אברכס" – כלומר לכהנים. (בי"י ומשני"ב ב')
- « **ואפילו אם רובם כהנים** – ג"כ נושאים הכהנים כפיהם, כיון דיש עכ"פ ישראל אחד שיענה אמן אחר הברכת כהנים. (משני"ב ב')
- « **ישן** – הפמ"ג מסתפק לענין ישן אם מצטרף. (משני"ב א')

□ **אין לזר לישא כפיו.** (שו"ע)

- הטעם: דכתיב כה תברכו וגו' אתם ולא זרים ולא הבא מכלל עשה עשה. (משני"ב ג')
- « **זר הרוצה לישא כפים עם כהנים אחרים** – מחלוקת
שו"ע: אפילו עם כהנים אחרים אסור, וזר עובר בעשה.
ר"י: תמה מה איסור יש בזר העולה, ואפשר עם כהנים אחרים שרי.
דס"ל, דאינו עובר בעשה רק משום איסור ברכה לבטלה. (משני"ב ו')
- והרמ"א נשאר בזה בצריך עיון.
הכריע המשני"ב - דאין לחלק בזה, ובכל גווני עובר בעשה. (משני"ב ו')
- « **כשהזר אינו מברך "עם נשיאת כפים"** – מחלוקת
ב"ח: האיסור הוא דוקא עם נשיאת כפים ואפילו אם לא בירך מתחלה אקב"ו וכו', אבל אם יברך ברכת כהנים בלא נשיאת כפים אינו עובר בעשה.
פמ"ג: איסור יש בכל גווני. (משני"ב ג')
- « **אין האיסור אלא דווקא כשמתכוין לכוונת המצוה**, אבל אי לא מכוין כלל לכוונת המצוה, רק שלא לעבור על דברי חבריו שחשבו שהוא כהן ואמרו לו עלה לדוכן – פשיטא דאין כאן איסור עשה כלל. (משני"ב ג')

□ **נשיאת כפים במקום שאין ס"ת** – מחלוקת

- י"א במשנ"ב**: אין נשיאת כפים אלא במקום שיש ס"ת.
רוב האחרונים: חולקים על זה, דיש נשיאת כפים אף כשאין ס"ת. (משני"ב א')

□ **נאמנות על הכהונה** – מי שבא ואמר כהן אני – נאמן לישא כפיו. (משני"ב א')

סעיף ב'**כהן שנמנע מלעלות לדוכן**

מקור: סוטה (לה: -) ואמר ר' יהושע בן לוי: כל כהן שאינו עולה לדוכן עובר בשלשה עשה, כה תברכו, אמור להם, ושמו את שמי.

פסק השו"ע – כל כהן שאין בו אחד מהדברים המעכבים - אם אינו עולה לדוכן – אף על פי שביטל מצות עשה אחת, הרי זה כעובר בג' עשה.

« מהם השלושה עשה – כה תברכו, אמור להם, ושמו את שמי וגו'. (משני"ב י')

« ומ"מ עיקר עשה אינו אלא אחת והוא כה תברכו שנאמרה בלשון צווי לברכה. (משני"ב י')

□ האופן שעובר בו בעשה:**• אם היה בבית הכנסת כשקראו כהנים.**

מקור: ירושלמי ברכות (פ"ה ה"ד) - רבי אדא בר פזי כד הוה תש ולא חזי קרישיה – הוה קאים ליה אחורי עמודא. רבי אלעזר הוה נפיק לברא.

• או אם אמרו לו לעלות או ליטול ידיו. (שר"ע)

« ואם לא אמרו לו לעלות - האם עובר בעשה דכה תברכו – מחלוקת ראשונים

ה"ר מנוח: הא דאמרינן שאין הכהן עובר כשאין אומרים לו לברך היינו שאינו עובר בג' עשה, אבל בעשה דכה תברכו עובר, שהכהנים מצווים לברך את ישראל.

הגהות מיימוניות ופוסקים: אין עובר כלל כל שאין אומרים לו לעלות, שאם לא כן הוה להו לפרש. (בי"ט)

« וכן אם שאמרו לו בביהכ"נ קודם שגמר ברכת רצה דהיה אז ביכלתו לעקור רגליו ולא רצה דעובר בעשה לכו"ע. (משני"ב י')

• כשהוא כהן אחד בלבד – מחלוקת ראשונים

ה"ר פרץ: אם אין שם אלא אחד – אינו עובר, דילפינן ליה מ"אמור להם" דמשמע דווקא רבים.

טור: עובר אפילו אין שם אלא אחד, ד"אמור להם" היינו לכל אחד מהם. (טור)

□ אם לא עקר רגליו בעבודה – מחלוקת

מג"א: דוקא כשעקר רגליו בעבודה רשאי לעלות, אבל אם לא עקר רגליו אינו רשאי לעלות.

« ואף דהחזן קרא כהנים או שא"ל בפירוש לעלות אינו עובר בעשה.

א"ר בשם תשובת מהר"ם מינץ: מסתפק בזה, דאולי באופן זה מחוייב לעלות. הכריע המשני"ב – דיש ליהזר שלא להיות אז בביהכ"נ כדי שלא יבוא לזה, ובלא"ה יש לעשות כן משום שלא יאמרו עליו שהוא פגום, דמי ידע שלא עקר רגליו קצת בעבודה. (משני"ב ט')

□ נשיאת כפים אין דוחה לאיסור טומאה. (משני"ב י')

הטעם: כי יש בה עשה ולא תעשה. (משני"ב י')

« ולכן אפילו מת פתאום אחר שכבר אמר הש"ץ כהנים דחל עליהם המצות עשה דנשיאת כפים – אפ"ה צריכין לצאת תיכף החוצה. (משני"ב י')

« ואם הכהן אינו יודע מזה – צריך להגיד לו. (משני"ב י')

« מ"מ, אם הטומאה בבית הסמוך לביהכ"נ ואפשר לסתום הפתחים והחלונות של ביהכ"נ, או של בית שהמת שם – אפילו נודע לו אין צריך לצאת עד שיגמור הנשיאת כפים, דנשיאת כפים דבר תורה, וטומאה כזו אינה אלא מדרבנן. (משני"ב י')

« אך אם נודע לכהן קודם שנטל ידיו לעלות לדוכן – טוב יותר שיצא תיכף החוצה. (משני"ב י')

סעיף ג'

אם עלה פעם אחת ביום זז – שוב אינו עובר אפילו אמרו לו עלה. (שר"ע)

הטעם: כיון שכבר קיים מצוה זו ביום זה לא חייבתו התורה יותר. (משני"ב י"א)

« ומ"מ אם עלה פעם שנית – צריך לברך מתחלה הברכה אקב"ו, דעכ"פ עושה מצוה. (משני"ב י"א) ואפילו באותו ביהכ"נ שכבר נשא כפיו. (משני"ב י"א)

סעיף ד'

כשהכהנים אינם רוצים לעלות לדוכן [כגון שהזא חלש וכדומה]

אינם צריכים לשהות חוץ מבית הכנסת אלא בשעה שקורא החזן כהנים. אבל כדי שלא יאמרו שהם פגומים נהגו שלא ליכנס לבית הכנסת עד שיגמרו ברכת כהנים. (שו"ע)

□ **מתי יוצא** – היוצא צריך לצאת קודם שמתחילין רצה. (משנ"ב י"ב)
 הטעם: כדי שלא יאמרו שהם פגומים כשלא יעקרו ברצה וגם שהלויים היוצקים מים לא יבואו ויאמרו להם לעלות. (משנ"ב י"ב)

□ **הפסולים לעלות לדוכן** – אפילו פסולים דרבנן אין צריך לצאת לחוץ. (משנ"ב י"ב)
 « ואפילו אם אמרו לו בפירוש עלה או כשאין בביהכ"נ רק פסולים דבודאי כונת הש"ץ שקורא כהנים הוא עליהן – מעיקר הדין אין צריכין לעלות ואינם עוברין בעשה.
 ומי"מ באין בביהכ"נ כהנים אחרים רק אלו הפסולים דרבנן – מצדד הא"ר שיצאו לחוץ קודם רצה. (משנ"ב י"ב)

סעיף ה'

דרך עליית הכהנים לדוכן

מקור: ראש השנה (לא): וסוטה (מ). - אין הכהנים רשאים לעלות בסנדליהן לדוכן, וזהו אחת מתשע תקנות שהתקין רבן יוחנן בן זכאי. מאי טעמא? ... אמר רב אשי: ... התם שמא נפסקה לו רצועה בסנדלו והדר אזיל למיקטריה ואמרי בן גרושה או בן חלוצה הוא.
 פסק השו"ע – לא יעלו הכהנים לדוכן במנעלים.

הטעם: שמא יפסק לו רצועה וגנאי הוא לו ומתלוצצים עליו כשסנדלו מותרת ויקשרנה בעוד שחבריו מברכים ויאמרו שכן גרושה וכן חלוצה הוא, ולפיכך הלך וישב לו, ואפילו במנעלים שאין להם רצועות אסור דלא פלוג רבנן. (משנ"ב ט"ו)

□ **אבל בבתי שוקים** – מחלוקת ראשונים
הגהות מיימוניות: מותר לישא כפיו בבתי שוקים, שאין לחוש בהם שתפסק הרצועה. (בי"י)
חידושי אגודה: אסור לעלות בבתי שוקים. (ד"מ ב')
 « **בתי שוקיים של עור** – מחלוקת
ב"י: אסור, דבכלל סנדלים ומנעלים הם.
ד"מ: נהגו להקל בקצת מקומות. (בי"י ד"מ ג')

להלכה – מחלוקת
 שו"ע: מותר.

« ואף דגם הכא רגילין לפעמים לעשות רצועות סמוך לארכובה מ"מ לא חיישינן שמא ישב לקשרם דאפילו אם הם מותרים לית בה גנאי כולי האי. (בי"י ומשנ"ב ט"ז)
רמ"א בשם יש מחמירין: אם הם של עור.

הטעם: דבכלל סנדל ומנעל הם, ולא פלוג רבנן בין יש רצועות ובין אין רצועות.
 □ **ומ"מ בבתי שוקים עם מכנסיים ביחד שמגיעים עד אציליהם** – מותר לכו"ע, דזה לא הוי בכלל הגזירה כלל.

□ **לכו"ע - בתי שוקים של בגד אף שמחופה עור** – שרי אף לרמ"א. (משנ"ב י"ז)

והכריע הרמ"א - דנהגו להקל בקצת מקומות.

« ומי"מ במגפים שרגילין לילך בהם בשוק בטיט – אין להקל, משום כבוד הציבור.
 « ולפי טעם זה גם במנעלים של גמי שלנו – ג"כ אינו נכון מטעם זה.

□ **אין נכון לעלות לדוכן יחף ממש**, שהוא דרך גנאי שאין רגילין בזמן הזה לילך יחף לפני גדולים אלא יש לילך בפוזמקאות של בגד. (משנ"ב י"ח)

□ **יש להצניע המנעלים שלא יעמדו בגלוי** בביהכ"נ מפני הכבוד ויחלצם קודם נטילה, אך כשאפשר לו לחלצם אחר נטילה ושלא יגע בהם יכול לחלצם אחר נטילה. (משנ"ב ט"ו)

סעיף ו'**נטילת ידים לנשיאת כפים**

מקור: סוטה (לט.) - אמר רבי יהושע בן לוי: כל כהן שלא נטל ידיו לא ישא את כפיו, שנאמר: "שאו ידיכם קודש וברכו את ה'".

נחלקו הראשונים אם כבר נטל ידיו שחרית האם חייב ליטול ידיו שוב קודם הנשיאת כפים
רמב"ם: דווקא כשידיו טמאות כגון שלא נטל שחרית – צריך ליטול. אבל אם נטל ידיו שחרית ואינו יודע להם שום טומאה – אין צריך לחזור ולנטלם.

רש"י: כל כהן שלא נטל ידיו לפני עלותו לדוכן לא ישא את כפיו, ואע"פ שנטל ידיו שחרית וידע שהם טהורות – צריך לחזור ולנטלם סמוך לעלייתו לדוכן. (בי"י)
 פסק השו"ע – אף על פי שנטלו הכהנים ידיהם שחרית חוזרים ונוטלים ידיהם עד הפרק שהוא חבור היד והזרוע.

□ מדיני הנטילה

- הנטילה צריכה להיות **במים דוקא**, ולא מועיל כאן מידי דמנקי. (משנ"ב י"ט)
- אע"פ שנטל ידיו שחרית יחזור ויקדש אותם קודם הנשיאות כפים, דקרא תיכף לקדושה ברכה משמע. (משנ"ב י"ט)
- **ואם אין לו מים** – נוכל לסמוך על שיטת הרמב"ם דס"ל דיוצא בנט"י שנטל בשחרית כל שלא הסיה דעתו ויודע שלא נגע במקום מטונף. (משנ"ב כ')
- **נוטל עד הפרק**. (שו"ע)

הטעם: ככהן המקדש ידיו לעבודה. (משנ"ב כ"א)

• צריך דוקא **נטילה מכלי וכה גברא**. (משנ"ב כ"א)

• צריך **שלא יהיו משתנים המים מברייתן**. (משנ"ב כ"א)

• צריך שיהיה עכ"פ **רביעית מים**. (משנ"ב כ"א)

• רחיצת הרגלים

בעל התמיד כתב: דלא מצינו מי שכתב שצריך לרחוץ רגליו, אבל כך נהגו באלו הארצות ומנהג ישראל תורה היא.

אך הבי"י כתב: דאנו לא ראינו מעולם מי שנהג כן. (בי"י)

□ מי נוטל – הלוי יוצק מים על ידיהם, וקודם לכן יטול הלוי ידיו. (שו"ע)

מקור: זוהר פרשת נשא (קמו.) - תנא כהן דבעי לפרסא ידיו בעי ליתוסף קדושה על קדושה דיליה דיבעי לקדשא ידוי על ידי דקדישא מאי קדישא דא ליוואה דיבעי כהנא ליטול קדושה דמיא מן ידוי דכתיב וקדשת את הלויים הא אינון קדישין וכתוב בלויים "וגם את אחיך מטה לוי וכו' שבט אביך כלל, מכאן כל כהן דפריס ידוי בעי לאתקדשא ע"י דקדישא ליתוסף קדושה על קדושה, ולא יטול קדושה דמיא מבר נש אחרא דלאו קדישא.

« **כשאין לוי** – יוצק בכור פטר רחם, דהוא ג"כ קדוש קצת. (משנ"ב כ"ב)

« **ואם אין גם בכור** – טוב שיטיל הכהן בעצמו משיציק ישראל על ידו. (משנ"ב כ"ב)

« **אף שהלוי ת"ח והכהן ע"ה** – יש להחמיר. (משנ"ב כ"ב)

« וכ"ש אם יש כהן אחד ת"ח דמציל את כולם ומחוייב ליצוק אף על ע"ה. (משנ"ב כ"ב)

« האם הלוי עצמו צריך ג"כ ליטול ידיו

מקור: בצנעיותא דספרא תנא לוי דאתקדש כהנא [על ידיו] בעי לאתקדשא בקדמיתא.

נחלקו בזה הפוסקים

שו"ע [ובב"י]: ראוי לנהוג שגם הלוי יטול ידיו.

רמ"א [ובד"מ]: הלויים שופכים על ידי הכהנים בלא נטילה. דלא נהגו הלויים ליטול ידיהם תחלה רק סמכו על נטילתן שחרית. (שו"ע רמ"א ב"י וד"מ ה')

« אך אם הסיחו הלויים דעתם – טוב שיטלו ידיהם מקודם, ומכ"ש היכא דנגעו בגופן. (משנ"ב כ"ג)

□ האם צריך לברך על הנטילה – מחלוקת ראשונים

טור: יברך על נטילת ידים. (טור)

חידושי אגודה: אין נוהגין לברך. וטוב שלא לברך שהרי הרמב"ם ס"ל דלא צריך נטילה כלל אם נטל ידיו שחרית, ולכן יטול בלא ברכה. (ד"מ ד')

□ המנהג ששופכין שמן של ריח במים:

- לתת בשבת עצמו – מחלוקת
- מג"א וט"ז: אסור, דמוליד ריחא.
- א"ר וח"צ: יש להקל, דלא שייך מוליד ריחא בזה, כיון שהשמן עצמו מעורב במים. (משנ"ב כ"ג)
- בנתונים מע"ש ועיו"ט – לכו"ע בודאי יש לסמוך להקל, אף דמוליד ריחא בידי הכהנים. (משנ"ב כ"ג)

סעיף ז'

ברכה על הנטילה

- אם נטל הכהן ידיו שחרית וברך על נטילת ידים – לא יחזור לברך כשנוטל ידיו לנשיאת כפים. (שו"ע)
- « **אבל אם הסיח דעתו בינתים וכ"ש כשנגע במקום מטונף** – מחלוקת
- **מג"א:** צריך לכו"ע לברך עתה על הנטילה.
- **א"ר:** בכל גווני א"צ לברך על נטילה זו דשמא לא נתקן כלל ברכה על נטילה זו.
- הכריע המשנ"ב – דנהגו שלא לברך בשום גווני, ולכן כל כהן ירא וחרד ישמור ידיו משעת נטילתו שחרית שלא ליגע במקום המלוכלך שלא יפול בספק ברכה. (משנ"ב כ"ד)

סעיף ח'

מתי עוקר חכזן רגליו לעלות לדוכן

- מקור: סוטה (לח:). אמר רבי יהושע בן לוי: כל כהן שאינו עולה בעבודה – שוב אינו עולה, שנאמר: "וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם וירד מעשות החטאת וכו" מה להלן בעבודה אף כאן בעבודה. איני, והא רבי אמי ורבי אסי סלקי, רבי אמי ורבי אסי מעיקרא הוו עקרי כרעייהו מימטא לא מטו להתם, וכדתני רבי אושעיא לא שנו אלא שלא עקר את רגליו אבל אם עקר את רגליו עולה.
- פסק השו"ע** – כשמתחיל שליח ציבור רצה כל כהן שבבית הכנסת נעקר ממקומו לעלות לדוכן ואף אם לא יגיע שם עד שיסיים שליח ציבור רצה שפיר דמי.
- « היינו לכתחלה יזהר לעקור בהתחלת הש"ץ רצה. אבל אם לא עקר עד שכבר התחיל הש"ץ רצה כל שלא סיים ברכת רצה שפיר דמי. (משנ"ב כ"ה)
- « ואפילו אם לא יגיע שם עד שיסיים הש"ץ ברכת מודים – ג"כ לית לן בה כל שעקר רגליו ברצה ואידי דרישא נקט רצה. (משנ"ב כ"ז)
- **מתי צריך להיות עיקר העקירה** – עיקר העקירה מקרי אחר נטילה שאז ראוי לעלות לדוכן ולכן יעקרו רגליהם ליטול ידיהם קודם רצה וברצה יעקרו רגליהם לילך למקום המוכן לדוכן ובדיעבד אם לא נטל ידיו קודם רצה ואם ילך ליטול ידיו יסיים הש"ץ ברכת רצה אעפ"כ יעקור ברצה לילך למקום הדוכן ואח"כ יטול ידיו שם. (משנ"ב כ"ז)

□ **אבל אם לא עקר רגליו ברצה שוב לא יעלה.** (שו"ע)

- « ואפילו היה מחמת אונס – שוב לא יעלה. (משנ"ב כ"ט)
- « **ואפילו אם עקר רגליו לילך לצד חוץ ליטול ידיו** – מצדד בעטרת זקנים דזה לא חשיב עדיין עקירה אף שהנטילה היא הכשר לנשיאת כפים דבעינן עקירה למקום הדוכן וזה היה עקירתו לצד חוץ וע"כ המנהג כשהש"ץ מגיע לרצה ולא באו עדיין הכהנים להיכל הוא ממתין בתפלתו עד שיבואו דחישגין שמא עדיין לא עקרו רגליהן ממקום הרחיצה לילך לצד הדוכן. (משנ"ב כ"ח)
- [דלא כפמ"ג שחולק בזה (שעה"צ ל)].

- **אם עקר רגליו מביתו לבוא לביהכ"נ ומצא אחר רצה** – אע"פ שבודאי בעת שעקר רגליו מביתו היה קודם רצה לא חשיב עקירה ואינו עולה כיון שלא עקר מביתו אדעתא דדוכן. (משנ"ב כ"ח)

« **אבל אם עקר רגליו מביתו לבוא לביהכ"נ לעלות לדוכן** – מחלוקת

• **גר"ז וחיי אדם:** עקירה זו מועלת ועולה.

דרך החיים: אפילו באופן זה אינו עולה כ"א כשהיה ביתו סמוך לביהכ"נ ושמע שהש"ץ התחיל רצה. (משנ"ב כ"ח)

סעיף ט'**תפילת חכזחנים קודם ברכת חכזחנים**

מקור: סוטה (לט.) - שאלו תלמידיו את ר' אלעזר בן שמוע במה הארכת ימים אמר להן... ולא נשאתי כפי בלא ברכה. מאי מברך? אמר רבי זירא אמר רב חסדא: אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וצונו לברך את עמו ישראל באהבה. כי עקר כרעיה, מאי אמר: יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתהא ברכה זו שצויתנו לברך את עמך ישראל לא יהא בה מכשול ועון. וכי מהדר אפיה מציבורא מאי אמר: אדבריה רב חסדא לרב עוקבא ודרש: רבונו של עולם עשינו מה שגזרת עלינו עשה עמנו מה שהבטחתנו "השקיפה ממעון קדשך מן השמים וגו'".

□ **נוסח הברכה** – אומרים: יהי רצון מלפניך ה' אלקינו שתהא ברכה זו שצויתנו לברך את עמך ישראל ברכה שלמה ולא יהא בה מכשול ועון מעתה ועד עולם. (שו"ע)

□ **מתי אומרה** – מחלוקת

שו"ע: כשעוקרים כהנים רגליהם לעלות לדוכן.

רמ"א רש"י ותוספות ור"ן: לא יאמר אותו עד עמדו לפני התיבה.

הכריע המשני"ב – דנהגו כרמ"א. (משני"ב ל')

□ **מתי מסיימים לאומרה** – מאריכים בתפלה זו עד שיכלה אמן של הודאה מפי הצבור. (שו"ע)

סעיף י'**הנהגת חכזחנים כשעומדים לפני חברכה**

עומדים בדוכן פניהם כלפי ההיכל ואחוריהם כלפי העם ואצבעותיהם כפופים לתוך כפיהם [אינם צריכין לפרוס כפיהם], עד ששליח ציבור מסיים מודים. (שו"ע)

□ **קריאת הש"ץ כוהנים**

מקור: ספרי (נשא פסקא לט) - תנא, "אמור להם" – מכאן שהחזן אומר להם אמרו.

• **אם הם שנים** – קורא להם הש"ץ כוהנים, ומחזירים פניהם כלפי העם. (שו"ע)

הטעם: דכתיב "אמור להם" דהיינו לומר לכהנים שיברכו את ישראל ולהם משמע לשנים.

(משני"ב ל"ג)

« **אמירת אלוקינו ואלקי אבותינו** – מחלוקת

ב"י: לא יאמר אלהינו ואלהי וכו'.

הטעם: שלא נתקן אלא בזמן שאין הכהנים מברכין בעצמם. (משני"ב ל"ה)

ד"מ [וברמ"א]: אומרים אותו בלחש עד מלת כהנים ואז יאמרו בקול רם. וחוזר הש"ץ ואומר

עם קדושך כאמור בלחש. (רמ"א וד"מ ו')

« ומה שנהגין באיזה מקומות שהכהנים אומרים עם קדושך – טעות הוא. (משני"ב ל"ו)

• **אם הוא אחד**

מקור: מחלוקת בבלי וירושלמי.

בבלי סוטה (לח.) - אמר אביי: נקטינן לשנים - קורא כהנים, ולאחד - אינו קורא כהן, שנאמר: אמור "להם" לשנים.

ירושלמי ברכות (פ"ה ה"ד) - רב נחמן בר יעקב אמר: אם היה כהן אחד - אומר כהן. אם היו שנים - אומר כהנים. אמר רב חסדא: אפילו כהן אחד אומר כהנים, שאינו קורא אלא לשבט.

נחלקו בזה הראשונים

ה"ר פרץ: אינו צריך להקרות ליחיד, כיון דנפקא לך "מאמור להם".

טור: חולק בזה. (טור)

פסק השו"ע – כבבלי, דאינו קורא לו אלא הוא מעצמו מחזיר פניו.

□ **אם יש עמו עוד כהן קטן** – מחלוקת

מב"י ט: אפילו אם יש עמו עוד אחד קטן פחות מבן י"ג שנה ג"כ אינו קורא כהנים.

פר"ח: מפפק בזה. (משני"ב ל"ח)

הכריע המשניב – לפי מנהגנו שהשייץ אומר אלהינו ורק שיאמר כהנים בקול רם לא איכפת לך כלל דליכא הפסק והוא מעין התפלה.

ולכך, אפילו ליכא כהן קטן רק כהן אחד גדול נמי אם אמר השייץ בקול רם כהנים – אין לגעור בו, דאין שום הפסק בזה. (משניב ל"ח)

□ **גדר החיוב כשהוא כהן יחיד בבית הכנסת** – מחלוקת

מג"א בשם רמ"מ: אינו מחוייב לעלות.

מהר"ח וט"ז: מחוייב הוא לעלות מן התורה. (משניב ל"ט)

□ **היכן קורא "כוהנים"** – מחלוקת ראשונים

ר"ן: בשליח ציבור קורא לכהנים בתחלת עבודה, עד שלא יתחיל רצה, דהא מאותה שעה צריכים לעלות. **רש"י**: הם עוקרים רגליהם מאליהם בעבודה ולאחר ברכת הודאה קורא אותם שליח ציבור כהנים. (בי"י)

□ **מי קורא "כוהנים"** – מחלוקת ראשונים

רא"ש ור"ח: שליח ציבור המפסיק עבירה היא בידו.

« אבל מה ששליח ציבור אומר התיבות של ברכת כהנים לא חשיב הפסק, מפני שברכת כהנים צורך תפילה היא. וכן נמי מה ששליח ציבור מקרא צורך תפילה הוא. (בי"י)

רמב"ם: שליח ציבור קורא אותם ואומר להם כוהנים. (בי"י)

□ **ברכת כהנים צריך להיות פנים כנגד פנים**. (שו"ע ומשניב ל"ז)

« ואין צריך להיות פני הכהנים כלפי השייץ דוקא, אלא אפילו אם ההיכל קבוע בצפון והתיבה שהשייץ לפניו היא במזרח – הכהנים עומדים לפני ההיכל בצפון, ופניהם לדרום כלפי העם. (משניב ל"ז)

□ **היכן עומדים הכוהנים** – מחלוקת

מג"א בשם כנה"ג: יכולים לעמוד אפילו לפני ההיכל בצפון, ופניהם לדרום כלפי העם.

פ"ח: טוב יותר שהכהנים יעמדו במזרח אע"פ שההיכל הוא לצד אחר והעם יעמדו נגדם פנים נגד פנים. (משניב ל"ז)

□ **שני כהנים השונאים זה את זה ואפילו נדרו הנאה זה מזה** – מותרין לעלות ביחד. (משניב ל"ז)

□ **אבל כהן שהצבור שונאים אותו או הוא שונא את הצבור** – סכנה הוא לכהן אם ישא כפיו. (משניב ל"ז)

« ולכן יצא מביה"ק קודם רצה אם אינו יכול לכוף את יצרו ולהסיר השנאה מלבו, ועל זה תקנו בברכה לברך את עמו ישראל באהבה. (משניב ל"ז)

סעיף י"א

מתי מתחילים לברך חברכה

מקור: סוטה (מ). - אמר רבי יצחק: לעולם תהא אימת ציבור עליך, שהרי כהנים פניהם כלפי העם ואחוריהם כלפי שכינה.

מחלוקת

שו"ע: כשמחזירין פניהם כלפי העם מברכין.

משניב בשם ראשונים: דס"ל דברכה זו מברכין קודם שמחזירין פניהם. (משניב מ')

צייד המשניב - דהמדקדקין יוצאין ידי שניהם, דהיינו שמתחילין הברכה בעוד שפניהם כלפי ההיכל ובתוך הברכה מחזירין פניהם כלפי העם וגומרין. (משניב מ')

נוסח חברכה

מקור: סוטה (לט).

מברכין אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וצונו לברך את עמו ישראל באהבה. (שו"ע)

סעיף י"ב

דרך נשיאת הכפיים של הזכונים

מקור: סוטה (לח.) - במדינה כהנים נושאים את ידיהם כנגד כתפיהם. ובמקדש על גבי ראשיהם.

• **מגביהים ידיהם כנגד כתפותיהם ומגביהים יד ימנית קצת למעלה מהשמאלית.** (שו"ע)

מקור: זוהר פרשת נשא (קמו.)

הטעם: דגמרינן ברכה זו ממה דכתיב וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם, הרי דצריך נשיאת

ידיים, ובהאי קרא הכתיב ידו - רמז דצריך להגביה יותר ידו אחד ומסתמא היא הימנית. (משנ"ב

מ"ב)

« וצריך ליהרר שיניח גודל הימין על גודל השמאל שלא יתפרדו, כדי שלא ישבר החלון, דבעינן ה'

כויס. (משנ"ב מ"ג)

« בין מלה למלה וכ"ש בין ברכה לברכה – רשאי לקרב אז הגודלים עם האצבעות משום עייפות.

(משנ"ב מ"ג)

• **פושטים ידיהם וחולקים אצבעותיהם.** (שו"ע)

הטעם: איתא בתנחומא פרשת נשא משגיח מן החלונות מבין אצבעותיהם של כהנים מציץ מן

החרכים בשעה שפושטים כפיהם. (משנ"ב מ"ד)

• **ומכוונים באצבעותיהם לעשות ה' אוירים - בין ב' אצבעות לבי אצבעות - אויר אחד, ובין אצבע לגודל,**

ובין גודל לגודל. (שו"ע)

הטעם: רמז לזה ממה דכתיב "ה-חרכים"- ה' חרכים. (משנ"ב מ"ה)

« **האם עושים סימנים באצבעות בכל ברכה וברכה - מחלוקת ראשונים**

שבלי הלקט: פתיחת האצבעות הוא סימן שאימת שכינה עליהם כאילו הם מתחללים, ועוד

לשים אותן סימן לפסוקים, כי ברכה ראשונה מניחים אצבע הסמוכה לגודל ומשחין אותה, וכן

בשניה מניחין אצבע האמצעית הסמוכה הנקראת אמה ומשחין אותה, וכן בשלישית מניחין

רביעית הסמוכה לה הנקראת קמיצה.

ב"י: אין טעם בזה, כי אין הכהנים צריכים לעשות סימן שלא יטעו שהרי שליח ציבור מקרא

אותם. (ב"י)

« **לעשות סימון ש-די באצבעותיהם - מחלוקת ראשונים**

מהר"י אבוהב: יש מקומות שנהגו לעשות באצבעותיהם שדי.

רמב"ם: לא הזכיר דבר זה כלל לפי שאינו בתלמוד. (ב"י)

• **ופורשים כפיהם כדי שיהא תוך כפיהם כנגד הארץ ואחורי ידיהם כנגד השמים.** (שו"ע)

סעיף י"ג

הקראת הש"ץ את ברכת הזכונים

פתיחת יברכך - מחלוקת ראשונים

רמב"ם: תיבת "יברכך" אין הש"ץ מקרא אותה.

« וצידד הב"י, דאפשר היה לומר דאף דעת הרמב"ם כטור, אך מ"מ המנהג בארץ ישראל ובמצרים

שהכהנים אומרים מעצמם תיבת יברכך, ואומרים שהם נוהגים כרמב"ם. (ב"י)

טור: ש"ץ מקרא אותם גם את תיבת "יברכך", והם עונים אחריו מילה במילה. (ב"י)

להלכה - מחלוקת

שו"ע: כרמב"ם, מתחילין הכהנים לומר יברכך, והש"ץ לא פותח להקרות.

הטעם: דכיון שאין מקרין הכהנים אלא כדי שלא יטעו בתיבה ראשונה שאין לחוש לטעות,

למה יקרו אותה. (ב"י)

רמ"א: כטור, גם מלת יברכך יקרא אותו שליח ציבור תחלה.

□ **לכו"ע -** אף לשו"ע - כהן אחד שאין קוראין לו - כו"ע מודים דמקרינן ליה יברכך. (משנ"ב מ"ז)

□ **שאר הברכה -** אחר כך מקרא אותם שליח ציבור מלה במלה והם עונים אחריו על כל מלה עד

שיסיימו פסוק ראשון ואז עונים הצבור אמן וכן אחר פסוק ב' וכן אחר פסוק ג'. (שו"ע)

□ **דרך הקראת הש"ץ -** צריך הש"ץ להקרות מתוך הסידור לא בעל פה. (משנ"ב מ"ט)

סעיף י"ד

דרך הברכה

מקור: סוטה (לח).

ספרי (נשא פסקא ל"ט) – מסמיך הכל על הפסוק "כה תברכו".

□ לשון הקודש – אין מברכין אלא בלשון הקודש.

מקור: סוטה (לח). - "כה תברכו" – בלשון הקודש... נאמר כאן "כה תברכו", ונאמר להלן: "אלה יעמדו לברך את העם" – מה להלן בלשון הקודש, אף כאן בלשון הקודש. רבי יהודה אומר: אינו צריך, הרי הוא אומר "כה" – עד שיאמרו בלשון הזה.

□ ובעמידת הכהן.

מקור: סוטה (לח). - "כה תברכו" – בעמידה... נאמר כאן "כה תברכו", ונאמר להלן "אלה יעמדו לברך" – מה להלן בעמידה, אף כאן בעמידה. ר' נתן אומר: אינו צריך, הרי הוא אומר: "לשרתו ולברך בשמו" – מה משרת בעמידה, אף מברך בעמידה.

□ האם הציבור רשאים לישב או צריכין לעמוד – מחלוקת

מג"א: הצבור רשאים לישב רק שיהיו פנים כנגד פנים.

מאירי ואשכול: המנהג שהכל עומדין, והכל צריכין לעמוד לפניהם באימה ובכבוד ראש. (משנ"ב נ"א)

□ כהן שהוא חלוש ואינו יכול לעמוד אלא ע"י סמיכה – לא ישא כפיו, דהוא כשיבה. (משנ"ב נ"א)

□ ובנשיאת כפים.

מקור: סוטה (לח). - "כה תברכו" – בנשיאות כפים... נאמר כאן "כה תברכו", ונאמר להלן: "וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם" – מה להלן בנשיאות כפים, אף כאן בנשיאות כפים... ר' נתן אומר: אינו צריך הרי הוא אומר: "הוא ובניו כל הימים" – מקיש בניו לו, מה הוא בנשיאות כפים, אף בניו בנשיאות כפים, בכתוב כל הימים, ואיתקש ברכה לשירות.

□ ומי שידי מרתתין ואינו יכול להגביה ידיו – אינו נושא כפיו, ואפילו בדיעבד מעכב, ואפילו אם יעשה סמוכין שיהיו קשורין בכובע שבראשו ויכניס בהם ידיו שיהיו נשואות למעלה לא מהני דהוי ע"י סמיכה, ואנן בעינן שישאו ידיהם ממש.

אך אם אפשר לו להגביהם לשעה מועטת יגביה בשעת אמירתו יברך ויניח בשעת הניגון בין תיבה לתיבה ויחזור ויגביה בשעת אמירת התיבה. (משנ"ב נ"ב)

□ ובקול רם.

מקור: סוטה (לח). - "כה תברכו" – בקול רם, או אינו אלא בלחש, ת"ל: "אמור להם" – כאדם שאומר לחבירו.

ירושלמי סוטה (פ"ז ה"ב) – בקול רם – בקולו של רם, מלמד שהקב"ה משתף קולו עמהם. דבר אחר, במעולה שבקולות – לא גדול ולא קטן, אלא בינוני.

פסק השו"ע – די ש לומר הברכת כהנים בקול רם.

הטעם: דכתיב "אמור להם" כאדם האומר לחבירו. (משנ"ב נ"ג)

« והיינו בקול בינוני, רק שלא יהיה בלחש. (משנ"ב נ"ג)

« מי שקולו צרוד [שאינו יכול לדבר בקול בינוני כי אם בלחש] – אינו יכול לישא כפיו וטוב שיצא קודם רצה. (משנ"ב נ"ג)

« ומ"מ לפעמים צריך בקול רם ממש, כגון שהמתפללים הם רבים ובעינן שיהא כל הקהל שומע. (משנ"ב נ"ג)

□ גדר החיוב – כולם לעיכובא הוא, ואפילו בדיעבד לא יצאו באופן אחר.

ובכל אלו טוב שיצא לחוץ קודם רצה כשאינו יכול לברך כדינו. (משנ"ב נ"ג)

סעיף ט"ו ט"ז**דרך הנהגת הכוהנים בסיום חב"כ**

מקור: סוטה (לט).

תפילת רבון העולמים

אחר הברכה מתחיל שליח ציבור שים שלום, ואז כהנים מחזירים פניהם להיכל ואומרים רבון העולמים עשינו מה שגזרת עלינו עשה אתה מה שהבטחתנו השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל. (ש"ע)

« **ויאריכו בתפלה זו עד שיסיים שליח ציבור שים שלום ושיענו הציבור אמן על שניהם.** (רמ"א)

« ואם אינם יכולים להאריך כל כך יאמרו אדיר במרום וכו'. (רמ"א)

« והביא הב"י דהוא דעת ההגהות מיימוניות.

אך הרמב"ם והטור לא הזכירו דבר מכל זה. (ב"י)

« **ובר"ה ויוה"כ** שמאריכין בניגוני היום תאמצנו וכו' – לא יתחילו לומר רבון עד לבסוף כדי שיסיימו עם הקהל כאחד. (משנ"ב נ"ד)

מתי מחזירים הכוהנים פניהם – אין הכהנים רשאים להחזיר פניהם עד שיתחיל שליח ציבור שים

שלום ואינם רשאים לכוף אצבעותיהם עד שיחזירו פניהם ועומדים שם. (שו"ע סעי' ט"ז)

מקור: סוטה (לט).

מתי רשאים לעקור – מחלוקת

שו"ע [בסתמא]: אינם רשאים לעקור משם עד שיסיים שליח ציבור שים שלום.

רמ"א [ויש מי שאומר בשו"ע]: שצריכין להמתין עד שיסיימו הציבור לענות אמן אחר ברכת שים שלום. **משנ"ב**: עכשיו שהמנהג לומר לכהנים בירידתם מן הדוכן יישר - מהנכון שלא ירדו הכהנים מהדוכן עד לאחר שיסיים הש"ץ קדיש, כדי שלא יתבטלו הכהנים והעם מעניית איש"ר ושאר אמנים עי"ז כמו שמצוי. (משנ"ב ס')

סעיף י"ז**דרך הנהגת כשירדין הכוהנים מהדוכן**

מקור: סוטה (טו): יומא (טו): זבחים (טו): סוכה (מח): - כל פינות שאתה פונה לא יהיו אלא דרך ימין.

« **דרך ימין** – כשמחזירין פניהם בין בתחלה בין בסוף לא יחזירו אלא דרך ימין. (שו"ע)

« והביא הב"י שראה טועים לפרש בלשון זה דהיינו לומר שצריך להחזיר פניהם לצד שמאל.

אך חלק, דשיבוש הוא בידם, ואין להם על מה שיסמוכו. ויש להחזיר פניו לצד ימינו. (ב"י)

« **צידוד הפנים להיכל** – כשירדין מן הדוכן לא יחזירו אחוריהם להיכל אלא יצדו ויחזירו פניהם

קצת להיכל כתלמיד הנפטר מרבו שמחזיר פניו אליו בצאתו מלפניו. (משנ"ב ס"א)

« **בנעילת הנעליים** – כשירדין מן הדוכן לא יגעו במנעליהם המטונפים ואם נוגעים יטלו ידיהם לתפלה

שיתפללו אחר כך. (רמ"א)

« ובד"מ הביא אפשרות נוספת דילכו יחף עד אחר כל התפילה. (ד"מ ח')

סעיף י"ח

שלא יברך עד שיכלה האמן מפי העונה

מקור: סוטה (לט:) - א"ר זירא א"ר חסדא: אין הקורא רשאי לקרות כהנים עד שיכלה אמן מפי הצבור, ואין הכהנים רשאים להתחיל בברכה עד שיכלה דיבור מפי הקורא. ואין הצבור רשאים לענות אמן עד שתכלה ברכה מפי הכהנים. ואין הכהנים רשאים להתחיל בברכה אחרת עד שיכלה אמן מפי הצבור.

נחלקו הראשונים בביאור דברי הגמ'

טור: אין הכהנים רשאים להתחיל בברכה עד שיכלה דיבור מפי הקורא - היינו עד שתכלה התיבה מפי המקרא. ומשמע דאתיבות ברכת כהנים קאי.

רש"י: קאי אדיבור שקורא כהנים שאינם רשאים להתחיל בברכת אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וכו' עד שיכלה דיבור קריאת כהנים מפי הקורא.

הר"ן: ביאר כו' הפירושים. (בי"ט)

פסק השו"ע:

□ **אין המקרא שקורא כהנים רשאי לקרות כהנים, עד שיכלה מפי הצבור אמן שעונים אחר ברכת**

מודים. (שו"ע)

« זהו לדעת הבי"י - דבמקומות שנושאים כפיהם אין אומרים או"א ברכנו וכו' אלא תיכף אחר

סיום ברכת מוידים קורא הש"ץ כהנים.

אבל לפי מנהגנו שתמיד הש"ץ אומר או"א כמו שכתב הרמ"א - לא שייך כלל דין זה, שהרי

שוהה בלאו הכי הרבה יותר ע"י אמירתו או"א. (משנ"ב ס"ג)

□ ואין הכהנים רשאים להתחיל בברכת אשר קדשנו בקדושתו של אהרן, עד שיכלה דיבור קריאת כהנים

מפי הקורא. (שו"ע)

□ ואחר שברכו הכהנים אשר קדשנו בקדושתו של אהרן - אינם רשאים להתחיל יברך עד שיכלה מפי

כל הצבור אמן שעונים אחר ברכת אשר קדשנו בקדושתו של אהרן. (שו"ע)

□ וכן אינם רשאים להתחיל בתיבה עד שתכלה התיבה מפי המקרא. (שו"ע)

« וה"ה שהמקרא לא יתחיל להקרות תיבה אחרת עד שייסימו הכהנים התיבה שלפניה. (משנ"ב

ס"ח)

□ ואין הצבור עונים אמן עד שתכלה ברכה מפי הכהנים. (שו"ע)

□ לא יתחילו הכהנים רבון העולמים כו' עד שיכלה אמן מפי הצבור. (רמ"א)

אך האחרונים פקפקו על דברי הרמ"א - דלא משכחת לה. (משנ"ב ע')

סעיף י"ט

הש"ץ בעניית אמן בברכת כוהנים

מקור: ברכות (לד.)

פסק השו"ע - אין שליח ציבור רשאי לענות אמן אחר ברכה של כהנים.

הטעם: שמא תתבלבל דעתו ולא ידע להקרות אח"כ פסוק ב' או ג'. (משנ"ב ע"א)

« ואם מתפלל מתוך הסיודר ומבטח לו שלא תתבלבל דעתו - רשאי לענות אמן, דאמן זה אינו

חשיב הפסק דהוא צורך תפלה. (משנ"ב ע"א)

« אך על אמן של הברכה אשר קדשנו בקדושתו וכו' - יש מחמירין שבכל גווי לא יענה משום

הפסק בתפלה. (משנ"ב ע"א) [דלא כשעה"צ שחולק (שעה"צ ס"ב)].

סעיף כ'**אם שליח ציבור כהן**

מקור: ברכות (ד.) - על העובר לפני התיבה שאם אין שם כהן אלא הוא לא ישא את כפיו, ואם הבטחתו שהוא נושא את כפיו וחוזר לתפילתו רשאי.

אם יש שם כהנים אחרים – לא ישא את כפיו. אלא הוא עומד ואחר שאינו כהן מקרא. (שו"ע ומשני"ב ע"ג)

הטעם: שמא לא יוכל לכוין לחזור לשים שלום שדעתו מטורפת מאימת הצבור, ואפילו אם בטוח הוא בעצמו שלא תטרף דעתו ג"כ לא רצו חכמים להקל בזה לעקור ממקומו ולעלות לדוכן. (משני"ב ע"ב)

□ ולא יאמרו לו לעלות או ליטול ידיו. (רמ"א)

« אבל אם אמרו לו – צריך לעלות, דהוא עובר בעשה אם אינו עולה. (רמ"א)
« ומדובר כשאמרו לו בברכת רצה או קודם לכן. אבל אם אמרו לו אחר סיום ברכת רצה אינו רשאי לעלות. (משני"ב ע"ד)

« ואפילו אם אינו מובטח לחזור לתפלתו – ג"כ יעלה לדוכן. (משני"ב ע"ה)
הטעם: דמפני חשש טירוף ובלבול התפלה שכל עיקרה אינה אלא מדי"ס אין לו לעבור על עשה דאורייתא, ובפרט עכשיו שמתפללין מתוך הסידור בודאי יעלה. (משני"ב ע"ה)

אם אין שם כהן אלא הוא:

• אם אינו מובטח לו שיחזור לתפילתו בלא טירוף דעת – לא ישא את כפיו. (שו"ע)
• אך אם מובטח לו שיחזור לתפלתו בלא טירוף דעת – כיון שאין שם כהן אלא הוא ישא את כפיו, כדי שלא תתבטל נשיאות כפים. (שו"ע)

« ולדין שמתפללין מתוך הסידור הוי כמובטח לו שיחזור לתפלתו. (משני"ב ע"ו)
« אף במובטח לא שרינן אלא בדליכא כהן אחר. (משני"ב ע"ו)

□ וכיצד יעשה? – יעקור רגליו מעט בעבודה לילך לצד הדוכן, ויאמר עד ולך נאה להודות, ויעלה לדוכן ויברך ברכת כהנים, ויקרא לו אחר. (שו"ע ומשני"ב ע"ז)

« מי יסיים אח"כ ברכת שים שלום – מחלוקת
שו"ע: מסיים החזן שים שלום. אך אם המקרא כוון לתפלת שליח ציבור מתחלה ועד סוף – עדיף טפי שיסיים המקרא שים שלום.

הטעם: כדי שלא תהיה התפלה מופסקת בהליכת הש"ץ מהדוכן למקומו לפני התיבה. (משני"ב פ')

« וה"ה, דצריך שיכוין הש"ץ לשמוע מה שאומר המקרא שים שלום, דא"כ תהיה תפלת הש"ץ מתחלתה עד שים שלום בלבד. (משני"ב פ')

גרי"א: טוב יותר שיסיים הש"ץ בעצמו תמיד. (משני"ב פ"א)

« מתי המקרא צריך שיכוין ליבו אל התפילה – מחלוקת ראשונים
טור: אפילו אם שליח ציבור אחר שנשא את כפיו חוזר למקומו ואומר שים שלום - צריך המקרא אותו שיכוין בלבו אל התפילה משעה שיתחיל שליח ציבור שמנה עשרה.
הטעם: דצריך לומר שהוא סובר שברכת כהנים מכלל התפילה היא שאם לא כן למה צריך שיכוין בכל התפילה.

הגהות מיימוניות: צריך לזהר שלא יעמוד אחר תחתיו להקרות ולומר שים שלום אלא מי שכיון לבו לכל התפילה עם שליח ציבור ולא סח בשעה שהיה שליח ציבור מתפלל. ודווקא מפני שהוא אומר שים שלום מצריך שיכוין בכל התפילה, דאם לא כן הוי אומר ברכת שים שלום לבדה ולא יתכן. אבל כשכיון בכל התפילה ולא סח – הוי ליה כאומר כל התפילה דשומע כעונה. (בי"י)

סעיף כ"א

ניגון חזוניהם בברכת כוהנים

אין הכהנים רשאים לנגן בברכת כהנים שנים או שלשה נגונים, משום דאיכא למיחש לטירוף הדעת ואין לנגן אלא נגון אחד מתחלה ועד סוף. (שו"ע)

□ ה"ה שלא ינגנו הכהנים כל אחד ניגון אחר דגם בזה יש בלבול. (משנ"ב פ"ד)

□ ניגון החזנים בעניין אחד הרבה ניגונים – מחלוקת

ט"ז: החזנים בכל מקום שמנגנים לא נכון שינגנו בענין אחד הרבה נגונים.
א"ר: המליץ בעדם. (משנ"ב פ"ג)

סעיף כ"ב

מי מקרא את ברכת חזוניהם

ירושלמי ברכות (פ"ה ה"ד) - אמר רב חסדא: וצריך שיהא החזן ישראל.

פסק השו"ע – משתדלין שיהא המקרא ישראל.

וכשהחזן כהן יעמוד ישראל אצלו ויקרא כהנים ויקרא אותם והחזן עומד ושותק. (שו"ע)

« אבל כשאין שם מי שיוודע להקרות – יקריא הכהן הש"ץ בעצמו. (משנ"ב פ"ז)

□ ולפ"ז, לפי מנהגנו שהש"ץ הוא המקרא – ממילא צריך להשתדל לכתחילה שהש"ץ העובר לפני התיבה לא יהיה כהן. (משנ"ב פ"ה)

סעיף כ"ג

דרך הנהגת חזוניהם וזעם בשעת הברכה

ירושלמי מגילה (פ"ב ה"ח) - אסור להסתכל בכהנים בשעה שהם מברכים את העם משום היסח הדעת. [ומשם יש ללמוד שגם הכהנים לא יסתכלו בעם כדי שלא יסיחו את דעתם וכל שכן הוא].

□ הכהנים – בשעה שהכהנים מברכים העם לא יביטו ולא יסיחו דעתם אלא יהיו עיניהם כלפי מטה כמו שעומד בתפלה. (שו"ע)

□ וגם הכהנים לא יסתכלו בידיהם. (רמ"א)

« מנהג שלשול הטלית – ישנו שוני בין המקומות:

יש נהגו לשלשל הטלית על פניהם וידיהם חוץ לטלית.

ויש מקומות שנהגו שידיהם בפנים מן הטלית, שלא יסתכלו העם בהם (רמ"א)

הכריע המשנ"ב – דהמנהג לשלשל על פניהם וידיהם – הוא מנהג יותר נכון. (משנ"ב צ"א)

« גם העם נוהגין לכסות פניהם בטלית, כדי שלא יוכלו להסתכל בידי הכהנים. (משנ"ב צ"ב)

□ והעם – יכוונו לברכה, ויהיו פניהם כנגד פני הכהנים ולא יסתכלו בהם. (שו"ע)

הטעם: הוא ג"כ כדי שלא יסיחו דעתם מהברכה. (משנ"ב פ"ט)

« וא"כ כ"ש שלא יסתכלו במקום אחר. (משנ"ב פ"ט)

« ומדינא אינו אסור אלא בהסתכלות מרובה שיכול לבוא לידי היסח הדעת אבל ראיה קצת שרי

דדוקא בזמן המקדש שהיו מברכין בשם המפורש והשכינה היתה שורה על ידיהם היה אסור אפילו ראיה קצת משא"כ בזמן הזה.

ומי"מ נוהגין גם עכשיו זכר למקדש שלא להביט בהם כלל. (משנ"ב פ"ט)

סעיף כ"ד**חחיוב לעמוד מלפני וצדדי הכהנים ולא מאחריהם**

מקור: סוטה (לח:). - תנא, אבא בריה דרב מנימין בר חייא: עם שאחורי כהנים – אינן בכלל ברכה. פשיטא, אריכי באפי גוצי לא מפסקי, תיבה לא מפסקא, מחיצה מאי? – ת"ש, דאמר רבי יהושע בן לוי: אפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים.

איבעיא להו: צדדין מהו? – אמר אבא מר בר רב אשי: ת"ש, דתנן, נתכוון להזות לפניו והזה לאחוריו, לאחוריו והזה לפניו – הזאתו פסולה. לפניו והזה על צדדין שבפניו – הזאתו כשרה.

□ עם שאחורי הכהנים – אינם בכלל ברכה. (שו"ע)

הטעם: דבעינן דוקא פנים כנגד פנים. (משני"ב צ"ד)

□ אבל מלפניהם ובצדיהם – אפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת. (שו"ע)

« ואפילו כנגד צדדי הכהנים ממש – אפ"ה בכלל ברכה הם וצדדים שלאחוריו כבר כתבנו דאינו בכלל ברכה. (משני"ב צ"ה)

« ולפ"ז אותן העומדים בכותל מזרחי והארון קודש בולט קצת לביהכ"נ והכהנים עומדים לפניו – אינן בכלל ברכה.

והבי"ח הליץ בעדם דעכשיו שכל אחד קונה מקום בביהכ"נ חשובים כאנוסים דאינו יכול לילך לדחות את חבריו ממקומו.

אבל אין זה מספיק דבקל יוכל למצוא מקום פנוי לעמוד בצדי הכהנים או באמצע ביהכ"נ על הבימה או ברוח מערבית של ביהכ"נ. (משני"ב צ"ה)

□ ולאחריהם נמי אם הם אנוסים, כגון עם שבשדות שהם טרודים במלאכתן ואינם יכולים לבוא – הם בכלל הברכה. (שו"ע)

סעיף כ"ה**בית הכנסת שכולח כהנים**

מקור: ירושלמי ברכות (פ"ה ה"ד)

סוטה (לח:). - אמר אדא א"ר שמלאי: בית הכנסת שכולח כהנים – כולן עולין לדוכן. למי מברכין? – אמר ר' זירא לאחיהם שבשדות. איני, והתני אבא בריה דרב מנימין בר חייא: עם שאחורי כהנים אינן בכלל ברכה? – לא קשיא, הא דאניסי, הא דלא אניסי.

☞ אם אין שם אלא י' – כולם עולים לדוכן. (שו"ע)

□ למי מברכין? – לאחיהם שבשדות. (שו"ע)

□ ומי עונה אחריהם אמן? – הנשים והטף אם ישנם שם. (שו"ע)

ואם אינם שם ג"כ נושאים כפיהם דעניית אמן אין מעכב את הברכה. (משני"ב צ"ט)

☞ ואם יש שם יותר מעשרה היתרים מעשרה – יעלו ויברכו, והעשרה עונים אחריהם אמן. (שו"ע)

סעיף כ"ו**אמירת תפילה בשעת ברכת כהנים**

מקור: סוטה (לט:). - בשעה שמברכין את העם מה הם אומרים? ברכו את ה' המבורך.

סוטה (מ:). - דלא לממרינהו, כלום יש עבד שמברכין אותו ואינו מאזין.

פסק השו"ע – בשעה שמברכין אין לומר שום פסוק, אלא ישתקו ויכוונו לברכה. (שו"ע)

הטעם: דכלום יש עבד שמברכין אותו ואינו מאזין. (משני"ב ק"ב)

אך הרמ"א צידד - דמכל מקום עכשיו שהכהנים מאריכין הרבה בנגונים נהגו גם כן לומר פסוקים, אך יותר טוב שלא לאמרם. (רמ"א)

« לאומרם בשעה שהשליח ציבור מקרא לפני הכהנים – מחלוקת

מג"א וט"ז: האומרן יאמר בשעה שש"ץ מקרא לפני הכהנים.

א"ר: מגמגם גם בזה. (משני"ב ק"ג)

סעיף כ"זכ"ח

בל תוסיף בברכת כהנים

מקור: ר"ה (כח):

כשבא להוסיף פסוקים בתוך הברכה

הכהן אינו רשאי להוסיף מדעתו יותר על השלשה פסוקים של ברכת כהנים.

ואם הוסיף עובר על בל תוסיף. (שו"ע סעי' כ"ז)

« ואפילו כבר סיים כל ברכותיו ג"כ עובר בלאו. (משנ"ב ק"ד)

« ודוקא להוסיף פסוק אחר אסור, אבל לומר ברכת כהנים כמה פעמים – אינו משום בל תוסיף,

דלא שייך בל תוסיף בעשיית המצוה שתי פעמים. (משנ"ב ק"ד)

כשבא לברך פעם נוספת באותו יום

כהן שנשא כפיו ואחר כך הלך לבית הכנסת אחר ומצא צבור שלא הגיעו לברכת כהנים – יכול לישא את

כפיו פעם אחרת. (שו"ע סעי' כ"ח)

« ומי"מ חיובא ליכא עליו כיון שכבר נשא כפיו ביום זה. (משנ"ב ק"ו)

כהן המתפלל שמונה עשרה – מחלוקת

מג"א בשם רדב"ז: אם אין שם כהן אחר בביהכ"נ – צריך להפסיק ולעלות לדוכן כדי שלא תתבטל הנשיאת כפים. ואחר שיגמור הנ"כ ירד מהדוכן ויגמור תפלתו.

« וכל מקום דמפסיק בתוך התפלה כדי לעלות לדוכן – צריך לעקור רגליו קצת בתוך התפלה

כשאומר הש"ץ רצה, אבל אם לא עקר רגליו כשאומר הש"ץ רצה – אינו רשאי לעלות. (משנ"ב

ק"ו)

« ואם יש שם כהן אחר אינו פוסק מתפלתו.

אם לא שאמרו לו עלה לדוכן או טול ידיך, דאז אפילו יש שם כהנים אחרים – צריך להפסיק

ולעלות. (משנ"ב ק"ו)

א"ר: מפקפק בעיקר היתר זה של הפסק באמצע התפלה אפילו באמרו לו עלה.

הטעם: דאע"ג דתפלה דרבנן היא מ"מ אפשר דהעמידו חכמים דבריהם אפילו במקום עשה.

(משנ"ב ק"ו)

□ לכו"ע - אם הגיע בתפלתו למקום ברכת כהנים שאז דעתו שמותר לו לעקור רגליו ולעלות לדוכן

שבמקום זה לא מקרי הפסק שהוא מעין שים שלום.

והנה כשמשער בתוך התפלה שיגיע אז לאותו מקום בשוה עם הש"ץ צריך לזהר לעקור רגליו

קצת לצד הדוכן בעת שמתחיל הש"ץ רצה.

וגם זה דוקא אם הוא מובטח שלא תטרף דעתו ויחזור לתפלתו ובלא"ה אסור בכל גווני להפסיק

בתפלה. (משנ"ב ק"ו)

סעיף כ"ט

כחן שלא התפלל עדיין ומצא צבור מתפללין – נושא כפיו ואין התפלה מעכבתו. (שו"ע)

□ ואם רואה שכשיעלה לדוכן יעבור זמן התפלה – ילך לחצר ביהכ"נ ויתפלל שם.

« אבל אם א"ל קודם רצה עלה – צריך לעלות, דאם לא יעלה עובר בעשה דאורייתא ודחי תפלה

דרבנן. (משנ"ב ק"ז)

□ ואם לא קרא קרי"ש ורואה שכשיעלה לדוכן יעבור זמן קרי"ש – ילך ג"כ לחצר ביהכ"נ ויקרא

קרי"ש.

« ואם א"ל קודם רצה עלה – יקרא פסוק ראשון ויעלה וישא כפיו. (משנ"ב ק"ז)

סעיף ל"א**כחן בעל מום**

מקור: מגילה (כד):

אם לא היה דש בעירו – לא ישא את כפיו. (שו"ע)

□ היכן המום – מחלוקת ראשונים

רמב"ם: בפניו, בידיו או ברגליו.

דכך היתה הגירסא בגמ' לפניו.

טור: דווקא בידיו. אך לא בפניו וברגליו.

דכך היתה הגירסא בגמ' לפניו. (בי"י)

פסק השו"ע – כרמב"ם, מי שיש לו מום בפניו או בידיו כגון שהם בוהקניות או עקומות או עקושות – לא ישא את כפיו.

וה"ה, למי שיש מומין ברגליו במקום שעולים לדוכן בלא בתי שוקים. (שו"ע)

הטעם: מפני שהעם מסתכלין בו. (שו"ע)

« מהו עקומות ועקושות – מחלוקת ראשונים

הרש"י פירש: עקומות – כפופות. עקושות – לצדדיהן.

הר"ן פירש: עקומות – שנתעקמו ידיו אחורנית. עקושות – שאינו יכול לחלק אצבעותיו. (בי"י)

« ואתן המנומרים בנקודות דקות – אם שכיח שם אף דלא הוי רוב אנשי המקום כך ישא את כפיו.

(משנ"ב ק"יח)

□ מומים נוספים:

□ זבלגן

מקור: מגילה (כד):

נחלקו הראשונים בפירוש זבלגן

טור ורמב"ם: זבלגן היינו שרירו יורד על זקנו.

רש"י ור"ן: זבלגן היינו שענינו זולגות דמעה. (בי"י)

פסק השו"ע – כשתי הדעות, דמי שרירו יורד על זקנו או שענינו זולפות דמעה – לא ישא את כפיו.

□ סומא

מקור: מגילה (כד):

וכן סומא באחד מעיניו לא ישא את כפיו. (שו"ע)

אם היה דש בעירו דהיינו שהם רגילים בו ומכירים הכל שיש בו אותו מום – ישא כפיו.

« ואם הוא סומא בשתי עיניו – מחלוקת

בי"י [ובשו"ע]: אפילו הוא סומא בשתי עיניו – ישא את כפיו.

ר' ירוחם: חולק בזה. (בי"י ושו"ע)

□ כל ששה בעיר ל' יום – מקרי דש בעירו.

« ודוקא בעירו, אבל אם הולך באקראי לעיר אחרת ושהה שם ל' יום – לא.

« ואפילו לא בא לדור שם להיות מבני העיר, אלא בא להיות שם מלמד או סופר או משרת שנה או חצי שנה – חשוב דש בעירו בל' יום. (שו"ע)

□ אם מנהג המקום לשלשל הכהנים טלית על פניהם – אפילו יש בפניו ובידיו כמה מומין ישא את כפיו.

(שו"ע סעיף ל"א)

הטעם: דהא אין יכולין להסתכל בהן, ולא אסרו אלא מפני החשש שיסוחו הקהל דעתם, אבל

כעת לא יסוחו. (בי"י ומשנ"ב קי"ד)

« ודוקא אם היו ידיו בפנים מן הטלית, אבל אם הם מבחוץ לא מהני הטלית לידיו. (רמ"א)

« אבל למומין שבפניו מהני. (משנ"ב קט"ז)

« ואם אין המנהג כן רק שהוא רוצה לעשות כן מפני המומין שבו – אסור.

« ואפילו רוצים כל הכהנים לעשות כמוהו כדי שלא יהא בו שינוי משאר כהנים – אפ"ה אסור,

דמ"מ יסתכלו בהם מפני ששינוי מנהגם ויסוחו דעתם. (משנ"ב קי"ד)

□ פוחח – לא ישא את כפיו דגנאי הוא לצבור. (משנ"ב קי"א)

□ חולי מעים – לא ישא את כפיו, ומ"מ נראה דטוב שיצא קודם רצה. (משנ"ב קי"א)

סעיף ל"ב

היו ידיו צבועות אסטים זפואח (מיני צבעים)

מקור: מגילה (כד):

היו ידיו צבועות אסטים ופואח (מיני צבעים) – לא ישא את כפיו. (שו"ע)
הטעם: מפני שהעם מסתכלין בהם. (שו"ע)

□ ואם רוב העיר מלאכתו בכך [כשאינו דש בעירו] – ישא את כפיו. (שו"ע ומשני"ב קי"ח)

□ וכן אם הוא דש בעירו – ישא את כפיו. (שו"ע)

□ ובמקום שנהגו הכהנים לשלשל הטלית על פניהם וידיהם בפנים מן הטלית – נושא כפיו. (משני"ב קי"ז)

סעיף ל"ג

מי שאינו יודע לחתוך האותיות כראוי

מקור: מגילה (כד):

מי שאינו יודע לחתוך האותיות כגון שאומר לאלפין עייני"ן ולעייני"ן אלפיי"ן וכיוצא בזה – לא ישא את כפיו. (שו"ע)

« וה"ה מי שהוא כבד פה וכבד לשון. (משני"ב קי"ט)

« וה"ה מי שקורא לחיתיי"ן ההי"ן, או שקורא לשבולת סבולת. (משני"ב ק"כ)

« ואם כל בני עירו קוראין כך – מותר לישא כפים שם באותו מקום. (משני"ב ק"כ)

דבזמנינו שרוב בני עמנו אין יודעים להבחין בין הברת העי"ן לאל"ף ממילא מותר לישא כפיו. ובמדינת רוסיא שרגילין הרבה לקרוא שבולת סבולת אף דכלל אנשי המדינה יודעים ההפרש שבין שיי"ן ימנית לשמאלית מ"מ מותר לישא כפיו. (משני"ב ק"כ)

סעיף ל"ד

קטן בנשיאת כפים

מקור: מגילה (כד) - קטן קורא בתורה ומתרגם, אבל אינו פורס על שמע, ואינו עובר לפני התיבה, ואינו נושא את כפיו.

חולין (כד): - ת"ר, נתמלא זקנו ראוי ליעשות שליח ציבור, ולירד לפני התיבה, ולישא את כפיו. סוכה (מב). - היודע לפרוס כפיו חולקין לו תרומה בבית הגרנות.

□ לבד – קטן שלא הביא שתי שערות אינו נושא את כפיו בפני עצמו כלל. (שו"ע)

« אפילו באקראי. (משני"ב קכ"ב)

□ אבל עם כהנים שהם גדולים – נושא ללמוד ולהתחנך. (שו"ע)

« ומטעם זה רשאי הקטן גם לברך. (משני"ב קכ"ג)

« ממתני גיל חינוך בנשיאת כפים – זמן זה אינו כשאר זמני החנוך שהוא כבן חמש או כבן שש, כי אם בשיוודע לישא כפיו כמנהגי הכהנים. (משני"ב קכ"ג)

□ ומי שהביא שתי שערות, ולא נתמלא זקנו – מחלוקת ראשונים

טור [ורמב"ם]: לא ישא את כפיו לבדו.

רא"ש ורוב הראשונים: באקראי מותר לו לישא כפיו, ורק בקביעות לא ישא כפיו. (בי"י)
פסק השו"ע [ובב"י] – כרא"ש, ולכך:

• באקראי בעלמא – נושא את כפיו אפילו בפני עצמו. (שו"ע)

וצידד המשני"ב – דלנוהגים שאין נושאים כפים אלא ביו"ט – מותר לישא כפיו בכל רגל אפילו בפני עצמו, כדי לאחזוקי נפשה בכהני דלא מקרי זה אלא אקראי. (משני"ב קכ"ה)

• בקביעות – אינו נושא, עד שיתמלא זקנו, שאז יכול לישא כפיו אפילו יחידי בקבע. (שו"ע)

- כל שהגיע לשנים שראוי להתמלאות זקנו, אף על פי שלא נתמלא – קרינן ביה נתמלא זקנו. (שו"ע)
- « ואפילו היה לו זקן מועט – קרינן ביה נתמלא זקנו אם הוא מבן י"ח שנה ומעלה, וקודם לכן בעינן מילוי זקן ממש. (רמ"א ומשני"ב קכ"ז)
- « גדר נתמלא זקנו היכן הוא – מחלוקת ראשונים הכל בו: דנתמלא זקנו היינו זקן התחתון. ראשונים: חולקים בזה. (בי"י)

סעיף ל"ה-ל"ז

כהן שזרג את הנפש

מקור: ברכות (לב:) - אי"ר יוחנן כל כהן שהרג את הנפש לא ישא את כפיו שנאמר (ישעיה א טו) ידיכם דמים מלאו.

פסק השו"ע – כהן שהרג את הנפש – לא ישא את כפיו.

הטעם: דכתיב "ובפרשכם כפיכם אעלים עיני מכם וגו' ידיכם דמים מלאו". (משני"ב קכ"ז)

« ואפילו הרג בשוגג – לא ישא את כפיו. (שו"ע)

« אך אם אנסוהו להרוג – נושא את כפיו. (משני"ב קכ"ח)

□ אם עשה תשובה

מקור: ירושלמי גיטין (פ"ה ה"ט) - שמא תאמר כהן זה מגלה עריות ושופך דמים והוא מברכני. אמר הקב"ה: וכי הוא מברכך, אני מברכך, שנאמר: "ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם".

נחלקו בזה הראשונים

רמב"ם: אפילו הרג בשגגה לא ישא את כפיו ואפילו עשה תשובה.

« דס"ל, דאין הכוונת הירושלמי אלא כשרק מרננים אחריו.

הגהות מיימוניות והמרדכי: דזוקא כשעומד במרדו ומועד לכך לא ישא את כפיו, אך אם עשה תשובה ישא את כפיו. (בי"י)

להלכה – מחלוקת

שו"ע: אפילו עשה תשובה – לא ישא את כפיו.

הטעם: דס"ל דאע"פ שאין לך דבר שעומד בפני התשובה - מ"מ אין קטיגור נעשה סניגור דבידים אלו שהרג את הנפש אין ראוי לישא את כפיו אע"פ שעשה תשובה. (משני"ב קכ"ט)

« ומ"מ בדעת השו"ע – נחלקו האחרונים מהי דעתו להלכה

א"ר ומטה יהודה: יש להחמיר, משום שאין קטיגור נעשה סניגור.

עלת תמיד וגר"א: סמך עד היש חולקין בסעי' ל"ז. (ביאו"ה ד"ה אפלו)

רמ"א: אם עשה תשובה – נושא כפיו.

הטעם: דיש להקל על בעלי תשובה שלא לנעול דלת בפניהם. (רמ"א)

□ ואם עבר במזיד ועשה תשובה [לדעת הרמ"א] – מחלוקת

לרמ"א: מקל אפילו במזיד.

פר"ח וא"ר: אין להקל אפילו בעשה תשובה אם היה במזיד. (משני"ב ק"ל-קל"א וביאו"ה ד"ה אפלו)

« לכונ"ע - בדיעבד אם עלה – אין להורידו. (ביאו"ה ד"ה אפלו)

□ דחף אשה הרה והפילה – נושא את כפיו, דאין חייבין מיתה על עוברין. (משני"ב קכ"ט)

□ מל תינוק ומת

מל תינוק ומת – נושא את כפיו. (שו"ע סעי' ל"ו)

הטעם:

א. דאיכין לשם מצוה.

ב. ועוד מי יימר דכלו ליה חדשיו.

ג. ועוד שמא הרוח בבלתו אח"כ ומת. (משני"ב קל"ב)

- **אם העם מרננים אחריו שהוא שופך דמים** [שהרג אדם גדול] – כיון שלא נתברר הדבר, ישא את כפיו. (שו"ע סעי' ל"ו)
- « והיינו שמרננים אחריו שהרג ממש. (משנ"ב קל"ג)
- « **ואם הוא בעצמו יודע שאמת הוא** – לא ישא את כפיו בין לעצמו בין עם כהנים אחרים. (משנ"ב קל"ג)

סעיף ל"ז

מומר לע"ז

- מקור: מנחות (קט). - תנן, הכהנים ששמשו בבית חונו לא ישמשו במקדש שבירושלים, ואין צריך לומר לדבר אחר, שנאמר: "אך לא יעלו כהני הבמות אל מזבח ה' בירושלים".
- נחלקו בזה הראשונים**
- רמב"ם**: אפילו שב בתשובה - לא מהני.
- הטעם: דקרא ד"אך לא יעלו כהני הבמות" בשבו בתשובה נמי מיירי, וכן המשנה במנחות.
- רש"י**: כיון ששב בתשובה יכול לישא כפיו. (טור ובי"י)
- « **האם מומר עולה לתורה ראשון** – מחלוקת ראשונים
- רב נטרונאי**: אין לעלות בתורה ראשון.
- הר"מ מרוטנבורק**: אין אומרים לו לעלות. ואם עלה – אין מוחין בידו. (טור)
- סמ"ק**: לכולי עלמא מותר לקרותו ראשון לס"ת. (בי"י)
- להלכה:
- השו"ע הביא את ב' הדעות, דעת הרמב"ם בסתמא, דמומר לעבודת אלילים לא ישא את כפיו.
- « ובין בשוגג ובין במזיד, ואפילו עשה תשובה – לא ישא את כפיו. (משנ"ב קל"ד)
- ואח"כ הביא את דעת הרש"י כ"י"א, שאם עשה תשובה נושא כפיו.
- « ואפילו עבד ע"ז במזיד. (משנ"ב קל"ה)
- ובבי"י הכריע שיש לסמוך על כל הני רבוותא דשרו לישא כפיו, וגם לפתוח פתח לבעלי תשובה. (בי"י)
- וכן הרמ"א הכריע שאם עשה תשובה נושא כפיו. (רמ"א)
- **לכו"ע - אם נאנס** – לדברי הכל נושא כפיו. (שו"ע ובי"י)
- « ומדובר בלא עבדה עדיין רק שהמיר דתו, דהיינו שהודה לע"ז וקבלה באלוה. (בי"י ומשנ"ב קל"ו)
- **לכו"ע - אם הבטיח להמיר וחזר** – לא נפסל לכו"ע. (משנ"ב קל"ד)
- **אם המיר לדת ישמעאלים** שאינן עובדים ע"ז – אפ"ה נקרא מומר ולא ישא כפיו. (משנ"ב קל"ד)
- **אם הוא מומר לחלל שבת בפרהסיא** – הרי הוא כגויים ולא ישא כפיו. (משנ"ב קל"ד)

סעיף ל"ח

חזן ששתה יין

- מקור: תענית (כו). - דכולי עלמא מיהת שכור אסור בנשיאת כפים.
- נחלקו הראשונים מהו גדר שיכור האסור**
- רבינו ירוחם**: דוקא כשהגיע לשיכרותו של לוט.
- דס"ל, שטעם איסור נשיאות כפים לשיכור הוי משום דנשיאות כפים דומה לתפילה.
- רמב"ם**: אפילו בשתה רביעית יין לא ישא.
- דס"ל, דאיתקש ברכת כהנים לעבודה דכתיב: "לשרתו ולברך". (בי"י)
- שנת רביעית יין**
- **בבת אחת** – לא ישא את כפיו. (שו"ע)
- הטעם: דברכת כהנים מדמינן לעבודה ובעבודה במקדש בכה"ג חייב. (משנ"ב קל"ז)

- **שתאו בשני פעמים** – מותר. מקור: כריתות (יג:) - הלכה כרבי אליעזר דאמר אם הפסיק בו או שנתן לתוכו מים כל שהוא פטור אם נכנס למקדש.
- **נתן לתוכו מעט מים** – מותר. (שו"ע)
- **ואם שתה יותר מרביעית** – אף על פי שהוא מזוג, ואפילו שתאו בכמה פעמים – לא ישא את כפיו עד שיסיר יינו מעליו. (שו"ע)

- **אבל בשאר משקין המשכרים** – מחלוקת **מג"א**: מותר לישא כפיו אפילו נשתכר עד שאינו יכול לדבר בפני המלך, דבתפלה כה"ג תפלתו תועבה, אך בנשיאת כפים מותר. **א"כ** הגיע לשכרותו של לוט, דאז כשוטה יחשב.
- הרבה אחרונים**: חולקין ע"ז, וסוברין דגם בשאר משקין כל שנשתכר בהן עד שאינו יכול לדבר לפני המלך אינו נושא כפיו. (משנ"ב קמ"א)
- **ביין מגתו** – מחלוקת **מג"א**: אסור בנשיאת כפים.
- כמה אחרונים**: חולקין עליו, כיון שאינו משכר. (משנ"ב קמ"א)

סעיף ל"ט

כחן עובר עבירות

- מקור: ירושלמי גיטין (פ"ה ה"ט) - שלא תאמר איש פלוני מגלה עריות ושופך דמים והוא מברכנו. אמר הקב"ה: ומי מברכך לא אני מברכך שנאמר: ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם.
- פסק השו"ע – לא היו בו מהדברים המונעים נשיאת כפים, אף על פי שאינו מדקדק במצות וכל העם מרננים אחריו – נושא את כפיו.
- הטעם: שאין שאר עבירות מונעין נשיאת כפים. (רמ"א)
- וכתב הרמב"ם: לפי שזו מצות עשה על כל כהן וכהן שראוי לנשיאת כפים ואין אומרים לאדם רשע הוסף רשע והמנע מן המצות. ואל תתמה ותאמר ומה תועיל ברכת הדיוט זה - שאין קבול הברכה תלוי בכהנים אלא בהקב"ה. (משנ"ב קמ"ו)
- **ואפילו עובר על מצות חמורות כעריות וכדומה** – נושא את כפיו. (משנ"ב קמ"ג)
- **ואפילו רינון של אמת שהוא מפורסם לכל ברשעתו** – נושא את כפיו. (משנ"ב קמ"ד)
- **ואפילו לא עשה תשובה על חטאיו** – נושא את כפיו. (משנ"ב קמ"ו)
- **אך אם עובר על ע"ז ושפיכות דמים** – אינו נושא את כפיו. (משנ"ב קמ"ה)

סעיף מ'

כחן שנשא נשים בעבירה

- מקור: בכורות (מה:) - הנושא נשים בעבירה – פסול, עד שידיר הנייה.
- נחלקו בזה הראשונים**
- משמעות הרמב"ם והפוסקים**: אינו נפסל. א"כ נושא הוא כפיו לכתחילה.
- הטעם: דכיון שאם עבד קודם שידיר או שיקבל עליו לא חילל.
- מהר"י אבוהב ורשב"א**: לכו"ע כהן שהוא נשוי עם גרושה – אין לו לישא את כפיו ואין לו לעלות בתורה, שהרי בכל שעה עומד במרדו. (בי"י)
- פסק השו"ע – כהן שנשא גרושה או חללה או זונה או חלוצה – לא ישא כפיו ואין נוהגין בו קדושה אפילו לקרות בתורה ראשון. (שו"ע ומשנ"ב קמ"ז)
- הטעם: דבמה שהכהנים מוזהרים יותר מישראל שקדושת כהנים גרם לו והוא חיללו לפיכך פסול מדרבנן לכל דבר כהונה עד שידור ע"ד רבים וכו'. (משנ"ב קמ"ז)
- **וכיון שהפוסקים לא התירו בפירוש נקטינן כדברי מר שמואל והרשב"א שאסרו בפירוש.**

- **ואפילו גירשה או מתה** – פסול, עד שידור הנאה על דעת רבים מהנשים שהוא אסור בהם ויגרש אותה. (שו"ע ומשנ"ב קמ"ט)
- « **הטעם שנודר על דעת רבים**: שנדר שהודר על דעת רבים אין לו התרה. (משנ"ב קמ"ח)
- « **אבל כשלא ידור על דעת רבים** – חיישינן שמא ילך אצל חכם וישאל על נדרו לפי שיצה"ר תוקפו לעריות. (משנ"ב קמ"ח)
- « **ואם ירצה לשהותה עוד על איזה זמן שלא לגרשה** – אף שהדיר ממנה הנאה – אסור לישא כפיו, וגם אינו עולה לתורה ראשון. (משנ"ב קמ"ט)

סעיף מ"א

כחן שנטמא למתים

- מקור: בכורות (מה:): מטמא למתים – פסול, עד שיקבל עליו שלא יהיה מטמא למתים. פסק השו"ע – נטמא למת שאינו משבעה מתי מצוה – פסול מן הדוכן וכל מעלות הכהונה.
- « והיינו דוקא שנטמא למתים **במזיד**. (משנ"ב ק"ט)
- « **אם עבר פעם אחת באקראי** – מחלוקת **משמעות השו"ע**: אפילו אם עבר פעם אחת באקראי – ג"כ נפסל.
- ביאו"ה**: דווקא כשהוא מועד לכך קנסוהו חכמים. אבל לא בנטמא פעם אחת. (ביאו"ה ד"ה נטמא)
- **אך אם ישוב ויקבל שלא יטמא עוד למתים** – חוזר למעלתו כבראשונה. (שו"ע)
- « **ובזה אין צריך לידור ולישבע** ככהן שנשא נשים בעבירה, דשאני עריות דיצרו תקפו. (משנ"ב קנ"א)
- « **אך רופא שמבקר מתים שיש לו תועלת הרווחת ממון** – לא סגי בקבלה לבד עד שידור ברבים כמו בנשים בעבירה. (משנ"ב קנ"א)

- **מי שיש לו בת שהמירה לעבודת כוכבים או שזנתה** – האם אין מחייבין עוד לקדשו – מחלוקת **רמ"א**: אין מחייבין עוד לקדשו, כי אביה היא מחללת. (רמ"א)
- והמג"א הוכיח דמחללת אביה דווקא בזנות, דהו"ל לשמרה, אבל בהמרה בלבד אינה מחללת אביה. (משנ"ב קנ"ב)
- « **ודווקא כשיזינתה ארוסה או נשואה** דבהכי מיירי קרא. אבל פנויה – לא מחללת אותו. (משנ"ב קנ"ד)
- **במה מתחלל** – היינו לענין לפתוח ראשון ולברך ראשון. אבל לא לענין נשיאת כפים. (משנ"ב קנ"ג)
- **גדר חלות החילול בהנהגת האחרים כלפיו** – אין מחייבין הרבים עוד לקדשו, אך מ"מ יש רשות ביד הכלל לקדשו אם ירצו. (משנ"ב קנ"ג)
- אחרונים**: בזמן הזה אין מנהג לפסול כהן בשביל זנות או המרת דת של בנו ובתו. (משנ"ב קנ"ד)

סעיף מ"ב

חלל

- החלל אינו נושא את כפיו. (שו"ע)
- « ואפילו חלל של דבריהם כגון הנולד מחלוצה ג"כ אינו נושא כפיו. (משנ"ב קנ"ו)

סעיף מ"ג**כזן אבל בנשיאת כפים****נחלקו בזה הראשונים**

מרדכי: אבל תוך י"ב חודש על אביו ועל אמו, ואפילו בתוך שבעת ימי אבלות – נושא את כפיו, שהרי אבל חייב בכל המצות האמורות בתורה.

שבלי הלקט בשם רבי יצחק בר יהודה: נהגו שכהן שאירע לו דבר בקרובים ושינה מקומו שלא לשאת כפיו, כל זמן שאינו יושב במקומו.

הטעם: לפי שכל מי שעומד לברך ראוי לו שיהא שרוי בשמחה. (בי"י)

להלכה – מחלוקת

שו"ע: אחר שבעת ימי אבלות נושא כפיו, ובתוך שבעת ימי אבלות יצא מבית הכנסת בשעה שקורא כהנים.

הטעם: משום שצריך הכהן להיות בשמחה וטוב לב בשעת הברכה, כדכתיב וטוב לב הוא יברך.

(משני"ב קנ"ז)

« **ואפי' בשבת ואין שם כהן אלא הוא** – לא יעלה. (משני"ב קנ"ז)

« **ובדיעבד אם לא יצא וקראוהו לעלות לדוכן** – בין בשבת ובין בחול, בין שאין שם כהן אלא הוא

ובין עם כהנים אחרים – צריך לעלות, דאל"כ עובר בעשה. (משני"ב קנ"ז)

רמ"א: כל זמן האבלות אפילו עד י"ב חדש על אביו ועל אמו אינו נושא את כפיו.

« אפילו בשבת ויר"ט – אינו נושא את כפיו. (משני"ב קנ"ח)

« והי"ה, כל שלשים על שאר קרובים שמחוייב להתאבל עליהם. (משני"ב קנ"ט)

□ **לכו"ע - אם אין שם בביהכ"נ שני כהנים אחרים חוץ מהאבל** – מותר להאבל לישא כפיו תוך י"ב

חודש על אביו ואמו או תוך ל' על שאר קרובים. (משני"ב קנ"ט)

□ **ה"ה הקובר מתו ברגל אע"פ שעדיין לא חל עליו האבלות** – מ"מ הרי עכ"פ אסור בשמחה כל ימות

הרגל. (משני"ב קנ"ח)

□ **ה"ה אונן** אפילו ביו"ט שהוא חייב בכל המצות – אינו נושא את כפיו, כיון דמ"מ הרי אינו שרוי

בשמחה. (משני"ב קנ"ח)

« **אם קראוהו לעלות** – מחלוקת

משני"ב: יעלה.

מהר"ם טיקטין ופר"ח: באונן אפי' קראוהו לעלות לא יעלה. (משני"ב קנ"ח)

סעיף מ"ד**כזן פנוי בנשיאת כפים****נחלקו בזה הראשונים**

רבי יצחק בר יהודה: כהן פנוי אינו נושא את כפיו, כי השרוי בלא אשה שרוי בלא שמחה, וראוי למברך שיהיה שרוי בשמחה.

רשב"א: לפי גמרתינו אינו נראה כן שלא הזכר זה בשום מקום.

ב"י: כיון שהמרדכי ושבלי הלקט כתבוהו בשם רבי יצחק בר יהודה והרשב"א לא נחלק ממש עליו, הרוצה לסמוך על ר"י בר יהודה אין בנו כח למחות בידו והוא שלא יהא בבית הכנסת בשעה ששליח ציבור קורא כהנים. אך אם יש שם כהנים אחרים – עולה ואינו נמנע, ואפילו בפני עצמו עולה. (בי"י ובדה"ב)

להלכה – מחלוקת

שו"ע: כהן אף על פי שהוא פנוי נושא את כפיו.

רמ"א בשם י"א: אינו נושא כפיו.

הטעם: דהשרוי בלא אשה שרוי בלא שמחה והמברך יש לו להיות בשמחה. (רמ"א)

אך צידד הרמ"א - דנהגו שנושא כפיו אף על פי שאינו נשוי. ומכל מקום הרוצה שלא לישא כפיו אין מוחין בידו, רק שלא יהא בבית הכנסת בשעה שקורין כהנים או אומרים להם ליטול ידיהם.

הטעם: שאע"פ שאינו בשמחה מ"מ אינו שרוי בצער. (משני"ב קס"ב)

« גם בעת ברכת כהנים צריך שלא יהיה בביהכ"נ משום פגמא. (משני"ב קס"ג)

□ ומ"מ, נשוי שאין אשתו עמו – מותר לכו"ע. (משני"ב ק"ס)

□ **נשיאת כפים בימי החול** – מחלוקת ראשונים

מהרי"ל ומנהג מדינות אשכנז: נהגו שאין נושאים כפים אלא ביום טוב, בין שחל בחול או בשבת.
הטעם:

א. מפני שמנהג הכהנים לטבול קודם, ובכל יום קשה להם לטבול בחורף, ולכן עלה המנהג דווקא ביום טוב.

ב. מפני ביטול מלאכה, וכשהכהן אינו נקרא אינו עובר. (בי"י)

ג. משום שאז שרויים בשמחת יום טוב וטוב לב הוא יברך, מה שאין כן בשאר ימים אפילו בשבתות השנה שטרודים בהרהורים על מחייתם ועל ביטול מלאכתם. (רמ"א וד"מ כ"א)

ואפילו ביום טוב אין נושאים כפים אלא בתפלת מוסף שיוצאים אז מבית הכנסת וישמחו בשמחת יום טוב. (רמ"א)

« וכל שחרית ומוסף שאין נושאים בו כפים אומר השליח ציבור אלקינו ואלקי אבותינו וכו'. (רמ"א)

« נהגו הכהנים סלסול בעצמן לטבול בעיו"ט משום נשיאת כפים שלמחר, וגם בלא"ה צריך אדם לטהר את עצמו ברגל, ומ"מ אין זה מעכב בדיעבד. (משנ"ב קס"ה)

מנהג ארץ ישראל ובכל מלכות מצרים: המנהג לישא כפים בכל יום והפוסקים קלסו למנהגם בזה. (משנ"ב קס"ד)

ויש מקומות: שנוהגין שאין נושאים כפים אפילו ביו"ט כשחל בשבת. (משנ"ב קס"ה)
והכריע המשנ"ב – דאין מנהג זה עיקר כלל.

□ **ביום הכפורים** – נושאים בו כפים כמו ביום טוב. (רמ"א)

הטעם: שיש בו שמחת מחילה וסליחה. (משנ"ב קס"ו)

« ויש מקומות שנושאים בו כפים בנעילה. ויש מקומות אפילו בשחרית. (רמ"א)

סעיף מ"ה

□ **תיבות בהם הזוכים פניהם לצדדים**

אלו תיבות שהכהנים הופכים בהם לדרום ולצפון – יברך, וישמרך, אליך, לך, שלום. (שו"ע)
הטעם: נהגו כן כדי שתתפשט הברכה לכל האנשים שעומדים מצדיהם. (משנ"ב קס"ח)

□ **נוהגין שמאריכין בניגון אלו תיבות**. (רמ"א)

« **הטעם** – מחלוקת

רמ"א: כי כל אחת מהן הוא סוף ברכה בפני עצמה.

מג"א: הטעם שהופכין פניהם באלו התיבות משום דכל אלו התיבות הם לנוכח. (משנ"ב ק"ע)

« ומה שנוהגין לנגן אמירת וישמר בלא כ"ף ואח"כ הכ"ף וכן עושים בויהנך הוא טעות דדוקא בסוף מאריך. (משנ"ב קס"ט)

□ **ואומרים רבון וכו' בשעה שמאריכין בניגון התיבות שבסוף הפסוקים**, דהיינו: וישמרך, ויהנך, שלום. (רמ"א)

□ **המקרא לא יאמר רבון וכו'**. (רמ"א)

« **ואפילו כשהש"ץ הוא כהן ואחר הוא המקרא** – ג"כ לא יאמר המקרא הרבון שמא תטרף דעתו ולא יוכל לחזור ולהקרות.

מ"מ, לאחר שהקריא לפניהם תיבת שלום – יוכל אז לומר הרבון, דתו ליכא חשש דטירוף. (משנ"ב קע"ג)

להשתמש בכהן

• **אם לא מחל** – אסור להשתמש בכהן אפילו בזמן הזה, דהוי כמועל בהקדש, אם לא מחל על כך. (רמ"א)

• **אבל אם מחל** – מחלוקת

משמעות הרמ"א: דמותר, כיון שכבוד הכהונה ניתן להם רק להנאתם, לפיכך בידו למחול וליתן רשות לישראל להשתמש בו.

ט"ז: אינו יכול ליתן רשות להשתמש בו, אא"כ יש לו איזה הנאה כגון בשכר או אפילו בחנם לאדם חשוב שהוא חפץ לשמשו ונהנה מזה. אבל אם אין לו שום הנאה מזה אין יכול למחול דאע"ג דכבוד יוכל למחול, שימוש ענין של בזיון הוא.

הכריע המשנ"ב – דטוב להחמיר לכתחילה. (משנ"ב קע"ה)

□ **ולהשתמש בהם שירות בזויות** – בודאי יש לזהר. (משנ"ב קע"ה)

סימן קכט

סעיף א'

באיזה תפלות נושאים כפים

מקור: תענית (כו): - שחרית ומוסף מנחה ונעילה - כולן יש בהן נשיאת כפים דברי ר"מ. ר"י אומר: שחרית ומוסף - יש בהן נשיאת כפים. מנחה ונעילה - אין בהן נשיאת כפים. רבי יוסי אומר: נעילה - יש בה נשיאת כפים. מנחה - אין בה נשיאת כפים. מחלוקת

שו"ע: בין בשבת בין בחול נושאים הכוהנים כפיהם. אך הדבר תלוי באיזו תפילה:

- **בשחרית ומוסף** – נושאים כפים.
- **בנעילה** [ביום שיש בו נעילה כמו ביום הכיפורים] – נושאים כפים. « וביורה"כ גם בתפלת נעילה, אומרים דווקא כשהוא עדיין יום. (משנ"ב א')
- **מנחה** – אין נשיאת כפים במנחה.
- הטעם: משום דשכיחא שירות באותה שעה, שמא יהא הכהן שכור. « וגזרו במנחה של תענית אטו מנחת שאר ימים.
- « **אבל בתענית שאין בו נעילה** – הואיל ותפלת מנחה סמוך לשקיעת החמה, היא דומה לתפלת נעילה, ואינה מתחלפת במנחה של שאר ימים - הלכך יש בה נשיאת כפים. (שו"ע)
- « **מנחה של יוה"כ** – מחלוקת
- בה"ג:** פורסים הכוהנים כפיהם גם ביוה"כ בתפילת המנחה.
- רב עמרם רמב"ם ובאשכנז:** אין נוהגין כן. (טור)
- הכריע בב"י – כרב עמרם ורמב"ם, דאין נוהגין לישראל כפיו במנחה של יוה"כ. (ב"י)
- רמ"א:** אין נושאים כפים כלל בכל ימות השנה, רק בימים טובים, וגם זה רק במוסף. (רמ"א ומשנ"ב ח')
- « ומ"מ, נוהגים לומר אלקינו ואלקי אבותינו וכו' – בכל הזמנים שלשו"ע נושאים כפים. (משנ"ב ח')

סעיף ב'

כזן שעבר ועלה לדוכן ביום חכיפורים במנחה

כיון שהדבר ידוע שאין שם שכרות – הרי זה נושא את כפיו ואין מורידין אותו. (שו"ע)

הטעם: מפני החשד שלא יאמרו פסול הוא ולכך הורידוהו. (שו"ע)

« **האם אומרים אלקינו ואלקי אבותינו במנחה ביוה"כ** – מחלוקת

ראב"ה: יש לומר.

ר' ירוחם: אינו אומר. (ב"י)

להלכה – מחלוקת

בב"י: הכריע כר' ירוחם, דאינו אומר.

לרמ"א: שאין נושאים כפיהם - אומרים במנחה ביום כפורים אלהינו ואלהי אבותינו אף על גב דאין ראוי לנשיאת כפים, מכל מקום הואיל ואם עלה לא ירד מיקרי קצת ראוי. (רמ"א)

« ומ"מ המתענים עד חצות ומתפללין מנחה כגון בער"ה וכדומה – לא יאמר הש"ץ אלקינו וא"א אפילו לשיטה זו. (משנ"ב י')

סימן קל

תפילת רבנו של עולם שאומרים בשעת נשיאת כפים

מקור: ברכות (נה:)

□ מי אומר הנוסח – מחלוקת

שו"ע: רק מאן דחזא חלמא ולא ידע מאי חזא.

משנ"ב: במדינותינו נוהגין כל הקהל לאמר תפלה זו בשעת הדוכן אפילו אותם שלא חלמו.

הטעם: דכיון דאין אנו נושאים כפים כי אם ברגלים א"א שלא חלם לו פעם אחת בין רגל לרגל.
(משנ"ב א')

□ מתי אומרו?

סוטה (מ.) - יש עבד שרבו מברכו ואינו מסביר לו פנים.

נחלקו בזה הראשונים

תרומת הדשן: יאמר ממש בשעה שמאריכין בכ"ף דוישמרד ויחנך. ואף על גב דבסוף פסוק שלישי דהיינו תיבת שלום אי אפשר להמתין עד שיסיימו התיבה שהרי מאריכין בניגון קודם שיגמרו המ"ם דשלום מאי דאפשר לתקן ולמעבד כהלכה עבדינן.

מהרי"ל: אומרו בברכה אחרונה שלא להסיח דעתי מהברכה אבל מה שכתבת בשעת אמן לאו מילתא היא דבעינן דענו ציבור עליה אמן.

דיש לחלק דחשיב שפיר מאזין לו שמראה עצמו דמקבל ברכת כהנים ומשום הכי קאמר ליה שיתקיים בו ברכת כהנים ויתהפך חלומו.

ועוד יש לומר דקבלת רבותינו דעל ידי כך מתבטל החלום.

ב"י: כיון דברכת כהנים יש לה כח לתקן חלום רע כשמתפללים עליו באותה שעה הוי שפיר מענין ברכת כהנים והוי עבד שרבו מברכו והוא מאזין לו ומסביר לו פנים. (בי"י)

פסק השו"ע לשיטתו בב"י – יעמוד לפני הכהנים בשעה שעולים לדוכן, ויאמר הרבנו של עולם.

הרמ"א כתב – דבמקום שאין עולין לדוכן יאמר כל זה בשעה שהשליח צבור אומר שים שלום, ויסיים ביחד עם הש"ץ, שיענו הקהל אמן. (רמ"א)

« ואם ראה שלא יוכל לסיים עם הש"ץ – יתחיל בשעה שש"ץ אומר יברכך. (משנ"ב י')

וצידד המשנ"ב - דכתבו אחרונים דאין לומר תפלת רבון בכל יום ויום כי אם בשחלם לו בלילה שלפניו, דאין יאמר חלום חלמתי בשלא חלם כלל. (משנ"ב ט')

□ הנכון לאמר זה בשעה שמאריכין בניגון התיבות שבסוף הפסוקים. (משנ"ב ג')

□ סדר אמירת הרבנו של עולם – יאמר כך: "רבנו של עולם: אני שלך וחלומותי שלך וכו'".

□ בנוסח הברכה – מחלוקת

מג"א: צריך לומר בין חלומות שחלמתי על אחרים ובין חלומות שחלמתי על עצמי.

א"ר: הנוסחא להיפך, דהיינו: בין שחלמתי על עצמי ובין שחלמתי על אחרים..

□ יסיים בתפלה זו בפעם ראשון "ותשמרני" כנגד מה שהכהנים מסיימים וישמרך. ובפעם ב' "ותחנני" כנגד ויחנך. ובפעם ג' "ותרצני" כנגד שלום.

ורש"ל מוסיף - שטוב לאמר בפעם ג' ותבא עלי ברכת כהניך ותרצני. (משנ"ב ד')

□ ויכוין דליסיים גם בהדי כהני דעני צבורא אמן.

ואי לא – לימא הכי: "אדיר במרום שוכן בגבורה אתה שלום ושמך שלום יהי רצון שתשים עלינו שלום".
(שו"ע)

« ויש נוהגים שבכל פעם אומרים אדיר במרום בשעת אמירת ש"ץ שים שלום בשעה שאומר וטוב בעיניך. (משנ"ב ו')

□ כשנושאים כפים ביו"ט שחל בשבת – אין לומר הרבון. (משנ"ב ד')

הטעם: דאין אומרים תחנה בשבת. אם לא כשחלם לו חלום רע באותו הלילה. (משנ"ב ד')

הלכות נפילת אפים

סימן קלא

סעיף א'

דיני נפילת אפים

□ האיסור להפסיק בדיבור בין תפלה לנפילת אפים.

מקור: ב"מ (נט:). - אימא שלום דביתהו דר"א אחתיה דר"ג הואי, מההוא מעשה ואילך לא הוה שבקה ליה לר"א למיפל על אפיה, ההוא יומא ריש ירחא הוה, ואיחלף לה בין מלא לחסר, איכא דאמרי: אתא עניא וקאי אבבא, אפיקא ליה ריפתא. אשכחותיה דנפל על אנפיה, אמרה ליה: קום, קטלית לאחי. אדהכי נפק שיפורא מבית רבן גמליאל דשכיב. [ובהכרח שהיתה מסיקה כוונתו בכל נפילת אפים, דמשמע שאינו בדין להפסיק]. פסק השו"ע – אין לדבר בין תפלה לנפילת אפים.

הטעם: דעל ידי זה אין תחנתו שמתחנן בנפילת אפים מתקבלת כל כך. (משנ"ב א')

« ודווקא כשמפסיק ועוסק בדברים אחרים לגמרי – אסור. אבל שיחה בעלמא [שלא בעת חזרת הש"ץ] – אין בזה איסור. (משנ"ב א')

« לדבר קדושה - כגון מה שמפסיקין בתחינות כגון והוא רחום – בודאי מותר להפסיק. (משנ"ב א')

« ואפילו בתוך נפילת אפים – ג"כ מותר לענות איש"ר וכל דבר קדושה. (משנ"ב א')

« אם עבר ודבר – צריך ליפול על פניו. (משנ"ב ב')

□ מותר להתפלל במקום אחד וליפול במקום אחר, ובלבד שלא יפסיק באמצע. (משנ"ב ב')

□ לאיזה צד עושה הנפילת אפים – מחלוקת ראשונים

טור ומנהג אשכנז: להטות על צד ימין, וכדאיתא במדרש "וימינו תחבקני".

שבולי הלקט בשם רבינו האי: לא יהא מוטה על צדו הימנית אלא על צדו השמאלית. (בי"י) הטעם:

א. משום דהסיבת שמאל שמה הסיבה, שהיא הסיבת בני חורין ומלכים, הלכך באותו הצד שנראה כבן מלך ואיש חורין צריך ליכנע לפני המקום. (בי"י)

ב. ה"ר בנימין פירש הטעם: לפי שמצינו כשאדם מתפלל שכינה מימינו, דכתיב: ה' צלך על יד ימינך, וכתיב: שויתי ה' לנגדי תמיד וכו', נמצא כשהוא מוטה על שמאלו פניו כלפי שכינה ואם היה מוטה על צדו הימני היה היפך ולא יתכן לעבד להטות אחוריו כלפי אדוניו. (בי"י)

ג. וכן על דרך הקבלה יש ליפול על שמאל. (ד"מ א')

מהר"א טירנא: בשחרית שאדם מלוכש בתפילין – יש לו ליפול על ימינו משום כבוד התפילין. וכשארין לו תפילין בשמאל – יפול על שמאלו, ויש לזה טעם בדרך הקבלה. (ד"מ א')

הלכה – מחלוקת

שו"ע [ובב"י]: כשבולי הלקט בשם רבינו האי, דכשנופל על פניו נהגו להטות על צד שמאל.

הטעם: לפי שמצינו כשאדם מתפלל שכינה מימינו שנאמר: "ה' צלך על יד ימינך" – ונמצא כשהוא מוטה על שמאלו פניו כלפי שכינה, ואם היה מוטה על יד ימינו היה להיפך, ולא יתכן לעבד להיות אחורי פניו כלפי אדוניו. (משנ"ב ד') [ועיי' בילקוט יוסף דהביא דהמנהג פשוט אצל הספרדים ועדות המזרח לומר המזמור לדוד אלקי ה' נפשי שאש, ואבינו מלכנו, מבלי ליפול על פניהם כלל. מפני שעל פי דברי הזוהר הקדוש הנופל על פניו ואינו מכיון לבו כראוי כשאומר המזמור הניל, עלול ח"ו להסתלק מן העולם בקיצור ימים ושנים, ולכן נהגו להמנע מנפילת אפים, אלא אומרים אותו בדרך הקורא מזמור תהלים בלבד]

רמ"א: יש להטות על צד ימין.

הטעם: כי השכינה נגד האדם ונמצא שמאל השכינה כנגד ימינו.

וכשהוא מטה על ימינו והשכינה כנגדו - יכוון שמאלו תחת לראשי וימינו תחבקני. (משנ"ב ה')

והעיקר כמהר"א טירנא - להטות בשחרית כשיש לו תפילין בשמאלו על צד ימין משום כבוד תפילין. ובערבית או כשארין לו תפילין בשמאלו יטה על שמאלו. (רמ"א)

למעשה נחלקו בזה האחרונים

ט"ז ומג"א: אין לשנות ממנהג זה וכן נהגו העולם.

גר"א: העיקר כהמחבר דתמיד על שמאל.

□ **לכו"ע** - **אם מתפלל בביהמ"ד והעולם נוהגין כהרמ"א** – אסור לשנות משום לא תתגודדו.

□ **ש"ץ העומד מימין הארון** – טוב שיטה ראשו מעט כלפי הארון. (משני"ב ו')

□ **ונוהגים לכסות הפנים בבגד**, ולא די כיסוי היד שנופל פניו עליה. (משני"ב ג')

הטעם: לפי שהיד והפנים גוף אחד הם ואין הגוף יכול לכסות את עצמו. (משני"ב ג')

□ **ולאחר שנפל על פניו יגביה ראשו ויתחנן מעט מיושב**, וכל מקום ומקום לפי מנהגו. (רמ"א)

□ מנהג פשוט **לומר ואנחנו לא נדע כו' וחצי קדיש אשרי ולמנצח**. (רמ"א)

« ואפילו בימים שאין אומרים תחנון אומרים למנצח, מלבד בראש חודש וחנוכה ופורים וערב

פסח וערב יום כיפור וט' באב. (רמ"א) [דלא כילקויי שחולק]

סעיף ב'**נפילת אפים מיושב או מעומד**

מחלוקת ראשונים

שו"ע [ובב"ל] ודעת חכמי הקבלה: דנפילת אפים מיושב ולא מעומד.

הטעם: הוא על דרך הקבלה. (משני"ב י')

ריב"ש: אין קפידא, ואם רצה לעשותה מעומד הרשות בידו. (ב"י ומשני"ב י')

הכריע המשני"ב – בשעת הדחק נוכל לסמוך על הריב"ש, ועל כן אם סיים תפלתו וצריך לעמוד עכ"פ כדי

הילוך ד' אמות וקודם שיעור זה התחיל הציבור לומר תחנון - יעמוד שם במקומו ויפול על פניו מעומד עם

הצבור. (משני"ב י')

□ **הצרכת ספר תורה לחייב בנפילת אפים** – מחלוקת ראשונים

רוקח: אין נופלים אלא לפני ס"ת.

ב"י: חלק על זה, דאם קבלה נקבל, ואם לדין יש תשובה. (ב"י)

להלכה – מחלוקת

משמעות השו"ע: לשיטתו, דאין צריך.

רמ"א: כרוקח, דאין נפילת אפים אלא במקום שיש ארון וספר תורה בתוכו, אבל בלא זה אומרים תחינה

בלא כיסוי פנים.

הטעם: משום דמציינו בקרא רמז שנפילה היא לפני ארון ה', וכדכתיב במלחמת העי ויפול על

פניו לפני ארון ה'. (משני"ב י"א)

« **ואם אין שם ס"ת רק שאר ספרים** – מחלוקת

א"ר והדה"ח: לא יפול על פניו רק יאמר המזמור בלא נפילת אפים.

עולת תמיד: חולק בזה. (משני"ב י"א)

« **ובמקום שיש ס"ת** – לכו"ע אפילו יחיד בביתו נופל על אפיו. (משני"ב י"א)

□ **חצר בית הכנסת הפתוח לבית הכנסת** – אף לרמ"א אומר תחנה בנפילת אפים. (רמ"א)

« היינו דבעת שהתפלל בחצר הוי פתח ביהכ"נ פתוח ונוכל לראות מאותו צד מקום הארון הוי

כמתפלל לפני הארון. (משני"ב י"ג)

« **אך אם מתפלל בחצר בצדדים אחרים**, כגון שפתח ביהכ"נ במערב והעזרה נמשכת גם לצד

דרום והוא מתפלל שם ואין שם ס"ת – אין צריך נפילת אפים. (משני"ב י"ג)

« **אם היה פתח ביהכ"נ נעול**, אפילו הוא מתפלל בחצר נגדו – אין צריך נפילת אפים. (משני"ב

י"ג)

« **אם הוא מתפלל בעזרת נשים** – ג"כ צריך נפילת אפים.

הטעם: כיון שיוכל לראות מהחלונות מקום הארון. (משני"ב י"ג)

□ **בשעה שהצבור מתפללין** – אף לרמ"א אפילו יחיד בביתו אומר תחינה בנפילת אפים. (רמ"א)

« משמע דאפילו הוא רחוק מביהכ"נ - ג"כ נופל על אפיו. (משני"ב י"ד)

« מדובר כאן דאין שם טינוף מפסיק בין ביתו לביהכ"נ. (משני"ב י"ד)

סעיף ג'

אין נפילת אפים בלילה

פסק השו"ע – אין נפילת אפים בלילה.
 הטעם: כי נפילת אפים רמז למידת הלילה, אין נופלים על פניהם, וקרוב לקצף בנטיעות. (בי"י)
 ואז מדת הדין מתוחה עליו, וע"כ יש לזהר מלהגביר מדת הדין. (משנ"ב כי בסעי' ד')

□ **בבין השמשות** של לילה – נוהגין ליפול. (משנ"ב י"ז)

□ **בלילי אשמורת** – מחלוקת

שו"ע: נוהגים ליפול על פניהם שהוא קרוב ליום.

« ויש נוהגין להאריך בסליחות עד נכון היום, ואז יפלו על פניהם.

אך בערב ראש השנה – לא יתכן מנהג זה, שהרי אין נופלין על פניהם בער"ה. (משנ"ב י"ט)
א"ר: הביא להקל מחצות ולהלן. (משנ"ב י"ח)

□ **בימים שאומרים אבינו מלכנו במנחה** – יוכל לדלג אבינו מלכנו כדי ליפול מבעוד יום. (משנ"ב י"ז)

סעיף ד'

מקומות שנהגו שלא ליפול על פניהם

☞ **בבית האבל** – מחלוקת ראשונים

טור: נופלים בבית האבל.

ב"י: העולם נהגו שלא ליפול על פניהם גם בבית האבל. (בי"י וטור)
 פסק השו"ע – לשיטתו, שאין נופלים בבית האבל.

הטעם:

א. **ב"י**: משום דאיתקש לחג דכתיב והפכתי חגיכם לאבל. (בי"י ד' ב')

ב. **משנ"ב**: דאז מדת הדין מתוחה עליו וע"כ יש לזהר מלהגביר מדת הדין. (משנ"ב כ')

« **ואפילו אחר שיצא מביתו** – אין צריך לומר, דתחנון מקומו מיד אחר תפלת י"ח. (משנ"ב כ')

« **אבל והוא רחום** – מחלוקת

משנ"ב: יאמר אח"כ בביתו.

ט"ז: מקל בזה. (משנ"ב כ')

« **אבל כשהאבל מתפלל בביהכ"נ או בבית אחר** – אין הצבור נגררים אחריו ואומרים תחנון. (משנ"ב כ')

« ומ"מ האבל עצמו לא יאמר. (משנ"ב כ')

« **כשמתפלל במקום המת כשאין האבל בביתו** – מסתפק הא"ר שלא לומר תחנון. (משנ"ב כ')

□ **הלל** – אין אומרים הלל בבית האבל. (משנ"ב כ')

« **לומר ההלל אח"כ כשהולך לביתו**:

• **בר"ח** – כשמתפלל בבית האבל אפילו כשהולך אח"כ לביתו – אין צריך לאומרו. (משנ"ב כ')

• **אך בחנוכה** שגומרים את ההלל – צריך לאומרו אח"כ בביתו. (משנ"ב כ')

« **אבל בשבת שחל בו ר"ח או אם קבר את מתו ברגל** – אפילו אם מתפלל בבית האבל – אומרים הלל, כיון שאין בו אבלות. (משנ"ב כ')

☞ **ולא בבית החתן**. (שו"ע)

הטעם: משום דנפילת אפים רשות היא ולא חובה. (בי"י)

« **קודם החופה - בשחרית** – מחלוקת

דרך החיים: היינו משעה שנכנס לחופה אבל מקודם אומרים.

שלחן שלמה: מקל אף בשחרית. (משנ"ב כ"א)

« **אפילו יצא אח"כ לביתו** – ג"כ אין צריך לומר תחנונים, דכיון שהיה בבית החתן או בביהכ"נ בשעת התפלה חלה עליו השמחה. (משנ"ב כ"א)

- Ⓢ **ולא בבית הכנסת ביום מילה** – מחלוקת מנהגים
שבולי הלקט: אין נופלים על פניהם בכנסת שבו המילה.
י"א בב"י: דאין מונעים מליפול על פניהם בכנסת ששם המילה. (בי"י)
 פסק השו"ע – דאין נופלין על פניהם.
- Ⓢ **ואף שאין מתפללין שם הבעלי ברית.**
 « ואם הבעלי ברית מתפללין שם – אף שהמילה בבית אחר אין נופלין ע"פ. (משנ"ב כ"ב) »
 « **דוקא שהמילה באותו בית הכנסת. אבל אם אין המילה בבית הכנסת** – אף על פי שהיא בבית הכנסת האחרת – אומרים תחנון. (רמ"א) »
 « המתפללין בעזרה - כיון שנגררין אחרי ביהכ"נ, כשם שבביהכ"נ אין אומרים - גם הם אין אומרים. (משנ"ב כ"ד) »
- Ⓢ **עד מתי אין אומרים תחנון בסמיכות לתינוק הנימול** – מחלוקת
רמ"א: ביום המילה שאין אומרים תחנון דוקא שחרית שמלין אז התינוק. אבל במנחה אף על פי שמתפללין אצל התינוק הנימול – אומרים תחנון.
רש"ל וב"ח וט"ז: אין אומרים תחנון כל שמתפללים אצל התינוק.
א"ר: הכריע דאם מתפללין מנחה בבית התינוק קודם הסעודה או באמצע סעודה אין אומרים תחנון, אבל לאחר בהמ"ז אומרים תחנון. (משנ"ב כ"ה) »
 « **כשמתפללין בבית אחר ולא בסמוך לתינוק**:
 • **שאר האנשים שאינם בעלי הברית** – כשמתפללין בבית אחר אע"פ שהבעל ברית שם אומרים תחנון אפי" קודם הסעודה. ודווקא בסמוך לתינוק אין אומרים.
 • **אבל בעל ברית וסנדק ומוהל** – לעולם אין אומרים במנחה אפילו לאחר בהמ"ז, דיו"ט שלהם הוא. (משנ"ב כ"ה) »
- Ⓢ **ואפילו יצא אח"כ לביתו** – ג"כ אין צריך לומר תחנונים, דכיון שהיה בשעת התפלה חלה עליו השמחה. (משנ"ב כ"א) »
 « **כשיש מילה בעיר** – מחלוקת
ד"מ: אין נפטרין מנפילת אפים.
מנהג דור"א: שאם יש מילה בעיר אין אומרים תחינה בכל העיר הואיל ואליהו בא לעיר. (ד"מ ז) »
- Ⓢ **ולא כשיש שם חתן.** (שו"ע)
 הטעם: משום דמצוה לשמוח עמו השמחה נמשכת לכל הנלוים אליו. (משנ"ב כ"ג) »
 « **ודווקא שהחתן באותו בית הכנסת.** (רמ"א) »
 « **חתן [בשונה ממילה] אין אומרים תחנון כל היום כשמתפללים אצל החתן.** (רמ"א) »
 « **ממתי מקרי חתן** – מחלוקת
רמ"א: אלא ביום שנכנס לחופה.
משנ"ב: בזמנינו נוהגין שאין נופלין כל ז' ימי המשתה ואפילו אם יום ז' הוא יום א' של החופה אם מתפללין קודם שהיה החופה כגון אם היה החופה מעט קודם לערב ביום א' אין אומרים תחנון עד יום א' הבא מעט קודם לערב. (משנ"ב כ"ו) »
 « **ודווקא אם היה החתן בחור או הכלה בתולה.** אבל אלמן שנשא אלמנה אין זה נוהג רק ג' ימים וכן הדין בוהוא רחום. (משנ"ב כ"ו) »
 « **ולכן טוב ליזהר שלא יכנס החתן לביהכ"נ כל ז' ימי המשתה שנמנעין לומר תחנון בעבורו.** (משנ"ב כ"ו) »
- **גדר נפילת אפים בצבור** – רשות היא. (טור) »
 « **ולכך, כל דיניו תלויים במנהג.** (ד"מ ה') »

סעיף ה'

אם חלז מילז או חתן בתענית צבור
 מתפללים סליחות ואומרים וידוי, ואין נופלין על פניהם, ואין אומרים והוא רחום בשחרית אפילו במקום שנהגו לאומרו בלא זה. (שו"ע ומשנ"ב כ"ז)

סעיף ו'ז'

זמנים שאין נופלין בהם נפילת אפים

- בט"ו באב – מחלוקת ראשונים
רוקח: נופלים בתחנונים, לפי שבטלה מגילת תענית.
ב"י: נהגו העולם שלא ליפול על פניהם בו. (ב"י)
פסק השו"ע – לשיטתו, דנהגו שלא ליפול על פניהם.
- בט"ו בשבט – נהגו שלא ליפול על פניהם. (שו"ע)
- בראש חודש ובמנחה שלפניו – אין נופלין על פניהם. (שו"ע)
- בחנוכה – אין נופלין על פניהם. (שו"ע)
- בפורים – מחלוקת ראשונים
רב עמרם: נופלים על פניהם.
ב"י בשם גאון אחר: אין נפילת אפים בפורים. (ב"י)
פסק השו"ע – אין נופלין על פניהם.
- « היינו בשני ימים. (משני"ב ל"ג)
- « וכן בפורים קטן בשנה מעוברת. (משני"ב ל"ג)
- « לפניו ולאחריו מותר. (ב"י)
- בל"ג בעומר – אין נופלין. (רמ"א)
- ביום כיפור – אין נופלין. (רמ"א)
- וכן בערב ראש השנה אפילו שחרית. (שו"ע סעי' ו')
- מנחה שלפניו:
  - בט"ו באב וט"ו בשבט במנחה שלפניו – מחלוקת משמעות השו"ע: בט"ו באב וט"ו בשבט נופלין במנחה שלפניו. עולת תמיד: אין נוהגין כן. (משני"ב ל"ב)
  - בער"ה ובעי"כ – אומרים במנחה שלפניהם. (משני"ב ל"ג)
  - בפורים ול"ג בעומר – אין אומרים. (משני"ב ל"ג)
- כל חודש ניסן – מחלוקת ראשונים
רש"י: אסור ליפול על פניהם משנכנס ניסן.
הטעם: לפי ששנינו כך במגילת תענית (ריש פ"א).
שבלי הלקט: נופלים על פניהם, דבטלה מגילת תענית. (ב"י)
פסק השו"ע – מנהג פשוט שלא ליפול על פניהם בכל בכל חדש ניסן. (שו"ע סעי' ז')
- בט' באב – אין נופלין. (שו"ע סעי' ז')
- « אבל במנחה – מחלוקת
ב"י בשם שבולי הלקט: הואיל ושעת נחמה היא נופלים על פניהם. (ב"י)
ד"מ: אין נוהגין כן. (ד"מ ז')
- ערב ר"ה – אין נופלין בשחרית. (ד"מ ז')
- בין יום כיפור לסוכות – אין נופלין (שו"ע סעי' ז')
- הטעם: שבהם נשלם בנין בית המקדש. (ב"י)
- מתחילת ראש חודש סיון עד אחר שבועות – מחלוקת מנהגים
בזרימ"ש"א: אין נופלים על פניהם.
במגנצ"א: נופלים. (ב"י)
פסק הרמ"א – דאין נופלין. (רמ"א)
- « ו' הימים שאחר שבועות – מחלוקת
רמ"א [ובד"מ]: רק עד אחר שבועות בלבד אין נופלין על פניהם. (רמ"א וד"מ ז')
- מג"א: יש מקומות נוהגין שלא ליפול כל הששה ימים שאחר שבועות. (משני"ב ל"ו)
- הטעם: מפני שהקרבנות של חג השבועות היה להם תשלומין כל ז'. (משני"ב ל"ו)

- **מזמור למנצח** בימים שאין אומרים בהם תחנון - כל אלו הסעיפים הוא לענין תחנון, אבל למנצח – אומרים בכולם. (רמ"א)
- « מלבד ב"ח וחנוכה ופורים, וערב פסח, וערב יוה"כ, וט' באב. וה"ה שאין אומרים בשנה מעוברת ביום י"ד וט"ו באדר ראשון.
- « גם אין אומרים אותו בבית האבל.
- « אל ארך אפים ולמנצח דינם שוה. (משנ"ב ל"ה)

סעיף ח'

נפילת אפים של אדם חשוב בתפילה על הצבור

מקור: מגילה (כב: כג.) - אמר רב חייה בר רב הונא: חזינא לאביי ורבא דכי נפלו אאפייהו דמצלי אצלווי (מטיין על צדיהן).

א"ר אלעזר: אין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו אלא אם כן נענה כיהושע בן נון.

ירושלמי תענית (פ"ב ה"ז) - כל מי שאינו כשר כיהושע שאם יפול על פניו יאמר לו הקב"ה קום לך - אל יפול, ובלבד יחיד על הציבור.

נחלקו בזה הראשונים

הרי"ף: חיבר אלו המימרות יחד, דסבירא ליה דהא דמצלי אצלווי היינו משום ההיא דרבי אלעזר דאין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו. [אך אם אינו אדם חשוב מותר בלא הטייה על הצד].

רא"ש: אין הטעם כן, ואתא רב חייה בריה דרב הונא לאשמועינן דאע"ג דמן התורה אין השתחואה אסורה על הרצפה אלא בפישוט ידים ורגלים - מדרבנן אסור אף בלא פישוט ידים ורגלים, ולהכי הוו מצלי אצלווי אביי ורבא.

הגהת אשירי: כשאין שם רצפת אבנים אפילו בפישוט ידים ורגלים מותר ובלבד שמטה אפיו קצת על הצד. (ב"י)

« אך צידד הב"י - דכשאין שם רצפה צריך שיטה אפיו קצת אני תמה ואיני יודע לו טעם, ושמה גזירה שלא יבוא לעשות כן על הרצפה. (ב"י)

פסק השו"ע – אין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו כשמתפלל על הצבור ובפני הציבור, אלא אם כן הוא בטוח שיענה כיהושע בן נון. (שו"ע ומשנ"ב ל"ח)

הטעם: דכסיפא ליה מילתא שמהרהרין שאין הגון ואין ראוי ליענות. (משנ"ב ל"ח)

« אדם חשוב נוטה לצד שמאל, ומגביה צד ימין. (טור)

הטעם: כי כך היו מרביצין התמיד כששוחטין אותו על שמאלו, וכל מי ששוחט מרביץ הבהמה על שמאלו. (ב"י)

□ **דרך הנפילת אפים האסורה** – אפילו בלא פישוט ידים ורגלים ואפילו לא היה שם רצפת אבנים – אין רשאי ליפול. (משנ"ב ל"ז)

« ואם הוא מטה קצת על צדו, אפיו על רצפת אבנים – שרי, דאין זה נפילה על פניו. (משנ"ב ל"ז)

« וכ"ש נפילת אפים שלנו שהוא רק הטיית הראש וכיסוי פנים בעלמא – בודאי מותר. (משנ"ב ל"ז)

« אין נופל דווקא כשהוא לבדו נופל על פניו ואין הקהל נופלין עמו. (משנ"ב ל"ח)

□ האופנים שיכול ליפול על פניו:

• אם הוא בטוח שיענה כיהושע בן נון. (שו"ע)

• בביתו אפילו מתפלל על הציבור מותר. (משנ"ב ל"ח)

• אם כל הקהל נופלין עמו – יכול ליפול על פניו ואפילו בפני הציבור.

ודווקא כשהוא לבדו נופל על פניו ואין הקהל נופלין עמו – לא יפול. (משנ"ב ל"ח)

הטעם: שאם אין ח"ו נענים אין גנאי כ"כ להאדם חשוב, דלא עדיף הוא מכלל הציבור. (משנ"ב ל"ח)

איסור נפילת אפים בפישוט ידיים ורגליים

איסור לכל אדם ליפול על פניו בפשוט ידיים ורגליים, אפילו אם אין שם אבן משכית. (רמ"א)

« אבל אם היה תרתי למעליותא דהיינו **דרך קידה בלא רצפת אבנים לא גזרו רבנן**. וכן אם היה נופל דרך קידה על רצפת אבנים אך שלא היה קידה גמורה דהיינו שנטה קצת על צדו, או אם היה בפישוט ידיים ורגלים ושלא על הרצפה ונטה קצת על צדו, דלא הוי פישוט ממש – ג"כ מותר. (משנ"ב מ"י)

« ואם יש שם רצפת אבנים אפי' דרך קידה – אסור. (משנ"ב מ"א)

« ודווקא כשפניו דבוקים בקרקע, **אבל אם שוחה בתפלה אפי' יש שם רצפה** – שרי. (משנ"ב מ"א)

« ודווקא נגד רצפת אבנים, **אבל רצפת לבנים** – אין אסורה, דאבן כתיב ולבנה לאו אבן הוא, כדכתיב ותהי להם הלבנה לאבן. (משנ"ב מ"א)

□ **אבל אם נוטה קצת על צדו** – מותר, אם אין שם אבן משכית. (רמ"א)

« אבל כשיש אבן משכית – לא מועילה הטיה על צדו. (משנ"ב מ"ב)

□ **וכן יעשו ביום כיפור כשנופלין על פניהם** שיציעו שם עשבים כדי להפסיק בין הקרקע, ואז אפי' בלא הטיה על צדיהם מותר. (רמ"א משנ"ב מ"ד)

נוסח התפילה ונפילת אפים

מבקשים רחמים ושואל כל אחד בקשתו. ואומר: רבון כל העולמים ואדוני האדונים, האל הגדול הגבור והנורא, רחם עלינו שאנחנו עבדיך ומעשה ידי בשר ודם עפר רמה ותולעה, מה אנו מה חיינו מה חסדנו מה צדקינו מה גבורתנו.

מה נאמר לפניך ה' או"י הלא כל הגבורים כאין לפניך, ואנשי השם כלא היו, וחכמים כבלי מדע, ובונוים כבלי השכל כי כל מעשיהם תוהו וימי חייהם הבל לפניך, מה נאמר לפניך ה' אלקינו, כי אנחנו העוינו והרשענו, ואין לנו כהן לעשות חובותינו, ולא כהן גדול שיכפר על חטאתינו, ולא מזבח להקריב עליו קרבן, ולא בית קדשי הקדשים להתפלל שם.

ולכן יהי רצון מלפניך שתהא תפלתנו שאנו מתפללין לפניך מקובלת ותחשב לפניך כפרים וכבשים, כאילו הקרבנו אותם על גבי המזבח, ותרצנו וכו'.

ומוסיף הטור כי יש שרצו לומר את תפילת ר' ינאי, דאמר: כד ניעור משנתיה לימא רבוני חטאתי לפניך יר"מ ה' או"י שתתן לי לב טוב וחלק טוב ורוח נמוכה ונפש שפלה ושכל טוב, ואל יתחלל שמך בנו, ואל תעשנו שיחה בפי הבריות, ואל תהי אחריתנו להכרית ותקוותנו למפח נפש, ואל תצריכנו למתנת בשר ודם שמתנתם מעוטה וחרפתם מרובה, ותן חלקנו בתורתך עם עושי רצונך, ובנה עירך וביתך והיכלך ומקדשך במהרה בימינו, מהר עננו ופדנו מכל גזירות קשות, והושיעה ברחמך הרבים משיח צדקך ועמך.

ואח"כ עומד החזן ואומר: אבינו מלכנו חננו ועננו כי אין בנו מעשים עשה עמנו צדקה והושיענו למען שמך ואנחנו לא נדע וכו'. (טור)

מעלת הנפילת אפים

כתוב בספר הזוהר סוף פרשת במדבר (קכ ע"ב) - רבי שמעון פתח ואמר: "אליך ה' נפשי אשא אלקי בך בטחתי וגו'" - מאי קא חמא דוד לסדרא האי שבחא הכי, ובכולהו שבחי דאלפא ביתא כולהו שלמין והאי חסרא, דלא אית ביה וא"י אמאי. ואמאי סידורא דא למנפל על אנפין?

אלא תא חזי רזא עילאה הוא גניז בין חברייא בשעתא דליליא עאל ושלטא אילנא תתאה דתליא ביה מותא פריס ענפוי ומכסיא לכולא ועלמא אתחשך וכל בני עלמא טעמיין טעמא דמותא, ואקדים בר נש ויהיב ליה פקדונא דנפשיה בפקדונא, ובגין דנטיל לון בפקדונא תב פקדונא למריה כד אתי צפרא וכדין בעי בר נש לברכא לקוב"ה דאיהו מהימנא עילאה.

לבתר קם עאל לבי כנישתא מתעטר בטוטפיה אתכסי בכיסוייה עאל ומדכי גרמיה בקורבנין בקדמיתא לבתר קביל עליה עול מלכותא בסידורא דשבחי דדוד דאינון סידורא דעול מלכותא, וסידורא דשבחא דא אשרי עליה ההוא עול. לבתר סידורא דצלותא [דמיושב וצלותא דמעומד] לקשרא לון כחדא. [בעובדא בקדמיתא ובמילולא דפומא לבתר כדאמרן].

כיון דעביד צלותיה בעובדא ובמילולא וקשיר קשרא דיחודא ואשתכח על ידיה דמתדבקי עילאין ותתאין. כדין בעי ליה לבר נש לאחזאה גרמיה בתר דסיים צלותיה בעמידה כאילו אתפטר מעלמא דהא אתפריש

מאילנא דחיי וכניש רגלוי לגבי אילנא דמותא דאהדר ליה פקדוניה כד"א (בראשית מט לג) ויאסוף רגליו אל המטה דהא אודי חטאוי וצלי עלייהו.

השתא בעי לאתכנשא לגבי ההוא אילנא דמותא ולמינפל ולימא לגביה אליך יי נפשי אשא בקדמיתא יהיבנא לך בפקדונא השתא דקשירנא יחודא ועבידנא עובדא ומילולא כדקא יאות. ואודינא על חטאי הא נפשא מסירא לך ודאי.

ויחזי בר נש גרמיה כאילו פטיר מעלמא דנפשיה מסיר להאי אתר דמותא. בגיני כך לא אית ביה וא"י דוא"י אילנא דחיי הוא והאי אילנא דמותא הוא. מאי משמע לך. רזא דמלא דאית חובין דלא מתכפרן עד דאתפטור מן עלמא דהא הוא דכתיב: "אם יכופר העון הזה לכם עד תמותו", והוא יהיב ודאי גרמיה למותא ומסיר גרמיה להאי אתר לאו בפקדונא כמו בליליא אלא כמא דאתפטור מעלמא ודאי.

ותיקונא דא בעי בכוונה דליבא. וכדין קוב"ה מכפר ליה לחוביה. זכאה הוא בר נש דידע למפתי ליה למריה ברעותא ובכוונה דליבא. ווי למאן דאתי למפתי למריה בליבא רחיקא ולא ברעותא הוא אמר אליך יי נפשי אשא ולא כל מילוי אלא בליבא רחיקא הוא גרים עליה לאסתלקא מעלמא עד לא מטון יומוי כד אילנא דא אתער בעלמא למעבד דינא.

וכד אתי בליבא רחיקא כרוזא קרי: "דובר שקרים לא יכון לנגד עיני". כל שכן אי אתי ליחדא שמא קדישא ולא מיחד ליה כדקא יאות זכאה חולקהון דצדיקייא בעלמא דין ובעלמא דאתי עלייהו כתיב: "אך צדיקים יודו לשמך וכו'", אתא רבי אלעזר ונשיק ידוי אמר אלמלא לא אתינא לעלמא אלא למשמע מילין אילין די. (ב"י בסוף הסימון)

[תרגום: רבי שמעון פתח, (תהלים כה) לדוד אליך ה' נפשי אשא אליך בך בטחתי וגו'. מה ראה דוד לסדר שבח זה ככה? וכל השבחים שהם בא"ב, כולם שלמים, וזה חסר, שאין בו ו' ולמה סדור זה ליפול על אפים?]

אלא סוד עליון הוא גנוז בין החברים, בשעה שנכנס הלילה, (ושולט) העץ התחתון שהמוות תלוי בו, פורש ענפיו ומכסה הכל. ועל כך מחשיך, וכל בני העולם טועמים טעם המוות, ומקדים אדם ונותן פקדון נפשו, ומפקיד בידו בפקדון. ומשום שלוקח אותם בפקדון, חוזר הפיקדון לבעליו בשעה שמגיע הבוקר. כשמגיע הבוקר וחוזר אליו פקדונו, צריך לברך את הקב"ה, שהוא הנאמן העליון. אחרי שקם, נכנס לבית הכנסת, מתעטר בתפילין, מתכסה בכסוי ציצית, נכנס ומטהר עצמו בקרבנות בתחילה, אחר כך מקבל עליו עול מלכות בסדור של שבחי דוד, שהם סדור של עול מלכות. ובסדור שבח זה משרה עליו אותו עול. אחר כך סדור תפלת מיושב, ותפלה מעמד, לקשרם כאחד.

בא ראה, כיון שאדם עושה תפלות כך, במעשה ובדבור, וקושר קשר היחוד, נמצא שעל ידו מתברכים עליונים ותחתונים. ואז צריך האדם להראות עצמו, אחרי שסיים תפלת עמידה, כאלו נפטר מן העולם, שהרי נפרד מעץ החיים וכנס רגליו לאותו עץ המוות, שהחזיר לו פיקדונו, כמו שנאמר (בראשית מט): "ויאסף רגליו אל המטה", שהרי הודה על חטאיו והתפלל עליהם.

עכשיו צריך להתכנס לאותו עץ המוות, ולנפל ולומר אליו, אליך ה' נפשי אשא. בהתחלה נתתי לך בפקדון. כעת שקשרתי את היחוד ועשיתי מעשה ודבור כראוי והודיתי על חטאי, הרי נפשי מסרתי לך בודאי.

ויראה אדם עצמו כאלו נפטר מהעולם, שנפשו מסר למקום המוות הזה, משום כך אין בו וא"י, שוא"י עץ החיים הוא, וזה עץ המוות הוא. וזה בא להשמיענו, שסוד הדבר (מה בא להשמיענו סוד הדבר) - שיש חטאים שלא מתכפרים עד שנפטר האדם מהעולם, זהו שכתוב (ישעיה כב): "אם יכופר העוון הזה לכם עד תמותו". וזה נתן עצמו ודאי למות ומסר נפשו למקום זה, לא בפקדון כמו בלילה, אלא כמי שנפטר מהעולם ודאי. ותקון זה צריך בכוונת הלב, ואז הקב"ה מרחם עליו ומכפר לו על חטאיו. אשרי האיש שיודע לפתונו ולעבד לרבונו ברצון ובכוונת הלב. אוי למי שבא לפתות לרבונו בלב רחוק, ולא ברצון, כמו שנאמר (תהלים עח): "ויפתוהו בפייהם ובלשונם יכזבו לו ולבם לא נכון עמו". הוא אומר (שם כה): "אליך ה' נפשי אשאי", ולא כל דבריו, אלא בלב רחוק, זה גורם עליו להסתלק מהעולם טרם שלא הגיעו ימיו, בזמן שאילו זה מתעורר בעולם לעשות דין.

ולכן צריך אדם להדביק נפשו ורצונו ברבונו, ולא יבא אליו ברצון כוזב, משום שכתוב (שם קא): "דבר שקרים לא יכון לנגד עיני". מה זה לא יכון? בשעה שהוא מתקין עצמו לזה ולבו רחוק מן הקב"ה, קול יוצא ואומר: לא יכון לנגד עיני. למה זה צריך לתקן את עצמו, לא יכון, אינו רוצה שיתתקן. כל שכן אם הוא בא ליחד שם הקדוש ולא מיחדו כראוי.

אשרי חלקם של הצדיקים בעולם הזה ובעולם הבא, עליהם כתוב (ישעיה סו): "ובאו וראו את כבודי וגו'". וכתוב (תהלים קמ): "אך צדיקים יודו לשמך וגו'". בא רבי אלעזר ונשיק ידו ואמר: אלמלא לא באתי לעולם רק לשמע דברים אלו - די לן].

סימן קלב

סעיף א'

דיני קדושת ובה לציון

מקור: סוטה (טו). אמר רבא בכל יום ויום מרובה קלתו משל חבירו שנאמר: "בבקר תאמר מי יתן ערב ובערב תאמר מי יתן בקר" – הי בקר, אילימא בקר דלמחר, מי ידע מאי הוי? – אלא דחליף, ואלא עלמא אמאי קא מקיים – אקדושה דסידרא, ואיהא שמיה רבא דאגדתא, שנאמר "ארץ עפתי כמו אוכל צלמות ולא סדרים" – הא יש סדרים, תופיע מאופל.

פסק השו"ע – מתרגמינן קדושת ובה לציון, וצריך לזהר בו מאד לאומרו בכוונה.

הטעם לתיקון קדושת ובה לציון: לא תקנוה אלא שיהיו כל ישראל עוסקים בתורה בכל יום דבר מועט שאומרים תרגומו וקרייתו והן כעוסקים בתורה, וכיון שנוהג בכל ישראל בתלמידים ובעמי הארץ, ויש כאן שנים – קדושת השם ותלמוד התורה – חביב הוא. (בי"י)

הטעם שאומרים פסוקי ובה לציון קודם הקדושה דסידרא: אחר תפילה היו קורים מקרא ומשנה ושמועות כדאמרין (קדושין ל). לעולם ישליש אדם ימיו וכו' וכיון שרבתה העניות ולא היו יכולים לעסוק כל כך היו קורים בנביא שני פסוקים, "ובא לציון" "ואני זאת בריתי". (בי"י) ובשבת ויום טוב שיש בו ביטול מלאכה לעם החזירו עטרה ליושנה לקרות בתורה ולתרגם מעין היום, ועל כן אין אנו אומרים ובה לציון שחרית שהרי כבר קראו בנביא, ואף על פי כן אומרים אותו במנחה כדי שלא ישכח מימות החול. (בי"י)

הטעם שהוסיפו לומר "ואתה קדוש": לפי שהקב"ה משרה שכינתו בתוכנו לשמוע תהלות ישראל, דאמרין בבראשית רבה (מח ז) – א"ר חנינא על כל קילוס וקילוס שמשבחין ישראל להקב"ה משרה שכינתו עליהם, ומאי טעמא – ואתה קדוש יושב תהלות ישראל. (בי"י)

הטעם שהוסיפו לומר "וקרא זה אל זה ואמר": שלא היו יכולים לומר קדושה בתוך התפילה שגזרו שלא יענו קדושה והיו אורבים להם אם יענו קדושה, ולאחר תפילה כשהיו האורבים הולכים להם היו קורים וקרא זה אל זה ואמר. (בי"י)

דהיינו שילוש קדושה, ומתרגמינן אותו מפני החיבה הרי הוא פעמים קדוש דיוצר ותפילה. (בי"י)

□ **כשמכריזים דבר** – יש להכריז קודם שמתחיל השי"ץ לומר אשרי, ולא בין אשרי ללמנצח, וכל שכן בשעה שאומרים הקהל אשרי או סדר קדושה שתבתל על ידי זה כוונתו. (משנ"ב ב')

□ **יחיד בקדושת ובה לציון** – מחלוקת ראשונים

רב צמח: אין ליחיד לומר סדר קדושה. דסדר קדושה זקנים ונביאים הראשונים תקנוה ואין לו ליחיד להשיג את גבולם, דכל דבר שבקדושה אינו בפחות מעשרה.

רא"ש: יחיד יכול לאומרו.

י"א בטור: כיון שהם פסוקים, הרי הוא כקורא בתורה ויכול יחיד לאומרו ובלבד שיאמר אותו בניגון וניקודן וטעמן כדרך שהתינוקות קורין לפני רבן. (טור)

פסק הרמ"א – נתפשט המנהג לומר אף ביחיד, דדינה כדן קדושה שביוצר. (רמ"א ומשנ"ב ג')

ומ"מ לכתחילה טוב יותר לומר בציבור. (משנ"ב ג')

« וע"כ אם הציבור התחילו לומר ואתה קדוש, והוא לא אמר עדיין אשרי ובה לציון – יש לו לאמרו עמהם, ואח"כ יאמר אשרי ולמנצח, וגם השני פסוקים שקודם ואתה קדוש דהיינו ובה לציון ואני זאת בריתי וגו'. (משנ"ב ג')

□ **דרך אמירת הקדושה שבתרגום:**

□ **יחיד אומרה ולא שנים.** (רמ"א)

והיינו, דפסוקי הקדושה שבלשון הקודש נאמרים דווקא ברבים, ופסוקי הקדושה שבתרגום נאמרים דווקא ביחיד, לפי שכל שהוא בלשון תרגום אין לומר אותם ברבים. (משנ"ב ד')

□ **ואין לאומרה בקול רם.** (רמ"א)

« ואם מתפלל שלא בציבור – יכול לומר גם התרגום בקול רם. (משנ"ב ד')

□ **אסור לאדם לצאת מבית הכנסת קודם קדושה דסידרא,** שחייב הוא לומר קדושה דסידרא דדבר שהעולם מתקיים עליו אי אפשר לזלזלי בה. (בי"י)

סעיף ב'

אסור לאדם לצאת מבית חכנסת קודם קדושה דסידרא. (שו"ע)
 הטעם: דכיון דהעולם מתקיים על זה – צריך לזוהר מלזלזל בזה. (משנ"ב ה')
 « וצריך לזוהר שלא לצאת מקודם אפי' אם ירצה לאמרם בפני עצמו.
 אא"כ הוא בשעת הדחק. (משנ"ב ה')

דיני עלינו לשבח

- אומרים אחר סיום התפלה עלינו לשבח **מעומד**. (רמ"א)
- יזהר לאומרו **בכוונה**.
- כשמגיע אל "אל לא יושיע" - **יפסיק מעט קודם שיאמר "ואנחנו כורעים וכו'".** (רמ"א)
 « וכשאומר "ואנחנו כורעים וכו'" - צריך לכווץ, שלא יהיה נראה ככופר ח"ו. (משנ"ב ט')
- כשמתפללין תפלת מעריב סמוך למנחה** – אין אומרים עלינו אחר גמר תפלת מנחה, דעלינו שיאמרו אחר תפלת מעריב קאי גם אמנחה. (משנ"ב ז')
- יש לומר עלינו באימה ובריאה.** (משנ"ב ח')
- הטעם: כי כל צבא השמים שומעים, והקב"ה עומד עם פמליא של מעלה, וכולם עונים ואומרים אשרי העם שככה לו אשרי העם כו'. (משנ"ב ח')
- בגרסת "ומושב יקר" – מחלוקת ראשונים**
י"א בטור: "וכסא כבודו" בשמים ממעל.
טור: "ומושב יקר" בשמים ממעל. (טור)

קדיש יתום

- ואומרים קדיש יתום אחר עלינו. **ואפילו אין יתום בבית הכנסת - יאמר אותו מי שאין לו אב ואם.** (רמ"א)
- הטעם: נהגו בקדיש זה להניחו ליתום שמת אביו ואמו מפני שיש יתומים קטנים או אפילו גדולים שאינם יכולים להיות שלוחי ציבור ולומר קדיש וברכו אחר אביו ואמו.
 וכבר ידוע ממעשה דר' עקיבא תועלת הגדול שיש למת כשיש לו בן האומר קדיש וברכו וביותר בתוך שנה ראשונה. (משנ"ב י')
- « **אם היו יכולים להתפלל לפני העמוד זהו טוב יותר מאמירת קדיש.** (משנ"ב י')
- ואפילו מי שיש לו אב ואם – יכול לאמרו כשהוא משער שאביו ואמו לא יהיו מקפידין על כך.** (רמ"א)
 (משנ"ב י"א)

פיטום הקטורת

- מקור: כריתות (ו.) וירושלמי יומא (פ"ד ה"ה)
- מתי אומרו?** – יש לומר פיטום הקטורת ערב ובוקר אחר התפלה. (רמ"א)
 « **קשה,** צ"ע למה אנו אומרים אותה בשבת ויו"ט אחר מוסף, והלא הקטורת קודמת למוספין לכו"ע והיא שייכא לקרבן תמיד?
 א. כדי להיפטר מתוך דברי תורה.
 ב. בכתבים איתא שהטעם להבריח הקליפות. (משנ"ב י"ד)
 « בשלי"ה כתב לאמרו קודם תפלה ואחריה. (משנ"ב י"ד)
- לאומרה מתוך הכתב** – יש שכתבו לזוהר לומר פיטום הקטורת מתוך הכתב ולא בעל פה, משום שהאמירה במקום ההקטרה, וחיישינן שמא ידלג אחד מסממנים, ואמרינן שהוא חייב מיתה אם חסר אחת מסממניה. (רמ"א)

- **המנהג לאומרה אף בחול** – מחלוקת
רמ"א: נהגו שלא לאמרו בחול שממהרין למלאכתן וחיישינן שמא ידלג.
 « ולכך, אותן שאין אומרין רק בשבת ואין מרגלא בפומייהו כ"כ - יאמרו מתוך הסידור. (משנ"ב י"ז)
ב"י: מפפק בזה דהלא אין מיתה אלא בהקטרה לא באמירה, ועוד דאין מיתה אלא במזיד, לכן
 המדקדקין נוהגין לאמרו בכל יום. (רמ"א ומשנ"ב י"ז)
- **גירסת כדי שתהא נאה כדי שתהא עזה** – נחלקו בזה הבבלי והירושלמי
הבבלי גורס: כדי שתהא נאה כדי שתהא עזה.
הירושלמי גורס: מפני שהיא נאה מפני שהיא עזה. (ב"י בסי' קלג)
- **בביאור כדי שתהא עזה** – מחלוקת ראשונים
רש"י פירש: שתהא עזה - שיהא ריחה חזק. [שתהא נאה - ששחורה היא].
ה"ר דוד אבודרהם פירש: יין קפריסין למה הוא בא כדי לשרות בו את הצפורן מפני שהיא עזה - כדי
 שיהא ריחה נודף.
הכל בו פירש בנוסחא שנייה: מפני שהוא עז - שאותו יין הבא מקפריס הוא עז וחזק ומחזק ריח הצפורן.
 (ב"י בסי' קלג)
- **בביאור "מפני שהיא נאה** – ב' הסברים.
 א. בורית כרשינא למה הוא בא לשפות בה את הציפורן מפני שהיא צריכה להיות נאה ואילו לא היו
 שפין אותה לא היתה נאה.
 ב. מפני שהיא נאה, כלומר מפני שהיא שחורה ולישנא מעליא נקט. (ב"י בסי' קלג)
- **מה גורסים קודם - יין קפריסין, או בורית כרשינא** – מחלוקת
גירסת הירושלמי והבבלי: בורית כרשינא למה היא באה וכו' יין קפריסין למה הוא בא וכו' והלא מי
 רגלים יפין לה וכו'. וכן נראה שהיא גירסת הבבלי ולפי זה: על יין קפריסין קאי, דמי רגלים יפין לצפורן
 ולא היה צריך להביאו אלא שאין מכניסין מי רגלים למקדש.
ה"ר דוד אבודרהם גורס: בהיפך יין קפריסין למה הוא בא וכו' בורית כרשינא למה היא באה וכו' והלא
 מי רגלים יפין לה וכו'. (ב"י בסי' קלג)
- **מהו "פיטום" הקטורת** – מחלוקת ראשונים
כל בו: פיטום פירושו כתישת הסמנים, ותיקון הקטורת נקרא פיטום, ואינו לשון דישון כמו שור של פטם
 אלא לשון תיקון וכתיתה.
הערוד: המפטם את הקטורת פירוש המבשם והממלח כל הבשמים לעשות הקטורת רוקח מרקחת מעשה
 רוקח. (ב"י בסי' קלג)
- ואומרים תחלה אין כאלהינו וכו'. ואומרים השיר שהלויים היו אומרים במקדש שחרית לבד. (רמ"א)
- **וכשיוצא מבית הכנסת** – אומר: "ה' נחני וגו'", ומשתחוה ויוצא. (רמ"א)

סימן קלג

דין ברכו בשבת

בשבת ויום טוב אין אומרים ברכו אחר קדיש בתרא. (שו"ע)
ואפילו במקום שנהגו לאמרו בימות החול – הוא משום שמא לא היו יחידיים בבית הכנסת כשאמרו ברכו.
מכל מקום בשבת ויום טוב – אין לאמרו, דהכל באין לבית הכנסת קודם ברכו. (רמ"א)

הלכות בית הכנסת

סימן קג

סעיף א'

כופין בני העיר זה את זה לבנות בית הכנסת. (שו"ע)

מקור: תוספתא ב"מ (פ"א הי"ב)

□ דרך בניית ביה"כ

אין לבנות בית הכנסת ע"י עכו"ם, ובפרט לעשות כמין כיפה לפני ההיכל לנוי בודאי ראוי לזהר שיהיה ע"י ישראל. (ביאו"ה ד"ה לבנות)

« ומי"מ תיקונים כתיקון הגג של בית הכנסת ע"י נכרים אין לחוש. (ביאו"ה ד"ה לבנות)

□ ואם אין בכוחם לבנות – מחויבים עכ"פ לשכור מקום מיוחד לתפלה. (משנ"ב ב')

□ שיעור הגבייה:

• בבנין – גובין לפי ממון.

• בשכירות – חציו לפי ממון וחציו לפי נפשות. (משנ"ב ב')

□ כשיש כבר בית הכנסת בעיר ורוצים לבנות עוד ביהכ"נ

אפילו יש ביהכ"נ אחרת בעיר – מונע הוא רבים מלעשות מצוה. (משנ"ב ב')

□ אך אם הביהכ"נ מכילה אותם ואין הכרח בבית הכנסת אחרת:

• בזמן שכולם לב אחד הוא שקילוסן עולה יפה – אז אדרבה אסורים להפרד.

• אבל אם חלק לבם – יותר טוב הוא שיתפללו כל כת בפני עצמה. (משנ"ב ב')

□ כופין בני העיר זה את זה לקנות להם תורה נביאים וכתובים. (שו"ע)

□ אם אין בית מדרש – אם אין מקום לצבור ללמוד – שכופין זה את זה לבנות בית המדרש, דמה תועלת יש בקניית ספרים אם אין להם מקום ללמוד. (ביאו"ה ד"ה ולקנות)

□ בזמנינו מחויבים גם לקנות ספרי תלמוד ופירושיהם ללמד בהם לקטנים ולגדולים. (משנ"ב ג')

« ובמקומות שהספרים מצויים – אין כופין לקנות ספרים, רק ס"ת, דהרי יכולים לשאול אצל

אנשי העיר. (משנ"ב ג')

סעיף ב'

אין בונים בית הכנסת אלא בגובהה של עיר

מקור: תוספתא מגילה (פ"ג הי"ד) - דכתיב "בראש הומיות תקרא".

□ דרך בנייתו:

מגביהין אותו עד שיהיה גבוה מכל בתי העיר שמשתמשים בהם. (שו"ע)

מקור: שבת (יא.) - דכתיב "לרומם את בית אלוקינו".

□ באיזה בתים מדובר?

מקור: שבת (יא.) – לא אמרן אלא בבתי, אבל בקשקושי ואברורי לית לן בה. פסק השו"ע – אין אסורים אלא דווקא בתים וגגות שמשתמשים בהם. אך בירניות העשויים ליופי – אין בזה איסור.

□ מגדלים שאין משתמשים בהם וגג שהוא משופע ואינו ראוי לתשמיש בכולו אלא רק בחלקו – מחלוקת

רא"ש: משערין עד המקום שהוא ראוי לתשמיש, דהיינו שאם יש עליה תחת הגג לא תהא גבוה יותר מבית הכנסת. (שו"ע)

ר"ן: פירשו בירניות ומגדלים – מבצרים, ולפי זה אין להקל בגג כלל אפי' משתמש רק בחלקו. ואין להקל אלא רק במבצר שאין שם דירה עליה כלל. (ביאו"ה ד"ה בירניות)

להלכה – מחלוקת
שו"ע: כרא"ש, דמשערין עד המקום שראוי לתשמיש.
ביאו"ה: כר"ן, ובגג אין להקל כלל.

□ ואפילו כשעצם הבית אינו גבוה, ורק בצירוף תחתית הגג מקום שמשתמשין שם כשעומדים על העליה גבוה יותר מבית הכנסת – ג"כ אסור. (ביאו"ה ד"ה לא)

□ בשעת הדחק, או שיש אימת המלכות שאין רשאים לבנות בית הכנסת כדינו – מותר להתפלל בבית אע"פ שדרין בעליה על גביו. (רמ"א)
« ובלבד שינהגו בעליה שעליו בנקיות. (רמ"א)

סעיף ג'

מי שחגביה ביתו יותר מבית חכנסת

מקור: שבת (יא.) – מדאמר רב אשי: אנא עבדי לה למתא מחסיא דלא חרבה.

נחלקו בזה הראשונים מה תיקן במתא מחסיא

רא"ש: כפאן להשפיל הבתים.

ר"ח ור"ת: ציוה להגביה בית הכנסת.

רש"י: מנעם מלהגביה בתיהם יותר מבית הכנסת. (ב"י)

הכריע הב"י – כר"ח, וצריכים להגביה בית הכנסת.

ובשו"ע – הביא את דעת הרא"ש שיי"א שכופין אותו להשפיל ביתו.

□ ואם עשה בנין גבוה יותר רק בקרן אחד מבית הכנסת – סגי בכך. (רמ"א)

סעיף ד'

חבונה כנגד חלון בית חכנסת – אין מספיק לו בהרחקת ד' אמות, ועכ"פ בח' אמות ודאי מספיק. (שו"ע ומשנ"ב ט')

הטעם: לפי שהוא צריך אור גדול. (שו"ע)

□ חלונות העזרה והעזרת נשים – מחלוקת

פמ"ג: מסתפק לעניין עזרה ועזרת נשים.

משנ"ב: הבו דלא לוסיף עלה, דבלאו הכי גם עיקר דינא דהמחבר אינו ברור. (משנ"ב ט')

□ היזק מתפללי בית הכנסת

« אם הקהל פותחין חלונות ביהכ"נ לחצירו – יכול הוא למחות בידם. (משנ"ב ט')

□ היזקים נוספים של שכני ביה"כ:

• חלון שהולך כנגד רשות הרבים ובני אדם עוברים דרך שם לביהכ"נ – לא ישפכו מי רגלים מן החלון, לפי שיש שהולכין בהשכמה לביהכ"נ. (משנ"ב ט')

• שכני ביהכ"נ שיש להם בית הכסא שמגיע ממנו ריח רע לביהכ"נ – צריכין להרחיקו. (משנ"ב ט')

« ואפילו אם קדם בית הכסא לבנין ביהכ"נ – צריכין לסלקו, דשאני הזיקא דרבים מהזיקא דיחיד.

אלא שצריכין מתפללי בית הכנסת לתת לשכנים את דמיה. (משנ"ב ט')

סעיף ה'

קביעת פתח בית הכנסת

מקור: תוספתא מגילה (פ"ג הי"ד)

אין פותחין פתח בית הכנסת אלא כנגד הצד שמתפללין בו באותה העיר. שאם מתפללין למערב יפתחוהו למזרח, כדי שישתחוו מן הפתח נגד הארון שהוא ברוח שמתפללין נגדו. (שו"ע)

« במקום הדחק – אינו מעכב. (ביאו"ה ד"ה אין)

« אין הקפידא אלא בפתח שרוב הציבור נכנסין בו, אבל שאר פתחים מותר לעשות בכל הצדדין, וכן פתח הפרוזדור אין קפידא כלל. (ביאו"ה ד"ה באותה)

□ במקומות שמפני הדוחק אי אפשר להם בשום פנים להעמידו בכותל המזרח – צ"ע לאיזה צד יתפללו הקהל. (ביאו"ה ד"ה שהוא), [ובסי' צ"ד אות ט' פשט שיתפלל לכיוון ירושלים].

□ אם היה הפתח בצד אחר וחרב הביהכ"נ ורצו קצת מנהיגים לעשות הפתח כדינו – מחלוקת

מג"א: אין האחרים יכולים למחות אפילו אם הם הרוב, ואע"פ שמשנים סדר הישיבה.

פרישה ופמ"ג: מפקפקין בעיקר הדין. (משנ"ב י' וביאו"ה ד"ה באותה)

□ מקום הבימה

מקור: תוספתא מגילה (פ"ג הי"ד) – חזן הכנסת וכל העם פניהם כלפי הקודש, שנאמר: "ותקהל העדה אל פתח אהל מועד".

פסק הרמ"א – עושין בימה באמצע בית הכנסת שיעמוד עליה הקורא בתורה וישמעו כולם.

« וכשמתפלל הש"ץ פניו כלפי הקודש. (רמ"א)

« ואין עושין יותר משש מדרגות לבימה. (משנ"ב י"ב)

□ סדר הישיבה כך היא:

הזקנים יושבים פניהם כלפי העם, ושאר העם כולם יושבים שורות שורות, פניהם כלפי הקודש ופני הזקנים. (רמ"א)

הטעם: מפני כבוד הציבור. (בי"י)

□ ישיבה בין הבימה להיכל

יזהרו שלא יעשו שום מקום לישיב בין הבימה ובין ההיכל באופן שיהיה פני היושב נגד הבימה ואחוריו להיכל, דגנאי הוא ואיסור נמי איכא, דהעומד על הבימה לברך ומשתחוה נראה כמשתחוה לו.

אך עכשיו שעושין מקומות אצל הבימה ופני היושב להיכל ואחוריו לבימה – אף שאחוריו לס"ת מ"מ רשות אחרת היא הבימה. (משנ"ב י"ד)

סימן קנא

סעיף א'

מדיני הנהגת האדם בבתי כנסיות ובתי מדרשות.

- אין נוהגין בהם קלות ראש כגון שחוק והיתול ושיחה בטלה. (שו"ע)
- « אפילו שיחת חולין שהיא לצורך פרנסה שבחוץ מותרת – בביהכ"נ אסור. (משנ"ב ב)
- « ובפרט שיחה בטלה לגמרי – בודאי שראוי למנוע תמיד מזה. (משנ"ב ב)
- אין אוכלים ושותים בהם. (שו"ע)
- לא מתקשטין בהם ולא מטיילין בהם. (שו"ע)
- לא נכנסים בהם בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים. (שו"ע)
- « ולא מועיל שיקרא או ישנה מעט בכניסתו. (משנ"ב ד')
- « אך אם עסק מקודם באיזה דבר הלכה בחוץ והתחילו גשמים לירד – מותר לו ליכנס לבית המדרש כדי שלא יטרדוהו הגשמים. (משנ"ב ד')
- ואין מחשבים בהם חשבונות. (שו"ע)
- « אפילו חשבונות שהציבור צריך להם מקום להתאסף שם. (ביאו"ה ד"ה ואין)
- « אך אם הם חשבונות של מצוה כגון קופה של צדקה ופדיון שבויים – מותר. (שו"ע)
- « האר"י היה נוהר מאד שלא לדבר בביהכ"נ רק תפלתו אפילו דברי מוסר לא דבר פן ימשך ממנו דברי חול. (משנ"ב י')
- אין מספידין בהם. (שו"ע)
- « אך אם יהיה ההספד לאחד מגדולי העיר כגון שמת קרובו של הגדול, וכ"ש כשההספד הוא על ת"ח - שכל בני העיר מתקבצים ובאים להספידו – מותר. (שו"ע ומשנ"ב י')
- אם צריך לכנס בהם לצרכו, כגון לקרוא לאדם:
- מקור: מגילה (כח. כט).
- א. או שיכנס ויקרא מעט או יאמר דבר שמועה, ואח"כ יקראנו כדי שלא יהא נראה כאילו נכנס לצרכו. (שו"ע)
- « אבל לא יקדים הקריאה לחבירו מקודם שיאמר איזה ד"ת, דיהיה נראה דאמירת הד"ת הוא רק טפל. (משנ"ב י"ב)
- ב. ואם אינו יודע לא לקרות ולא לשנות – יאמר לאחד מהתינוקות קרא לי פסוק שאתה קורא בו. (שו"ע)
- ג. או ישהה מעט ואח"כ יצא. שהישיבה בהם מצוה שנאמר "אשרי יושבי ביתך". (שו"ע)
- « ושעור הישיבה: כדי הילוך שני פתחים - דהיינו ח' טפחים. (רמ"א ומשנ"ב י"ג)

□ דין תלמידי חכמים ותלמידיהם

מקור: מגילה (כח):

נחלקו בזה הראשונים

- רמב"ם: מותרים לאכול ולשתות בהם רק מדוחק.
- או"ז: מתיר שלא מדוחק, אפילו לבני אדם שאינם ת"ח.
- ר"ן: בבית המדרש אפילו שלא מדוחק מותר. (ב"י)
- להלכה – מחלוקת
- שו"ע: מותרים לאכול ולשתות ולישון בהם מדוחק. (שו"ע ומשנ"ב ז')
- « גדר דוחק – היינו שהיה מקום דחוק לתלמידים והוצרכו לאכול שם. (משנ"ב ז')
- « אבל לעשות קפנדריא או ליכנס בהם בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים וכ"ש שחוק והיתול ושיחה בטלה – אסורים אפילו בשעת הדחק. (משנ"ב ו')
- « אין הבדל בין בתי כנסיות ובתי מדרשות שבארץ ישראל לשל חוץ לארץ. (ביאו"ה ד"ה ותלמידי)
- רמ"א: בבית המדרש אפילו שלא מדוחק – מותר, משום דביהמ"ד הוא ביתו.
- « ולאן דוקא אכילה ושתייה, אלא ה"ה לכל תשמישיהם דמותר. (משנ"ב ח')
- הכריע המשנ"ב – דלאנשים הלומדים שם בקביעות לעולם שעת הדחק הוא. דאם יצטרך לילך לאכול ולשתות בביתו בודאי יתבטל מלימודו.
- אבל אם אין לומדים בבית הכנסת ובבית המדרש – אסורים לאכול ולשתות שם. (משנ"ב ז')

- **בבתי כנסיות שבחולל להאכיל עניים ולהשכיבן לפי שעה** – מחלוקת ט"ז: אם הוצרכו אנשי העיר לפי שעה להאכיל בהם אורחים עניים או להשכיבן שם – מותר. אבל זהו רק דווקא בבתי כנסיות שבחוצה לארץ.
- מג"א:** אוסר גם בזה. (משני"ב ה')
- הכריע המשני"ב – דנראה דבמקום הדחק אין להחמיר בזה. (משני"ב ה')
- « **לכו"ע** – בבתי כנסיות שבארץ ישראל – מותר. (משני"ב ה')

סעיף ב'

איזה בית מדרש קדוש בקדושת ביהמ"ד

- **של רבים** – קדוש בקדושת ביהמ"ד, דומיא דבית הכנסת. (שו"ע)
- **אבל יחיד** הקובע מדרש בביתו לצרכו – אין לו קדושה כל כך. (שו"ע)
- **אבל אם הקדיש היחיד בית לצורך רבים ללמוד בו** – אפילו אם אין מתפללין שם כלל יש עליו קדושת ביהמ"ד. (משני"ב י"ד)
- **בתי מדרשות שלנו שגם לומדים וגם מתפללין בהם** – אפשר דמותר, וצ"ע. (ביאו"ה ד"ה אבל)

סעיף ג'

שנת עראי

מקור: ברכות (כה).

- **בבית הכנסת** – אין ישנים בבית הכנסת אפילו שנת עראי. (שו"ע)
- « **אבל לת"ח כשלומד שם** – דמותר. (משני"ב ט"ו)
- **בבית המדרש** – מחלוקת **שו"ע:** בביהמ"ד מותר לישון שינת עראי.
- רע"א:** מפקפק בהיתר זה.
- הכריע המשני"ב – אפשר דכיון שביהמ"ד עשוי לשהות שם זמן הרבה ללמוד ולשמוע דברי תורה וקשה לזהר משינת עראי ע"כ לא אסרו זה לשום אדם. (שו"ע ומשני"ב ט"ז)
- « **אבל לת"ח הלומד שם בקביעות** – מותר אפילו שינת קבע. (משני"ב ט"ז)

סעיף ד'

עשיית צורכי עיצמו לצורך בית הכנסת

- **מותר לאכול ולישון בתוכו.** (שו"ע)
- הטעם: מפני שאין שם קלות ראש (משני"ב)
- « **ומטעם זה ישנים בליל יום הכיפורים בבית הכנסת.** (שו"ע)
- « **ואפילו לצורך מצוה אחרת, כגון כשנקבצים לעבר השנה בבית הכנסת** – מותר לאכול שם. (שו"ע)
- **אך סעודת מצוה שיש בה שכרות** – אסור אף בבית המדרש.
- ומ"מ הנוהגין להקל – יש להם על מי לסמוך. (משני"ב כ')
- **הכנסת מיטתו לתוך בית הכנסת** – במקום שהותרה השינה – מחלוקת **מג"א:** לא יכניס מטתו לשם.
- א"ר ורע"א:** חולק עליו. (משני"ב י"ח)

סעיף ה'

עשיית קפנדריא

מקור: מגילה (כט.) - דכתיב 'ובבא עם הארץ לפני ה' במועדים הבא דרך שער צפון להשתחוות יצא דרך שער נגב'.

פסק השו"ע – היו לבית הכנסת ב' פתחים: לא יכנס בפתח זה לעשותו דרך לצאת בפתח השני לקצר דרכו. הטעם: כדי שיהיה נראה כמחבב. (משנ"ב כ"א)

□ אך מותר לעשות קפנדריא:

- אם היה הדרך עובר קודם שנבנה בית הכנסת – מותר. (שו"ע)
- אם לא נכנס בו תחלה כדי לקצר דרכו – מותר לעשותו דרך.
- כשנכנס בו להתפלל – מחלוקת ראשונים
- רי"ף ורמב"ם: רק מותר לו לצאת מפתח אחר.
- רא"ש וטור: גורסים מצוה לצאת מפתח אחר. (בי"י)
- להלכה – מחלוקת
- שו"ע [ע"פ הסבר באר הגולה]: כרי"ף ורמב"ם, מותר למי שנכנס בפתח זה לצאת בפתח אחר.
- משנ"ב: כרא"ש וטור, שגורסים מצוה. (משנ"ב כ"א)
- ההולך לדבר מצוה – מחלוקת
- פמ"ג: אפשר דשרי אם הולך לדבר מצוה.
- ביאו"ה [וגרע"י]: אסור. (ביאו"ה ד"ה לקצר)

סעיף ו'

כניסה לבית חכנסת מן הדרך

□ מותר ליכנס בבית הכנסת במקלו ובתרמילו ובאפונדתו. (שו"ע)

מקור: ברכות (סג.)

□ אסור ליכנס בו בסכין ארוך. (שו"ע)

הטעם: לפי שהתפלה מארכת ימיו של אדם והסכין מקצרים. (בי"י)

« ואין להחמיר אלא דווקא בסכין מגולה. (משנ"ב כ"ב)

« ת"ח שמותר לאכול ולשתות שם ונושא סכין לצורך תשמישו – מותר. (ביאו"ה ד"ה בסכין)

□ אין ליכנס בראש מגולה. (שו"ע)

מקור: ברכות (נד.) – לא יכנס להר הבית באפונדתו – והיינו בגילוי הראש.

הטעם: שזהו דרך קלות ראש לפני המקום. (ביאו"ה ד"ה או בראש)

סעיף ז'

רקיקה בביח"כ

מקור: ברכות (סג.)

מחלוקת

שו"ע: מותר לרוק בו.

האר"י: היה נזהר מרקיקה. (שו"ע ומשנ"ב כ"ד)

לכו"ע - בשעת תפלת י"ח - אין לירק כלל. (משנ"ב כ"ד)

לכו"ע - יהיה זהיר שלא ירוק בפני חבירו שימאס בה. (משנ"ב כ"ד)

לכו"ע - אותם המקפידים בביתם על הרקיקה אי"כ גם בבית הכנסת ובית המדרש יהיה אסור.

(שעה"צ ט"ו)

□ דרך הרקיקה לשו"ע:

• **ירוק וישפשפנו ברגליו.** (שו"ע)

מקור: ירושלמי ברכות (פ"ג ה"ה)

« ובשבת - יעמיד המנעל עליו עד שיתמעך. (משנ"ב כ"ה)

• **או שיהיה שם גמי שאם ירוק לתוכו לא יהא נראה.** (שו"ע)

סעיף ח'

להיכנס לביהכ"נ כשהוא מזולדך מטיט

טיט שעל רגליו ראוי לקנחו קודם שיכנס להתפלל. (שו"ע)

□ וכך ראוי שלא יהא עליו ולא על בגדיו שום לכלוך. (שו"ע)

הטעם: ק"ו מנכנס לפני מלך בשר ודם. (בי"י)

סעיף ט'

נקיזן ביה"כ

נוהגין בהן כבוד לכבדן ולרבצן. (שו"ע)

הדלקת חנרות

מקור: מגילה (כח:)

נוהגין להדליק בהם נרות לכבוד. (שו"ע)

□ **וידליק קודם שיכנס אדם להתפלל.** (משנ"ב כ"ז)

הטעם:

א. משום דאמרינן בגמרא מקום שמתפללין בו בעשרה קדמה שכינה ואתיא.

ב. שכן היו עושין במקדש. (משנ"ב כ"ז)

□ **הדלקת נר של חול מנר של בית הכנסת – מחלוקת**

כלבו בשם ר' אשר: הקדמונים נהגו בזה איסור גדול.

נימוקי יוסף: לא נהגו העולם ליזהר בזה. (ד"מ א')

□ **קבלת נר ממשומד – אסור, ואפי' רק שעווה – אסור.** (ד"מ א')

□ **קבלת או קניית נר מגוי – אסור, אך רק שעווה – מותר.** (ד"מ א')

סעיף י'

בתי כנסיות לאחר שחרבו

מקור: מגילה (כח:)

אפילו לאחר שחרבו עדיין הן בקדושתן (דכתיב "והשמתי את מקדשיכם"), וכשם שנוהגים בהם כבוד בישובן כך נוהגים בחורבנם.

חוץ מכבוד ורבוץ שאין נוהגין בהם. (שו"ע)

□ **ואם עלו בהם עשבים – תולשים אותם ומניחין אותם במקומן, ולא יטלם משם.** (שו"ע ומשנ"ב כ"ט)

הטעם: משום עגמת נפש, כדי שיראו העם ותעור רוחם וישתדלו לבנותם. (שו"ע)

□ **לפי"ז, באם סתרו ביהכ"נ ממקום זה ובנאוהו במקום אחר ואין בדעתם לבנות עוד במקום הראשון –**

אין שייך דין זה. (משנ"ב ל')

סעיף י"א**בנו ביה"כ על תנאי****נחלקו בזה הראשונים**

רא"ש ותוס' : אין מועיל התנאי אלא רק בחורבנו, אך לא בישובו.

רש"י ואור זרוע : אפילו בישובו מועיל תנאי.

רמב"ן ר"ן ורשב"א : מועיל תנאי מדוחק כגון להאכיל ולהשכיב שם העניים. (ב"י וביאו"ה ד"ה אבל) הלכה – מחלוקת

שו"ע : כרא"ש ותוס', אם בשעת בנין בית הכנסת התנו עליו להשתמש בו – מותר להשתמש בו בחורבנו, אבל בישובו לא מועיל תנאי.

ט"ז וביאו"ה : כרמב"ן ר"ן ורשב"א, בצירוף דעת רש"י, מרדכי ואו"ז דס"ל דאפילו בישובו מועיל תנאי. (ביאו"ה ד"ה אבל)

□ למה מועיל התנאי – מחלוקת

מג"א : דווקא תנאי של קלות ראש כגון אכילה ושתייה ולכנס בחמה מפני החמה, אבל לשאר תשמיש מהני תנאי בישובו.

ביאו"ה : חלק עליו והחמיר בזה. (ביאו"ה ד"ה לא מהני)

□ אם לא התנו בפירוש אלא רק בסתמא – מחלוקת

מג"א : דווקא שהתנו בפירוש אבל מסתמא לא אמרינן על תנאי הן עשויות.

משאת בנימין ובא"ר : מקילים בזה.

וצידד השעה"צ – להחמיר. (משני"ב ל"ב ושעה"צ י"ט)

□ אם התנו להשתמש בו עד זמן פלוני ואח"כ לא יתפלל בו כלל – משתמש בו אחר כלות הזמן כל מה שירצה. (ביאו"ה ד"ה להשתמש)

□ אין מועיל התנאי אלא לבתי כנסיות שבחול"ל. (שו"ע)

הטעם : שאין קדושתן עולמית שהרי כשיבוא הגואל במהרה בימינו תפקע קדושתן משא"כ בבתי

כנסיות שבא"י. (משני"ב ל"ז)

אבל לבתי כנסיות שבא"י – מחלוקת

שו"ע : לא מועיל שום תנאי. (שו"ע)

מג"א : גם בא"י מועיל תנאי לשאר תשמישין שאין בהם קלות ראש. (משני"ב ל"ח)

ביאו"ה וט"ז : מקילים ע"פ הרמב"ן וסיעתו להקל בתנאי אף בישובו באכילה ושתייה דיש בהם קצת קלות ראש.

ועל סמך מסקנת דברים אלו נהגו להקל גם בבתי כנסיות ומדרשות שבא"י לאכול ולשתות בסעודות

מצוה, ולערוך שמחות מצוה, וכן שינה על הספסל לאורחים עניים שאין מזומן להם מקום אחר ללון.

(ביאו"ה ד"ה אבל)

□ ואפילו בחורבנו לתשמיש מגונה כגון זריעה וחשבונות של רבים – לא מועיל תנאי. (שו"ע)

« **חשבונות של יחיד – מחלוקת**

פמ"ג : חשבונות של יחיד בחורבנו מותר, דלזה מועיל תנאי.

רבינו ירוחם : משמע דנקט של רבים לרבותא דאף שהוא צורך רבים וכ"ש של יחיד שאסור.

(משני"ב ל"ו)

סעיף י"ב

עלייה שמעל בית הכנסת

תשמיש של גנאי קבוע – יש לזהר מלהשתמש בעליה שעל גבי בית הכנסת תשמיש קבוע של גנאי כגון לשכב שם. (שו"ע)

תשמיש גנאי עראי – לשכב שם בדרך מקרה – מותר. (משני"ב)

שאר תשמישים – מחלוקת ראשונים

מרדכי: מסתפק אם מותר להשתמש שם.

מהרי"ק: מחמיר. (בי"י)

להלכה – מחלוקת

שו"ע: כמרדכי, דיש להסתפק אם לדמותו לעליות העזרה דלא נתקדשו, או כיון דבהכ"נ וביהמ"ד נקרא מקדש מעט יש לדמותו לעליות היכל דקי"ל דנתקדשו בקדושת היכל.

שערי תשובה בשם תשובת פאר הדור: יש להקל. (משני"ב מי)

לכו"ע - מקום שעל גבי ההיכל [הארון ששם מונח הסי"ת] – יש לזהר שלא להשתמש שם. (משני"ב מי)

לכו"ע - להשתמש על גג בית הכנסת כגון לשטוח עליו בגדים לייבש או פירות שהוא מקום גלוי לכל –

פשוט שאסור. (ביאו"ה ד"ה יש)

בית שיחדו לאחר שנבנה לבית הכנסת

כל זה דוקא בבית הכנסת קבוע שנבנה מתחלה לכך, אבל בית שיחדו לאחר שנבנה לבית הכנסת – מותר לשכב עליו. (רמ"א)

« ומ"מ שומר נפשו ירחק מהם. ובפרט במקום שהוא נגד ההיכל. (משני"ב מי"ב)

בבתי כנסיות שבארץ ישראל – מחלוקת

א"ר: אין חילוק ומותר.

מג"א: אסור. (ביאו"ה ד"ה מותר)

אם בשעה שנבנה ביהכ"נ נבנה בית דירה למעלה ממנו – מותר לדור שם. (משני"ב מי"א)

« ומ"מ להשתמש שם תשמיש שהוא מגונה מאד כטינוף וכיו"ב – בכל גווני אסור. ונענש בזה

הרבה. (משני"ב מי"א)

שכירות מקום לזמן – מה שמנהג העולם בעיירות ששוכרין בתי כנסיות לזמן בבתיים תחתיים ולמעלה

מהן בית דירה שמצוי שם תינוקות ודבר מאוס – אפשר משום שהוא לזמן לא חישינן לזה. (משני"ב מי"א)

דין השאלת והקדשת כלים ובית הכנסת

• אם אחד אסר בית הכנסת שהשאלו לרבים – אם השאלו בפירוש אינו רשאי לאוסרה. אך אם השאלו בסתמא – יכול למחות שתנאו קיים. (ד"מ ב')

• מי שהיתה בית הכנסת בביתו ימים רבים – אין הציבור רשאים לשנותה בבית אחר. (ד"מ ב')

• כלי הקדש של כסף אין יכולים להוציאם לחולין ולמכרם. (ד"מ ב')

• הקהל יכולים לתפוס אותן כלים שישארו בחזקת ההקדש אחר מיתת המקדיש. (ד"מ ב')

• אם נמצא כתוב אחר מיתת אדם שהקדיש כלים ואין עליו עדים ולא מסרו לקהל – הוי הקדש, ולא אמרינן שמה כתב להקדיש ונמלך. (ד"מ ב')

• אין הציבור יכולים להחזיק בספר תורה שהיה של אדם אחד, דלא שייך חזקה בספר תורה. (ד"מ ב')

סימן קנב

סעיף א'

סתירת בית הכנסת כדי לבנות אחר

מקור: מגילה (כו:). - רמי בר אבא הוה קא בני בי כנישתא. הוה ההיא כנישתא עתיקא הוה בעי למיסתריה ולאטויי ליבני וכשורי מינה ועיולי להתם. יתיב וקא מיבעיא ליה הא דרב חסדא דאמר לא ליסתור בי כנישתא עד דבני בי כנישתא אחריתי. התם משום פשיעותא, כה"ג מאי? אתה לקמיה דרב פפא ואסר ליה, לקמיה דרב הונא ואסר ליה.

בבא בתרא (ג:). - בבא בן בוטא היכי אסביה ליה עצה להורדוס למיסתריה לבית המקדש, והאמר רב חסדא לא ליסתור איניש בי כנישתא עד דבני בי כנישתא אחריתי? אי בעית אימא: תיזא (ביקוע) חזא ביה. איבעית אימא: מלכותא שאני דלא הדרה ביה...

פסק השו"ע – דאין סותרין בית הכנסת כדי לבנות בית הכנסת אחר.

- « ואפילו אם היו כבר המעות גבוים לצורך כל הבנין ומונחים ביד הגבאי.
- « ואפילו האבנים והקורות וכל צרכי הבנין מוכנים – אפ"ה אסור, דלמא מתרמי להו פדיון שבויים ויהבי להו. (משנ"ב ד')
- « וה"ה לעשות ממנו ביהמ"ד – ג"כ אסור. (משנ"ב ג')
- « ה"ה ביהמ"ד כבית כנסת. (משנ"ב ג')
- « אין הבדל בזה בין של יחיד או של רבים – אסור לסותרו עד שיבנה האחר. (משנ"ב ב')
- « ואפילו אם דעתו לבנותו עתה בגודל פאר ויפוי – אסור. (משנ"ב ב')

□ טעם איסור הסתירה – מחלוקת ראשונים

רי"ף, רמב"ם ורא"ש: הטעם מחשש לפשיעותא, שמא יארע להם אונס שלא יבנו האחר. ואפ"י יש להם בית כנסת אחר אסור.
ר"ן בשם הרמב"ן: פירש הטעם משום צלויי, שלא יהיה להם מקום אחר להתפלל. ולכך אם יש להם בית כנסת קבוע – לכו"ע שרי לסתור כמרימר ומר זוטרא. (ב"י)
 הלכה – מחלוקת
שו"ע: כרי"ף רמב"ם ורא"ש, דאין סותרין בית הכנסת כדי לבנות בית הכנסת אחר שמא יארע להם אונס שלא יבנו האחר.

וצידד המג"א ע"פ הני"ל: דהיכא דאיכא עוד ביהכ"נ קבוע בעיר שיכולים להתפלל שם כולם – אסור בכל גוונא. (משנ"ב ה')

אך ה"ט"ז וביאו"ה: התיירו לסתור כשיש לו בית כנסת אחר קבוע. (משנ"ב ה' וביאו"ה ד"ה שלא לכו"ע – אם בבית הכנסת האחר אין מקום לכולם ברווח להתפלל – לכו"ע אסור. (ביאו"ה ד"ה שלא

□ כיצד מותר לסתור?

מקור: מגילה (כו:).

כשהראשון היה חזק וראוי – בונים האחר תחלה, ואח"כ סותרים הישן. (שו"ע)

- « ואפילו היה הביהכ"נ של כרכים – מותר. (משנ"ב ז')
- « **כשעדיין לא גמרו הדירה לגמרי, אך יש בו מקום שיכולים להתפלל בו** – מחלוקת **רמב"ם**: אסור לסותרו, ועדיין חיישינן לפשיעותא.
- « **ב"ח**: יש להקל בזה. (ביאו"ה ד"ה בונים)
- « **ואפילו לא רצו לסתור רק מחיצה אחת להרחיבו** – בונים תחילה ורק אח"כ סותרים. (רמ"א)
- « **כשרוצה להרחיבו ואי אפשר בלא סתירת הבנין** – מחלוקת **רא"ש**: מותר לסותרו.
- « **התשב"ץ**: משמע קצת דבכל גווני אסור כרמב"ם. (ביאו"ה ד"ה דינא)

אבל אם חרבו יסודותיו או נטו כתליו ליפול – סותרים אותו מיד ומתחילין לבנות במהרה ביום ובלילה, שמא תדחק השעה וישאר חרוב. (שו"ע)
 מקור: בבא בתרא (ג:).

« כשנטו כתליו ליפול – אסור ליקח אבנים מבית הכנסת הישנה כדי לבנות החדשה. (רמ"א ומשנ"ב י')

מקור: מגילה (כו:).

□ ה"ה כשגזר מלכות שלא יתפללו עוד באותו ביהכ"נ ומן הנמנע להשתדל – מותר לסותרו. (משני"ב ט)

□ ה"ה בית כנסת שלא מתפללים בו יותר – כגון מעשה בעיר אחת שהיו היהודים דרים חוץ לחומה ואירע הענין שנתישבו בתוך החומה, והיתה הביהכ"נ לבדו חוץ לחומה – שאין לך תיוהא גדולה מזו ומותר לסתור אותה כדי לבנותה תוך החומה. ויתחילו לבנות ביהכ"נ החדשה ויטלו אח"כ האבנים מן הישנה ויבנו תוך החומה מהם. (משני"ב ט)

□ אסור לסתור דבר מבית הכנסת, אא"כ עושה על מנת לבנות. (רמ"א)
הטעם: דהוי כנותץ אבן מן ההיכל, דאסור, משום שנאמר את מזבחותם תתצון וגו' לא תעשון כן לה' אלהיכם. (משני"ב י"א)

« וה"ה שאסור מטעם זה לסתור כל כלי בית הכנסת, אא"כ עושה על מנת לבנות. (ביאו"ה ד"ה דבר)
□ אך לפנות הכלי קודש והספסלין וכדומה מביהכ"נ – אף שאין זה כבוד לביהכ"נ, אין בכלל זה האיסור. (משני"ב י"א)

□ קביעת מסמור או בורג בקיר ביהכ"כ לדבק דף בכותל ועושים גומא בכותל שיוכל להחזיק שם – מחלוקת
א"ר ומטה יהודה: מקילין בזה.
ט"ז: אוסר. (משני"ב י"ב)

□ בבהכ"נ מושכרת
כל דיני איסור הסתירה חלים גם על ביהכ"כ המושכרת להם רק לזמן, ודעתם לשכור אח"כ במקום אחר – אסור לסלק את עצמם ממקום הראשון עד שישכרו תחלה במקום אחר. (משני"ב ג')

סימן קנג

סעיף א'

הפרכת בית הכנסת לבימ"ד או להיפך

מקור: מגילה (כו: כז).

- **מותר לעשות מבית הכנסת בית המדרש.** (שו"ע)
- « ומ"מ, ראוי שידחקו עצמם להשיג מעות אחרים לצורך בית המדרש. (שעה"צ א')
- וכן מותר למכור בית הכנסת לעשות בית מדרש. אך דווקא כשלא יהיה בזה פשיעותא כגון שמוכן לפניהם. (ביאו"ה ד"ה מותר)
- **אבל לא מבית המדרש בית הכנסת.** (שו"ע)
- הטעם: שמעלין בקודש ואין מורדין. (משני"ב ב')
- **לעשות מביהכ"נ ביהמ"ד ליחיד בביתו – מחלוקת מג"א: צ"ע.**
- אליה רבה:** מצדד להחמיר בזה. (משני"ב א')

סעיף ב'ג'

מכירת דבר קדושה וקניית דבר אחר במקומו

- מקור: מגילה (כה:). - בני העיר שמכרו רחובה של עיר לוקחים בדמיו בית הכנסת, בית הכנסת לוקחים תיבה... אבל אם מכרו תורה לא יקחו ספרים, ספרים לא יקחו מטפחות...
 ☞ **לקנות עילוי קדושה בדמיו** – יכול למוכרם לכתחילה. (שו"ע ומשני"ב ג')
- ואלו דרגות העילוי: ביה"כ, היכל, מטפחת של ס"ת, ספרים, ס"ת. (שו"ע)
- « **מהם ספרים** – מחלוקת ראשונים
טור: היינו חומשים, שכתוב כל חומש לבדו.
ר"ן: היינו נביאים וכתובים. (בי"י)
 פסק השו"ע – כשניהם.
- ☐ ונביאים וכתובים גופא - כי הדדי נינהו. (משני"ב ו')
- ☐ חומשין שלנו אפילו אם כל החמשה היו כרוכין יחד גרע מחומש אחד העשוי כתיקון ס"ת. (משני"ב ו')
- ☐ ס"ת שנמצא בו טעות – דינו כחומשים. (שו"ע בסעי' ג')
- ☞ **אבל להורידן מקדושתן – אסור.** (שו"ע)

☐ מכירת ס"ת לצורך חיזוק בדק בית הכנסת:

- **בשל כרכים** – לכו"ע אסור.
- **בשל כפרים** – מחלוקת
- **רא"ש:** בשל כפרים מותר.
- **ריב"ש:** אפילו בשל כפרים אסור, ואפ"י בשבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר אסור. (בי"י)

☐ דין המותר

אפילו אם קנו בקצת המעות דבר שקדושתו חמורה – אין יכולין לשנות המותר לקדושה קלה. (שו"ע)
 מקור: מגילה (כה:).

סעיף ד'

לקנות בדמי קדושה אחת קדושה אחרת כיוצא בזה

מחלוקת ראשונים

ר"ן ומאירי בשם רוב הגאונים : אוסרים.

מהר"י אבוהב : מתיר. (בי"ז)

השו"ע הביא את ב' הדעות כיש אוסרים ויש מתירים.

לכו"ע - בס"ת שאין יכול להעלות הדמים בקדושה יותר – לכו"ע כשמכרה יקח בדמיה אחרת כדמוכח בגמ'. (בי"ז ומשנ"ב י"ז)

לכו"ע - לכתחילה בוודאי אסור למכור שום דבר קדושה כדי ליקח כיוצא בה, ולא נחלקו אלא לענין דיעבד. (משנ"ב י"א)

□ המנהג כיום למכור לקנות ס"ת – מחלוקת

ט"ז : בזמנינו אנו רואין הרבה מוכרים ספרים ולוקחין אחרים בדמיהם, היות ועכשיו מתחלה כשקונה הספר היה דעתו לכך שיהיה לו כל זמן שיצטרך לו, ובאם יזדמן לו יותר יפה ימכור זה ויקח היפה ואף שלא התנה בפירושו. וה"ה ספר תורה של רבים מותר.

א"ר : טעם המנהג הוא משום דסומכין שיחיד על ס"ת שלו מותר למכור וכו'. אבל הספר של צבור ה"נ דאסור. (משנ"ב י"א)

סעיף ה'

גבו ורזיצים לשנותו טמא שגבו

אם גבו מעות לצורך דבר קדושה ורצו לשנותו מלצורך מה שגבו אותם – אין משנין אלא מקדושה קלה לחמורה. (שו"ע)

□ אם רוצים הגבאים ללותן וליתן אח"כ אחרים תחתם – מחלוקת

מג"א : אסור, דהבעלים ניחא להו למעבד המצוה בממון זה דוקא.

ט"ז : מותר. (משנ"ב י"ג)

לכו"ע – ע"י שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר לכו"ע שרו לשנות המעות. (משנ"ב י"ג)

□ דין המותר אחר שעשו בהם הדבר שגבו אותם בשבילו – משנין המותר לכל מה שירצו. (שו"ע)

מקור : מגילה (כז.) – וכן במותריהן, אמר רבא : לא שנו אלא שמכרו והותירו, אבל גבו והותירו מותר.

« ומותרין לשנות אפילו לדבר שאין בו קדושה כלל, אלא שהוא צרכי צבור. (משנ"ב י"ד)

□ אם כשגבו המעות התנו לעשות חפצם ממותר הדמים, אפילו קנו ומכרו וחזרו וקנו קדושה במקצת

הדמים – מחלוקת

שו"ע : מותר להוריד המותר.

ה"א"ר וגר"א : מפקפקין בזה, דאפשר שכיון שאח"כ קנו סתם מכל הדמים חיילא הקדושה בכל הקניה ואסור אח"כ כשמכרו והותירו. (שו"ע ומשנ"ב ט"ו)

□ אבל אם לא התנו כשגבו אלא כשמכרו התנו – אסור להורידם. (שו"ע)

« **אם קנו בדמים אלו שגבו עצים ואבנים** – חלה קדושת הדמים על העצים ועל האבנים. ואסור לשנותן רק לקדושה חמורה. (רמ"א)

« **ואם הביאו עצים ואבנים לצורך בנין בית הכנסת** – אם באו ליד גבאי - אסור לשנותן רק לקדושה חמורה, וקודם שבאו לידי גבאי - מותר לשנותן. (רמ"א)
אבל מ"מ לא יוכל לחזור בו - דהוי נדר. (רמ"א ומשנ"ב כ"ב)

□ קשה, אע"ג דמוכח לקמיה בס"ח דאפילו אם בנאוהו לשם ביהכ"נ בעינן דוקא שהתפללו בו?

א. התם מיירי שלא נעשה הביהכ"נ ע"י גביית מעות שגבו לצרכה מבני העיר, אלא שקנאוהו הקהל ממעות חולין שגבו סתם.

ב. או שכל אחד הביא עצו ואבנו ובנו ביהכ"נ. (משנ"ב י"ח)

□ אבל כשנגבה מעות על זה מבני העיר – ודאי שאסור לשנותו. (משנ"ב י"ח)

הטעם:

- א. ב"י: משום דכבר בא ליד הגבאי.
 ב. מג"א: כיון שנגבו המעות מבני העיר לצורך ביהכ"נ יש בזיון אח"כ אם ישנוהו להורדת קדושה. (משנ"ב י"ח)

סעיף ו'

חיתר למכור בית הכנסת

מוכרים בית כנסת וכן שאר דברים שבקדושה ואפילו ס"ת, עבור:

א. להספקת התלמידים. (שו"ע)

« שיתירה מעלת הלומד ממעלת הס"ת. (ב"י)

« ודבר זה תוכחת מגולה לאותן האנשים המתרשלין להחזיק תורה בעריהן. (משנ"ב כ"ג)

ב. להשיא יתומים בדמיו. (שו"ע)

« ואפילו יתומות.

אע"ג דאין האשה מצווה על פריה ורביה מ"מ לשבת יצרה שייך גם באשה. (משנ"ב כ"ד)

ג. לפדיון שבויים. (משנ"ב כ"ד)

□ כל ההיתר לכל הנ"ל – הינו דווקא כשאי אפשר להשיג מעות אחרות על זה מן הצבור, אך כשאפשר להשיג – לא ימכרו. (משנ"ב כ"ד)

□ לכתחילה למכור בית הכנסת לצורך ג' הנ"ל – מחלוקת ראשונים

רא"ש: מוכרים אף לכתחילה.

רמב"ם: לכתחילה אין מוכרין אפילו להעלות דמיו בקדושה חמורה. (ב"י)

□ כשאינן להם רק ביהכ"נ אחת – מחלוקת

מג"א: מותר למכור עבור הנ"ל.

ט"ז: אסור.

הכריע המשנ"ב – כמג"א, דמותר. (משנ"ב כ"ד ושעה"צ י"ח)

סעיף ז'

דין שבעה טובי העיר

מקור: מגילה (כו.) - לא שנו [דמוכרין ביהכנ"ס] אלא בית הכנסת של כפרים, אבל בית הכנסת של כרכין כיון דמעלמא אתו ליה לא מצו מזבני ליה דהוה ליה דרבים.

אמר רב אשי: האי בי כנישתא דמתא מחסיא, אע"ג דמעלמא אתו לה כיון דאדעתא דידי קאתו אי בעינא מזבנינא לה.

מיתבי, א"ר יהודה: מעשה בבית הכנסת של טורסיים שהיה בירושלים ומכרוה לר' אליעזר ועשה בה כל צרכיו, והא התם דכרכים הוה?! ההיא בי כנישתא זוטי הוה ואינהו עבדוה.

אמר רבא: לא שנו [דמעלין הדמים בקדושה] אלא שלא מכרו שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר, אבל מכרו ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר אפילו למישתא ביה שיכרא ולמשטח ביה פרי – שפיר דמי.

בית הכנסת של כפרים:

בית הכנסת של כפרים – יכולים למכרו.

הטעם: שלא נעשית אלא לבני הכפרים לבדם. (שו"ע)

גדר כפרים – מקום דלא שכיחי רבים דאתי מעלמא נקרא כפר. (משנ"ב כ"ה)

« ואע"ג דשכיחי רבים עוברים ושבים לפרקים – כיון דלא קביעי בעיר אלא עוברים ושבים דרך עראי – מקרי כפר. (משנ"ב כ"ה)

« ביהכ"נ שבכרך שידוע שלא עשו אותה אלא למעט עם, כגון הביהכ"נ שעושין אותה בעלי אומניות לעצמן – ג"כ דינו כביהכ"נ של כפרים.
אא"כ סייעו אנשי העיר ג"כ על הבנין ואפילו מעט – אז אין להם רשות על המכירה בלא דעתן. (משנ"ב כ"ה)

אולם ישנם מקרים בביהכ"נ של כפרים שדינו ככרכים:

א. כל מקום דשכיחי רבים מעלמא שבאין להתפלל שם כגון מקום שהסוחרים מתקבצין שם תדיר לסחורה – הוי ככרך.

ב. או מקום שיש שם חכם גדול שמתקבצים שם רבים הצריכים לו ולתורתו – הוי ככרך, דמסתמא אדעתא דכל העולם בנאוהו. (משנ"ב)

אם בנו אותה משל אחרים – מחלוקת ראשונים

רא"ש רמב"ם וטור: אפילו בנו אותה משל אחרים.

אוי"ז וראב"י: כל בית כנסת שידוע שבני העיר בנו אותה ולא גבו זוזי מעלמא יש לה מכר ע"פ שבעה טובי העיר. (בי"י)

הכריע הרמ"א – אפילו בנו אותה משל אחרים – מותר למוכרה.

הטעם: דמסתמא אחרים נתנו להם המעות שיעשו הם בהם מה שירצו, ולכן אפילו אותם אחרים אינם מסכימים אח"כ במכירה מותר למכרה. (משנ"ב כ"ו)

דין המעות עבור המכירה:

• **כשמכרו בני העיר שלא מדעת פרנסיהם** – המעות נשארים בקדושתן ואינם רשאים להורידן מקדושתן. (שו"ע)

« אבל אם לא נתמנו טובים בעיר – אז מועילה המכירה שלהם לגמרי כמו שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר. (ביאו"ה ד"ה והיינו)

• **ה"ה אם מכרו ז' טובי העיר שלא במעמד אנשי העיר** – המעות נשארים בקדושתן ואינם רשאים להורידן מקדושתן. (שו"ע)

• **אבל אם הסכימו ז' טובי העיר באותו מכר והיו במעמד אנשי העיר** – הוצאת המעות לכל מה שירצו – מחלוקת ראשונים

תוס' ורש"י: רשאים להוציא המעות לכל מה שירצו.

רמב"ם ור' ירוחם: רק המותר יוציאו למה שירצו. [אולם הריב"ש בדעת הרמב"ם כתב שאפשר שלא חולק].

פסק השו"ע ובד"מ – דרשאים להוציא המעות לכל מה שירצו.

גדר ז' טובי העיר – אינם שבעה אנשים המובחרים בחכמה או בעושר וכבוד, אלא שבעה אנשים שהעמידום הצבור פרנסים על עניני העיר והרי הם כאפורופסין עליהם. (משנ"ב כ"ט)

« מיירי שהעמידו עליהם פרנסים בסתם לפקח על עסקי הצבור – לפיכך כשהן שבעה יש להן רשות לכל דבר כאלו עשו כן כל בני העיר, אע"פ שלא העמידו אותם על דבר זה בפירוש.

« **בפחות מז'** – אין כחן שוה להיותן ככל בני העיר עד שיטלו רשות בפירוש מבני העיר.
« **אם מקבלים עליהם אנשים לעסוק בדבר ידוע ומפורט** כגון בעננינו שביררו אותן למכירה – אפילו אחד ג"כ יכולין למנות. (משנ"ב כ"ט)

« **אם נחלקו ז' טובי העיר בדעותיהם** – מחלוקת **ביאו"ה:** אם התנו מתחלה שילכו אחר הרוב – אזלינן בתר רובא.

חת"ס: לעולם אזלינן בתר רובא. (ביאו"ה ד"ה וה"ה)

« **בבית הכנסת של יחידים אם ברוו ג' מאנשיהם לפקח על עסקי ציבור שלהם** – הרי הם שקולים ככל אנשי בית הכנסת. (ביאו"ה ד"ה וה"ה)

אם קיבלו עליהם בני העיר בפרוש במכר זה כל מה שיעשה אפילו יחיד – מה שעשה עשוי. (שו"ע)

« אבל אם נתנו לו סתם רשות למכור – אז המעות בקדושתן. (משנ"ב ל"א)

- **כל ששבעה טובי העיר מוכרים בפרסום בשל כרך – מחלוקת**
רמ"א ע"פ דעת המרדכי: מקרי במעמד אנשי העיר ואינן צריכין לומר הן או לאו, דהטעם שמא אחד מסוף העולם נתן בבנינה.
בב"י [ע"פ טעם הרמב"ם והרא"ש]: כתב שאין פירוש זה מוכרח, דהטעם כיון שבכרך הוא אדעתא דכו"ע עבדי ליה. (רמ"א ובי"י)
- **אם לא מכרו שבעה טובי העיר – אלא נתנוהו במתנה – מחלוקת**
משאת בנימין: רק במכר יכולין להוציאן לחולין.
רמב"ן ושאר אחרונים: לא חילקו. (ביאו"ה ד"ה רשאים)

☞ **אבל ביהכ"נ של כרכים שבאים שם ממקומות אחרים – אינו נמכר כלל.** (שו"ע)

- **הטעם – מחלוקת ראשונים**
רא"ש ותוס' (ור"ן בפ"י ב'): כיון דלדעת אותן רבים נעשה.
ראב"ה ור"ן (בפ"י א'): כיון שרבים נותנים בבנינו. (בי"י)
 הכריע הבי"י – כתוס' דכיון דלדעת אותן רבים נעשה.
- « **אם בנו אותו משלהם:**
- **בסתמא** – אינו נמכר, אפי' שבנו אותה משלהם.
  - **אך אם ברור לנו שלא בנאו אלא אדעתא דבני עירם לבד, וגם לא סייעו להם אחרים – דינו ככפר, ומותר למוכרו.** (משנ"ב ל"ג)
- « **במקום שמעמידים מנהיגים ופרנסים ולהם מקל ורצועה בכל עסקי הקהילה – מחלוקת**
משאת בנימין: אין חילוק בין כפרים לכרכים ובכוחם למוכרו אפי' למשתי ביה שכרא.
אחרונים: מפקקים בזה. (ביאו"ה ד"ה אבל)
- **אם אין מתפללין בו – אפילו ביהכ"נ של כרכים אם אינם מתפללין בו – יכולין למכרו.** (משנ"ב ל"ג)

□ **מוכרים אותו לביהכ"נ:**

- **לביהכ"נ של רבים** – אם אח"כ ג"כ ישאר ביהכ"נ שרבים יתפללו בו – מותר. דמאי נפק"מ להני דאתו מעלמא אם הביהכ"נ שייך לאלו או לאלו. דדווקא כשמכרו בענין שלא יהיה אח"כ בית הכנסת אסור. (משנ"ב ל"ד)

• **לביהכ"נ של יחיד – מחלוקת**

משנ"ב: מסתברא שאין רשות למכרו.

ט"ז: מותר למוכרו. (שעה"צ ל"ג)

□ **בביהכ"נ של כרכים שתלו אותו בדעת היחיד:**

- **כשבנאוהו משלהם** – שאז יעשה בו היחיד מה שירצה בהסכמת הציבור. (שו"ע ומשנ"ב ל"ה)
- **אך אם נדבו אחרים לזה** – אין מועיל מה שתלו הם בדעת היחיד, דשמא יש אחד בסוף העולם שאין דעתו נוחה בזה. (משנ"ב ל"ה)

« **ואם מכר ללא הסכמה – מחלוקת**

מג"א: שאין המכירה חלה כלל.

גר"א: משמע שמכירתו מכירה רק שצריך להעלות הדמים בקדושה. (ביאו"ה ד"ה בהסכמת)

« **כשתלו ביחיד לבנות כרצונו – מחלוקת**

ט"ז: נתנו לו רשות גם למכור על פיו.

חמד משה: לאו כולי עלמא אדעתא דידיה ורצונו נותנים, ואינו יכול למכרו. (ביאו"ה ד"ה אלא)

□ **קשה**, כיצד יכולים למכור בית הכנסת, הרי הוא קדוש קדושת הגוף?

- י"ל, דביהכ"נ עשאוהו כמשמש מצוה כסוכה ולולב אחר מצותן, ורק בזמן מצוותן אסור להסתפק מהן, אבל אחר שעברה המצוה נפקעה ממנו קדושתו כסוכה ולולב אחר מצותן. (בי"י)

□ מכירת שאר תשמישי קדושה

- ה"ה לכל דברי קדושה שנוכרו כאן דכולהו גרירי בתר בית הכנסת. (שו"ע)
- וכן כל דבר השייך לביהכ"נ כגון חצרות או מקוה אמרינן – ג"כ כי האי גוונא, ולא מצי למוכרן או לסוגרן למנוע מהן אורחין, ומ"מ לא חמיר מביהכ"נ. (משני"ב ל"ז)
- « **אך מ"מ יש חילוק ביניהו :**
- דבתשמישי קדושה אף דמותר להשתמש בדמיהם כשנמכר בזט"ה במא"ה בכפרים - מ"מ הם גופא בקדושתיהו קיימי ביד הלוקח דקדושת הגוף נינהו ואין יוצא לחולין.
- אבל ביהכ"נ ותשמישי מצוה - מותר להשתמש בהן. (משני"ב ל"ז)
- **כל כלי ביהכ"נ וספסלים ויריעות שבבהכ"נ – דינם כביהכ"נ. ולכך :**
- **בכפרים –** לכו"ע יכולים להשתמש במעות לכל מה שירצו כשמכרו זט"ה במעמד אנשי העיר, ואי לאו הכי לא. (משני"ב ל"ח)
  - **בכרכים –** מחלוקת
  - **מג"א בשם הר"ן :** אסור.
  - **בספר קובץ על הרמב"ם :** דאפילו בכרכים יכולים למכרם ולהוציא המעות לחולין. דדוקא לענין מכירת בהכ"נ גופא אמרינן דלא מחלי רבים חלקם. (משני"ב ל"ח)
- **בית הקברות של העיר –** אפי" של כרכים – יכולים למוכרו. (ביאו"ה)

□ **יחיד שבנה בית הכנסת ונתנה לקהל –** דינה כבית הכנסת של קהל. (רמ"א)

- « ומסתברא דבכל אופן יש לה מכר בין של כפר בין של כרך, דדוקא בבית כנסת שרבים בונים אותו מקדישים אותו אדעתא דכו"ע, אבל לא ביחיד שנותן מתנה לציבור. (ביאו"ה)
- **אבל אם שייר לעצמו בה שום כח :**
- **אם יש להם בית הכנסת אחרת –** אין לה מכר כי אם ע"פ הקהל ועל פיו או יורשיו. (רמ"א)
  - **אם אין להם אלא בית הכנסת אחת –** אסור למכרו, דהא אפילו לסתרו אסור עד שיבנו אחרת. (רמ"א)
- « **כשיש להם שני בתי כנסיות מקודם –** מחלוקת
- מג"א :** אסור למכור אחד.
- ט"ז :** מותר אפילו באופן זה. (משני"ב מ"א)
- **לכו"ע -** כשאותו ביהכ"נ אינו מרווח כל כך ואינו מחזיק לכולם – פשוט דלכו"ע אסור. (משני"ב מ"א)
- **אם ירצו לקנות בדמים אחרת בגוונא דליכא למיחש לפשיעותא,** כגון שמוזמן ביהכ"נ ליקח ואינו חסר אלא נתינת המעות – מותר ע"י זט"ה במעמד אנשי העיר. (משני"ב מ"א)
- **כל דבר שבקדושה שנמכר ומותר לשנותו כקרקע ובתים –** נמכר בלא הכרזה, ואין בו אונאה. (רמ"א)
- אבל במכירת מטלטלין בודאי יש אונאה. (משני"ב מ"ה)
- **אבל דבר שאסור לשנותו לקדושה קלה**
- **בקרקע –** צריך הכרזה. (רמ"א ומשני"ב מ"ז)
  - **אבל במכירת מטלטלין –** אין צריך הכרזה. (רמ"א ומשני"ב מ"ז)

סעיף ח'**בנו בית סתם והקדישוהו אח"כ לבית הכנסת**

מקור: ירושלמי מגילה (פ"ג ה"א) ותוספתא מגילה (פ"ב ה"ח) - העושה תיבה לשם מטפחות לשם ספר עד שלא נשתמש בהן הספר מותר להשתמש בהן הדיוט, משנשתמש בהן הספר אסור להשתמש בהן הדיוט. ומה אלו שנעשו לשם ספר אינן קדושות אלא משעת תשמיש, זה שבנייה לשם חצר לא כל שכן. פסק השו"ע – דאם בנו בית סתם והקדישוהו אח"כ לבית הכנסת – דינו כבית הכנסת.

« אע"ג דמתחלה נשתמשו בה להדיוט דבית הכנסת תשמיש מצוה. (משני"ב מ"ח)

« אפילו לכתחילה מותר לבנות כן. (משני"ב מ"ח)

□ קדושת הבנין בקדושת ביהכ"נ:

• **כשגבו המעות לצורך ביהכ"נ** – אסור לשנות הבית להורידו מקדושתו לחול.

• **כשבנאוהו הקהל ממעות חולין שיש להם** – אינו קדוש עד שיתפללו בו, אפילו אם בנאוהו לשם בית הכנסת. (שו"ע ומשני"ב מ"ט)

« ומ"מ עדיין אין לו קדושת ביהכ"נ לכל מילי רק שאסור לשנותו.

« וכיון שהתפללו בו אפילו אורחים לפי שעה כיון שהיה מיוחד לתפלה – קדוש. (שו"ע)

□ אם לפי שעה הקדישו – הכל כפי מה שאמרו. (שו"ע)

וכגון אם הזמין אותה לבית התפלה רק לפי שעה, דהיינו עד שיעבור הרגל או היריד – לא נחשב הזמנה כלל, ומותר אפילו בעת הרגל לאכול ולשתות בו. (משני"ב נ"א)

□ **יחיד שבנה ביהכ"נ** – אף שעדיין לא התפללו בו ואין לו קדושת ביהכ"נ – מ"מ אינו יכול לחזור בו דהוי כאלו נדר צדקה לרבים. (משני"ב מ"ט)

« **אם לא אמר בפירוש שבונה ביהכ"נ** – מחלוקת

ב"ח: הרי הוא ג"כ בכלל נדר.

עולת תמיד: אינו בכלל נדר. (שעה"צ)

□ **אבל אם עשה מטפחת לס"ת שלו שיש לו בביתו ואין קורין בו ברבים כל שלא נשתמש בו לס"ת** – האם הוי כנדר – מחלוקת

מג"א: לא הוי נדר כלל, ויכול לחזור בו דהזמנה לאו מילתא היא.

פמ"ג בשם הא"ר: דין זה לא נהירא. (משני"ב מ"ט)

סעיף ט'**למח נמכר בית הכנסת [במקום שהתירו למכור בית הכנסת]**

מקור: מגילה (כז: -) מחלוקת תנאים, ולחכמים מותר בהכל חוץ מד' דברים הבזויים.

☞ **לשאר דברים חוץ מד' דברים בזויים** – במקום שהתירו למכור בית הכנסת – יכולים למכרו ממכר עולם, והלוקח יעשה בו מה שירצה.

☞ אך לצורך ד' דברים בזויים:

□ **אם לא נמכר ע"י שבעה טובי העיר** – מותר הכל חוץ ממרחץ ובורסקי ובית הטבילה ובית הכסא.

□ **ואם מכרוהו שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר** – מחלוקת ראשונים

רא"ש, טור ורמב"ם: יעשה הלוקח אפילו אלו ארבעה דברים.

ראב"ד ורשב"ץ: מתירים ד' דברים הללו רק אם נחרב, וכך היה עובדא דרבינא בגמ'. אך בבנינו אסור.

פסק השו"ע – כרא"ש טור ורמב"ם, יעשה הלוקח אפילו אלו ארבעה דברים.

אך צידד הביאור הלכה להחמיר כמו בתשמישי מצוה שנזרקין ואין נוהגין בהן מנהג בזיון, וכ"ש לדעת הר"ן שהטילו קדושה מדבריהן על בית הכנסת. (ביאו"ה ד"ה ואם מכרוהו)

□ **אפילו אם לא התנו על כך** – מחלוקת

שו"ע: מותר אפי' בלא תנאי. דאז פקעה הקדושה מהמקום ההוא לגמרי.

פמ"ג: מסתפק, דאפשר דבעינן דוקא כשהתנו בהדיא בעת המכירה והרשו ללוקח על זה. (משני"ב נ"ו)

סעיף י'

יחיד חרוצה למכור ס"ת שלו

נחלקו בזה הראשונים

רא"ש ובעל ההשלמה : יחיד בשלו אפילו ס"ת מותר למכרו ולעשות בדמיו כל מה שירצה.

רמב"ם : אסור, אא"כ ללמוד תורה או לישא אשה. (בי"ט)

הביא השו"ע את דעת הרא"ש בסתמא, ואת דעת הרמב"ם כיש מי שאוסר.

« **בדעת הרמב"ם – כשמכר ע"י שבעה טובי העיר במעמד העיר – מחלוקת**

מג"א : לדעה זו אפילו ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר - ג"כ אסורין למכור ס"ת ולהשתמש

בדמיה, אא"כ הוא תועלת בשביל לימוד התורה. ואם מכר צריך לקנות בדמיה ס"ת אחרת.

לבוש : ע"י שבעה טובי העיר מותר להשתמש בדמיה. (משנ"ב ס"ב)

« **בדעת הרמב"ם – שאר תשמישים – מחלוקת**

מג"א : דדוקא בספר תורה, אבל בתשמישי קדושה לכו"ע מותר ביחיד למוכרו ולהשתמש בדמיה

כל מה שירצה.

המחבר ביו"ד רפ"ב : דאפילו בתשמישין נמי אסור להשתמש בדמיה. (משנ"ב ס"ב)

לכו"ע - מ"מ אינו רואה סימן ברכה בדמים אלו. (בי"ט ומשנ"ב ס"ג)

לכו"ע - אם הקדישו לקרות ברבים – אינו יכול למוכרו. (שו"ע)

ואפילו לא הקדישו ממש – אסור. (משנ"ב ס"א)

והעולם שנוהגין להקל בזה דהוה לה כאילו התנו בתחלה שלא תחול קדשות רבים עליהן. (משנ"ב

ס"א)

לכו"ע - אם קנה מתחלה הס"ת כדי למכרה, וכ"ש אם קבלה בחוב פשוט דמותר למכרה. (משנ"ב ס"ב)

□ **מכירת שאר ספרי קודש של יחיד** – מחלוקת ראשונים

ב"י וד"מ : נהגו למוכרו, ולעשות מדמיהן מה שירצה.

מהר"א מפראג : דווקא בדיעבד שמכר יכול להשתמש בדמים מה שירצה, אבל לכתחילה אסור למוכרו.

(בי"י וד"מ ו')

□ **מכירת ס"ת לקניית ספרי קודש** – אם מוכרין ס"ת לקנות גמ' ופוסקים ופירושיהן – צ"ע. (משנ"ב ס"ג)

סעיף י"א

לתת קורות ולבני בית חכנסת במתנה חליפין משכון השאלה והשכרה

□ **ליתן במתנה**

מקור : מגילה (כו.) - מחלוקת רב אחא ורבינא, והלכה כדברי המיקל.

נחלקו בזה הראשונים

רי"ף ורמב"ם : יכולים ליתן במתנה.

ר' ירוחם : ספק אם יוצאה לחולין בשבעה טובי העיר, הלכך אם נתנוה – אסור להשתמש בה.

רמב"ן : דוקא כשהנאה שקיבלו ממנו דבר של קדושה כגון תיבה או מטפחת או ספרים – מותר. אך בלא

זה – אסור. (בי"ט)

פסק השו"ע – כרי"ף ורמב"ם, לבנים ועצים מבית הכנסת ישן שסתרו – יכולים ליתן במתנה, דאי לאו

דהוה להו הנאה מנה לא הווי יהבי לה, הדר הוי לה כמכר.

הטעם להיתר : משום דאי לא הוה להו הנאה מיניה לא הווי יהבי ליה, הדר הוי ליה כזביני. (בי"ט)

« הלוקח יכול להשתמש בהם אף תשמיש חול. (משנ"ב ס"ז)

« אך באופן שלא נהנו ולא יהנו – אסור. כגון ליתנו לאנשי עיר רחוקה שבדאי לא נהנו ולא יהנו

מהם לעולם – אסור. (משנ"ב ס"ח)

□ **כיצד מדובר שנותן המתנה** – מחלוקת ראשונים
רי"ף, ורא"ש : של כפרים, ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר.
רמב"ן, רשב"א וריטב"א : אפילו בלא מעמד אנשי העיר. (בי"ח)
 משמעות המשנ"ב בדעת השו"ע – דס"ל כרי"ף ורא"ש, דצריך גם מעמד אנשי העיר יחד עם שבעה טובי העיר.

לכו"ע – בכרכים אסור בכל גווני. (משנ"ב ס"ח)

□ אם במעמד אנשי העיר יכולים להשכירה וכו' אם דעתם להפקיעה מקדושתה לגמרי – ספק. (שעה"צ)
 □ ה"ה דמותר להם ליתן ס"ית במתנה [וה"ה כל תשמישי קדושה] – שהרי אינן מורידן אותן מקדושתן בזה. (משנ"ב ס"ח)

□ חליפין

מקור : מגילה (כו.)

פסק השו"ע – וכן יכולים להחליפן באחרים והם יוצאים לחולין. (שו"ע)
 « מדובר להחליף על דבר שהוא עליו קדושה, או שהלבנים הישנים לא היו טובים כ"כ. (ביאו"ה ד"ה וכן)

□ למשכנן או להשכירן או להשאילן

מקור : מגילה (כו.)

☞ **בדרך שמורידן מקדושתן** – אסור, אפילו ע"י ז' טובי העיר שעדין נשארים בקדושתן, שאין כאן דבר אחר שתחול קדושתן עליו. (שו"ע)

« **האם יש חילוק בין יחיד לרבים** – מחלוקת ראשונים

תוס' : אסור רק למשכנן או להשכיר ליחיד, אך לרבים מותר.

בי"ח : אין חילוק יחיד לרבים. (בי"ח)

פסק השו"ע – לשיטתו, לא חילק, דתמיד אסור בין ליחיד בין לרבים.

« בהלואה לחלוטין והלוה יחזיר לבנים אחרים תמורתם – בודאי מותר, דהיינו חליפין שהתרנו. (משנ"ב ע')

« למשכנן חפצי כסף של קודש לביטחון למלוה בלבד ושלא ישתמש בהן כלל – מותר. (ביאו"ה ד"ה למשכנן)

☞ **אבל בדרך שאינו מורידן מקדושתן** – מותר, כגון להשאיל אפילו ס"ית לקרות בה, אפילו משל רבים ליחיד (רמ"א)

« **כשמשכיר ליחיד שאינו לומד בה** – מחלוקת

עולת תמיד : דזה דוקא כשהשואל והשוכר קורא בס"ית, וכן מתפלל בביהכ"נ בעשרה. הא לאו הכי – יש בזה משום זלזול קדושה.

המג"א : בכל גווני מותר. (משנ"ב ע"ד)

□ מכירה על הנאי – מחלוקת

תוס' : אסור כהשכרה ומשכונ.

ריטב"א : מותר. (ביאו"ה ד"ה או)

סעיף י"ב

מי שיש לו תנאי עם הקהל שלא יוכל לבנות בית הכנסת כי אם הוא זרעו – אינו יכול למכור זכותו לאחר. (שו"ע)

« **א"כ התנו בפירוש שיכול למכור זכותו**. (משנ"ב ע"ו)

« **אם קנה מהם בדמים הוא ככל קנין דעלמא ויכול למכור זכותו לאחר**, דהשו"ע מירי שכיבוד אותו בחינם. (משנ"ב ע"ו)

« **מ"מ ברור הוא כי דוקא להגון כמוהו הקנו לו זכות זה**. (משנ"ב ע"ו)

סעיף י"ג

מכירת בית הכנסת לצורך מצווה או לפדיון שבויים

- גבו מעות בלבד לבנין בית הכנסת ובהם דבר מצוה – מוציאין בה המעות לכל דבר מצוה. (שו"ע)
  - « כיצד מדובר – מחלוקת
  - מג"א: כאן מדובר ע"י זט"ה במעמד אנשי העיר דמותר להוציא המעות אף לקדושה קלה ואף לחולין.
  - ט"ז: מעמיד אותה אף שלא ע"י זט"ה במעמד אנשי העיר, אלא דמדובר דשקילי המעות דרך הלואה ואח"כ יחזירו מעות אחרים לבנין ביהכ"נ. (משנ"ב ע"ז)
- קנו במעות אבנים וקורות – לא ימכרום לדבר מצוה, אלא רק לפדיון שבויים. (שו"ע)
  - « אע"פ שהביאו האבנים וגדרום ואת הקורות ופסלום והתקינן הכל לבנין בית הכנסת – מוכרים הכל לפדיון שבויים בלבד. (שו"ע)
- אבל אם בנו וגמרו – אין ראוי לאנשי העיר למכור בית הכנסת, אלא יגבו לפדיון מן הציבור. (שו"ע)
  - אבל מן הדין - מותר בפדיון שבויים ולקדושה חמורה בכל גווני, ואפילו בלא זט"ה במעמד אנשי העיר. (משנ"ב פ')
  - « אם לא גמרו – ימכרוהו לפדיון שבויים. (משנ"ב ע"ט)

סעיף י"ד

גדר קרקע לבית הכנסת

- ראובן שאמר קרקע זו אני נותן לבנות עליה בית הכנסת, ולא רצו עכו"ם להניח לבנות בית הכנסת, והקהל אומרים לבנות עליה בית לתלמוד תורה, וראובן אומר אדעתא דהכי לא נדרתי – לא יכול ראובן לחזור בו. ואם ראובן לא היה דר שם היו יכולים לשנותה. (שו"ע)
  - « ואף שהוא עומד וצווח איני חפץ אלא שיהיה לביהכ"נ לא משגחינן ביה כיון דמעיקרא סתמא אמר ולא כפליה לתנאיה. (משנ"ב פ"ב)
- ואם הוא מבני אותה העיר – אינם רשאים לשנותה אם הוא עומד וצווח. (שו"ע)
- אא"כ יש שם חבר עיר, אפילו הוא מבני אותה העיר יכול לשנותה, דכל מאן דאתי אדעתא דידה אתי. (שו"ע)
  - « ושבעה טובי העיר במעמד הקהל - דינם כחבר עיר. (רמ"א)

סעיף ט"ו

אין אדם יכול לאסור חלקו מבית הכנסת ולא מחספרים.

- ואם אסר – אינו כלום. (שו"ע)
  - הטעם: כן תקנו הגאונים דא"כ כל אחד שיהיה לו דבר מה עם חבריו יאסור חלקו עליו. (משנ"ב פ"ז)
- למנהג שכל אחד קונה מקום קבוע – מחלוקת
  - מאירי: אפשר דלא שייך זה.
  - הרבה פוסקים: אינו יכול לאסור. (ביאו"ה ד"ה אין)

סעיף ט"ז**מי שחשאי'ל ביתו לבית חכנסת ורוצה לאוסרה**

☞ **אם רוצה לאוסרה על היחיד** – כגון שיש לו מריבה עם אחד מהקהל – אינו יכול לאסרה.

הטעם: דחששו לבזיון דההוא גברא. (משני"ב פ"ח)

« ובדיעבד אם אסר – אסור, ומ"מ צ"ע. (ביאו"ה ד"ה אינו יכול)

☞ **אך אם יאסרנה לכל הקהל כאחד** – יכול לאוסרה. (שו"ע)

☐ **אם יש בית כנסת אחרת** – מחלוקת

מהר"ש דוראן: יכול לאסרה דיש לו היכן להתפלל בציבור.

לביאו"ה: אין יכול לאסרה דחששו לבזיון. (ביאו"ה ד"ה לאסרה)

☐ **אם התנה מתחלה** שכל זמן שירצה למחות יהא בידו למחות – הרשות בידו למחות במי שירצה.

שדווקא כשהשאל תחלה סתם אסור. (רמ"א)

הטעם: מפני שכיון שהתנה תנאו קיים. (ביאו"ה ד"ה אבל)

☐ **אם לא השאל להם בפרוש** אלא הניחם ליכנס לביתו – הרשות בידו למחות במי שירצה. (רמ"א)

☐ **אם השאל להם לזמן** – יש מחלוקת פוסקים אם חל איסור בתוך הזמן. (משני"ב פ"ח)

סעיף י"ז

מי שחז"ה נביתו בית חכנסת ימים רבים – אין הציבור רשאים לשנותו בבית אחר. (שו"ע)

הטעם: מפני דרכי שלום, שלא יאמרו על בני ביתו זה אנשים שאינם מהוגנים הם. (משני"ב צ"י)

« ואפי' יש לצבור קצת טעם בדבר – ג"כ אינם רשאים. (משני"ב צ"י)

« **אם רק מקצת מהצבור רוצים להתפרד ולהתפלל במקום אחר** – רשאים, כיון שגם בביתו

מתפללים קצת, ולא נתבטל ממנו המצוה בשום פעם. (משני"ב צ"א)

« **אם רוצים לבנות ביהכ"נ קבוע** – רשאים, ואין בזה משום דרכי שלום. (משני"ב צ"ג)

סעיף י"ח

כל הקדש של כסף שחוקדשו לביהכ"נ, שנהגו להביאם תמיד לבית הכנסת בחגים

• **בזמנם** – אין יכולים להוציא לחולין ולמכרם. והקהל יכולים לתפסם שישארו בחזקת הקדש אחר

מיתת המקדיש. (שו"ע)

• **עכשיו** – המנהג פשוט שנשארים ברשות בעליהם, ואם כן המביאים את הכלים מביאים אדעתא

דמנהגא והוי כמו שהתנה בפירוש דלא תחול עלייהו קדושה.

ומ"מ יותר טוב להתנות בהדיא בשעת הבאה דהוא רק בתורת שאלה בעלמא. (משני"ב צ"ה)

סעיף י"ט

נמצא אחר מיתת אדם כתב כתוב שחוקדיש כלים, ואין עליו עדים, ולא מסרו לקהל – אפי' הוי

הקדש. (שו"ע)

סעיף ב'

ס"ת שהחזיק שהיה של אבותיו של ראובן

- ☞ כשאנו יודעין בבירור שבתחילה לא הניחה לחלוטין – לכו"ע אין הציבור יכולים להחזיק בו. (שו"ע)
- ☞ אבל בהניחה סתם – מחלוקת
- שו"ע: אין הציבור יכולים, ולא אמרינן דבודאי החליטה להקדש. ואפילו יש עדים מבני אותה העיר דנתנה לצבור – לא מהני, דנוגעין בעדות הם.
- מטה יהודה ואליה רבה: בהניחה סתם - אמרינן דמסתמא אקדשה לעולם. (שו"ע ומשני"ב צ"ט)
- « אולם מנהג העולם כהיום – למכור ס"ת אפילו נתנו מתחלה לביהכ"נ לקרות בו. ולפ"ז נראה דלכו"ע אין להחמיר בזה בדיעבד.
- ומ"מ, לכתחלה בודאי טוב להתנות בהדיא שאין נותנה לחלוטין. (משני"ב צ"ט)

□ יחיד הטוען שיקראו בס"ת שלו שקראו בו מכבר

- ישב שלא היה לצבור ס"ת וקראו בס"ת של יחיד, ואח"כ קנו הציבור ס"ת. וטוען היחיד שיש לו חזקה שיקראו דווקא בס"ת שלו – אין זו חזקה דאין עמה טענה.
- « ומ"מ אין למעט כבוד ס"ת של היחיד אלא יקראו בכל שבת בס"ת אחרת. (משני"ב ק')

סעיף כ"א

שימוש במעילי הדיוט

- ☞ לתשמיש קדושה – אסור, ואין לקנות מעילים שנשתמש בהם הדיוט לתשמיש קדושה. (שו"ע)
- ☞ לתשמיש מצוה – מותר. (משני"ב ק"ג)
- ספרי פסולים של העובדי גילולים שמכורכים בשיראים לנוי – אין ליקח השיראים לעשות מהן טלית, דמאיסי כמו בגדי אליל. וע"כ אסור ג"כ ליקח הכריכות ולכרכן על ספרי קודש שלנו. (משני"ב ק"ג)
- אתנן זונה ומחיר כלב לבית הכנסת
- אסור לעשות מאתנן זונה או מחיר כלב דבר של מצוה כגון בית הכנסת או ספר תורה. (רמ"א)
- « ודוקא מהאתנן עצמו, אבל אם נתנו לה מעות באתנן מותר לקנות בהן דבר מצוה. (רמ"א)
- « לא נקרא זונה אלא איסור ערוה, אבל אלו הפנויות הקדשות שמקדישות דבר – מותר לקבל מהן. (רמ"א)
- « אם האשה נתנה לו – מותר האתנן. (משני"ב ק"ה)
- בדיעבד אם כבר הקדישה, צ"ע אם מותר להשתמש בה בחול, או שמא עכ"פ יצטרך גניזה. וצ"ע. (ביאו"ה ד"ה אסור)

□ גדר עבירת הזנות שניתן עבודה האתנן – מחלוקת

- רמב"ם: לא מקרי אתנן אלא שהיה בזנות הזאת איסור לאו או כרת. אך אם רק נבעלה לחייבי כריתות או לחייבי לאוין ונעשית זונה עדיין אין אתננה אסור.
- תוס': כל שנעשית זונה מכבר אתננה אסור. (ביאו"ה ד"ה אלא)
- הכריע הביאו"ה – אזלינן לקולא, כיון שאינן אלא מדרבנן.
- לכו"ע - אותן המופקרות שמפקירות עצמן לכל יש להחמיר בעיר שרובה עכו"ם, דתלינן שהאתנן בא מהן. (ביאו"ה ד"ה אבל)
- זונה נכרית – לכו"ע אתננה אסור. (משני"ב ק"א)

סעיף כ"ב

חזרת אדם למצוותו שהיה מוחזק בה

כגון: אדם שהוא רגיל בשום מצוה כגון גלילה, וארעו אונס או עוני ונתנו הקהל המצוה לאחר, ואח"כ העשיר ורצה שיחזירו לו המצוה:

« **אם בשעה שנתנו הקהל המצוה לשני היה ספוק ביד הראשון לתת מה שהיה נותן בכל שנה ולא חפץ בה, ונתרצה הוא עם שאר הקהל לתת לאחר – אבד זכותו.** »

« **אבל אם כשנתנו לשני לא היה ביד הראשון ספוק לתת מה שהיה נותן, ועתה שיש בידו רוצה לזכות במצותו ולחזור ולתן מה שהיה נותן תחלה – חוזר למצותו.** (שו"ע)

« ואין לשנותו אפילו מע"ה לת"ח. (משנ"ב קט"ו)

« אם יש ראייה ברורה שכבר נתייאש מזה אבד חזקתו. (משנ"ב קט"ו)

« אם אחר רוצה להוסיף בכדי לזכות במצוה – הרשות בידו, אא"כ זכו לו הקהל בפרוש. (ביאו"ה ד"ה שהוא)

□ פרנס שעבר מחמת אונס

פרנס שעבר מחמת אונס ומינו אחר תחתיו, כשיעבור אונסו – חוזר לפרנסותו.

« ואין ליתן לשני שום חלק בפרנסות משום איבה דראשון.

« ומ"מ אין לנהוג בזיון בשני, ויתנו לו שום מינוי של כבוד בצרכי צבור. (משנ"ב קט"ו)

□ אם עבר משרותו מחמת עבירה שעשה אפילו בשוגג – אינו חוזר לשרותו. (משנ"ב קט"ו)

סימן קנד

סעיף א'

רחבה של עיר

מקור: מגילה (כו.) - מחלוקת, ר' מנחם ברבי יוסי: מכרו רחובה של עיר לוקחים בדמיו בית הכנסת. וחכמים אומרים: הרחוב אין בו משום קדושה... משום דאקראי בעלמא הוא. רחבה של עיר אע"פ שמתפללין בה בתעניות – אין בה משום קדושה. (שו"ע) הטעם: מפני שהוא עראי. (שו"ע)

« מ"מ, אין לנהוג בזיון במקום זה. (ביאו"ה ד"ה רחבה)

□ **בתים וחצרות שמתקבצים בהם** להתפלל באקראי – אין בהם שום קדושה. (שו"ע)

□ **עזרת נשים** – אם מתפללים בעזרה בקביעות – פשוט דכל קדושת ביהכ"נ עליו. (משני"ב ג')

□ **גן ופרדס ואיצטבא שסביב הביה"כ** – אע"פ שפתוח לביהכ"נ אין בה קדושה. (משני"ב ג')

« אבל אם היה פתוח נגד ההיכל – יש להחמיר שלא לנהוג שם קלות ראש, ואע"פ שהמקום חול. הואיל והוא מכוון כנגד הקודש איכא זילותא. (משני"ב ג')

סעיף ב'

דין בית המושכר לבית הכנסת

השוכרים בית ומתפללין בו – אין לו דין בית הכנסת. (שו"ע)

הטעם: כיון דבכלות זמן השכירות יש ביד בעל הבית שלא להשכיר להם עוד. (משני"ב ד')

□ **אך כששוכרים בגלוי** כדרך כל העולם – בודאי יש בה קדושה משך הזמן של השכירות.

דלא אסר מהר"י ו' חביב אלא רק אם יכול להתבטל באמצע הזמן כגון שהיו מטמינים את עצמם מפני אימת המלכות. מה שאין כן כשמשכירים בגלוי. (ביאו"ה ד"ה השוכרים)

סעיף ג'

החנהגה בתשמישי קדושה

מקור: מגילה (כו.) - מריש הוה אמינא האי כורסיא תשמיש דתשמיש הוא שרי. כיון דחזינא דמותבי עילויה ס"ת, אמינא תשמיש קדושה הוא ואסיר.

□ **מהם תשמישי קדושה**: תיק של ספרים, ומזוזות, ורצועות תפלין, ארגז שנותנין בו ספר תורה או חומש. (שו"ע)

« ה"ה, כסא שנותנין עליו ספר תורה – כתשמיש קדושה. (שו"ע)

« קשה, הרי עליו מונח מטפחת, ועל המטפחת מונח הס"ת?

י"ל, דהוא משום דלפעמים נותנין עליו הס"ת בלא מטפחת. (משני"ב)

« ה"ה, מקק ספרים ומקק מטפחותיהן. (משני"ב)

« **וילון שתולין לפני ההיכל:**

• בזמנם: היה כתשמיש קדושה מפני שהיו מניחים ספר תורה עליה או מכסין בה הס"ת. (שו"ע)

• בזמנינו: הו"ל רק תשמיש דתשמיש, כיון שאין נוהגין בה כך. (משני"ב י"א)

□ **המכסה שהוא לשמור אותו מכסה שעל הקרשים** – לא מיקרי תשמיש, דהוי תשמיש דתשמיש וכל כיוצא בזה. (רמ"א)

« דווקא הדבר שמניחין בהן דבר הקדושה בעצמו לפעמים או שנעשה לכבוד, כגון המכסה שעל הקרשים של הספרים – נקרא תשמיש. (רמ"א)
 « וכן אותן תיבות המיוחדות לשום שם ספרים שלנו שהספרים מכוסים בנייר ובעור או בקרשים מקרי התיבה תשמיש דתשמיש.
 דאפשר דארגז שאני שעשוי לכבוד הס"ת כדאיתא בגמרא משא"כ באלו התיבות שעשוי רק לשמירה בעלמא. (משנ"ב ט')

□ **גדר תשמיש קדושה** – מחלוקת

פמ"ג: זה הכלל כל שנוגע ממש בקדושה בלי הפסק אע"פ שאין כ"כ לכבוד רק קצת שמירה כמו ארגז וכדו'. אך לכבוד אע"פ שאין נוגע כד', כמו טסי כסף ומכסה על הקרשים הואיל ומונח על הקדושה אע"פ שיש הפסק תשמיש קדושה הוי.
גר"א: תמיד כל שהוא נוגע בקדושה עצמה אע"פ שהוא רק לשמירה לבד מ"מ נקרא תשמיש קדושה. (משנ"ב י"ד וביאו"ה ד"ה ודוקא)

□ **גדר דין ארון הקודש**

☞ **כשהוא כמין ארגז שאינו עשוי רק לכבוד התורה** – הוי תשמיש. (רמ"א)

☞ **אבל ארון הבנוי בחומה שנעשה לשמירה** – לא מקרי תשמישי קדושה. (רמ"א)
 « הטעם:

א. אור זרוע: דכל היכי דלשמירה עשויים – לא הוי תשמישי קדושה.
 ב. מאירי: אפילו כשנעשה לשמירה הוי בכלל תשמישי קדושה. אך כאן נתבטל אותו המקום לגבי שאר הכתלים שאין בהם תשמיש קדושה. (ביאו"ה ד"ה אבל)
 « **אם עושין ארון עץ תוך חלל החומה** – אותו הארון הוי תשמיש קדושה. (משנ"ב טז)
 « **אם הספרים מתקלקלים בו** – מותר ליטלן משם, ואין בו משום ארון הקודש. (רמ"א ובי"י)
 הטעם:

א. שאין קרוי ארון הקודש אלא שעשוי כמין ארגז ולכבוד ולא לשמירה, אבל זה שהוא עשוי בבנין החומה לשמירה הוא עשוי ולא לכבוד הס"ת – וממילא אין בו משום תשמיש קדושה.

ב. הואיל והיו מתקלקלים הס"ת המונחים בתוכו, א"כ לא היה ראוי לתשמיש קדושה ולא חלה עליו שם קדושה – ואינו "תשמישי" דידיה, אלא "מזיק" דידיה. (בי"י)

□ **כיבוס תשמישי קדושה במי רגלים**

אסור לכבס מטפחת של ספר תורה במי רגלים מפני הכבוד. (רמ"א)
 « וה"ה לכל תשמישי קדושה. (משנ"ב י"ט)

□ **האם אפשר להפקיע תשמישי קדושה ע"י שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר** – מחלוקת ראשונים

רמב"ן רשב"א וריטב"א: לא מהני שום עצה להפקיע תשמישי קדושה מקדושתם.
טור: יכולין להוציאה לחולין אפי' לשתות בדמיה שכרא.

רמב"ם: מועיל טובי העיר להוציאה לחולין עכ"פ אם מתכוין להעלות בדמיה. (בי"י)
 « הטעם לרמב"ם והטור: דכח טובי העיר דמהני בבית הכנסת הוא משום דכל הנודר נודר על דעתם, והוי כמו הקדש על תנאי שמועיל. (בי"י)

הלכה – מחלוקת

שו"ע: מהני.

ביאו"ה: קשה להקל נגד כל הני רבנותא. (ביאו"ה ד"ה תשמישי)

□ **צריך לזהר שלא יהיו המטפחות של שעטנז, לפי שפעמים מחמם בהם ידיו.** (בי"י)
 מקור: ירושלמי כלאים פרק אחרון – מחלוקת חכמים: מתירים, ור' אליעזר אוסר.

סעיף ד'

מטפחות ספר תורה שבלו – יכולים לעשות מהם תכריכין למת מצוה, וזו היא גניזתן. (שו"ע) מקור: מגילה (כו):

סעיף ה'

ספר תורה שבלו

מקור: מגילה (כו):

פסק השו"ע – מניחין אותו בכלי חרס, וגוזזין אותו בקבר תלמיד חכם אפילו אינו אלא שונה הלכות ולא שימש תלמידי חכמים. (שו"ע)

« וה"ה, שנוהג כך גם בשאר ספרים שבלו. (משני"ב כ"ד)
 « ה"ה, בכל תשמישי קדושה יש ליזהר בזה. (משני"ב כ"ד)

אך צידד הפמ"ג דלא ראה שנוהגין כן. (ביאו"ה ד"ה וגוזזין)

סעיף ו'

שינוי תשמיש קדושה לדבר אחר

מקור: מגילה (כו):

• אין להוריד בקדושה

לכך: אין עושין מארון קודש כסא לספר תורה. אסור לעשות מכסא שרפרף לכסא. וכן אסור לעשות מוילון כיס לחומש. (שו"ע)

• מותר לעשותו כאותה קדושה או להעלותה בקדושה

לכך: מותר לעשות מתיבה גדולה קטנה, וכן מותר לעשות מכסא גדול כסא קטן. וכן מותר לעשות מוילון גדול וילון קטן או לעשות ממנו כיס לספר תורה. (שו"ע)

□ דיני הפרוכת

□ פרוכת שאנחנו תולין לפני הארון – אין לו קדושת ארון, רק קדושת בית הכנסת. (רמ"א)

« וכן הכלונסות שבו תולין הפרוכת – אין להם קדושת ארון. (רמ"א)

□ ומכל מקום אסור לעשות מהם העצים שמסמנים בו הקריאה לחובת היום – שאינן קדושים כמו הם. (רמ"א)

□ נהגו לפרוס אותו לחופה לחתנים, דאפשר דלב ב"ד מתנה עליהם. (משני"ב כ"ט)

□ דיני המפות

□ אסור לכרוך מפה של ס"ת על הנביאים. (משני"ב כ"ח)

□ **מפות שפורסין על הס"ת** – יכולין לתלותן בכותל ביהכ"נ. וכן כלי כסף שמשמין על הס"ת יכולין להניחן על העמודים שבביהכ"נ.

הטעם: דאינו תולה אותן לשם תשמיש ומה לי אם מונחים כאן או כאן. (משני"ב כ"ח)

□ **מפה שפורסין על השולחן** – אסור לפרוס על העמוד שלפני החזן. (משני"ב כ"ח)

□ דיני הארון קודש

□ **הנחת יריעות פסולים בארון קודש** – מחלוקת

ספר חסידים: דאסור להניח בתוך אה"ק יריעות פסולים דהוי הורדה לקדושה.

מג"א: אפשר דמותר, משום דלב בי"ד מתנה עליהם. (משני"ב ל"א)

אבל חומשים ושאר ספרים:

• **בארון כארגז** – יש לזהר שלא להניח בתוכו. « אפילו לפי שעה.

« בין כשהס"ת מונח בתוכה או לא. (משני"ב ל"א)

• **אך בארון הבנוי בחומה** - די ש לו רק קדושת בהכ"נ – מותר. (משני"ב ל"א)

הנחת נר בארון בהושענא רבה

הט"ז מפקפק קצת על מה שנוהגין בהו"ר שלאחר שמוציאין כל הס"ת שמים שם נר דולק, דהוי דופן ארון הקודש תשמיש לאותו הנר. (משני"ב ל"א)

• **אם עושין אותו לזמן** עד שירחיב ה' לעשות ארון הקודש כראוי, לאחר שעושה ארון השני נתבטל קדושת ארון הראשון וע"כ מותר לשום בתוכו ספרים.

אך אם עשו אותו שיהיה קבוע לעולם, אפילו נתיישן הארון ועשו אחר – אין להשתמש בראשון להורידו מקדושתו. (משני"ב ל"א)

ההנהגה בספרי קודש

• **אסור להשתמש בספר להנאתו**, כגון להגן בפני החמה או כדי שלא יראה חבירו מה שעושה. (משני"ב ל"א)

• **הנחת ספר אחר תחת ספר שלומד בו כדי להגביהו** – יש להתיר. (משני"ב ל"א)

« ואם מונח ספר אחד לכו"ע מותר להניח ספר אחר עליו. (משני"ב ל"א)

• **כשהשמש זורחת על הספר שלומד בו** – יש להקל במקום הדחק להגן בספר אחר להיות לצל כיון שאינו עושה להנאתו. (משני"ב ל"א)

• **לא ישרטט קונטרס על הספר**, מפני שהקונטרס עדיין אין בו קדושה.

« אבל כשכבר כתוב עליו דברי תורה – יש להקל. (משני"ב ל"א)

• **לכתוב בספר את חשבונותיו** – אסור. (משני"ב ל"א)

• **לא ינסה בו בקולמוס**. (משני"ב ל"א)

• **צריך למחות בקושרי הספרים שמדבקין בלוחות הספרים כתבי קודש**. (משני"ב ל"א)

סעיף ז'**חבימה**

אין בה קדושת ארון, אלא רק קדושת בית הכנסת. (שו"ע)
מקור: ירושלמי מגילה (פ"ד ה"א) ומגילה (לב).

סעיף ח'**תנאי בתשמישי קדושה**

מקור: ירושלמי מגילה (פ"ד ה"א)

הארון וכל מה שעושים לספר תורה – מועיל בו תנאי להשתמש בו שאר תשמיש. (שו"ע)

« אפילו דחול. (שו"ע)

« ומי"מ לתשמיש מגונה לא מהני תנאה. (משני"ב ל"ד)

המנהג כיום – שאין צריך תנאי.

ונהגו ליהנות בכמה הנאות מדברי קדושה כגון מטפחות של ספרים ושלחן שבבית הכנסת ומעילים של ספר תורה. (רמ"א)

הטעם: משום דכיון שנהגו כן ואי אפשר לזהר - לב בית דין מתנה עליהם מעיקרא כדי שלא

יבאו בני אדם לידי תקלה. ואף על גב דלא התנו - כאלו התנו דמי. (רמ"א)

ומי"מ צידד המשני"ב – דראוי לכל אדם כשמנדב דבר לביהכ"נ או הגזברים כשקונין איזה דבר להתנות שיהיו רשאים להשתמש בהם. (משני"ב ל"ז)

- « ודוקא במה שמבורר המנהג להקל. אבל במה שאינו מנהג – אין לנו להקל מעצמנו דאפשר דלא התנו על זה. (משני"ב ל"ו)
- « בדבר שאפשר לזוהר מהם – אין אומרים בסתמא לב ביי"ד מתנה עליהם. (ביאו"ה ד"ה ואי אפשר)
- « לא התירו אלא דווקא בביהכ"נ, אבל לא בס"ת של יחיד שיש לו בביתו – שאין להקל בזה. (משני"ב ל"ה)

סעיף ט'

חמתנדיים ספר תורה ומניחים מטפחות בבית הכנסת

- מקור: ירושלמי (פ"ד ה"א) – רבי ירמיה אזיל לגולבא וכו' א"ל: אני אומר לכך התנו עליו בתחלה.
- נחלקו בזה הראשונים**
- ר"ף:** יש להחמיר, ואסור לגלול ס"ת זה במטפחות ס"ת אחר.
- רשב"א:** מותר להשתמש, שעל דעת כולן הוקדשו. (בי"י)
- פסק השו"ע – כרשב"א, דמותר להשתמש בהן כל ספר וספר שלדעת כולן הוקדשו.
- **אבל המניחים בביתם ואחר כך מקדישין** – מחלוקת ראשונים
- ר"ן ורשב"א:** כיון שעל דעת אותו ספר נעשה ונשתמש בו אותו ספר אסור להניחו בספר תורה אחר.
- ר' יונה:** מתיר כיון שעכ"פ אינו מורידה מקדושתה. (בי"י)
- להלכה – מחלוקת
- בבדק הבית:** הכריע כר' יונה. וכן צידד הרמ"א דכן נוהגין עכשיו משום לב בית דין מתנה עליהם לנהוג כן.
- בביאו"ה:** נשאר בזה בצ"ע. (ביאו"ה ד"ה וכן)

סעיף י'

הנחת עטרות הספר תורה על הראש

- מקור: ירושלמי (פ"ד ה"א) – רבי ירמיה אזיל לגולבא וכו' א"ל: אני אומר לכך התנו עליו בתחלה.
- הנהיגים להניח עטרות ספר תורה בראש הקורא בסיום התורה – אין מוחין בידם. (שו"ע)
- הטעם: כיון שמשתמשין לכבוד התורה. (משני"ב מ"ב)
- אבל המניחים אותם בראשי חתנים דעלמא – מוחין בידם. (שו"ע)
- אבל אם התנו בהדיא בשעת עשיית העטרה שיניחוהו בראשי חתנים דעלמא – מותר. (משני"ב מ"ב)

סעיף י"א

נרות של עכו"ם לביהכ"נ

- נרות של שעה שנתנם כותי לעבודת אלילים וכיבן שמשן ונתנם או מכרן לישראל – אסור להדליקם בבית הכנסת. אף על פי שמותרים להדיוט. (שו"ע ורמ"א)
- **ואם לא הודלקו עדיין מעולם ומכרן לישראל** – מותר אף לגבוה, דלא חל עלייהו שם נוי עכו"ם מעולם. (משני"ב מ"ד)
- **להדליק בהן בביתו לצורך מצוה** כמו לנר שבת וכדומה – מחלוקת
- פמ"ג בפירוש דברי הט"ז:** אסור.
- א"ר:** צידד להקל. (משני"ב מ"ו)

- **מומר עובד כוכבים שנתן שעוה או נר לבית הכנסת** – אסור להדליקו. (רמ"א)
 « וה"ה ממומר לחלל שבת בפרהסיא – אסור. (משנ"ב מ"ח)
 « וכן מומר להכעיס אפילו באחד משאר עבירות שאין מקבלין מהן קרבן – אין מקבלין מהן דבר לבהכ"נ. (משנ"ב מ"ח)

- **לעשות מבית תפלה של עכו"ם ביהכ"נ** – מחלוקת
מג"א בשם הרא"ם: להקל והטעם כי לא נעבד הבית עצמו מעולם.
האליה רבה: נוטה להחמיר לעשות ביהכ"נ קבוע.
 הכריע המשנ"ב – דהעולם נוהגין להקל. (משנ"ב מ"ה)
לכו"ע – לא נחלקו אלא דוקא כשאין דרכן להעמיד שם אליליהם, אבל אלו שמעמידין שם אליליהם אף שהוציאום משם ומכרו הבית לישראל – לביהכ"נ אסור. (משנ"ב מ"ה)
 הטעם: דלא נקרא הבית בשם משמש לעכו"ם דשם בבית עצמו אין שום ע"ז, רק שמעמידין את הע"ז על הכיפה שעליה, ולכן לא נחשב הבית אלא כתשמיש להכיפה שעליה ואינו אלא תשמיש דתשמיש לע"ז עצמה. משא"כ בבית שהוקצה להעמיד בתוכה אלילים לעבדם – אז הוי משמש גמור לע"ז. (ביאו"ה ד"ה נרות)

- **כשהעבודה זרה היתה בתיבה** – מחלוקת
גדול אחד: מצדד להקל, מטעם דדרכן להעמיד הע"ז בתיבה וכדומה וא"כ הבית הוי רק תשמיש לתשמיש.
ביאו"ה: ידוע שיש הרבה גלולים שעומדים מגולים על הארץ ועל הכתלים. וכן עיקר סברתו דמשום זה לא יקרא הבית רק תשמיש לתשמיש לא נהירא, דהרי מ"מ הוקצה הבית לע"ז. (ביאו"ה ד"ה נרות)
 □ **בית ע"ז שכורה**
 אם הבית תפלה שלהם לא היתה רק שכורה להם – אפשר שיש לצדד להקל אף באופן זה, דאין בכח לאסור הבית לעולם. (ביאו"ה ד"ה נרות)

- **ספסלים מבתי אלילים** שהם עשויין רק לשיבה בעלמא ולא לנוי לעכו"ם – מותרים לביהכ"נ אף בלי בטול. (משנ"ב מ"ו)

סעיף י"ב

עכבר שנמצא בשמן של בית הכנסת

- ☞ **כשאין ס' כנגדו** – לכו"ע אם הוא מאוס אסור להדליקו בבית הכנסת. (שו"ע)
 ☞ **אם יש שישים כנגדו** – מחלוקת
ש"ך: ואפילו יש ששים נגדו אסור, על אף שמותר באכילה, מ"מ, כיון שמאוס הוא – אסור משום הקריבהו נא לפחתך.
ט"ז: מקיל ביש ששים. (משנ"ב מ"ט בעיון)
 « **לעניין היתר אכילת השמן**:
 אם נפל בשמן רותח – צריך ס' כנגדו. ואם היה השמן צונן – מעבירו במסננת ומותר. (בי"י)

- ה"ה לשאר הדלקה של מצוה כגון נר שבת וחנוכה אסור אם הוא מאוס לו. (משנ"ב נ"ו)

סעיף י"ג-י"ד

להשתמש בנר של בית הכנסת

לקרות לאורו – מחלוקת ראשונים

רב נטרונאי: מותר לקרות לאורו בין בתלמוד בין בכל צרכיו, דהא לנהורא מכוין להרבות מאור בבית הכנסת. וכ"ש להדליק ממנו נר אחר.

כל בו: אוסר להדליק מהן אפילו לכתוב או ללמוד לאורו, הואיל והוקצה למצוותו. (בי"י)

פסק השו"ע – נר של בית הכנסת מותר לקרות לאורו.
וצידד המשנ"ב: דמותר דווקא בדברי תורה, אך לא בקריאה של חול. [אך מהבי"י משמע שאף דברי חול מותר]. (משנ"ב נ"ב)

« **קשה,** מה שונה דין זה מדין נר חנוכה דלרוב הפוסקים אפילו ללמוד אסור לאורן?

י"ל, דשאני חנוכה שצריך שיהא ניכר שהודלק לשם מצות נר חנוכה ולא לשום דבר אחר. משא"כ כאן דכונת הנודר היה רק כדי להרבות מאור ביהכ"נ לפיכך כל כמה דקרו אינשי לאורו בד"ת טפי איכא מצוה ומקבל שכו. (משנ"ב נ"ב)

« **במקומות שעושיין הגזברים נרות והדרך ליקח במוצ"ש כל אחד נר לביתו –** אפילו משתמש בהן תשמיש חול – מותר, דהו"ל לב בי"ד מתנה עליהן.

אבל באותם שעומדים על המנורה אסור לקרות בהן דבר של חול. (משנ"ב נ"ב)

הדלקת נר של הדיוט מנר של בית הכנסת – מחלוקת ראשונים

ספר המנהגות לר' אשר מלוניל: אין מדליקין נר של הדיוט מנר של בית הכנסת.

נימוק"י: אין אסור אלא דווקא בעוד שדולקין למצותן, אבל כשצריך לכבותן – מותר. (בי"י ושו"ע)

הטעם: דלא חמירי מנר חנוכה דלאחר שדלקו זמן שיעורן מותר ליהנות מהן. (משנ"ב נ"ה)

הכריע הבי"י והרמ"א – לא נהגו ליזהר בכך ומדליקין בהן נר שהוא לצורך גדול, ואפשר גם כן שדעת בית דין מתנה בכך.

□ **להדליק ממנו נר שבת וחנוכה או לצורך ת"ת –** מותר. (משנ"ב נ"ד)

□ **להדליק סגריה מנר של ביהכ"נ –** אסור להדליק מנר של תפלה. (משנ"ב נ"ו)

□ **לקיחת נר לבקש מעותיו –** מחלוקת

ספר חסידים: לא יקח נר לבקש מעותיו.

משנ"ב: היות ולצורך גדול אמרינן לב בי"ד מתנה – מותר ליקח נר לחפש מעותיו שנפלו ממנו. (משנ"ב נ"ו)

לכו"ע – אם ירא פן נחבאו גנבים בביהכ"נ – יקח נר ויחפש. (משנ"ב נ"ו)

□ **נר של יארציט שדולק כל המעת לעת –** יש להתיר להדליק ממנו. (משנ"ב נ"ו)

□ **נר של הבדלה –** לאחר שהבדיל עליה כבר נעשה המצוה ומותר להדליק ממנה. אבל לא קודם. (ביאו"ה ד"ה שדולקין)

סעיף ט"ז

בני כרך שקנו ספר תורה ביחד

« **אם התנו שאם יצא אחד מהכרך שהנשארים יתנו לו חלקו והוקרו הספרים –** אם יצא אחד מהם אין נותנין לו אלא מה שנתן בלבד. (שו"ע)

הטעם: דהוי ס"ת בחזקת הנשארים, אלא שהתנאי גורם שיתנו לו דמים, הם אומרים אייתי

ראיה כמה מגיע לך בשביל תנאי שלך ושקול. (משנ"ב נ"ט)

« ואף אם היה ראוי להסתפק בלשונם למה נתכונו נמי דינא הכי. (משנ"ב נ"ח)

« אם הוזלו הספרים – אין צריך ליתן לו אלא כשער הזול. (משנ"ב נ"ח)

« **אם לא התנו –** אין צריך ליתן לזה שהולך כלום. דהא קנו אותה אדעתא שתשאר פה. (משנ"ב נ"ז)

- **ואם היה התנאי ביניהם שאם ירצה הוא יתן להם דמיהם ויקח הס"ת** – אע"פ שנתרצה אח"כ ליתן להם הס"ת - מ"מ הם אינם נקראים מוחזקים כיון שיש בידו לסלקן. (משנ"ב נ"ח)
- **בני העיר שהיה להם ביהכ"נ אחד ומחמת איזה סיבה הוצרכו לחלוק עצמן לשנים**. הדין הוא שכל כלי הקודש וס"ת יחלקו באופן זה:
- **אם יש חפצים ידועים שהקדישם יחיד ועדיין לא נשתקע שם הבעלים** – יכול הוא או יורשיו להוליכם לביהכ"נ שמתפלל בתוכה.
  - **אבל אם נשתקע שם בעליו ממנו** – אע"פ שידוע מי הקדישם אין לו שום יפוי כח ויתרון בהם מאחרים.
  - **ההקדשות הבאים מקופת הקהל** – מחלוקת.
- א"ר**: שאלו ההקדשות יחולקו לפי ערך אנשים שהם מבין י"ג ומעלה.
- מג"א**: גם לנשים וטף יש חלק בכל הדברים כי יורשים הזכות מאבותיהם. (משנ"ב נ"ט)
- « ואם אי אפשר לחלקם – ישתמשו בהם כל אחד ערך זמן לפי הזכות שיש להם בהם. (משנ"ב נ"ט) »
- **קהל שברחו מעיר מאיזה סיבה ואחד מהם לקח כלי הקודש עמו ואח"כ חזרו רוב הקהל ונתישבו** – מחויב להחזיר להם כלי הקודש.
- « אע"ג שהוא היה המנדב את הכלים והוא אינו רוצה לחזור ולהתישב באותו קהל. (משנ"ב נ"ט) »
- **אחד שקנה מצוה לשנה כגון גלילה ובתוך השנה גירש המלך היהודים** – מחלוקת.
- רמ"ע**: אם בשעת הקנין נשמע דבר המלך אע"ג שהיו משתדלים לבטל הגזירה – מ"מ הוי ליה להתנות. ואם לא התנה צריך לשלם. וגם בהתנה בעינין שיתנה כמשפטי התנאי דהיינו תנאי קודם למעשה.
- רעק"א**: כל שגילה דעתו דאינו קונה אלא בדוקא שיתנו לו הגלילה סגי. (משנ"ב נ"ט)
- **מצא דבר בחצר ביהכ"נ או בביהכ"נ** – מחלוקת.
- מג"א בשם אגודה**: זכה בו, ולא אמרינן דיקנה החצר להקדש דחצר קונה מטעם יד ואין יד להקדש.
- המגן גבורים**: כתב שיש בזה מחלוקת בין הראשונים. (משנ"ב נ"ט)
- **הרוצה לכתוב שמו על הדבר שמתנדב לביהכ"נ כגון פרוכת וטסי כסף וכיוצא בזה** – אין הצבור יכולים לעכב עליו, שגם התורה כותבת ומפרסמת העושה מצוה.
- « ומיהו דוקא אם נתרצו לקבל נדבתו, אבל אין יכול להתנדב ולכתוב שמו עליו בע"כ של הצבור. (משנ"ב נ"ט) »
- **גבאי צדקה ששכר פועלים לסייד או לכייד במעות צדקה** – אין לכתוב בביהמ"ד זאת נעשה בפקודת פלוני גבאי וכו'.
- « דדוקא מי שעושה בעצמו או מקדיש ממונו כותבין. (משנ"ב נ"ט) »
- **יתן לשאר הקהל להשתתף יחד עם נדבתו** – ומעשה באחד שבנה ביהכ"נ ורצו הקהל להשתתף עמו במעות ולא רצה כדי שיהיה לו ולזרעו לשם וכלה זרעו. (משנ"ב נ"ט)

הלכות ברכת הפירות

סימן רב

סעיף א'

ברכת פירות האילן

מקור: ברכות (לה).

פסק השו"ע – דעל כל פירות האילן מברך בתחילה בורא פרי העץ.

□ חוץ מהיין שמברך עליו בורא פרי הגפן.

« **בין חי או מבושל** – מחלוקת ראשונים

תוס' ורא"ש: בין חי בין מבושל מברך הגפן.

רש"י ור"ש: מברך שהכל. (בי"י)

פסק השו"ע – כתוס' ורא"ש, דמברך הגפן.

« **יין שהוא עשוי קונדיטון** דהיינו שנותנין בו דבש ופלפלין – מברך הגפן. (שו"ע)

אפילו שליש דבש, שליש פלפלין – היין עיקר ומברך הגפן כיון. (משנ"ב ו')

« **יין וורמיט ויין לרפואה** – מחלוקת

חיי אדם: הגפן.

פרי מגדים: מסתפק אולי אף שהכל אין צריך לברך, כיון שהוא מיועד לרפואה. (ביאו"ה ד"ה שהוא)

□ **אם נתערב יין בשכר**:

« **אם הרוב יין** – אזלינן אחר הרוב ומברך בורא פרי הגפן. (רמ"א)

« **אא"כ לא נתבטל עם היין** מחמת התערובות. (משנ"ב ט')

« **אך אם הרוב שכר** [אף שיש יותר מאחד בששה יין] – מחלוקת

רמ"א: צריך דווקא רוב, ורק במים מועיל כיון דדרך מזיגה בכך.

גר"א: מועיל אף בשישית, דשווה שכר למים. (משנ"ב י')

הכריע הביאו"ה – כרמ"א, ויברך שהכל, ואם בירך הגפן יצא, וברכה אחרונה ראוי ליקח רביעית יין להוציא י"ח. (ביאו"ה ד"ה מברך שהכל)

לכו"ע, ביין חלוש ביותר – שאין דרך העולם למוזגו – מברך שהכל ונפשות אף לגר"א. (ביאו"ה שם)

□ **נוסח הברכה** – מברך "בורא" ולא "הבורא". (ביאו"ה ד"ה בורא)

סעיף ב'

הבוסר

מקור: ברכות (לו). – מחלוקת, מאימתי אין קוצצין באילנות? ב"ש אומרים: כל האילן משיוציאו. ובית הלל אומרים: החרובין משישרשו, והגפנים משיגרעו, והזיתים משיניצו, ושאר כל האילנות משיוציאו.

ואמר רב אסי הוא בוסר הוא כפול הלבן הוא גרוע.

פסק השו"ע – כל זמן שלא הגיע לכפול הלבן – מברך עליו בורא פרי האדמה. ומשהוא כפול הלבן ואילך – מברך עליו בורא פרי העץ.

הטעם: דכל דבר שגדל על האילן ואינו עיקר הפרי – מברך עליו האדמה. (משנ"ב י"ב)

אולם מתוך שלא נודע לנו שיעור פול הלבן – לעולם מברך בורא פרי האדמה עד שיהיה גדול ביותר. (שו"ע) «
 ואם לפי מראית העין כבר נגמר בישולו – אין נפק"מ כלל בגודלו, וכן אם החרצנים שלהם נראה
 מבחוץ בודאי הוא קרוב להתבשל. (משנ"ב ט"ו)

□ בשאר כל פרות האילן

משיוציאו פרי מברכין עליו בורא פרי העץ. ובלבד שלא יהא מר או עפוף ביותר עד שאינו ראוי לאכילה אפילו על ידי הדחק – דאז אין מברכין עליו כלל. (שו"ע)

« **אם ראוי להיאכל ע"י הדחק** – מחלוקת

משנ"ב: מברך כברכתם.

חיי אדם: פקפק אולי ברכתם שהכל. (משנ"ב י"ח)

לכו"ע, אם בישלן או המתיקן באור – מברך עליו העץ. (משנ"ב י"ח)

« **כשאינו ראוי להיאכל גם ע"י הדחק ומיתקן או בישלן** – מברך עליו שהכל. (משנ"ב י"ט)

□ בזיתים וחרובים – מחלוקת

שו"ע: אין חילוק בין זיתים וחרובין לשאר אילנות. (כן משמעות דבריו)

רמ"א: על חרובין אינו מברך בורא פרי העץ עד שיראה בהן כמין שרשראות של חרובין, וכן בזיתים עד שיגדל הנץ סביבם וקודם לכן מברך בורא פרי האדמה.

□ גדר היציאה מכלל בוסר – מחלוקת

רמ"א: הכל תלוי לפי גידולו כמה גדול. כגון בחרובים צריך שיראה בהן כמין שרשראות של חרובין, וכן בזיתים עד שיגדל הנץ סביביו, וקודם לכן מברך: בורא פרי האדמה.

גר"א: הכל תלוי כפי עונת המעשרות, בענבים דווקא שנראו החרצנים, בזיתים משיביאו שליש, בחרובין משיראו בו נקודות שחורות, וכן בכל מין ומין כגידולו. (ביאו"ה ד"ה ושאר)

« **אפילו מיתקן באור** – אינו מועיל לגר"א. (ביאו"ה שם)

« **אם החרובין מרים ביותר** – אין מברך אפילו כמין שרשראות. (משנ"ב כ')

הכריע הביאו"ה – דיש לנהוג למעשה כגר"א.

לכו"ע - בתפוחים – מברך העץ אפילו קטנים, דאז הוא עונת מעשרותיהן. (ביאו"ה ד"ה ושאר)

סעיף ג'

ברכת גרעיני הפירות

מקור: ברכות (לו:). – גרעינין חייבין בערלה.

נחלקו בזה הראשונים

רא"ש ור"י: יש לברך על גרעיני הפירות בורא פרי העץ, כיון דפירות הם. ובלבד שלא יהיו מרים, שיהא נהנה מהם.

רשב"א: אין מברך עליהם כלל, דאדרבה לא חשיבי כפרי לענין עורלה. ורק אם ממתק אותם ע"י האור מברך עליהם שהכל. (טור וב"י)

להלכה:

• **אם הם מתוקים אפילו קצת נהנה ממנו החד** – מחלוקת

שו"ע: כרא"ש, דמברך עליהם בורא פרי העץ.

גר"א: מברך עליהם האדמה. (שו"ע ומשנ"ב כ"ג)

• **ואם הם מרים** – אינו מברך עליהם כלל. (שו"ע)

• **ואם מתקן על ידי האור** – מברך עליהם: שהכל. (שו"ע)

□ סאפטאלין – צ"ע האם מברך העץ או אדמה. (ביאו"ה ד"ה גרעיני)

סעיף ד'

ברכת שמן זית

מקור: ברכות (לה:). – שמן זית מברכין עליו בורא פרי העץ... [ומוקמינן לה] בחושש בגרונו שזו היא רפואתו שנותן שמן הרבה לתוך אניגרון.

אם שתאו כמות שהוא

נחלקו בזה הראשונים

- בה"ג ורמב"ם**: אינו מברך עליו כלל, משום דאזוקי מזיק ליה.
 « ורק אם שותהו לרפואה – מברך שהכל על האניגרון, כיון שנהנה. (בי"י) »
ה"ר יוסף וטור: יברך עליו, שהרי נהנה ממנו. (טור ובי"י)
 « דס"ל, דבגמ' איירי לאו דווקא בחושש לגרונו, ורק אורחא דמילתא נקט. (טור) »
 פסק השו"ע – כבה"ג ורמב"ם, דאינו מברך על שמן זית כלל.
 « ואפילו חושש בגרונו – אינו מברך. דאינו נהנה ממנו. (משני"ב כ"ז) »

ואם אכלו עם פת – אינו מברך על השמן. (שו"ע)

הטעם: דפת עיקר ומברך על העיקר ופוטר את הטפילה. (שו"ע)
 « ואפילו יש לו רוב שמן. »

ואם חושש בגרונו – מחלוקת

מג"א: השמן פוטר הפת, ואין מברך המוציא.

ב"ח: מברך על הפת תמיד. (משני"ב כ"ט)

ואם שתאו מעורב עם מי סלק"א (הנקרא אניגרון) שאז אינו מזיק, דאדרבא הוא מועיל לגרון.

• אם הוא חושש בגרונו – הוה ליה שמן עיקר, ומברך עליו בורא פרי העץ.

« נסתפק הביאו"ה האם צריך להתכוון לרפואה, או אפילו בסתמא הוי מכוין. (ביאו"ה) »

• ואם אינו מתכוין לרפואה אלא לאכילה – מחלוקת ראשונים

בה"ג ומהר"ם מרוטנבורג: הוה ליה אניגרון עיקר, ואינו מברך אלא על האניגרון שהכל.

רבינו יוסף וטור: אם נותן שמן הרבה לתוך אניגרון מברך בורא פרי העץ שהרי נהנה ממנו, דחושש בגרונו

לאו דוקא וה"ה אם אינו חושש. (טור ובי"י)

פסק השו"ע – כבה"ג ומהר"ם מרוטנבורג, דמברך שהכל.

« **כיצד מדובר** – מחלוקת

ט"ז: מדובר שמי הסילקא הם הרוב לגבי השמן.

מג"א: אפילו האניגרון מועט. (משני"ב ל"ג)

סעיף ה'

שקדים חמרים

כשהם קטנים – מברך בורא פרי העץ. (שו"ע)

« **קשה**, הרי על מתוקים קטנים מברך שהכל? »

י"ל, דשאני התם שאינו גמר הפרי. (משני"ב ל"ה)

כשהם גדולים – אינו מברך ולא כלום, דאזוקי מזקי. (שו"ע)

הטעם: כשהם קטנים עיקר אכילתם היא הקליפה ואינה מרה, וכשהם גדולים עיקר אכילתם

מה שבפנים והוא מר. (שו"ע)

ואם מתקן על ידי האור או דבר אחר – מברך בורא פרי העץ אף על הגדולים. (שו"ע)

« וה"ה לכל שאר מיני פירות כך. (משני"ב ל"ז) »

סעיף ו'**צלף**

על העלין ועל התמרות – מברך בורא פרי האדמה. (שו"ע)

על הקפריסין – מחלוקת ראשונים

בה"ג רמב"ם ורי"ף: מברך האדמה.

ראב"ד, תוס' ורא"ש: מברך על הקפריסין בורא פרי העץ. (בי"ט)
פסק השו"ע – כבה"ג רמב"ם ורי"ף, דמברך האדמה.

« בדיעבד, אם בירך על הקפריסין העץ – יצא. (משנ"ב ל"ט)

ועל האביונות שהם עיקר הפרי – מברך בורא פרי העץ. (שו"ע)

קליפת תפוזים שמטגנין בדבש – מחלוקת

מג"א, פנים מאירות וחיי אדם: פסקו דיש לברך עליהן פרי העץ.

ט"ז, בגדי ישע: מברך אדמה.

עולת תמיד, א"ר ופמ"ג: פסקו לברך שהכל. (משנ"ב ל"ט ושעה"צ מ"ג)

הכריע המשנ"ב – דיברך שהכל, ובדיעבד אם בירך האדמה או העץ – יצא.

סעיף ז'**רסק פירות זירקות**

מקור: ברכות (לח). – הלכתא, תמרי ועבדינהו טרימא – מברכין עליהו בורא פרי העץ, מאי טעמא?
במילתייהו קיימי כדמעיקרא.

נחלקו בזה הראשונים

רש"י ותרומת הדשן: טרימא הוא דבר הכתוש קצת ואינו מרוסק – ועליו מברכין העץ. אך אם היה
מרוסק לגמרי – אין מברכין עליו העץ.

רמב"ם: תמרים שמיעכן ביד והוציא גרעיןן שלהם ועשאם כמו עיסה – מברך עליהם תחלה בורא פרי
העץ. (בי"ט)

להלכה:

תמרים שמיעכן ביד ועשה מהם עיסה:

לשו"ע: לא נשתנית ברכתן ומברך עליהם בורא פרי העץ ולבסוף ברכה אחת מעין שלש.

לרמ"א: מחלוקת האם נחלק על השו"ע גם בפירות שריסקן

ללבוש: מודה לשו"ע דמברך העץ.

לעולת התמיד: נחלק גם בזה על השו"ע דאינו מברך אלא שהכל. (משנ"ב מ"ב)

ריבת פירות – מחלוקת

שו"ע: מברך בורא פרי העץ.

רמ"א: מברך עליהם שהכל.

להלכה – מחלוקת

מג"א [רמ"א]: טוב לחוש לכתחילה לברך שהכל, אבל אם ברך בורא פרי העץ יצא.

« בדיעבד אם בירך ברכתו הראויה – יצא. (משנ"ב מ"ג)

ט"ז: מברך העץ. (ביאור"ה ד"ה תמרים)

אם רוב זרך אכילתו הוא ע"י ריסוק – מברך עליו כברכתו לכר"ע. (משנ"ב מ"ד)

סעיף ח'

דבש הזב מהתמרים

מקור: ברכות (לח.) – האי דובשא דתמרי מברכין עילויה שהכל.

נחלקו בזה הראשונים

ר' יונה ותוס': תמיד מברך עליו שהכל.

בה"ג: רק אם נתן לתוך הדבש מים מברך שהכל.

הגהות אשר"י: מברך על דבש תמרים בורא פרי האדמה. (טור ובי"י)

פסק השו"ע – כר' יונה ותוס', דתמיד מברך עליו שהכל.

הטעם שמברך שהכל: דהוי זיעה בעלמא ואינו הפרי. (משנ"ב מ"ו)

□ וכן על משקין היוצאין מכל מיני פירות חוץ מזיתים וענבים – מחלוקת ראשונים

רמב"ם: מברך שהכל.

הגהות אשר"י: מברך אדמה. (בי"י)

פסק השו"ע – כרמב"ם, דמברך שהכל.

סעיף ט'

סופי ענבים ונובלות שנשרפו זיבשו

נחלקו בזה הראשונים

מהר"ם מרוטנבורג: מברך שהכל.

טור: מברך האדמה. (טור)

פסק השו"ע – דמברך שהכל.

□ מהם נובלות וסופי ענבים – מחלוקת

רש"י: ע"י שריפת החום נתבשלו ונתייבשו ונשתנו לקלקולא.

הערוך: היינו מין תמרים שאין מתבשלין על האילן ואין נכשרין לאכילה אלא רק ע"י בישול או חימום

חיצוני. (משנ"ב מ"ט)

« בדעת הערוך - לאחר שכמרון בעפר – מחלוקת

אליה רבה בשם הפרישה: אינו מברך רק שהכל.

מגן גיבורים בשם פמ"א: מברך העץ. (ביאו"ה ד"ה שבשלם)

« קשה, למה מברך שהכל, מאי שנא מבוסר?

י"ל, דבבוסר פרי מעליא נינהו רק שלא נגמר, אך כאן מקולקלים ואין עומדין אלא לחומץ.

(משנ"ב נ')

□ אם השיר או נפלו קודם בישולן – מחלוקת ראשונים

רמב"ם: פירש נובלות שבמשנה דהיינו ממש נובלות, שנפלו מן האילן פגים קודם שיתבשלו, ומברך

שהכל.

טור: מברך כבירכתו, דנובלות היינו מין תמרים רעים, אך אם הוא ממין טוב, ורק נשר או נפל מברך העץ

כברכתו. (ביאו"ה ד"ה שבשלם)

פסק השו"ע – כטור.

והביאו"ה הכריע – דלכתחילה יותר טוב לברך שהכל אם ראויין לאכילה קצת, ובדיעבד אם ברך בורא

פרי העץ יצא. (ביאו"ה ד"ה מברך)

□ תמרים הנופלין מן האילן מחמת הרוח – מברך עליהן העץ, דפירי מעליא נינהו. (ביאו"ה ד"ה מברך)

סעיף י"א

פירות ששראן או בשלן במים אף על פי שנכנס טעם הפרי במים [מדובר בפירות שדרך להיאכל בעין ולא רק ע"י שליקה]

נחלקו בזה הראשונים

רשב"א: אינו מברך על אותם המים אלא שהכל, כיון שהמים הם העיקר, ולא הוי אלא זיעה בעלמא.
רא"ש: אם נכנס טעם הפרי במים מברך בורא פרי העץ, כיון שעיקר בישול המים בשביל הפירות. (ב"י ושו"ע)

□ **לכו"ע:**

□ אף לרא"ש - **במי שריית צימוקים ותאנים** – מברך שהכל. (שו"ע סעי' י"א)

□ אף לרא"ש - **צריך שיהיו טובים לאכול בין חיין ובין מבושלין**, דאם טובים לאכול רק חיין – גם על הפרות עצמן אין מברכים רק שהכל. (ביאו"ה ד"ה על)

□ **מיני ירקות שדרך אכילתם ע"י בישול** – מחלוקת ראשונים

רשב"א: מיני ירקות שדרך אכילתם ע"י בישול – מי בישולם כמותם שעל דעת כן נוטעים אותם לאכול גם מימיהם עמהם או עם פת ולא יצאו מתורת אוכל לגמרי, ולפיכך מברכין עליהם ברכת הירקות אף אם בא לשתותן בפני עצמן, אבל פירות אין עיקר נטירתן על דעת כן.

רא"ה, ריטב"א ומאירי: מברך שהכל בכל אופן, והוא דאמרינן מיא דשלקי כשלקי היינו לענין שאם אוכל את השלקות אין מברך על מימיהם, אבל אם שותה מי השלקות בפני עצמם מברך שהכל.

הכריע המשנ"ב – פירות שרוב אכילתן הוא ע"י בישול או כבישה – מברך העץ על מימיהן. (משנ"ב נ"ב)

« ודווקא פירות שנטעו מתחילה לכך. (משנ"ב נ"ב)

« אבל פירות שדרך להיאכל חיין אין מברך רק שהכל וכמחלוקת הנ"ל. (משנ"ב נ"ב)

להלכה – הביא השו"ע את דעת הרשב"א בסתמא ואת דעת הרא"ש כדעה שנייה.

והכריע המשנ"ב – דלכתחילה יברך שהכל. ובדיעבד אם בירך העץ יצא.

□ **שיעור ההשרייה** – מעת לעת, ומ"מ תלוי לפי טבע דבר הנכבש. (משנ"ב נ"א ושעה"צ ס')

□ **בצימוקים ותאנים** – לכו"ע תחילה מברך שהכל על המים. (שו"ע)

« אם אוכל הפירות עצמן ושותה המים – לכו"ע אין מברך על המים לא לפניהם ולא לאחריהם. (משנ"ב נ"ד)

« ואם עיקר כוונתו למים – צ"ע לרא"ש אם יברך, ולכן יברך על פרי אחר. (משנ"ב נ"ד)

□ **אבל בברכה שלאחריהם** – מסתפק השו"ע אם מברך בורא נפשות כרשב"א, או אם מברך ברכה אחת מעין שלש כהרא"ש.

ולכן ירא שמים לא ישתה אלא בתוך הסעודה, או יאכל פרי משבעה מינים, וגם ישתה מים כדי שיצטרך לברך ברכה אחת מעין שלש ובורא נפשות. (שו"ע)

« וברכה ראשונה חייב לברך. (ביאו"ה ד"ה בתוך)

« ויברך מעין שלוש תחילה. (ביאו"ה ד"ה ברכה)

« יברך על המים דווקא אם הוא צמא קצת. (ביאו"ה ד"ה ישתה)

« **ואם אין לו לפטור בפרי אחר** – מחלוקת

כנה"ג: מברך בורא נפשות ודיו.

מג"א: לא יברך כלל.

לכו"ע, אם יש לו יין, יברך על היין ויכליל בברכת מעין שלוש גם על העץ. (ביאו"ה ד"ה ובורא)

□ **ואם משך המים והבדילם מהצמוקים**:

• **אם היו צמוקים שיש בהם לחלוחית שאם ידרוך אותם יצא מהן דבשן** – הוה ליה יין ומברך עליו בורא פרי הגפן וברכה אחת מעין שלש. (שו"ע)

• **אבל אם כשיעצרו אותם לא יצא מהם שום לחלוחית דבש** – לא מברך הגפן, אלא מברך שהכל לכו"ע. (שו"ע)

« **כיצד מדובר?** – מחלוקת

משנ"ב: דווקא כשמשך המים מן הצימוקים, הוי ליה המים יין גמור.

מג"א: לאו דווקא במשיכה נעשה יין, אלא אפילו כשמעורבים, ורק שראן למימיהן.

מגן גיבורים: דווקא כשמשך, ומדובר שלא נשרה ג' ימים, דאז אין לו דין יין כל שלא משך והפריד הצימוקים מהיין. (משנ"ב נ"ז)

סעיף י"ב

ברכת פירות חיין ומבושלין

מקור: ברכות (נח:) – כל שתחילתו בורא פרי האדמה – שלקו שהכל. וכל שתחילתו שהכל – שלקו בורא פרי האדמה.

כל הפירות שטובים חיים ומבושלים – מחלוקת ראשונים
רמב"ם: מברך עליו העץ כברכתם הראשונה, שכל כך שווים מבושלים כמו חיים.
ראב"ד: אע"פ שאינו נפגם בשליקתו וראוי בחיותו ובשליקתו, כיון שהשתנה מפרי האדמה – מברך עליה שהכל. (בי"י)
 פסק השו"ע – כרמב"ם, דכגון תפוחים ואגסים בין חיים בין מבושלים – מברך בורא פרי העץ.

אם אין דרך לאוכלם חיים אלא מבושלים [שכך רוב האנשים אוכלים אותן]:

- **אכלם כשהם חיים** – מברך שהכל. (שו"ע)
- « אפילו הם טובים לאוכלם חיים – אם דרך האנשים לאוכלו ע"י בישול מברך שהכל. (משנ"ב ס"ד)
- « הטעם שמברך שהכל ולא העץ כבסעי' ב' גבי בוסר – מפני שכאן אין עליו שם פרי כלל. (ביאו"ה ד"ה מברך)
- « אם אין ראוי לאוכלו אף לא ע"י הדחק – אפילו שהכל אין מברך. (ביאו"ה ד"ה לאכלם)
- « דגן אף שאין רגיל לאוכלו חי מברך כברכתו - משום חשיבותו. (ביאו"ה ד"ה ואם אין)
- **אכלם כשהם מבושלים** – מברך בורא פרי העץ. (שו"ע)

ה"ה להיפך, אם אין דרך לאוכלם מבושלים אלא חיין:

- **אכלם כשהם מבושלים** – מברך שהכל ונפשות.
- **אכלם כשהם חיין** – מברך העץ. (משנ"ב ס"ה)

סעיף י"ג

אגוז גמור חמטוגן בדבש

נחלקו בזה הראשונים

תוס' ורא"ש: מברך עליו בורא פרי העץ.

הרוקח: מברך שהכל. (טור ובי"י)

פסק השו"ע – כתוס' ורא"ש, דמברך עליו בורא פרי העץ.

- « אף בפרי שדרכו להיאכל חי שאם היה מבשלו במים היה ברכתו שהכל – מ"מ בטיגון ברכתו העץ כברכתו הראויה לו. (משנ"ב ס"ז)
- « אפילו האגוז כתות ושבור ברכתו העץ. ועכ"פ יזהר שלא יהיה שחוק ביותר, דאם מעוך שאין ניכר צורתו לגמרי – אין מברכין עליו אלא שהכל. (משנ"ב ס"ח)

סעיף י"ד

אגוז רך [שלא נגמר גידולו] שמבשלים בדבש – מברך עליו שהכל. (שו"ע)

□ וכן אותם אגוזים שמבשלים בדבש בעודם ירוקים – מברכים שהכל. (רמ"א)

סעיף ט"ו**ברכת חסוכר****נחלקו בזה הראשונים****רמב"ם**: מברך שהכל.**הטעם** – מחלוקת

ב"י: אין עיקרם דווקא לסוחטם, ולכך אף שחטם לא עדיפי משאר פירות שאין זה אלא זיעה בעלמא ומברך שהכל.

ביאו"ה: היות ואי אפשר לאוכלו אלא רק למוצצו – ממילא אין ראוי לברך עליו ברכה כפרי. (ביאו"ה ד"ה על)

טור ובה"ג: מברך העץ, דנעשה מהקנים.**גאונים רבינו יונה והרי"א**: מברך האדמה. (טור ב"י וביאו"ה)

להלכה – מחלוקת

שו"ע וביאו"ה: כרמב"ם, שמברך הכל.**ט"ז**: מברך העץ על פרי אחר ומכוון להוציאו. (ביאו"ה ד"ה על)□ **המוצץ קני סוכר** – מחלוקת ראשונים**לרמב"ם**: מברך שהכל, כיון שאין זה נקרא פרי.**טור**: מברך העץ, דכיון שאין הקנים ראויין לאכילה ועיקר נטיעתן על דעת הדבש – ודאי זה פריין.**לגאונים**: מברך האדמה. (טור ב"י וביאו"ה ד"ה על)**פסק השו"ע** – דמברך עליהם שהכל.

הטעם: שהרי הקנה בעצמו הוא עץ בעלמא, ואי אפשר לאוכלו, אלא שיש בו מתיקות, וא"כ לא עדיף המוצץ את המתיקות מהעץ מאילו סחט את הזעה הזאת ושתאו. (משנ"ב ע"ו)

וצידד המשנ"ב [ובביאו"ה]: דלכתחילה יברך שהכל כשו"ע, ובדיעבד אם בירך העץ או אדמה – יצא. (משנ"בביאו"ה שם)

□ **וה"ה הלועס שורש שקורין לאקעריץ** – ג"כ אין מברך אלא שהכל. (משנ"ב ע"ו)□ **סוכר סלק** – ה"ה דיברך שהכל.

ובדיעבד יצא אם בירך אדמה. (משנ"ב ע"ו)

סעיף ט"ז**דבר שאין דרך לאוכלם אלא ע"י תערובות**

מקור: ברכות (לו:). – מחלוקת, פלפלי: רב ששת אמר: שהכל. רבא אמר: ולא כלום... לא קשיא הא ברטיבתא הא ביבישתא.

פסק השו"ע – **פלפל זונגביל יבשים** ועל הקלאוו של גירופלי - וכל כיוצא בזה שאין דרך לאכלם אלא על ידי תערובות – אין מברך עליהם כלום. [ועיי לעיל סעי' י"ח]

□ **אך אם אכלם עם סוכר** – מברך אדמה. (משנ"ב ע"ט)**סעיף י"ז**

אגוז מושקא"ט [שרגילין לאוכלו ביזבשו] – מברך בורא פרי העץ. (שו"ע)

« **ומי שחש לו שלשול ורוצה לערב מוסקאט עם שכר**:• **אם עיקרו לרפואה** – מברך על הזנגביל.• **אם תאב לשתות השכר** – מברך על השכר. (משנ"ב פ')

- **קינמון** – מחלוקת ראשונים
- מרדכי ותוס'**: מברך בורא פרי האדמה.
- הטעם: מפני שרגילין לאכלו ביובש, וגם כי הוא גדל על הארץ כמו קנים.
- שבלי לקט**: מברך שהכל, דאינו פרי. (בי"י)
- פסק השו"ע – דמברך עליו בורא פרי האדמה.

סעיף י"ח

על פלפל זנגביל כשהם רטובים

מקור: ברכות (לו.) – כוס זנגבילא ביומא דכיפורי פטור... לא קשיא הא ברטיבא הא ביבישתא.

נחלקו בזה הראשונים

- רי"ף ורמב"ם**: מברך בורא פרי האדמה, הואיל ועיקר נטיעתם הוא על דעת שיתייבשו ויאכלו רובם שחוקים כתבלין ואינן נאכלין בפני עצמם אלא מיעוטם לפעמים.
- רשב"א וראב"ד**: מברך העץ. (בי"י)
- פסק השו"ע – דעל פלפל זנגביל כשהם רטובים – מברך בורא פרי האדמה.

כללים בברכת הפירות

- **כל הפירות שיודע בהם שהם עיקר הפרי** – מברך עליהם בורא פרי העץ. (רמ"א)
- **ושאינן עיקר הפרי** – מברך בורא פרי האדמה. (רמ"א)
- **אם הוא מסופק בו אם הוא עיקר הפרי או לא** – מברך בורא פרי האדמה. (רמ"א)
- « ודווקא אם למד, אך אם לא למד לא יברך עד שישאל לחכם. (משני"ב פ"ד)
- **ואם אינו יודע מה הוא** – מברך שהכל. (רמ"א)

סימן רג

סעיף א'

ברכת פירות הארץ

מקור: ברכות (לה).

פסק השו"ע – על פרות הארץ – מברך בורא פרי האדמה.

סעיף ב'ג'

התוותים הגדלים בסנה [אוכמניות], זבנגות [מאוזיי"ש]

מקור: ברכות (מ:) - היכא מברכינן בורא פרי העץ? היכא דכי שקלת ליה לפירי איתיה לגוואזא והדר מפיק. אבל היכא דכי שקלת ליה לפירי ליתיה לגוואזא דהדר מפיק - לא מברכינן עליה בורא פרי העץ אלא בורא פרי האדמה.

תוספתא כלאים (פ"ג הי"ג) - כל שמוציא עליו מעיקרו - עשב הוא. וכל שמוציא עליו מעצו - עץ הוא.

נחלקו בזה הראשונים

ה"ר יוסף: מברך בורא פרי האדמה.

ר"י ורא"ש: מברך העץ, דמין אילן הם. (טור ובי"י)

פסק השו"ע - דמברך עליהם בורא פרי האדמה.

הטעם: דלא מקרי עץ אלא שמוציא עליו מעצו, אבל מה שמוציא עליו משורשיו לא מקרי עץ -

ואלו כיון שכלה עציו לגמרי בחורף, והדר פרח משורשיו - מברכינן עליו בורא פרי האדמה (רמ"א)

סוגי עצים נוספים:

- ישנם סוגי פירות קטנים שברכתם העץ. (משנ"ב א')
- מין אגוז הגדל ביערות - צ"ע, היות ואין טוב למאכל אלא ע"י בישול. (משנ"ב א')
- פטל - מברך העץ. (משנ"ב ג')
- מין תות שדה הגדל ביער - מברך האדמה. (משנ"ב ג')
- ובדיעבד אם בירך העץ - יטעם ממנו מעט כדי שלא תתבטל הברכה. (משנ"ב ג')
- פירות הגדלים על אילנות קטנים שאין גובהן ג' טפחים - מחלוקת
- מג"א: מברך העץ
- העולם נהגו: לברך אדמה. (משנ"ב ג')
- תות הגדל על שיח - מחלוקת
- מג"א: מברך שהכל.
- חיי אדם: מברך אדמה. (משנ"ב ג' שעה"צ ה')

סעיף ד'

על פירות שמוציאין אלני סרק

אילני סרק שגדליהן מאליהן בלא זריעה ונטיעה - מברך שהכל. (שו"ע)

הטעם: דלא חשיבי לברך עליהן בורא פרי העץ, דכמו עץ בעלמא נינהו. (משנ"ב ה')

אך אילני סרק הגדלים ע"י זריעה ונטיעה - אפילו בפירותיהן שאינן ראויין להיאכל חיון, אכל

בישולן מברך עץ או אדמה. (ביאו"ה ד"ה אילני סרק)

□ מינים הגדלים על אטדין וקוצין - מברך שהכל, דאינן חשובין. (משנ"ב ה')

סעיף ה'

בני אסא

אף על גב דבישלקן והויין כפירות – אינו מברך אלא שהכל. (שו"ע)

סעיף ו'

זנגביל שמרקחים אותו

מקור: ברכות (לו:) יומא (פא:)

פסק השו"ע – בין רטוב בין יבש – מברך בורא פרי האדמה.

הטעם: כיון שעל ידי כך הוא ראוי לאכילה, הזנגביל עיקר, ומברך עליו בורא פרי האדמה, שע"י

ריקוח חוזר להיות ראוי לאכילה, וחוזר לברכתו הראויה. (שו"ע ומשני"ב ט')

□ אם הוא מעוך וכתות – מחלוקת

שע"ת בשם עמק ברכה עטרת זקנים וט"ז: אם הוא מעוך וכתות עד שאינו ניכר מה הוא – אע"פ שיודע

שהוא זנגביל מברך שהכל.

ביאו"ה: מברך ברכתו הקודמת, הואיל ואורחיהו בכך לכתוש לגמרי. (ביאו"ה ד"ה על)

סוגי מרקחות נוספות:

□ מרקחת פלפלין יבשים – ג"כ ברכתו בורא פרי האדמה. (משני"ב ט')

□ מרקחת של חזרת – ברכתו שהכל. (משני"ב י')

□ מרקחת של צנון – ברכתו בורא פרי האדמה, ואפילו אם עושה המרקחת מקליפתה. (משני"ב י"א)

□ דין בישולי עכו"ם

• תערובת זנגביל – אפילו רקחו עכו"ם, אין בו משום הישולי גויים, שהרי נאכלין חיים ע"י תערובת סוכר.

• אבל שאר כל מיני פירות או ירקות וכן עלי ורדים, כל שאינו ראוי לאכול אותו חי – אם בישלן או רקחו נוכרי – אסורים משום בישולי עכו"ם. (משני"ב י"א)

סעיף ז'

בשמים שחוקים ומעורבים עם סוקר

הבשמים עיקר, ומברך עליהם כדין ברכת אותם בשמים. (שו"ע)

« ואפילו כשהיה הסוכר הרוב ומעט בשמים. (משני"ב י"ג)

סעיף ח'

צנון

מקור: ברכות (לו:) – אע"ג שסופו להקשות כעץ, דנטעי אינשי אדעתא לאוכלו כשהוא רך.

פסק השו"ע – דמברך עליו בורא פרי האדמה.

□ צנון שלנו שהוא מר – מחלוקת

חיי אדם: מברך שהכל, לפי שאינו נחשב כל כך.

גר"ז: מברך עליו בורא פרי האדמה. (משני"ב י"ד)

סימן רד

סעיף א'

על דבר שאין גידולו מן הארץ מברך שהכל

מקור: ברכות (לו-מ:)

דברים נוספים שברכתם שהכל:

• **בשר בהמה חיה ועוף, דגים, ביצים, חלב, גבינה.** (שו"ע)

• **ופת שעפשה.** (שו"ע)

« **גדר הפת** – כשנתקלקל קצת על ידי זה – דמברך שהכל.

אך אם נתקלקל לגמרי ולא ראוי לאכילת אדם – אין מברכין עליו כלל. (משנ"ב א')

« **אם אכל כדי שביעה** – מחלוקת

רמב"ם: מברך נפשות, דכל שמברך שהכל מברך אחריו נפשות.

ביאו"ה: אם שבע - יברך ברכת המזון, ורק כשלא שבע - יברך נפשות. (ביאו"ה ד"ה ופת)

« **כשמוצא בכיכר מקום שלא נתעפש עדיין** – בודאי מברך המוציא וברכת המזון. (שעה"צ א')

• **ותבשיל שנשתנה צורתו ונתקלקל קצת** ולא לגמרי.

« **דאם נתקלקל לגמרי** – אפילו שהכל לא שייך לברוכי. (משנ"ב ב')

• **ונובלות.** (שו"ע)

« **מהם נובלות** – מחלוקת ראשונים

טור: הן מין תמרים שאינן מתבשלין על האילן.

רש"י: תמרים שבשלם ושרפם החום. (טור וד"מ א')

פסק השו"ע – שהם תמרים שבשלם ושרפם החום ויבשו.

• **ועל הגובאי.** (שו"ע)

« **ולאפוקי מרי יהודה** דאמר שם במשנה: כל שהוא מין קלה [שעל הקלה הם באין] אין מברכין

עליו. (משנ"ב ד')

• **ועל המלח, ועל מי מלח.** (שו"ע)

• **ועל המרק - של בשר.** (שו"ע)

« **אך מרק של פירות וירקות תלוי בפלוגתא לעיל.** (משנ"ב ו')

• **ועל כמהין ופטירות.** (שו"ע)

• **ועל קורא.** (שו"ע)

מקור: ברכות (לו:)- מחלוקת, לשמואל: שהכל. לרב יהודה: העץ. והלכתא כשמואל.

• **ועל לולבי גפנים, ועל שקדים מתוקים** שאוכלים אותם כשהם רכים בקליפיהם. (שו"ע)

• **ועל חזיז והוא שחת.** (שו"ע)

הטעם: משום דלא גמר פירא, נחית חד דרגא מפה"א לשהכל. (משנ"ב י"ג)

« **וה"ה לכל פרי האדמה דלא גמר פירא וחזי לאכילה שהכל.** (משנ"ב י"ג)

• **ועל קרא חיה.** (שו"ע)

• **ועל קימחא דשערי.** (שו"ע)

« **דסד"א הואיל וקשה לתולעים שבמעיים לא יברך עליה כלל, קמ"ל כיון דאית ליה הנאה מיניה**

בעי ברוכי. (משנ"ב ט"ו)

• **ועל שכר תמרים, ושכר שעורים, ועל מי שעורים שמבשלים לחולה.** (שו"ע)

מקור: ב"ב (צו:)

הטעם: הואיל והוא צלול ועומד לשתיה. (משנ"ב טז)

« **ואפילו יש בהן כזית בכדי אכילת פרס - ג"כ לא מברכין עליה אלא שהכל.** (משנ"ב טז)

• **ועל עשבי דזברא שאינם נזרעים, ועל שבת.** (שו"ע)

« **ואפ"י לאחר שבשלם שהוא מאכל שרים - מברכין שהכל, דאינו חשוב כ"כ לפרי.** (משנ"ב י"ח)

• **ועל כמון וכסבור** (דלטעמא עבידי ולא לאכילה). (שו"ע)

« **מדובר כשהם בין רטובין ובין יבשין.** (משנ"ב כ"א) [דלא כב"ח וא"ר שחולקים. (שעה"צ טז)]

« **וכן אם רקחן בדבש - ג"כ מברך שהכל.** (משנ"ב כ"א)

• **ועל החומץ שעירבו במים עד שראוי לשתות** – מברך שהכל. (שו"ע ורמ"א)

« **אכן אם שלק את צמח ריחני שבת - מברך על מימיו בפה"א דלהכי קיימא להטעים דבר**

המתבשל בו. (משנ"ב כ"ב)

□ **דין קטניות של גנות ושדות** – מחלוקת

ט"ז: קטניות רטובין בשל גנות שנזרעין על דעת לאכול חיין - מברך בפה"א אפילו על השרביטין לבד, דעל מנת כן נזרעו. אבל של שדות שדרכן להניחן עד שיתייבשו ולאוכלן מבושלין – מברך על הקטניות כשהן חיין אפילו כשהן רטובין שהכל. ואם בשלן - מברך בפה"א.

פמ"ג ואחרונים: אין לחלק בין קטניות לקטניות, ולעולם מברך עליהן כשהן רטובים בפה"א. הכריע המשני"ב – דמנהג העולם כפמ"ג. (משני"ב ט')

□ **לענין השרביטין** – מחלוקת

שע"ת: בורא פרי האדמה.

אבן העוזר: תמיד מברך רק שהכל. (משני"ב)

הכריע המשני"ב – דטוב לכתחלה ליזהר שיאכלן עם הקטניות ויברך על הקטניות לבד בפה"א ולא יברך עוד על השרביטין. ואם אירע שאוכל השרביטין לבד יברך שהכל. (משני"ב ט')

סעיף ב'

חומץ

מחלוקת ראשונים

רא"ש: אינו מברך כלום מפני שהוא מזיקו.

ר' יונה: יברך עליו שהכל. (בי"י)

פסק השו"ע – כרא"ש, דבחומץ חזק אינו מברך כלום מפני שהוא מזיקו.

□ אבל בחומץ שאינו חזק כל כך – ודאי יש לו הנאה ממנו וצריך ברכה. (משני"ב כ"ד) [דלא כא"ר שחולק. (שעה"צ י"ח)]

סעיף ג'ד'

יין מקולקל

מקור: ע"ז (סו:) ב"ב (צו).

יין שריחו חומץ אך טעמו עדיין כיון – דינו כיון ומברך עליו בורא פרי הגפן. (שו"ע סעי' ג')

□ **יין חמוץ** - כל שבני אדם נמנעים לשתותו מפני חמיצותו – מחלוקת

שו"ע: אין מברכין עליו בורא פרי הגפן אלא שהכל. (שו"ע סעי' ד')

מג"א: לפי שאין אנו בקיאים בשיעור זה היטב, דיש בני אדם שותין ויש שאין שותין – לכך מספק ישתה יין ויפטרנו בברכה ראשונה ואחרונה. (ביאו"ה ד"ה כל)

סעיף ה'

שמרי יין

מקור: ב"ב (צו):

□ **מצץ שמרי היין** – מברך עליהם בורא פרי הגפן.

« ואף דשמרים אזוקי מזיק – מדובר שמצץ רק הלחלוחית מהם. (משני"ב כ"ז)

□ נתן בהם מים :

☞ **ביינות שלהם שהיו חזקים** – אם נתן שלשה מדות מים ומצא ארבעה בשמרים של ענבים שדרכו אותן – הוה ליה כיון מזוג ומברך בורא פרי הגפן. ואם מצא פחות – אע"פ שיש בו טעם יין, קיוהא בעלמא הוא ואינו מברך אלא שהכל. (שו"ע)

« ודווקא בשמרים ומשום דלחלוחית יין שיש בהן אינו חשוב כל כך. אבל יין גופא שיצא מדריכת ענבים אם שפך עליהם מים אפי' יותר משלשה חלקי' עד קרוב לששה ג"כ יין גמור הוא. (משנ"ב כ"ט)

☞ **אבל יינות שלנו שאינן חזקים כל כך** – אפילו רמא תלתא ואתא ארבעה אינו מברך עליו בורא פרי הגפן. (שו"ע)

□ שיעור המזיגה בזמנינו

משערים בשיעור שמוזגים יין שבאותו מקום. (שו"ע)

□ **ובלבד שלא יהא היין אחד מששה במים כי אז ודאי בטל.** (רמ"א)

« אבל ביין צמוקים שלנו – שנתערב מתחלה הצמוקים בהרבה מים – אין שייך כלל אח"כ מזיגה כזו ואפילו פחות מזה מתבטל שם יין על ידי זה. (משנ"ב ל"ב)

סעיף ו'

תמד שעושים מחרצנים שנותנים עליהם מים [לאחר שנשחט היין מהענבים נותנים מים על החרצנים לקלוט טעם היין שנשאר בהם]

• **כשנעצרו בקורה** – דינם כשמרים. (שו"ע)

« ומ"מ דוקא כשיש בו טעמו של יין וריחו. (משנ"ב ל"ו)

• **אבל אם לא נדרכו אלא ברגל** – אפילו נתן שלשה מדות מים ולא מצא אלא ג' או פחות – מברכין עליו בורא פרי הגפן. (שו"ע)

הטעם: שייך הוא, והמים נבלעים בזגים ובמה שיוצא יש בו יין מרובה (שו"ע)

□ זגים שנתנו עליהם תאנים לחזק כח היין:

• **לענין ברכה ראשונה** – אע"פ שהזגין הרוב, מכל מקום כל כח התאנים במשקה ואין לברך בורא פרי הגפן. (רמ"א)

« דאפילו רמי תלתא ואתי די' ויותר ג"כ לא מהני. (משנ"ב ל"ח)

• **לענין ברכה אחרונה** – יראה לשתות רביעית יין גמור ויברך על הגפן לפטור גם משקה זו. (משנ"ב ל"ט)

סעיף ז'

חשותה מים

מקור: ברכות (מד.) - השותה מים לצמא אומר: שהכל נהיה בדברו. רבי טרפון אומר בורא נפשות. ובגמ' (מד.): - השותה מים לצמא למעוטי מאי? אמר רב אידי בר אבין: לאפוקי מאן דחנקתיה אומצא.

☞ **כל שהחיד נהנה** – מברך שהכל, ולאחריו בורא נפשות רבות.

☞ **אך כל שאינו נהנה** – כגון אם חנקתיה אומצא ושתה מים להעביר האומצא, וכן כגון שאינו צמא, או אם שותה כדי להוריד המזון למקומו (שו"ע ומשנ"ב מ"ב וביאו"ה ד"ה חנקתיה):

• **לפניו** – אינו מברך לכו"ע. (שו"ע)

• **לאחריו** – מחלוקת ראשונים

תוס' ור' יונה: אינו מברך לאחריו.

רב עמרם: מברך לאחריו. (טור וב"י)

פסק השו"ע – כתוס' ור' יונה, דאינו מברך לאחריו.

« אינו מברך דווקא על מים.

אבל כששותה שאר משקים או אוכל חתיכת פת שהחיד נהנה מהם – אף שאין שותהו ואוכלו עכשיו כי אם להעביר האומצא חייב לברך עליו בתחילה וסוף. (משנ"ב מ"ב)

סעיף ח'

האוכל ושותה לרפואה

מקור: ברכות (לה:). – שמן זית מברך עליו בורא פרי העץ.. ואוקימנא בחושש בגרונו... קמ"ל כיון דאית ליה הנאה מיניה בעי ברוכי.

נחלקו בזה הראשונים

תוספות: אם יש לו הנאה מהם בלא הרפואה – צריך לברך.

ר' ירוחם: כל דבר שהוא לרפואה – לא יברך עליו. (בי"י)

פסק השו"ע – כתוס', דכל האוכלין והמשקין שאדם אוכל ושותה לרפואה – אם טעמם טוב והחיד נהנה מהם מברך עליהם תחלה וסוף.

אך אם הם רעים שאין לו הנאה מזה – אינו מברך כלל. (משנ"ב מ"ג)

□ **אם אנסוהו לאכול או לשתות** – מחלוקת

רמ"א: אף על גב דהחיד נהנה ממנו – אינו מברך עליו, הואיל ונאנס על כך.

הטעם: כיון שהאכילה גופא הוא ע"י אונס שאונסים אותו לאוכלו – לא שייך בזה לחייבו לברך

על הנאתו כיון שהוא בעל כורחו. (משנ"ב מ"ה)

ט"ז ומג"א: כיון שסוף סוף נהנה גרונו מזה – חשיבא אכילה וצריך לברך על זה. (משנ"ב מ"ח)

סעיף ט'

אכל מאכל או משקח של איסור מפני חסכנה

נחלקו בזה הראשונים

רא"ש ורמב"ם: מברך עליו תחלה וסוף.

ר' ירוחם: לא יברך. (בי"י)

להלכה – מחלוקת

שו"ע: כרא"ש, דמברך עליו תחילה וסוף.

הטעם: כיון שכבר הוא חולה וחפץ להתרפאות במאכל ומשקה זה – חשיבא אכילה שיש בה

הנאה. (משנ"ב מ"ח)

« אפילו באיסור תורה מברך תחילה וסוף (שעה"צ מ"א)

פנים מאירות: אין לברך באוכל דבר איסור אף במקום סכנה. (שעה"צ מ"א)

□ **אך אם הוא דבר שנפשו קצה בזה** – אי"כ אין החיד נהנה ממנו ואין צריך לברך על זה. (משנ"ב מ"ח)

סעיף י'

דבש דבורים

הרי הוא כשאר דבש – ואינו מברך עליו אלא שהכל. (שו"ע)

« ואע"ג דהדבורים מכניסין מי פירות לתוך גופן ומוצצין מהן ועל ידי זה נעשה הדבש? מ"מ אין

טעם הפירות נרגש כלל בהדבש. (משנ"ב נ"ו)

סעיף י"א

חבושים או גנדא"ש או זרדים ושאר מיני פירות ועשבים שמרקחים בדבש

הטור סבר בתחילה לומר שיש לברך עליו שהכל בין אם עשוי מחבושים או מורדין או ממיני עשבים, מפני שהדבש עיקר. וכן ראה תחילה במקצת גרסאות.

אך לבסוף הודה לדברי כל הראשונים – דהדבש טפל שאינו אלא לקיים הדבר המרוקח, ויש לברך על של ורדים בורא פרי העץ שאינו עיקר הפרי. (טור)

וכן פסק השו"ע – הפירות והעשבים הם עיקר, והדבש טפל אפילו הם כתושים ביותר – ומברך על הפרי כברכתו.

« הלכך: מברך על חבושים וגינדא"ש בורא פרי העץ, ועל עשבים בורא פרי האדמה, ועל של ורדים בורא פרי האדמה. (שו"ע)
 « דוקא שניכר מהותו ותארו. אבל אם נימוח לגמרי עד שנפסד צורתו העצמי מברך לכתחלה שהכל. (משני"ב נ"ב)

□ **פרח הלוונדר"א בל"א** – מברך בפה"א.
 דאע"פ שהלוונדר"א גדילים באילן, דעיקר הפרי הם גודגדניות השחורות שגדלים באותו אילן. (משני"ב נ"ג)
 □ **קשה**, כיון דורדים לא חזיא לאכילה לא חיין ולא מבושלין אלא א"כ הם מבושלים עם דבש א"כ הו"ל דבש עיקר?
 י"ל, דאדרבה כיון שעיקר תיקון הורדים לאכילה אינו אלא עם דבש הו"ל דבש טפל שהרי אינו בא אלא להכשיר הורד לאכילה. (משני"ב נ"ג)

□ **כל מרקחת שאין בריאים רגילין בו אלא לרפואה** – מחלוקת רמ"א: מברכין עליו שהכל.
 הטעם: דאף דנהנה, אין זה עיקר הנאתו. (משני"ב נ"ד)
בדק הבית: דצריך לברך עליו ברכה הראויה לו כיון שעכ"פ נהנה. (משני"ב נ"ד)

□ **בדין הורדים**
 • **בברכת הריח** – מחלוקת ראשונים גאון: מברך שנתן ריח טוב בפירות.
 רא"ש: לאו פרי הן. (בי"י)
 • **האוכל ורד או שתה מי ורד** – מחלוקת ראשונים כל בו: מברך בורא פרי העץ.
 כלבו בשם י"א: מברך בורא פרי האדמה. (בי"י)

סעיף י"ב

עיקר וטפילה

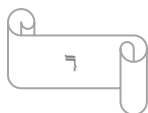
כל שהוא עיקר ועמו טפילה – מברך על העיקר ופותר את הטפילה.

גדר עיקר וטפילה

☞ **כל דבר שמערבין אותו לדבק או כדי ליתן ריח או כדי לצבוע התבשיל** – הרי זה טפילה. (שו"ע)
 ☞ **אבל אם עירב כדי ליתן טעם בתערובות** – בחמשת מיני דגן אף שהוא מיעוט הוא העיקר. אבל בשארי מינים אזלינן בתר רובא. (שו"ע ומשני"ב נ"ז)
 לפיכך, מיני דבש שמבשלים אותם ונותנים בהם חלב חטה כדי לדבק ועושים מהם מיני מתיקה – אינו מברך בורא מיני מזונות, מפני שהדבש הוא העיקר. (שו"ע)
 □ **דרך העירוב כדי לתת טעם בתערובות להיות עיקר** – היינו דווקא שיש שם ממשות מן הדבר הנותן טעם ודבר חשוב.
 אבל בשמים שנותנין לתוך המרקחת – אף על פי שהם לנתינת טעם – אין מברכין עליהם דבטלין במיעוטן אף על פי שנותנין טעם. לכן נוהגין שלא לברך רק על המרקחת ולא על הבשמים שבהן. (שו"ע)

סעיף י"ג

כל דבר שחזא מסופק בברכתו – יברך שהכל. (שו"ע)
 אך מ"מ אם הוא דבר שיכול לפטרו תוך הסעודה – עדיף יותר. (משני"ב ס"י)
 « כשמסתפק אם הוא פרי העץ או האדמה – יברך בורא פרי האדמה. (שעה"צ מ"ח)

סימן רה

סעיף א'

על חירקות מברך בורא פרי האדמה

מקור: ברכות (לה. לח.):

□ **כל פירות וקטניות שטובים חיים ומבושלים** – מברך עליהם לאחר בישולם כברכתם הראויה להם קודם שבישל. (שו"ע)

« אבל קטניות ופולין יבשים אין דרכן של בני אדם לאכלן חיים אלא מבושלים – לפיכך האוכלם חיים מברך שהכל. (משני"ב ב')

□ **כל הפירות שטובים מבושלים יותר מחיים** – כגון קרא וסילקא וכרוב וכיוצא בהם – כשהם חיים מברך שהכל, ולאחר בישולם [או כבושים או מלוחים] – בורא פרי האדמה. (שו"ע ומשני"ב ד')

□ שומים וכרתי

מקור: ברכות (לה.): – מחלוקת, זאת אומרת שלקות מברכין עליהם בורא פרי האדמה. דרש רב חסדא משום רב: שלקות מברכין עליהם בורא פרי האדמה. ועולא משמיה דר' יוחנן אמר: מברך עליהם שהכל. ואני אומר: כל שתחילתו בורא פרי האדמה שלקו שהכל. וכל שתחילתו שהכל שלקו בורא פרי האדמה... היכי משכחת לה?... בתומי וכרתי.

נחלקו בזה הראשונים

רא"ש ותוס': כשהן חיים – מברך בורא פרי האדמה. ולאחר בישולם – מברך שהכל. [דרב חסדא סובר שאין מחלוקת ביניהם ומר אמר חדא ומר אמר חדא].

רי"ף וגאונים: כשהן חיים מברך שהכל. ולאחר בישולם מברך האדמה. [דרב חסדא חולק על האמורים וסברא דנפשיה קאמר]. (טור ובי"י)

פסק השו"ע – כרא"ש ותוס'. **ולכך:**

☞ **כשהם חיים** – מברך בורא פרי האדמה. (שו"ע)

« **באיזה שומים מדובר** – דווקא בשומים רכים דאז דרך בני אדם לאוכלן חיים, אבל שומים שהזקינו שהם חריפים מאד ואינו ראוי לאוכלן חי [בלא פת] אם אכלו מברך שהכל.

« וכן בבצלים הדין כך, שאם אוכלן רכים – בפה"א. הזקינו – שהכל. (משני"ב ה')

« **וצידד בשע"ת:** שאפילו רכים אינו מברך בפה"א רק במדינות שדרך לאוכלן רכים בלא פת. אבל במדינותינו שלעולם אין דרך בני אדם לאכול שומים ובצלים חיים אף כשהם רכים בלא פת – אין מברך עליהם אלא שהכל. (משני"ב ה')

☞ **לאחר שבישולם** – מברך שהכל. (שו"ע)

הטעם: דמחשבי נשתנו לגריעותא ואפילו בשלם עם בשר ונשתבחו, אין השבח מצד עצמן אלא מחמת הבשר שבהם. (רמ"א)

« במבושלים, בין כשהשומים רכים ובין כשהזקינו – לעולם אינו מברך אלא שהכל. (משני"ב ה')

« אין מברך שהכל אלא בשומים, אך בבישל ירקות עם בשר וכוונתו לאכול הירקות – מברך האדמה על הירקות. [אולם אם נשתבחו מטעם הבשר דינם כברכת הבשר].

ושאני שומים שלא ניתנו שומים בקדירה בשביל עצמן רק כדי ליתן טעם בהבשר, אלא דממילא מקבלים גם הם טעם מהבשר ונשתבחו. (משני"ב ז')

□ **ה"ה, בבצלים מבושלים** – כשבישל הבצלים בתבשיל עם מים כנהוג – מברך עליהם שהכל. (משני"ב ו')

« ואין הבדל בין רכים לבין הזקינו – מברך שהכל. (משני"ב ו')

« אבל מה שדרך לעשות מאכל מבצלים לבד שמבשלין אותן בישול רב עד שמצטמקין וטובין ויפין לאכילה – יוכל לברך עליהן האדמה, דהרי הם משתנים לעלויא ע"י הבישול הרב. (משני"ב ו')

« **ואם טגן בצלים בשמן או בחמאה כדי להשביחן** – מברך עליהם בורא פרי האדמה, דהרי הבצלים נשתנו לעלויא ע"י הטיגון והם העיקר אצלו. (משני"ב ז')

« **בבצל זקן** – מחלוקת

פמ"ג: לא מועיל טיגון לברך עליה האדמה.

ט"ז: אף בבצל זקן מברך עליו האדמה. (שעה"צ י')

סעיף ב'**על המים שבישלו בהם ירקות**

מקור: ברכות (לט).

☞ **כשבשלם בלא בשר** – מחלוקת ראשונים

רא"ש: כשבשלם בלא בשר – מברך הברכה עצמה שמברך על הירקות עצמן אף על פי שאין בהם אלא טעם הירק. אבל אם בישלם עם בשר – מברך עליו שהכל.

רא"ה, **ריטב"א ומאירי**: יברך שהכל. (בי"י)

פסק השו"ע – כרא"ש, שמברך כברכת הירקות.

☐ **ומדובר** בירקות שאין דרכן לאוכלן אלא ע"י שליכתן. אך בפירות שדרך לאוכלן בעין אין שליכתן כמותן לשו"ע. (סימן רב סעי' ז)

☐ **ודוקא כששלקן כדי לאכול גם את הירקות** – מברך כברכת הירקות.

אך אם בישל הירקות או שראן לצורך מימיהן לבד לשתות אותן – אין מברך עליהן אלא שהכל. (משנ"ב י)

☐ **ודוקא כשבישל הירק במים בעלמא** שאין בהם טעם בעצמו ונרגש בו רק טעם הירק.

אבל אם בישל הירק בחומץ או במשקה העשויה ממי סובין וקמח [שקורין קוואס] שיש בהן טעם בפני עצמן – אין נגרר המשקה אחר הירק ומברך עליו שהכל. (משנ"ב י"ב)

☞ **ואם בשלם עם בשר** – לכו"ע מברך על המים שהכל. (משנ"ב י"ג)

הטעם: כיון שטעם הבשר חשוב יותר מטעם הירקות, ולכן מברך כברכת הבשר. (משנ"ב)

« **מ"מ אם אוכל הירק עם המרק ביחד** – אין צריך לברך כי אם על הירק, דהמרק נעשה טפל גם להירק. (משנ"ב י"ג)

« ועל הירק עצמו – מברך האדמה, דבודאי לא נעשה טפל להבשר כיון שבא למזון ולשובע. (משנ"ב י"ג)

☐ **ואם שרה ירקות במים** – דינו כמבושל. (משנ"ב ח')

« ומ"מ **במי כבישת מלפפונים** – שהכבישה הוא רק בשביל המלפפונים לבד שיחמיצו ואין כוונתו בשביל מי הכבישה כלל – מברך על הרוטב שהכל. (משנ"ב ח')

☐ **רוטב של סלק חמוצין** – אף אם בשלן לבדן מברך בפה"א. וטוב לכתחילה להימנע מלשתותן שלא בתוך הסעודה. (משנ"ב ח' ושעה"צ י"ד)

« ומ"מ בשותה אותן חייך – מברך עליהן שהכל. (משנ"ב ח')

☐ **לביבות שבשלן במים**, ואינו רוצה לאכול הלביבות רק לשתות המים לבד – הוא ספק אם יברך עליהן מזונות כהלביבות או שהכל – וע"כ יקח מעט מהלביבות, ויברך מזונות, וגם יברך על דבר אחר שברכתו שהכל, ויאכל משני המינים כשיעור כדי שיוכל לברך על המחיה וגם בורא נפשות. (משנ"ב י"א)

« **ואם אין לו דבר אחר לברך עליו** – יברך על הרוטב עצמו שהכל. (שעה"צ י"ז)

« **ואם בישל רק מעט לביבות בהרבה מים** – מחלוקת

מג"א: אין המים בטלים ללביבות ומברך על המים שהכל, ועל הלביבות במ"מ.

חיי אדם: שגם בזה יותר טוב שיברך שהכל על דבר אחר. (משנ"ב י"א)

סעיף ג'**אם סחט חירקות****נחלקו בזה הראשונים**

טור: אינו מברך על אותם משקין אלא שהכל.

ר' יחיאל: כתב לברך אדמה. (טור)

פסק השו"ע – כטור, דמברך שהכל.

« אפילו בפירות שדרכן לסחיטה. (משנ"ב י"ד)

« ואפילו כתשן מברך שהכל. (משנ"ב י"ד) [דלא כט"ז שחולק. (שעה"צ כ"ב)]

סעיף ד'

חתכן לחתיכות קטנות – לא נשתנית ברכתן מפני כך. (שו"ע)
 מקור: ברכות (לח:). – הני גרגלידי דליפתא דפרמינהו בין פירמי רברבי בין פירמי זוטרי – מברך עליהם בורא פרי האדמה.

□ **שומשמין שטחן** – מחלוקת

מג"א: נשתנית ברכתן מפה"א לשהכל מפני שאין צורתן עליהן כלל.
אבן העזר: אפי' טחנן מברך בפה"א. (משנ"ב י"ז)
לכו"ע - אם עשה מהן משקין – ברכתן שהכל. (משנ"ב י"ז)

סעיף ה'

הלפת

נחלקו בזה הראשונים

ר' האי ובה"ג: כשהוא חי – מברך עליו שהכל. אבל אם הוא מבושל או כבוש בחומץ או בחרדל – מברך בורא פרי האדמה.

יש מן הגאונים: שכתבו להיפך, כשהוא חי - מברך אדמה, כשהוא מבושל וכדו' - מברך שהכל. (טור)
 להלכה – מחלוקת

שו"ע: כר' האי ובה"ג, כשהוא חי – מברך עליו שהכל. אבל אם הוא מבושל או כבוש בחומץ או בחרדל – מברך בורא פרי האדמה.

מג"א: מפקפק בדין זה, שיש גאונים שסוברין לברך על חי בפה"א.

וצידד החיי אדם: תלוי אם דרך בני אדם באותו מקום לאוכלן חיין. (משנ"ב י"ח)

□ **אם בישלה בלא בשר ובלא חמאה ושומן** – מחלוקת

הפמ"ג נסתפק אם מברך "אדמה".

אך הביאו"ה הכריע – דמברך "אדמה" בכל אופן שנתבשל. (ביאו"ה ד"ה הלפת)

סימן דו

סעיף א'

בירך על פירות האילן בורא פרי האדמה

מקור: ברכות (מ.) – מחלוקת, יבש המעין נקצץ האילן – לת"ק: מביא ואינו קורא [וממילא לא יצא]. לרבי יהודה: מביא וקורא [וממילא יצא].

נחלקו בזה הראשונים

רא"ש: כרי יהודה, יצא.

רמב"ם: כחכמים, דלא יצא. (בי"י)

פסק השו"ע – כרא"ש, דיצא.

הטעם: הואיל ועיקר האילן הוא מן הארץ ולא שיקר בברכתו. (משנ"ב א')

« ואפילו הזיד בזה – יצא. (משנ"ב א')

□ אבל אם בירך על פרי האדמה בורא פרי העץ – לא יצא. (שו"ע)

« ואפילו כשהפירות גדלין על העץ אך שאין העץ מתקיים בחורף – לא יצא, דהוי בכלל פרי האדמה. (משנ"ב ב')

« ואותן פירות הגדלים על האילן ומברך בורא פרי האדמה משום דלא נגמר הפרי או שאינן עיקר הפרי – אם בירך בפה"ע יצא, כיון דעכ"פ מין פרי עץ הוא. (משנ"ב ג') [דלא כאבן העוזר וא"ר שחולקים. (שעה"צ א')]

« וכן על פירות האדמה שטובין מבושלין יותר מחיין שדינן לברך שהכל כשאוכלן כשהם חיין – אם בירך בפה"א יצא. (משנ"ב ג')

□ הילכך, אם הוא מסופק בפרי אם הוא פרי העץ או פרי האדמה – מברך בורא פרי האדמה. (שו"ע)

« אבל אם הוא ספק לו מחמת שלא למד – לא יאכל עד שילמוד. (משנ"ב ד')

□ ועל הכל אם אמר שהכל

מקור: ברכות (מ.)

פסק השו"ע – דיצא בדיעבד, ואפילו על פת ויין. (שו"ע)

אבל לכתחלה – צריך לברך על כל דבר ברכתו המיוחדת לו. (משנ"ב ד')

□ אם היו לפניו אתרוג וזית וקדם ובירך על האתרוג:

• כשנתכוון לפטור את הזית בברכת האתרוג – אינו צריך לחזור ולברך על הזית.

• אבל בלא מתכוין – לא יצא, שאינו בדין שיפטור מי שאינו חשוב את שהוא חשוב דרך גררא, אלא דרך כוונה. (בי"י)

סעיף ב'

היו לפניו פרי האדמה ופרי העץ ובירך על פרי האדמה ונתכוין לפטור את פרי העץ – מחלוקת

שו"ע: יצא.

« דווקא דיעבד. אבל לכתחילה לכו"ע אין לכוין להוציא את פה"ע, דטוב יותר להקדים פרי העץ. (משנ"ב ז')

« לא נפטר ממילא אא"כ נתכוין במפורש לפטורו. (משנ"ב ח')

שע"ת: אפילו נתכוין לפטור את פה"ע המונח לפניו – לא יצא, וצריך לחזור ולברך בורא פרי העץ וברכת בורא פה"א לא היתה לבטלה דנתקיימה על פרי האדמה לבד. (משנ"ב י')

לכו"ע – בדיעבד אין לחזור ולברך, וכדעת השו"ע דספק ברכות להקל. (משנ"ב י')

וצידד המשנ"ב – דיותר טוב להיות נמלך שלא לאכול מיד הפרי העץ אלא לאחר זמן ויחזור ויברך עליהן. (משנ"ב י')

□ ה"ה, אם היה לפניו דבר שברכתו שהכל ודבר שברכתו פרי האדמה, ונתכוון בשכל לפטור גם המין

השני – יצא בדיעבד. (משנ"ב ט')

סעיף ג'

כל אלו חברכות צריך שלא יפסיק בין ברכה לאכילה

מקור: ברכות (מ).

בסוגי ההפסקות

הפסיק בשתיקה – הוי הפסק ביותר מכדי דיבור.

« היינו כדי שאילת תלמיד לרב, שהוא שלום עליך רבי. (משני"ב י"ב) [ולט"ז שלום עליך רבי "ומורי" (שעה"צ י"ז)].

והפסקה בשתיקה הוא רק לכתחילה, אבל בדיעבד אפילו שהה הרבה יותר מכדי דיבור – אין צריך לחזור ולברך כל שלא הסיח דעתו בינתיים. (משני"ב י"ב)

הפסיק בדיבור – אפילו מלה אחת הוי הפסק כל שהוא שלא לצורך הברכה.

והפסקה בדיבור הוא לעיכובא – וצריך לחזור ולברך. (שו"ע ומשני"ב י"ב)

בדיני ההפסקה:

אפילו מפני הכבוד והיראה אסור להפסיק אחר הברכה.

ואם הפסיק חוזר ומברך. (משני"ב י"ב)

אפילו לעניית אמן או לקדיש וקדושה וברכו – ג"כ לא יפסיק. (משני"ב י"ב)

לא יברך על מאכל או משקה שהוא חם או קר ביותר, משום חשש הפסק. (משני"ב י"ב)

מי שברך על מאכל ולאחר שברך נמאס בעיניו – יש לו לאכול קצת שלא יהיה הברכה לבטלה. (משני"ב י"ב)

הרוצה לשתות מים ששופך קצת ממנו – ישפוך תחלה ואח"כ יברך. דתרווייהו איתנהו משום הפסק ומשום ביזוי ברכה. (משני"ב י"ב)

כשאוכל אגוז – ישברנה ואח"כ יברך. (משני"ב י"ב)

הטעם:

א. דאין כדאי להפסיק הרבה בין הברכה לאכילה.

ב. ועוד שמא לא ימצאנה יפה ואינה ראויה לברכה. (משני"ב י"ב)

צריך להשמיע לאזניו

ואם לא השמיע לאזניו – יצא. ובלבד שיוציא בשפתיו. (שו"ע)

« אבל אם הרהר בלבו את הברכה – לא יצא. (משני"ב י"ג)

נאמרים בכל לשון.

מקור: סוטה (כב).

לא יברך ערום

מקור: ברכות (כד).

• באיש – לא יברך עד שיכסה ערותו. (שו"ע)

• באשה – יושבת ופניה של מטה טוחות בקרקע כי בזה מתכסה ערותה. (שו"ע)

« האם גם העגבות צריכה לכסות – מחלוקת

ב"י: צריך להיות מכוסה כ"כ שלא תהא נראה עגבותיה, כי העגבות יש בהן משום ערוה.

מג"א: עגבות אין בהן משום ערוה. (משני"ב טז)

הכריע המשני"ב – דיח להחמיר לכתחלה.

אפילו אם אינו ערום אך לבו רואה את הערוה – מחלוקת ראשונים

סמ"ק ופוסקים: אסור לברך.

רש"י ור"ן: הקלו בברכות. (ב"י)

פסק השו"ע – דאסור לברך.

וה"ה כשראשו מגולה – אסור לברך. (שו"ע)

סעיף ד'**יאחזו בימין**

מקור: ברכות (מג:). הביאו לפניו יין ושמן, בית הלל אומרים: אוחו את היין בימינו ואת השמן בשמאלו מברך על היין ואחר כך מברך על השמן.

פסק השו"ע – כל דבר שמברך עליו לאכלו או להריח בו – צריך לאוחזו בימינו כשהוא מברך. הטעם: משום חשיבות. (משנ"ב י"ח)

□ **בדיעבד אם בירך עליו כשהיה מונח בפניו** – אף אם לא אחזו כלל יצא. (משנ"ב י"ז)

□ **איטר יד** – אזלינן בתר ימין ושמאל ידיה ולא בתר דעלמא. [ויש מי שחולק]. (משנ"ב י"ח)

דינים נוספים:

□ אין לתחוב הפרי שמברך עליו **בסכין** אף שיאחזו הסכין בימינו על דרך הקבלה. (משנ"ב י"ח)

□ וכן כשאומר לחבירו **להושיט לו ספר** – יקבלנו ביד ימינו. (משנ"ב י"ח)

סעיף ה'**אין מברכין לא על אוכל ולא על משקה עד שיביאוחזו לפניו**

מקור: ירושלמי ברכות (פ"ו ה"א) – אהן דנסיב עיגולא ומברך עליה, והוא לא אתי בידיה – צריך לברוכי עליה זמן תנינות.

פסק השו"ע – דאם בירך ואחר כך הביאוחזו לפניו – צריך לברך פעם אחרת.

□ **ואם היה הדבר שבירך עליו מונח בתיבה** בעת הברכה ואחר הברכה לקחה משם – אינו צריך לחזור ולברך כיון שהוא מוכן לפניו ואינו תלוי בדעת אחרים. (משנ"ב י"ט)

« ה"ה כל כה"ג שהוא ודאי שיובא אצלו כגון שהוא בחדר הסמוך לו – ג"כ אין צריך לחזור ולברך.

« **לכתחילה** – בודאי יש לזוהר בזה. (משנ"ב י"ט)

הטעם:

א. משום הפסק.

ב. דלכתחילה המצוה לאחוז בידו בשעת הברכה. (משנ"ב י"ט)

□ **אבל מי שבירך על פירות שלפניו ואחר כך הביאו לו יותר:**

☞ **מאותו המין** – מחלוקת ראשונים

טור: אין צריך לברך, אע"פ שלא היו לפניו כשבירך.

ד"מ הביא שחולקים [הר"מ]: דאם לא היה דעתו עליהם מתחילה – צריך לחזור ולברך. (טור וד"מ ג')

« **אא"כ היה דעתו במפורש שלא לאכול רק אלו הפירות שהם לפניו**, או שבעת שגמר אכילתו

הוסכם בדעתו שלא לאכול עוד ואח"כ נמלך לאכול – דבזה לכו"ע צריך לחזור ולברך. (משנ"ב כ')

« **כשלא היה דעתו במפורש על מה שיביאו לו** – מחלוקת

גר"א בדעת השו"ע: ס"ל שאינו צריך לחזור ולברך אפילו בשלא היה בדעתו מתחילה על כל מה שיביאו לו.

מג"א בדעת השו"ע: ס"ל דדווקא בשהיה בדעתו על כל מה שיביאו לו שאינו חוזר ומברך, אבל בסתמא צריך לחזור ולברך. (משנ"ב כ' ושעה"צ כ')

☞ **ממין אחר שברכתו כברכת הראשון** – מחלוקת

שו"ע: אף מין אחר שברכתו כברכת הראשון – אינו צריך לברך.

« **ובלבד שהיה ממין פירות.**

אך אם בירך על דגים והביאו לו שיכר שהוא מין אחר לגמרי אף שברכותיהם שוות – מ"מ אינם נפטרינן בברכתו בסתמא.

אא"כ היה דעתו במפורש לפטור אותם בהברכה או שהיו לפניו עכ"פ על השלחן בשעה שבירך. (משנ"ב כ"א)

ב"ח פרישה וט"ז: דוקא באותו המין ממש הוא דפוטר בברכתו בסתמא אף לאותן פירות שהביאו לו אח"כ, אבל למין אחר – לא מהני ברכתו בסתמא וצריך לברך. (משנ"ב כ"ב)
לכו"ע – אם הביאו לו המין האחר בעוד שלא כלה מין הראשון – נראה שאין לברך. (משנ"ב כ"ב)
 אס קבע עצמו לאכילת הפירות – אף שבירך בסתמא על הפירות שהיו לפניו, והביאו לו מין אחר – אחר שכלה המין הראשון – אין צריך לחזור ולברך, דכיון דקבע עצמו לאכילה אינו מסיח דעתו מזה. (משנ"ב כ"ב)

סעיף ו'

נטל בידו פרי לאוכלו וצריך עליו זנפלו מידו ונאבד או נמאס

מקור: ירושלמי ברכות (פ"ו ה"א) - רבי זריקן אמר רבי זעירא בעי אהן דנסיב תורמסא ומברך עלוי ונפל מיניה מהו מברכא עליה זמן תנינות? מה בינו לבין אמת המים? אמרין: תמן לכך כוין דעתו מתחלה, ברם הכא לא לכך כוין דעתו מתחלה.

פסק השו"ע – דצריך לחזור ולברך, אף על פי שהיה מאותו מין לפניו יותר כשבירך על הראשון.

« וה"ה במצאו שנרקב ואינו ראוי לאכילה כלל ונוטל אחר – צריך לחזור ולברך. (משנ"ב כ"ד)

« ומ"מ, אם עדיין קצת ראוי לאכילה צריך לאכול ממנו כדי שלא יהא ברכתו לבטלה. (משנ"ב כ"ד)

□ **ואם היה בדעתו במפורש על הכל לאוכלו** – מחלוקת ראשונים

תוס' ורא"ש ור' יונה ורמב"ם: צריך לחזור ולברך, דעיקר ברכתו היה על זה שאוחז בידו, והשאר נגרר אחר זה ממילא, ועל כן כיון שנפל ונאבד – צריך לחזור ולברך.

ר"ת וראב"ד: כשהיה דעתו במפורש לאכול גם השאר אף כשנפל הראשון אין צריך לחזור ולברך. (ד"מ ד')

להלכה – מחלוקת

שו"ע: צריך לחזור ולברך.

רמ"א: אין צריך לחזור ולברך. (ביאו"ה ד"ה רק)

□ **אם היו מונחים כולם לפניו על השולחן בשעת הברכה** – מחלוקת

שו"ע ורמ"א: חוזר ומברך.

ראב"ד: אין צריך לחזור ולברך.

הכריע הביאו"ה – דספק ברכות להקל. (ביאו"ה ד"ה רק)

□ **התקנה:**

מקור: ירושלמי ברכות (פ"ו ה"א) - אמר רבי תנחום: צריך לומר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד שלא להזכיר שם שמים לבטלה.

• **אמר אלו קינו** – צריך לומר: ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד על שהוציא שם שמים לבטלה.

• **ואם אמר כשנפל ברוך אתה ה', ולא אמר אלקינו** – יסיים ויאמר למדני חוקיך שיהא נראה כקורא פסוק ואין כאן מוציא שם שמים לבטלה.

□ **בירך על פירות ובעודו מברך הביאו לו פירות יותר יפים** – יאכל מהראשונים תחלה כיון שבירך עליהם אף שהיה דעתו לפטור היפים. (משנ"ב כ"ו)

« **ואם לא היה דעתו לפטור היפים** – מחלוקת

מג"א: צריך לחזור ולברך עליהם.

אליה רבה: אין צריך לחזור ולברך, כיון שהוא מין אחד. (משנ"ב כ"ו)

□ **בירך על המים ושמע שיש מת בעיר** – ישתה מעט מן המים וישפוך השאר. (משנ"ב כ"ו)

□ **ואם אמרו לו שהתקופה נופלת ויש אז חשש סכנה לשתות המים** – ימתין מעט עד שתעבור התקופה ואח"כ ישתה. (משנ"ב כ"ו)

□ **העומד על אמת המים** – מברך ושותה, אף על פי שהמים ששותה לא היו לפניו כשבירך. (שו"ע)

הטעם: מפני שלכך נתכוין תחילה. (שו"ע)

סימן רז

סעיף א'

דין ברכת בורא נפשות

מקור: ברכות (מד:) – מחלוקת אמוראים, אמר רב יצחק בר אבדימי משום רבינו: על הביעא ועל מיני קופרא בתחלה מברך שהכל, ולבסוף בורא נפשות רבות, אבל ירקא – לא. ורב יצחק אמר: אפילו ירקא, אבל מיא – לא. ורב פפא אמר: אפילו מיא. אמר רב אשי: אנא זמנא דכי מדכרנא עבידנא ככולהו. פסק השו"ע – פירות האילן חוץ מחמשת המינים, וכל פירות אדמה וירקות וכל דבר שאין גידולו מן הארץ – ברכה אחרונה שלהם בורא נפשות רבות.

□ **ובדיעבד אם בירך עליהם על העץ ועל פרי העץ** – יצא. (משנ"ב א')

□ **ואם אכל מכל מינים אלו** – מברך לאחר כולם ברכה אחת. (שו"ע)

□ כיצד חותם?

מקור: מחלוקת בבלי וירושלמי

לבבלי: אינו מזכיר בה חתימה.

לירושלמי: חותם בה ברוך אתה ה' חי העולמים.

נחלקו בזה הראשונים

רשב"א ור' יונה: חותם בה בלא שם.

רא"ש: חותם בשם. (טור ובי"י)

להלכה – מחלוקת

שו"ע: חותם בה בלא שם. שיי"א שהיא מטבע ארוכה וי"א שתקנו בה מטבע קצר בלא חתימה ולכך טוב שיחתום אבל בלא שם

גר"א: צריך לחתום בה בשם כמו שמוזכר בירושלמי. (שו"ע ומשנ"ב ה')

הכריע המשנ"ב – דהעולם נהגו כשו"ע.

□ בנוסח הברכה

• **שברא - או שבראת** – מחלוקת ראשונים

ר' יונה: על כל מה שברא.

« **דס"ל**, דחסרונם הוא מלשון רק כל מחסורם עלי, וס"ל דמילת וחסרון דבוק עם תחלת הברכה.

י"א בטור: על כל מה שבראת.

« **דס"ל**, דמלת וחסרון דבוקה עם על כל מה שבראת, כלומר ברוך אתה ה' בורא נפשות רבות ומה

שחסר לנפשות הוא מוטל על הדברים שבראת. (טור ובי"י)

להלכה – מחלוקת

גר"א: "שברא" להחיות בהם.

מג"א: "שבראת".

הכריע המשנ"ב – דנהרא נהרא ופשטיה. (משנ"ב ג')

• **ברוך חי העולמים** – החי"ת נקוד בצירי שהוא דבוק. (משנ"ב ג')

• **וחסרונם** – ולא יאמר וחסרון. (משנ"ב ג' ושעה"צ ב')

□ **פירוש בורא נפשות** – דנותן לו יתברך שבח על שברא דברים הכרחיים כגון לחם ודברים מועילים אף שאינם הכרח כגון פירות, על ההכרחים אומר וחסרונם, ועל כל השאר יאמר על כל מה שברא להחיות

וכו'. (טור ומשנ"ב ה')

סימן רה

סעיף א'

ברכת מעין שלוש

מקור: ברכות (מד).

פסק השו"ע – על חמשת המינים שהם גפן ותאנה ורמון וזית ותמרה – מברך לאחריהם ברכה אחת מעין שלש.

הטעם: שמתוך חשיבותן שנשתבחה בהן ארץ ישראל בפסוק – קבעו להן ברכה חשובה בפני עצמה לאחריה. (משני"ב א')

סעיף ב'

חמשת מיני דגן ששלקן או כתשן ועשה מהם תבשיל

מקור: ברכות (לו:). - מחלוקת, חביץ קדרה וכן דייסא, רב יהודה אמר: שהכל נהיה בדברו. רב כהנא אמר: בורא מיני מזונות. בדייסא גרידא כולי עלמא לא פליגי דבורא מיני מזונות. כי פליגי בדייסא כעין חביץ קדרה, רב יהודה אומר: שהכל, דדובשא עיקר. רב כהנא אומר: בורא מיני מזונות, סבר סמידא עיקר. אמר רב יוסף כוותיה דרב כהנא מסתברא.

פסק השו"ע – דחמשת מיני דגן ששלקן או כתשן ועשה מהם תבשיל, כגון: מעשה קדירה הריפות, וגרש כרמל – מברך עליהם מזונות ועל המחיה.

« **וצדדו האחרונים - שצריך דווקא שיתדבק ע"י הבישול או נחשב זה למעשה קדרה, אך בלא זה נחשב כשלמין.** (משני"ב ג')

« **אבל כוסמת ותירס – לאו בכלל דגן הוא, שהם פרי האדמה.** (משני"ב ב')

« **גדר כתשן – אפילו לא חילקן רק שהסיר קליפתן ע"י הכתישה, מברך מזונות.** (משני"ב ד')

« **גריסים – אם הם שלמים אף שבישולן – מברך בפה"א.**

אכן אם נתמעכו ע"י הבישול אף שמתחלה נתנן בקדרה שלמים לגמרי דהיינו כשהם בקליפתן – מ"מ מברך מזונות כיון שנתמעכו יפה. (משני"ב ג')

« **דייסא – דווקא כשלא נדבקו ע"י הבישול – לא יאכל אלו השעורים או החטים אלא בתוך הסעודה.**

אבל אם נדבקו ע"י הבישול – מברך בורא מיני מזונות. (משני"ב ו')

כשעירב מיני דגן יחד עם מין אחר

אם נתן הדגן להכשיר התבשיל

מקור: ברכות (לו:). - אמר רבא: האי רהטא דמפשי ביה קימחא בורא מיני מזונות... דמחוזא דלא מפשי ביה קימחא... אידי ואידי בורא מיני מזונות.

פסק השו"ע – אפילו עירב עמהם דבש הרבה יותר מהם, או מינים אחרים הרבה יותר מהם – מברך עליו בורא מיני מזונות ולבסוף על המחיה.

הטעם: כיון שהוא מחמשת המינים דחשיבי – הוא העיקר. (משני"ב ז')

אבל אם לא נתן הדגן בתבשיל אלא לדבקו ולהקפותו

מקור: ברכות (לט:). - אמר רב אשי: כי הוינן בי רב כהנא אמר לן תבשילא דסלקא דלא מפשי ביה קימחא בורא פרי האדמה. דליפתא דמפשי ביה קימחא טפי... אידי ואידי בורא פרי האדמה, והאי דשדו ביה קימחא טפי לדבוקי בעלמא עבדי ליה.

פסק השו"ע – דבטל בתבשיל.

« ואפילו נתן לתוכו קמח הרבה. (משני"ב ח') [דלא כט"ז שחולק, דאפילו אם החמשת מינין הוא הרוב, הוא בטל לתבשיל. (שעה"צ י"ג)]

סעיף ג'**כשנותנים קמח לתוך שקדים שעושים לחולה**

☞ **אם עושים כן כדי שיעודו הלב** – מברך בורא מיני מזונות. (שו"ע)

☞ **ואם לדבק בעלמא** – אינו מברך בורא מיני מזונות. (שו"ע)

וכשהוא עב וראוי לאכילה – טוב להחמיר ולגמעו בתוך הסעודה לאחר ברכת המוציא ופטור ממנה. (שו"ע)
 הטעם: משום דבמעשה השקדים הדרך לעשותו נמי לסעוד, לכך טוב להחמיר. (משני"ב י"א)
 « אך אם היה רך וראוי רק לשתיה – אפילו שלא בתוך הסעודה ועשאו כדי לסעוד הלב ג"כ מברך רק שהכל. (משני"ב י"ב)

סעיף ד'**אכל דגן חי או עשוי קליות או שלוק והגרעינין שלמים**

מקור: ברכות (לז). – הכוסס את החטה – מברך עליה בורא פרי האדמה.

נחלקו בזה הראשונים

רא"ש: מברך אדמה ואחריו בורא נפשות.

התוספות: נסתפקו אם יברך לאחריו ברכה מעין שלש. (טור ושו"ע)

« דנסתפקו: האם אף דעל המחיה אין יכול לומר דאינו מין מזון – יאמר על האדמה ועל פה"א, אלא דלא מצינו שתקנו נוסח זה – ולכך נשאר הדבר אצלם בספק. (משני"ב י"ז)
 הכריע השו"ע – על ה' מיני דגן הראויין לאכילה – נכון שלא לאכלו אלא בתוך הסעודה ויפטרנו ברכת המזון.

« ובדיעבד, אם אירע שאכלו שלא בתוך הסעודה – יברך אחריהם נפשות, כי כן הוא מעיקר הדין. (משני"ב י"ח)

« מדובר כשהגרעינים לא נתמעכו כלל, אך אם נתמעכו במקצת ולא נשארו הגרעינים שלמים – יש ספק בדבר ואפשר שמברך עליה מזונות. (משני"ב ט"ו ושעה"צ י"ח)

□ על שעורה – מחלוקת ראשונים

ר"י: מברך שהכל, לפי שהוא מאכל קשה ואין דרך לאוכלו.

טור: כל חמשת המינים שוים לענין זה דמברך עליהם אדמה.

ר' דוד אבודרהם: אינו מברך עליהם כלום מפני שהוא מאכל בהמה. (בי"י)
 להלכה – מחלוקת

שו"ע: כל ה' מינים בכלל ואף שעורים מעיקר הדין מברך האדמה.

רמ"א: חולק בשעורים. דהאוכל שעורים שלמים אפילו קלויין באש – אינן ראויין לאכול רק על ידי הדחק ואין מברך לפנייהם רק שהכל. (רמ"א ומשני"ב)

לכו"ע – **אם היו מבושלים בשעורים** – מברך עליהן בפה"א. (משני"ב טו)

□ אם הוסר הקליפה ע"י כתישה – מחלוקת

רמב"ם: ברכתן מזונות כשנתבשלו, דחשיב מעשה קדרה.

ר' יונה: ברכתן פרי האדמה, כיון שגרעינין עצמן שלמים. (משני"ב ט"ו)

הכריע המשני"ב – דהנכון שלא יאכלם כי אם בתוך הסעודה. (משני"ב ט"ו)

« אולם, כשנתדבקו ע"י הבישול – יש לסמוך לכתחלה לברך מזונות ואחריו מעין שלש. (משני"ב ט"ו)

« אכן שעורים שהוסר קליפתן וגם מקצת מהן עצמן ע"י טחינת הריחיים שנעשים קטנים ממה שהיו מקודם – הנהגיין לברך עליהן במ"מ ולאחריו מעין שלש לכתחלה, ואף אם לא נתמעכו ע"י הבישול אין למחות בידן. (משני"ב ט"ו)

סעיף ה'

האוכל קמח

- מקור: ברכות (לו.) – מחלוקת, קימחא דחטי, רב יהודה אמר: בורא פרי האדמה. ורב נחמן אמר: שהכל. פסק השו"ע – דקמח אפילו של חטים – מברך עליו שהכל ואחריו בורא נפשות.
- הטעם: כיון שנשתנה החטה שנטחן – יצא מכלל פרי ולדרך אכילתו לא בא. (משנ"ב כ')
- « לא שנא נטחן דק דק. (שו"ע) »
- « לא שנא נטחן קצת ועדיין יש בו טעם של חטים. (שו"ע) »
- « לא שנא קמח של קליות. (שו"ע) »

סעיף ו'

קמח של אחד מחמשת מיני דגן ששלקו ועירבו במים או בשאר משקין

- מקור: ברכות (לח.) – שתיתא, רב אמר: שהכל. ושמואל אמר: בורא מיני מזונות... ולא פליגי: הא בעבה הא ברכה.
- פסק השו"ע:
- אם היה עבה כדי שיהיה ראוי לאכילה וללועסו – מברך בורא מיני מזונות ואחריו על המחיה.
  - ואם היה רך כדי שיהא ראוי לשתיה – מברך עליו שהכל ואחריו בורא נפשות. (שו"ע)
- אבל העושה תבשיל ממיני גריסין שנעשה מה' מיני דגן, ונתן בהם מים הרבה עד שאינו ראוי רק לשרפו – מחלוקת
- מג"א: צריך לברך על הגריסים מזונות, ושהכל על המים.
- מפני שגם המים לא בטלי לגביהו כיון שעיקרן נעשה רק לשתיה ולא לאכילה, וצריך לברך גם על המים שהכל.
- וע"כ יברך תחלה על המים ואח"כ על הגריסין.
- חיי אדם: שיותר טוב בזה לברך שהכל על דבר אחר ויוציא את הרוטב. (משנ"ב כ"ג)
- לכו"ע – בשאר מינים שנעשים בריבוי מים שאינם ראויין לאכילה – מברך ברכה אחת שהכל. (משנ"ב כ"ג)

סעיף ז'

אורז

- מקור: ברכות (לו.) – הכוסס את האורז – מברך בורא פרי האדמה. טחנו אפאו ובשלו אף על פי שהפרוסות קיימות בתחילה מברך בורא מיני מזונות, ולבסוף ברכה אחת מעין שלש... תני ולבסוף אינו מברך עליו ולא כלום.
- ☞ אם בשלו עד שנתמעך או שטחנו ועשה ממנו פת – מחלוקת ראשונים
- רא"ש, רי"ף ורמב"ם: מברך מזונות ואחריו נפשות.
- בה"ג וראב"ה: מברך שהכל. (בי"י)
- בגדר אורז – מחלוקת מהו אורז
- בי"י ולבוש: אורז – רי"ז, דוחן – היר"ז בל"א.
- יש מפרשים במשנ"ב: להיפך. (משנ"ב כ"ה)
- הלכה – מחלוקת
- שו"ע, לחם חמודות וגר"א: מברך עליו בורא מיני מזונות, ואחריו בורא נפשות.
- יש מחמירין במשנ"ב: דלא יאכלם כשנתמעכו אלא תוך הסעודה או שיברך עליהם שהכל מחמת ספק. (משנ"ב כ"ה)
- « ומ"מ, בדיעבד אם בירך בפה"א – יוצא בזה. (משנ"ב כ"ה) »
- « ה"ה פת שלו – לא חשיב פת שלו כלחם גמור של ה' מיני דגן לברך המוציא. (משנ"ב כ"ח) »
- ☞ אבל כשהם עדיין שלמים – מברך בורא פרי האדמה. (משנ"ב כ"ו)
- « אם הוסר קליפתו – אינן בכלל שלמים. (ביאו"ה ד"ה עד) »

אך אם עירב ממנו בתבשיל אחר:

- אם התבשיל האחר הוא הרוב – מברך עליו כברכת אותו תבשיל. (שו"ע)
- אך ברוב אורז המעורב – מחלוקת ראשונים רי"ף, רא"ש וטור: מברך מזונות.
- רמב"ם: כל שהאורז מעורב לא מברך מזונות אפילו ברוב. (בי"י)
- פסק השו"ע והמשני"ב – דמברך מזונות. [דלא כבי"ח וט"ז שמסתפקין בזה. (שעה"צ ל"ד)]

סעיף ח'

פת דוחן ופליז"ז או של שאר מיני קטניות

נחלקו בזה הראשונים

רי"ף ורמב"ם: מברך שהכל ואחריו בורא נפשות.

בה"ג: מברך אדמה.

רא"ש ור' יונה: מברך מזונות כמו אורז. (בי"י וביאו"ה ד"ה עד)

פסק השו"ע – כרי"ף ורמב"ם, דמברך שהכל ואחריו בורא נפשות.

אך צידד הביאו"ה – שאין למחות במי שרוצה לברך "מזונות", ומי שמברך שהכל יש לו על מה לסמוך.

(ביאו"ה ד"ה על פת)

« הטעם שנשתנתה ברכתו לשהכל:

א. כי אף שהם פרי אדמה וע"י שנעשה פת אישתני למעליותא, מ"מ כיון שעל ידי זה יצא מתורת פרי – אין יכול לומר פרי האדמה.

ב. מפני שאין דרך אכילתו בכך שאין דרך לעשות פת מזה. (משני"ב ל"ג)

□ פת תירס - במדינות שדרך לעשות – מחלוקת

פמ"ג: ברכתן בפה"א, כיון שדרך בכך.

חתי"ס: בכל מקום אין מברכין בפה"א, מטעם דלא נטעי אדעתא דהכי. אך מסתפק שם דאולי הוא בכלל

אורז. (משני"ב ל"ג)

הכריע המשני"ב – דנכון לכתחילה שלא יאכלם אלא תוך הסעודה. (משני"ב ל"ג)

□ העושה תבשיל משאר מיני קטניות:

• אם נשאר שלמים וטובים מבושלים כמו חיין – מברך בורא פרי האדמה.

• אם נתמעכו לגמרי שעשה תבשיל מקמח של קטניות שאין דרך אכילתן בכך או שמיעד אותן דרך כלי

מנוקב. או שאין טובים מבושלים כחיין – מברך שהכל. (רמ"א ומשני"ב ל"ח)

« ובדיעבד שבירך בפה"א – יצא. (משני"ב מ')

• כשבישל הקטניות שלמין ומיעד אותן בכף, עיקר דרך אכילתן בכך, ועוד שממשן קיים – ומברך

בפה"א. (משני"ב ל"ח)

סעיף ט'

עירב קמח דוחן ושאר מיני קטניות עם קמח של חמשת מיני דגן

□ אם עשה ממנו פת

כשיש באותו קמח מחמשת מינים כדי שיאכל ממנו כזית דגן בכדי אכילת פרס – מברך המוציא

וברכת המזון. (שו"ע)

« שיעור פרס – הוא חצי כיכר של עירוב.

« כמה שיעור ביצים הוא? – מחלוקת

י"א: שלשה ביצים.

י"א: ארבעה ביצים.

« וא"כ אינו מברך בהמ"ז אא"כ היה מעורב בו קמח דגן אחד משמינית עכ"פ. שאז אם יאכל מהפת ארבעה ביצים שיהיה בזה כזית דגן יתחייב בברכת המזון. (משני"ב מ"ג) [אך למאמר מרדכי: אפילו בכזית מהפת הזה חייב לברך ברכת המזון. (שעה"צ מ"ה)]
 « האם שאר מינים מצטרפים לכדי שביעה לברכת המזון דאורייתא – ספק. (ביאו"ה ד"ה וברכת)
 « בקמח אוריז המעורב בשאר קמחים – מחלוקת
 פמ"ג: אורז כדוחן.

מגן אברהם: חולק על זה. (משני"ב מ"ח וביאו"ה ד"ה בקדירה)

אבל אם אין בו זה השיעור מחמשת המינים - ונרגש בו טעם דגן

• בתחילה – מברך המוציא.

הטעם: כיון שיש בו טעם דגן, ואף על פי שאין בו כזית בכדי אכילת פרס, דברכה ראשונה אינה צריכה שיעור. (שו"ע)

• לבסוף - ברכה אחרונה – מחלוקת

שו"ע: על המחיה.

גר"א: בורא נפשות.

הכריע המשני"ב – דמחמת זה ראוי לירא שמים שלא יאכל פת כזה אלא בתוך הסעודה. (משני"ב מ"ז)

« ה"ה אם בהפת היה מעורב קמח דגן כזית בכדי אכילת פרס אלא שהוא לא אכל רק מקצת מהפת שלא היה שיעור כזית דגן מכל הזיתים שאכל – מחלוקת
 לשו"ע: אינו מברך בהמ"ז אלא על המחיה.
 לגר"א: מברך נפשות. (משני"ב מ"ז)

« כשאכל כדי שביעה – מחלוקת

שע"ת: מברך ברכת המזון, דטעם כעיקר דאורייתא.

משמעות השו"ע: דבכל גווני אינו מברך ברכת המזון. (ביאו"ה ד"ה אינו מברך)

אם יש בו מעט מחמשת מיני דגן - ולא נרגש בו טעם דגן – לא חשיב ובטיל, ומברך שהכל ונפשות. (משני"ב מ"ה)

« ואפילו יש בהפת בכדי אכילת פרס – ג"כ צריך שיהיה בו טעם דגן – וא"כ ברכתו שהכל ונפשות. (שעה"צ מ"ו)

□ כשבשלו בקדירה

כשהיה בו כזית בכדי אכילת פרס – מברך בורא מיני מזונות ועל המחיה.

אך כשלא היה בו כזית בכדי אכילת פרס:

• בתחילה – מברך תחלה בורא מיני מזונות.

• אך לאחריו – מחלוקת ראשונים

רש"י ור' יונה: מברך נפשות.

תוס': מברך מעין שלוש. (בי"י וביאו"ה ד"ה ואחריו)

להלכה – מחלוקת

שו"ע: נפשות.

גר"א: מעין שלוש. (ביאו"ה ד"ה ואחריו)

« האם צריך שיהיה בו טעם דגן – מחלוקת

מג"א: גם בזה צריך דוקא שיהיה ניכר קצת טעם דגן.

ט"ז: אינו צריך. (משני"ב מ"ט וביאו"ה ד"ה מברך)

□ האם לאו דוקא תערובות קמח בקמח - כשעירב דבש ושאר מינים עם ה' מיני דגן – מחלוקת

לחם חמודות: לאו דוקא, תערובות קמח בקמח שאינו ניכר כל כך המיני דגן, אלא ה"ה אם עירב ה' מיני דגן עם דבש ותבלין או שאר מינים – ג"כ צריך שיהא מהחמשה מיני דגן כזית בכדי אכילת פרס, ואם לא כן אינו מברך ברכה אחרונה אלא נפשות.

מג"א: כתב להיפך. (משני"ב מ"ח וביאו"ה ד"ה בקדירה)

לכו"ע – מ"מ לענין פת כיסנין שמעורב בתבלין הרבה כעוגה מתוקה – נוהגין העולם לברך עליו

לבסוף על המחיה כשיש בו כזית, אף שבמין דגן לבדו שנמצא בו אין בו שיעור כזית. (משני"ב מ"ח)

הטעם: מפני שהתבלין בא להכשיר את האוכל, מצטרף עם האוכל עצמו לשיעור. (משני"ב מ"ח)

« ולכתחילה, טוב לזהר לשער שיהיה בהקמח שיעור כזית. (משני"ב מ"ח)

סעיף י'**נוסח ברכת מעין שלוש**

מקור: ברכות (מד.) – א"ל אביי לרב דימי: ברכה אחת מעין שלוש מאי היא? א"ל על חמשת המינים הוא אומר: ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם על המחיה ועל הכלכלה וכו'.

□ **הוספת על הכלכלה** – מחלוקת ראשונים

טור: מוסיף גם בפתיחה וגם בחתימה על המחיה ועל הכלכלה.

סמ"ג: אין אומר אלא על המחיה בלבד בין בפתיחה בין בחתימה. (טור ובי"י) להלכה – מחלוקת

משנ"ב: אין מזכיר ועל הכלכלה.

מג"א: מזכיר ועל הכלכלה. (משנ"ב נ' ושעה"צ נ"ב)

□ **הוספת נוסח "כי אתה ה' טוב ומטיב"** – מחלוקת ראשונים

רמב"ם: יש שאין אומרים אותו.

טור: ישנו בכל הנוסחאות.

הכריע הבי"י – דנהגו העולם לאומרו. (טור ובי"י)

□ **הוספת נוסח "ונודה לך על הארץ"** – מחלוקת ראשונים

ספר המצוות: אומר "ונודה לך על הארץ וכו'".

רא"ש: לא היה אומר ונודה לך וכו'. (טור)

□ **הוספת נוסח "ונאכל מפריה ונשבע מטובה"** – מחלוקת ראשונים

ספר המצוות: אין לאומרו.

הטעם: כיון שאין לחמוד הארץ בשביל פריה וטובה, אלא לקיים המצוות התלויות בה.

בה"ג: היה אומרו. (טור)

שינוי חנוסח בין פירות ארץ ישראל לשל חו"ל

☞ **על פירות חו"ל** – חותם על הארץ ועל הפירות. (שו"ע)

☞ **על פירות ארץ ישראל** – חותם על הארץ ועל פירותיה. (שו"ע)

« **כשבחו"ל אוכל מפירות הארץ** – מחלוקת ראשונים

ר' יונה: אין צריך לשנות המטבע של חוצה לארץ.

רשב"א: אפילו בחוצה לארץ אם אוכל פירות הבאים מן הארץ מברך על הארץ ועל פירותיה.

(בי"י)

פסק השו"ע – כרשב"א, דחותם גם כן על פירותיה. (שו"ע)

« **בספק כגון בחו"ל הסמוכה לארץ ישראל** – יאמר על הפירות. (משנ"ב נ"ד)

□ **קשה**, הרי בברכה זו יש מעין ד' ברכות של ברכת מזון, מדוע אי"כ נקראת מעין ג'?

י"ל, לפי שעיקר בהמ"ז מן התורה הם רק ג' ברכות, והטוב והמטיב הוא מדרבנן. (משנ"ב נ"ו)

סעיף י"א**ברכת מעין שלוש על יין**

נחלקו בזה הראשונים

רא"ש ור' יונה: ס"ל דכמו בפתיחת הברכה מתחילין ביין על הגפן ועל פה"ג משום שבחו ועילויו, כן צריך להזכיר שבחו גם בחתימת הברכה.

רמב"ם וסמ"ג: ס"ל דבחתימת הברכה די אם יזכיר סתם ועל הפירות. (בי"י)

פסק השו"ע – דיעשה כמו שירצה, ובברכה מעין שלוש דיין אינו חותם על הגפן ועל פרי הגפן, אלא על הארץ ועל פרי הגפן, או על הארץ ועל הפירות.

אך צדדו האחרונים: דהמנהג לחתום על הארץ ועל פרי הגפן. (משנ"ב נ"ו)

« **לכו"ע** – בדיעבד אם סיים על הארץ ועל הפירות בודאי יצא. (משנ"ב נ"ו)

□ **בדיעבד אם לא הזכיר תיבת "ארץ"** – יצא. (משנ"ב נ"ה)

סעיף י"ב

חזכרת מועדים בברכת מעין שלוש

מקור: ירושלמי ברכות (פ"ו ה"א)

נחלקו בזה הראשונים

תוס' רשב"א וראב"ד: לא נהגו להזכיר מעין המאורע.

ר' יונה רא"ש ורמב"ם: נוהגים להזכיר מעין המאורע. (בי"י)

פסק השו"ע – בשבת ויום טוב וראש חודש – מזכירין מעין המאורע.

« **ובדיעבד** אפילו לא הזכיר מעין המאורע – יצא. (משנ"ב נ"ח)

הטעם:

א. שהרי אינו מחוייב ויכל שלא לאכול כלל.

ב. ועוד שיש פוסקים דס"ל דאינו מזכיר כלל. (שעה"צ ס')

□ **אך בחנוכה ופורים** – אין מזכירין. (שו"ע)

□ **אם אכל פירות מז' מינים ואכל מיני מזונות ושתה יין** – יכלול הכל בברכה אחת ויקדים המחיה ואחר

כך הגפן ואחר כך העץ. (שו"ע)

□ כיצד חותם?

• **על המחיה** – תמיד מכלילו.

• **גפן ופירות** – מחלוקת

שו"ע: אומר "על פה"יג ועל הפירות".

מג"א וגר"א: מצדד שלא לומר רק "ועל הפירות". (שו"ע ומשנ"ב ס"א)

הכריע המשנ"ב – דמנהג העולם כהשו"ע, וברכה שאין צריכה לא שייך כאן דאין מוסיף שם.

« **בדיעבד** אם לא אמר פרי הגפן – בודאי אין חוזר. (משנ"ב ס"א)

סעיף י"ג

אכל מכמה מינים

☞ **אם אכל פירות משבעת המינים ואכל תפוחים** – אין צריך לברך על התפוחים בורא נפשות שגם הם

בכלל ברכת על העץ, שגם הם פרי העץ הם. (שו"ע)

« **אבל סחטן ושתה מימיהן** – אינו נפטר בברכת על העץ, דלאו פרי הוא כלל. (משנ"ב ס"ג)

☞ **אבל אם אכל תפוחים ושתה יין** – צריך לברך בורא נפשות על התפוחים. (שו"ע)

« **אם סיים בברכת היין על הארץ ועל הפירות** – מחלוקת ראשונים

רמב"ם: אין ברכת על המחיה פוטרם.

סמ"ק: אם חותם בברכת היין על הארץ ועל הפירות פוטר את התפוחים. (בי"י)

להלכה – מחלוקת

מג"א: אין תפוחים בכלל ואינו יוצא.

עולת תמיד: יוצא גם על התפוחים. (משנ"ב ס"ד)

אך צידד המשנ"ב – שיברך נפשות על התפוחים תחילה.

☞ **אם אכל בשר או פרי האדמה ושתה יין, או אכל מז' המינים** – מחלוקת ראשונים

רא"ש: צריך לברך על כל אחת ואחת.

טור: אינו צריך לברך על ליפתן הבשר, שברכת על המחיה פוטרנו, דאף הוא זיין. (טור)

פסק השו"ע – דצריך לברך על כל אחת ואחת.

וה"ה, אם אכל בשר ודגים ואכל מחמשת מינים – דאין נפטר בזה. (שו"ע)

סעיף י"ד-ט"ו**שתה יין זכר בורא פרי הגפן ואכל ענבים****נחלקו בזה הראשונים**

ר' יחיאל: אין צריך להזכיר על העץ ועל פרי העץ בברכה אחרונה, שגם הענבים הם פרי הגפן.
הטור הוסיף: שמטעם זה גם מברכה ראשונה יפטר בבורא פרי הגפן שמברך על היין.

רא"ש: אינו נפטר לא בברכה ראשונה ולא בברכה אחרונה. (טור)
 פסק השו"ע – כרא"ש, דצריך לברך עליהם בורא פרי העץ.

וכן בברכה אחרונה – צריך להזכיר על העץ ועל פרי העץ. (שו"ע)

□ **ואם בדיעבד בירך על הענבים בורא פרי הגפן או אחריהם על הגפן** – יצא. (שו"ע סעי' ט"ו)

□ **ה"ה אם שתה יין ונתכוין לפטור הענבים** – יצא. (משנ"ב ס"ט)

□ **ואם בירך על היין בורא פרי העץ** – מחלוקת

פנים מאירות: יצא בדיעבד.

מג"א: לא יצא. (משנ"ב ע')

הכריע המשנ"ב – דספק ברכות להקל. (משנ"ב ע')

סעיף ט"ז**שתה יין זמים** – אין לו לברך על המים בורא נפשות.

הטעם: שברכת היין פוטרתו כשם שבברכה ראשונה יין פוטר כל מיני משקים. (שו"ע)

« **ודווקא כשקבע על היין, או כשהיו המשקין לפניו בשעת ברכה** – שאז פוטרם.

אבל אם לא קבע וגם לא היו המשקין לפניו בשעת ברכה – צריך לברך על המשקין לאחריהם

כשם שצריך לברך לפניהם. (משנ"ב ע"ב)

« **אך אם היה דעתו עליהם בשעת ברכה** – אין צריך ברכה לפניו. (שעה"צ ע"א)

« **מדובר דווקא אם שתה רביעית יין**. אך אם שתה פחות מכשיעור – צ"ע. (שעה"צ ע')

« **ואפילו אם אירע שהביאו המשקין אחר שנמלך והסיח דעתו משתיית היין** [דאז בודאי צריך

לברך ברכה ראשונה על המשקין] – אין צריך לברך נפשות. (משנ"ב ע"ג) [דלא כמג"א שחולק בזה.

(שעה"צ ע"ב)]

□ **כוס של ברכה** – האם ברכת מעין שלש טעונה כוס של ברכה – מחלוקת ראשונים

אגור בשם י"א: טעונה כוס, וישתה אז פחות מכשיעור, דשוב פטור מברכה אחרונה.

הר"ר אביגדור וד"מ: אינו צריך כוס. (ד"מ ה')

סעיף י"ז**האם ברכת המזון פוטרת ברכת מעין שלוש**

☞ **בדייסא ובה' מיני דגן** – מחלוקת

שו"ע: ברכת שלשה אינה פוטרת מעין שלשה ואין ברכת המזון פוטרתו, כיון דאית להו עילויא אחרינא

בפת שפת נעשית עיקר ממני דגן, לא שייך ברכת שלשה כי אם בפת.

אחרונים: בדיעבד ברכת המזון פוטרתו, דכיון דהוא זיין לא גריעא מתמרים. (משנ"ב ע"ה)

☞ **אבל בין**

• **אם שתה יין שלא בתוך הסעודה ובירך עליו בהמ"ז** – מחלוקת ראשונים

ר' יונה והרא"ש: נפטר בדיעבד.

הרמב"ן והר"ן: יין אין נפטר בבהמ"ז.

פסק השו"ע – דברכת המזון פוטרתו ויצא. (שו"ע)

הטעם: משום דין זיין וסועד הלב כמו לחם. (משנ"ב ע"ו)

« **בהרבה יין** – הביאוי"ה נשאר בצ"ע, דמשמע מהגמרא שהוא גורר ואינו סועד. (ביאוי"ה ד"ה ברכת)

- **אם שתה בתוך הסעודה** – אף דברכה ראשונה צריך לברך משום דחשוב וגורם ברכה לעצמו, אבל ברכה אחרונה לכו"ע נפטר ע"י ברכת המזון. (ביאו"ה ד"ה אבל ב"ן)
- **אם שתה אחר גמר סעודה** – מחלוקת ראשונים
- רבנו יונה והרשב"ם והמאור**: נפטר ממילא ע"י בהמ"ז שברך על הלחם אף שלא כוון בפירוש על היין.
- רא"ש הרמב"ן והר"ן**: טעון ברכה לפני ולאחריו ואין לסמוך על בהמ"ז.
- וצידד המשני"ב – דלדין אין נפק"מ בזה דלדין נחשב הכל כתוך הסעודה. אם לא כשאמר הב לך ונברך דאז יהיה תלוי באלו הדעות.
- וע"כ טוב שיכון בהדיא לפטור בבהמ"ז את היין ואז יוצא לרוב פוסקים. (ביאו"ה ד"ה אבל ב"ן)
- **אם שתה קודם הסעודה לבד** – מחלוקת
- המאור והרמב"ן והר"ן**: אין נפטר בבהמ"ז.
- רא"ש**: נפטר לכתחילה משום ד"ן גורר תאות המאכל ושייך לסעודה.
- השו"ע בסימן קע"ד ס"ו פסק – כרא"ש, דנפטר לכתחילה.
- וצידד המשני"ב - דמ"מ לכתחלה בודאי נכון שיכון בבהמ"ז לפטור היין ששתה. (ביאו"ה ד"ה אבל ב"ן)

תמרים – מחלוקת ראשונים

- רשב"א**: אינם טעונים ברכה לאחריהם, משום דאינהו גופיהו מיזן זייני ונפטרים בברכת המזון.
- בה"ג**: לא נפטרים בברכת המזון. (ב"י)
- פסק השו"ע – בדיעבד ברכת המזון פוטרנו ויצא, אך לכתחילה בודאי יש לו לברך ברכה המיוחדת. (שו"ע וביאו"ה ד"ה והוא הדין)
- הטעם: דתמרים נמי זיין, כעין מיני דגן, ושייך בהם בדיעבד ברכת המזון.
- « ואפילו לא אמר אלא ברכת הזן בין על היין בין על התמרים – יצא. (שו"ע)
- ואם נזכר עד שלא חתם ברכת הזן – יתחיל ועל שהנחלת לאבותינו ארץ חמדה טובה ורחבה ויסיים ברכה דמעין שלש. (שו"ע)

משא"כ שאר פירות אפי' מז' המינים – אפי' בדיעבד אין יוצא בברכת המזון. (משני"ב ע"ז)

סעיף י"ח

- לא יכלול על חספק שום תוספת בברכה מעין שלש**, אף על פי שאינו מוסיף שם ומלכות. (שו"ע)
- כגון: **כששתה משקה שספק אם ברכתו על הגפן וכו' או בורא נפשות רבות וכו'**:
- לכתחילה – לא יאכל דבר שברכתו בורא נפשות רבות ודבר שברכתו על העץ ויכלול עמו גם כן על הגפן ועל פרי הגפן כו' מספק.
- הטעם דאסור: דשמא ברכתו בני"ר - ואין שייך פה שם גפן כלל - ומוטב שלא להזכיר כלל. (משני"ב פ"ו)
- אבל בדיעבד – דהיינו שכבר שתה משקה שיש לו ספק – מוטב שיכלול בתוכה, ממה שישאר בלי ברכה אחרונה כלל. (רמ"א ומשני"ב פ"ב)
- **ואם אכל פרי עץ ואינו יודע אם הוא משבעת המינים**, ואין לו פרי אחר שהוא משבעת המינים להוציאו בברכת מעין שלש – יוכל ליקח יין וה"ה אחד מהי מיני דגן שברכתו ג"כ מעין שלש, ויוסיף לכלול בהברכה על העץ ועל פרי העץ – ויצא. (משני"ב פ"א)
- הטעם: דממ"נ, דאף אם הפרי זו אינה משבעת המינים שייך לומר עליה פרי העץ. (משני"ב פ"א)

סימן רט

סעיף א'

טעה בברכה בדיבורו או בכונתו

מקור: ברכות (יב.) – פשיטא היכא דקא נקיט כסא דחמרא בידיה וקסבר דשיכרא הוא ופתח וברך אדעתא דשיכרא וסיים בדחמרא – יצא, דאי נמי סיים בשיכרא יצא, דהא תנן על כולם אם אמר שהכל יצא.

אלא נקיט כסא דשיכרא בידיה וקסבר דחמרא הוא, פתח וברך אדעתא דחמרא וסיים בשיכרא מאי? בתר פתיחה אזלינן או בתר חתימה אזלינן? ונשארה הגמ' בספק.

☞ **טעה רק בדיבור אך כונתו ודעתו היו כראוי**

כגון: שלקח כוס של שכר או של מים, ופתח ואמר ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם על דעת לומר שהכל, וטעה ואמר בורא פרי הגפן – מחלוקת ראשונים

רמב"ם: אין מחזירין אותו.

רש"י ורוב הפוסקים: מחזירין אותו. (שו"ע ובי"י)

להלכה – מחלוקת

שו"ע: אין מחזירין אותו מפני שבשעה שהזכיר שם ומלכות שהם עיקר הברכה לא נתכוין אלא לברכה הראויה לאותו המין.

אחרונים ומשנ"ב: כרוב הפוסקים, דלא יצא ומחזירין אותו, דלא אזלינן בתר דעתו כיון שבפיו הוציא ברכה שאינה ראויה לאותו המין ולא יצא ומחזירין אותו. (משנ"ב א')

☞ **טעה בתחילה בדעתו, אך בדיבורו סיים כראוי**

כגון: שלקח כוס שכר או מים וסבור שהוא של יין, ופתח ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם על דעת לומר בורא פרי הגפן, ונזכר שהוא שכר או מים וסיים שהכל – מחלוקת ראשונים

רוב הפוסקים: יצא, דספיקא דהגמ' אזלינן לקולא.

ר"י: יש להחמיר. (בי"י)

פסק השו"ע – כרוב הפוסקים, דיצא. (שו"ע)

□ **ה"ה דכ"ש** אם היה בידו יין וסבור שהוא מים, ופתח אדעתא לומר שהכל, ונזכר ובירך בורא פרי הגפן – יצא, שהרי אף אם סיים שהכל יצא. (רמ"א)

סעיף ב'

טעה בדיבורו ותיקן תוך כדי דיבור

□ **בברכות דרבנן** – כברכות הנהנין:

כגון: שלקח כוס של שכר או מים, ובירך ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם בורא פרי הגפן.
• **אם תוך כדי דיבור נזכר שטעה** ואמר: שהכל נהיה בדברו, וכך היתה אמירתו: ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם בורא פרי הגפן שהכל נהיה בדברו – יצא. (שו"ע)

הטעם: כיון שחתימת הברכה הזכיר בפיו כהוגן יצא בדיעבד. (משנ"ב ה')

« ואפילו אם בעת תחילת הברכה היה סבור שהוא יין – יצא. (משנ"ב ה') [דלא כמג"א שחולק בזה. (שעה"צ ב')]

• **אבל תיקן לאחר כדי דיבור** – לא מהני עקירתו וחוזר ומברך. (משנ"ב ו')

□ **אבל בברכות דאורייתא כבהמ"ז** – צריך לחזור ולברך אף כשתיקן תוך כדי דיבור.

כגון: אם אירע כה"ג, כגון שאכל לחם וטעה וסבר שאכל פירות והתחיל לברך בא"י אמ"ה על העץ ועל פרי העץ ונזכר שהוא לחם וסיים הזן את העולם וכי' כהוגן – צריך לחזור ולברך. (משנ"ב ו')

« אבל אם טעה וסבר על הלחם שאכל שהוא אחד מחמשת המינים – יכול לסיים הזן את העולם כולו וכי' ויצא דמחיה נמי מזון הוא. (משנ"ב ו')

« אם בשעה שאמר שם ומלכות היתה כוונתו כהוגן אלא שסיים הברכה לא כראוי – אף בדאורייתא מועיל ואינו חוזר. (ביאור"ה ד"ה ותוך)
 « **כשטעה בדעתו בדאורייתא** – שכשאמר ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם היתה דעתו לומר על העץ ועל פרי העץ, ונזכר וסיים בפיו הזן את הכל – מחלוקת **ריא"ז ומג"א**: לא יצא, וצריך לחזור לראש, דספיקא דאורייתא הוא.
ראב"ד ורמב"ן: אף בדאורייתא יצא, דלא אזלינן כלל בתר מחשבה לבד כיון שבפיו אמר כהוגן.
והביאור"ה – נשאר בזה בצ"ע. (ביאור"ה ד"ה ותוך)
 □ **מי שאומר אחר ברכת היין בורא מאורי האש, ונזכר שצריך להקדים בשמים, וסיים בורא מיני בשמים** – יצא ידי בשמים. (משני"ב ו')
 « ודווקא כשנתכוין בשעת הזכרת שם ומלכות על הבשמים שנקט בידו. (משני"ב ו')

□ כשטעה והוציא אחרים

כגון: אם היו אחרים שותים גם כן ויין לפניהם, ודעתו גם כן על יין שהיה סבור שבכוסו יין, ובירך בורא פרי הגפן, ונמצא אחר כך שבכוסו מים או שכר – כשחוזר ושותה אחר כך יין אין צריך לחזור ולברך, ויוצא בברכה שבירך על כוסו, אף על פי שהיתה בטעות – ברכתו ברכה. (רמ"א)
הטעם:

- א. **מפני שהוציא אחרים ששותין שם** – והוא לכו"ע. (רמ"א ומשני"ב ח')
- ב. **מפני שדעתו היה לשתות גם כן שאר יין** – מחלוקת **רמ"א**: היכא שלא היה דעתו בהדיא ורק בסתמא – צריך לחזור ולברך, ולכן בענייננו נמי כתב דהא דעתו וכו'.
- לפוסקים** שסוברין דאפילו בסתמא אין חוזר ומברך, א"כ ה"ה בענייננו כשנמצא מים ושותה כוס אחר יין שהיה לפניו – בכל גווני א"צ לחזור ולברך. (רמ"א ומשני"ב ח')
- « ואם אמר בינתיים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד – צריך לחזור ולברך, ולא מועיל בזה מה שמוציא אחרים ברכתו לגבי עצמו. (שעה"צ י"ב)
- « ואם לא היה יין לפנייהם, רק שהיה סבור להשקותם מכוס זה – לא מועיל. (שעה"צ י"ג)

סעיף ג'

אם נסתפק אם בירך

☞ **ברכת המזון** – לכו"ע חוזר, דהוי ספק דאורייתא. והוא שאכל כדי שביעה. (משני"ב)
 ☞ **ברכת מעין שלוש** – מחלוקת ראשונים
רמב"ם וסמ"ג: ברכת מעין שלש שמברכין על שבעת המינים הוא מדרבנן.
רא"ש ורשב"א: גם מעין שלש דאורייתא. (בי"י)
 להלכה – מחלוקת
שו"ע: אינו חוזר, דברכה מעין שלש שמברכין על שבעת המינים הוא מדרבנן – והוי ספק דרבנן לקולא.
משני"ב: מי שאכל כדי שביעה מפירות או תבשיל של שבעת המינים ונסתפק לו אם בירך אחריו יאכל עוד מאותו המין שיעור כזית ויברך אחריו ויוציא על ידי זה גם הספק שלו. (משני"ב י')
 ☞ **ברכה ראשונה** – אינו חוזר, דהוי דרבנן. (שו"ע)

סימן רי

סעיף א'

האוכל והשותה פחות מכשיעור כזית באוכלין ורביעית במשקין

נחלקו בזה הראשונים

רמב"ם רי"ף ורא"ש: מברך תחלה ברכה הראויה לאותו המין, ולאחריו אינו מברך כלל.

ר' יונה: על פחות מכשיעור יברך שהכל.

רב אחא משבחא: על פחות מכשיעור לא יברך כלל גם ברכה ראשונה.

ר"י ואגור: אם אכל משבעת המינים פחות מכשיעור יברך נפשות. (טור ובי"י)

פסק השו"ע – כרמב"ם רי"ף ורא"ש, האוכל פחות מכזית בין מפת בין משאר אוכלים, והשותה פחות מרביעית, בין מין בין משאר משקים – מברך תחלה ברכה הראויה לאותו המין, ולאחריו אינו מברך כלל.

הטעם בשיעורים אלו דווקא: דבפת הלא כתיב ואכלת ושבעת וברכת וגוי ואין אכילה בכל

התורה פחותה מכזית. ובמשקין כפי שמצינו בשיעור שתיית משקין אסורין דחיובו ברביעית.

(משני"ב ד')

□ דבר שהוא כברייתו

מקור: בירושלמי ברכות (פ"ו ה"א) - מבואר שמברכים על בריה, דר' יוחנן נסב זית וברך לפניו ולאחריה, משום בריה. אך בבבלי לא נזכר דין זה.

נחלקו בזה הראשונים

ר' יונה ורי"ף: הבבלי חולק על הירושלמי, ואין הלכה כירושלמי.

ר' יוסף: הבבלי אינו חולק על הירושלמי, דהבבלי מדובר שהוסרו הגרעינים ונמלח דלא הוי כברייתו, אך בירושלמי מדובר שהזית היה שלם.

רא"ש: שני מעשים שונים הם, בירושלמי היה המעשה בזית שלם, ואילו בבבלי קרה מעשה אחר כשלא היה בזית גרעין ונמלח. (בי"י)

השו"ע הביא את דעת התוס' שהסתפקו לומר שעל דבר שהוא כברייתו, כגון גרגיר של ענב או של רמון [וה"ה יגד"ע אחת או קטנית אחת], האם מברכין לאחריו אף על פי שאין בו כזית.

והכריע השו"ע – דלכך נכון לזהר שלא לאכול בריה פחות מכזית.

□ הטעם לאסור: מפני חשיבותיה. (משני"ב ו')

□ גזר בריה – לא נקרא בריה אלא אם אכלו כמות שהוא, אבל אם לקח הגרעין ממנו לא מקרי בריה.

(רמ"א)

□ עוד מדיני ברייה:

□ אם נתרסקה קודם אכילה – לא מקרי בריה. (משני"ב ו')

□ אם נפל ממנו קצת ע"י בישול – ג"כ נתבטל ממנו שם בריה. (משני"ב ח')

□ אם נמצא בתוך הגרעין עצמו דבר שראוי לאכול, ואכל מה שבתוך הגרעין וזרק קליפתו הקשה –

דזה ג"כ הוי בכלל בריה. (משני"ב ט') [דלא כמאמר מרדכי שמפקפק בזה. (שעה"צ כ"ה)]

□ ברכה אחרונה של יין בכזית – מחלוקת ראשונים

התוס': מסתפקים עוד בברכה אחרונה של יין אם מברכין אותה על כזית.

רמב"ם: בין יין בין שאר משקין – אין מברכין עליהם ברכה אחרונה בפחות מרביעית. (טור ובי"י)

הכריע השו"ע – דכיון שיש שמסתפקים בדין זה, לכן טוב לזהר שלא לשתות אלא פחות מכזית או רביעית. (שו"ע)

□ ובדיעבד אם שתה כזית ואין לו רביעית – טוב לזהר שלא ישתה עד רוב רביעית, וכ"ש שלא

ישתה כשיעור ביצה, דיי"א דעל שיעורים אלו יש לברך ברכה אחרונה. (משני"ב י"ב)

□ האם ברכת בורא נפשות צריכה שיעור רביעית – מחלוקת ראשונים

תוספות: בורא נפשות צריכה שיעור כברכת על הגפן.

רא"ש: מסתפק בזה באם צריכה שיעור.

רמב"ם ורי"ף: בורא נפשות רבות צריכה שיעור. (בי"י)

מדיני הצירופים:

- **כל האוכלין** – מצטרפין לכזית לברך עליהן ברכה אחרונה לענין נפשות. כגון כשאכל חצי זית משבעת המינין וחצי זית אחר מברך אחריהן בורא נפשות. (משנ"ב א')
- **האוכל והשותה** – אין מצטרף אפי' לענין בורא נפשות. (משנ"ב א')
- **ציר שע"ג ירק** – מצטרף לכזית, דכל אכשורי אוכלא [משקה הבא למתק אוכל] אוכלא הוא. (משנ"ב א')
- **« וה"ה בפת השרוי במשקה או ביין או ברוטב. (משנ"ב א')**
- **אבל אם אכל הפת עם הרוטב בלא טבול** – אין מצטרף. (משנ"ב א')
- **« אך אם היה הרוטב של המאכל מדברים שמברכין עליהן כמו על המאכל – מצטרף הרוטב להמאכל. וצ"ע [כיון שהחיי אדם ס"ל דאף בטיבל ברוטב אין מצטרף]. (משנ"ב א' ושעה"צ ח')**
- **אכל הכזית מעט ונשתה הרבה באכילתו** – אם יש מתחלת האכילה עד סוף האכילה יותר מכדי אכילת פרס אינו מצטרף. (משנ"ב א')
- **« אולם אם אכל פת כדי שביעה דחיובו הוא מן התורה – חייב אף שאכל מעט מעט, דהא עכ"פ ושבעת קרינן ביה. (משנ"ב א')**
- **היה פת סופגנין שנתפח עד שאין האוירים שבו נרגשים** – האוכל כזית ממנו כמות שהוא אינו מברך, דלפי האמת לא אכל כזית. (משנ"ב א')
- **היה כזית ונצטמק ונתמעט בשיעורו** – אין מברכין אחריו אלא א"כ חזר ונתפח. (משנ"ב א')
- **כל המשקין** – מצטרפין לרביעית. (משנ"ב א')
- **« אך יין אין מצטרף.**
- **אבל חצי יין וחצי רביעית שיכר – צ"ע. (שעה"צ ד')**
- **אם שתה והפסיק מעט וחזר ושתה עד שהשלים לרביעית** – מחלוקת שו"ע: אינו מצטרף.
- **גרא [וי"א בשר"ע סי' תריב]: מצטרף. (משנ"ב א')**
- **לכו"ע** – אם שהה מתחילת השתייה עד סוף השתייה יותר מכדי אכילת פרס – אינו מצטרף. (משנ"ב א')
- **« שיעור שתיית רביעית** – משערים כדרך שתיית בני אדם, שאינו שותהו בבת אחת כי אם בשתי פעמים שהוא מדת דרך ארץ. (שעה"צ י"א)
- **שתיית תה וקפה ששותהו מעט מעט** – מחלוקת יש הפוסקים: צריך לברך ברכה אחרונה.
- **מחצית השקל והחיי אדם**: מצדדים שלא לברך.
- **הכריע המשנ"ב** – דאנשי מעשה נוהגין שלבסוף שתייתן מניחין כדי שיעור רביעית שיצטנן מעט כדי שיוכל לשתות רביעית בלא הפסק ולברך ברכה אחרונה. (משנ"ב א')
- **□ אם אכל פחות מכשיעור והלך לחוץ וחזר**, אם חזר ואכל פחות מכשיעור בכדי אכילת פרס – מצטרף. (משנ"ב א')

סעיף ב'

הטועם את התבשיל

- **עד רביעית** – אינו צריך לברך עד רביעית ועד בכלל. (שו"ע ומשנ"ב י"ד)
- **« אפילו לטעום מהרבה קדירות כדי רביעית מכל קדורה וקדורה** – מותר. (משנ"ב י"ד ביאו"ה ד"ה עד)
- **« אסור לברך. ואם בירך – ברכתו לבטלה ואסור. (משנ"ב י"ד)**
- **« טעימת אוכל לידע אם הוא טוב** – שיעורו רק עד כזית. (משנ"ב י"ד)
- **« ואם טועם לטעימה וגם להנות מזה** – צ"ע, והחיי אדם הצריך לברך. (שעה"צ ל')
- **« אבל יתר מרביעית** – כיון שהוא הנאה יתירה, חשיב כמו שמתכוין לאכילה. (משנ"ב י"ד)

□ **אם בולעו** – מחלוקת ראשונים

רמב"ם ורי"ף: אינו צריך לברך עד רביעית אפילו אם הוא בולעו, ובאוכל שיעורו עד כזית.

« ואם הוא פולט – מותר אפילו ביותר מרביעית בלי ברכה גם לדעה זו. (משנ"ב ט"ו)

ר"ח: אם הוא בולעו - טעון ברכה. ולא פטרו את הטועם אלא כשחוזר ופולט ואז אפילו על הרבה אינו צריך ברכה.

אהל מועד: אינו יכול לפלוט אלא רק עד רביעית. (בי"י)

להלכה – מחלוקת

רמ"א: ספק ברכות להקל.

« וע"כ הלועס לתינוק כיון שאינו בולע אפילו להרבה אין צריך ברכה. (משנ"ב י"ח)

מג"א: בבולע לכו"ע חייב לברך. (משנ"ב י"ט)

הכריע המשנ"ב – דלכתחלה טוב ליזהר הרוצה לבלוע שיתכוין ליהנות ממנו בתורת אכילה ויברך עליו. (משנ"ב י"ח)

□ **עשון סיגרות** – מחלוקת

מג"א: נסתפק בזה.

שע"ת: החליט בפשיטות שאין לברך על עישון הטאב"ק הזה. (משנ"ב י"ז)

סימן ריא

סעיף א"ב

דיני הקדימה בברכת הפירות

מקור: ברכות (מ: מא.) – היו לפניו הרבה מינין – מחלוקת, ר' יהודה אומר: אם יש ביניהן מין שבעה עליו הוא מברך. וחכמים אומרים: מברך על איזה מהן שירצה... אמר עולא: מחלוקת כשברכותיהן שוות [כגון זית ותפוח] דר' יהודה סבר: מין שבעה עדיף. וחכמים אומרים: חביב עדיף. אבל כשאין ברכותיהן שוות כגון צנון וזית דברי הכל מברך על זה וחוזר ומברך על זה.

כשברכותיהם שוות – מחלוקת ראשונים

רא"ש ורי"ף: פסקו כר"י, דמין שבעה עדיף. ואם היו לפניו מיני פירות הרבה, אם ברכותיהם שוות ויש ביניהם ממין שבעה – מקדים מין שבעה אף על פי שאינו חביב כמו המין האחר, ואם אין ביניהם ממין שבעה מקדים החביב.

רמב"ם: פסק כחכמים, אם היה מין אחד חביב לו יותר – בין שברכותיהם שוות בין שאינם שוות, בין שיש בהם ממין שבעה בין שאין בהם ממין שבעה – מקדים החביב לו אז באותה שעה. (בי"י ומשני"ב בהקדמה) **לכו"ע** – אם אינו רוצה בזה יותר מבזה – אם יש ביניהם משבעת המינים מברך עליו תחלה. (משני"ב בהקדמה)

הביא השו"ע את דעת הרא"ש והרי"ף בסעי' א', ואת דעת הרמב"ם בסעי' ב'. והכריע המשני"ב – דמשמע מסתימת המחבר, דהעיקר כדעה הראשונה שהיא דעת רוב הפוסקים. « אפילו השבעת המינים הוא חצי פרי והשאר הם שלמים – מקדים השבעת המינים. אולם, אם שניהם ממין אחד משבעת המינים, או ששניהם אינם מין שבעה – מקדים השלם ואפילו אם החצי חביב יותר שלם עדיף. (משני"ב ד')

אך אם אין ברכותיהם שוות – מחלוקת ראשונים

רא"ש: אפילו יש בהן ממין שבעה כגון צנון וזית – איזה מהם שירצה יקדים ואפילו אינו חביב, דכונת עולא דיוכל לברך תחלה על צנון בפה"א אף שהזית הוא מין שבעה וגם חביב עליו. **מרדכי:** כשאין ברכותיהן שוות ג"כ מקדים מין שבעה. (בי"י) « **בשיטת הרמב"ם - מחלוקת כמי סובר:** **לד"מ:** סובר כמרדכי.

הב"י: מפרש דבריו בפירוש אחר. (ד"מ א')

תוס' ר"ח ורי"ף [ורמב"ם]: צריך להקדים החביב, בין יש בהן ממין שבעה בין אין בהם. דכוונת עולא דלדברי הכל יכול לברך על איזה שירצה תחלה. (בי"י שו"ע ומשני"ב בהקדמה) השו"ע הביא את דעת הרא"ש בסתמא, ואת דעת התוס' ר"ח ורי"ף כ"י"א. **לכו"ע** – אם היה דבר שברכתו שהכל – בודאי מברך על הזית תחלה. (משני"ב ח') « אכן אם שני המינים חביבים אצלו בשווה – מברך על מין שבעה תחלה. (משני"ב ט') « מעלת שלם בדבר שאין ברכותיהם שוות – הדרך חיים הכריע שמעלת שלם עדיף טפילו מחביב ומין שבעה בשאין ברכותיהם שוות. אך השעה"צ נשאר בזה בצ"ע. (שעה"צ ה')

גדר חביב – מחלוקת ראשונים

רא"ש ור' יונה: נקרא חביב המין שרגיל להיות חביב עליו אפילו אם עתה חפץ במין השני.

רמב"ם: נקרא חביב מה שחביב עתה. (בי"י)

הלכה – מחלוקת

שו"ע [בסעי' א' ע"פ המשני"ב]: אפילו אם עתה חפץ במין השני אינו חביב אלא רק אם רגיל לו להיות חביב.

ט"ז: חביב נקרא מה שהוא חביב עליו עכשיו. ומ"מ המברך על מה שחביב עתה בעיניו ג"כ יש לו על מי לסמוך. (משני"ב י"א)

סעיף ג'**בורא פרי העץ ואדמה או ברכת שחבל**

מקור: ברכות (לט).

הביאו לפניו דבר שברכתו בורא פרי העץ ודבר שברכתו שהכל – בורא פרי העץ קודמת, שהיא חשובה שאינה פוסלת אלא דבר אחד. וכן בורא פרי האדמה ושהכל – בורא פרי האדמה קודמת. (שו"ע) הטעם: דברכת העץ מבוררת יותר על איזה מברך וחשובה היא מברכת שהכל, שאינה רק ברכה כוללת לכל המינים. (משני"ב ט"ו)

« וברכת העץ והאדמה קודמים – אפילו מין השני חביב עליו. (משני"ב י"ד)

ואם הביאו לפניו פרי העץ ופרי האדמה – מחלוקת ראשונים

רא"ש ור"ח: איזה מהם שירצה יקדים.

בה"ג ור' שמואל בן חפני: בורא פרי העץ קודם. (בי"י ושו"ע)

הביא השו"ע את ב' הדעות, את דעת הרא"ש בסתמא, ואת דעת הבה"ג כ"א.

והכריע המשני"ב – דנכון לנהוג כ"א הזה אם שניהם שוים בחביבות. (משני"ב י"ח)

« אכן אם פה"א חביב עליו יותר – מברך על החביב. (משני"ב י"ח)

« וכן אם פה"א הוא מין שבעה – יש לו לברך תחלה על החיטה. (משני"ב י"ח)

סעיף ד'**דרך זסיבת הקדימויות**

מקור: ברכות (מא).

פסק השו"ע – כל הקודם בפסוק ארץ חטה ושעורה קודם לברכה, וארץ בתרא הפסיק הענין וכל הסמוך לו חשוב מהמאוחר ממנו לארץ קמא.

הלכך: תמרים קודמים לענבים - שזה שני לארץ בתרא, וזה ג' לארץ קמא.

« ודווקא שאוכל ענבים כמות שהן, אבל אם עשה מהם יין שקובע ברכה לעצמו – בורא פרי הגפן

חשובה, והיא קודמת לברך עליו תחלה. (רמ"א)

□ ומעשה קדירה מחמשת מיני דגן – היא חשובה יותר מברכת היין.

דכל הנאמר סמוך לארץ קמא קודם למה שנאמר סמוך לארץ בתרא לאחר ששוה לו בסמיכה לארץ.

(רמ"א)

□ שעורים זיתים – מחלוקת

מג"א: שעורים לזיתים לא קודם.

לבוש: ברכת מזונות היא קודמת לכל.

הכריע המשני"ב – כלבוש. (משני"ב כ"ה)

« אך קליות של שעורים זיתים – זיתים קודמין. (שעה"צ טז)

□ גדר חשיבות פרי משבעת המינים להקדימו

חשיבות מין שבעה להקדים ראשון לשני - הוא רק כשנגמר הפרי. (משני"ב כ')

□ אם המאוחר חביב עליו יותר – מחלוקת ראשונים

לרא"ש ופוסקים דס"ל כר' יהודה: הולכים לפי הקודם בפסוק.

לרמב"ם דס"ל כחכמים: כשם שטענת חיבוב מבטלת קדימת מין שבעה לשאר מינים, כך תבטל טענת

קדימת כח המוקדם בפסוק זה מוקדם לברכה. (בי"י)

סעיף ה'

קדימת חיטה ושעורה לשאר מינים

כשעשה מהם תבשיל או פת – קודמים לשאר מינים. (שו"ע)

אבל הכוסס חטה שברכתו בורא פרי האדמה – מחלוקת ראשונים בה"ג: הכוסס חטה שברכתו בורא פרי האדמה אינה קודמת לברכת העץ. רא"ש: כיוון שברכותיהן שוות מקדים אף כשכוסס החטה. (טור) להלכה:

- אם העץ חביב עליו – לכו"ע אין החיטה והשעורה קודמת לברכת בורא פרי העץ. (שו"ע ומשנ"ב כ"ו)
- אבל אם שניהם חביבים בשווה – מחלוקת מג"א: דווקא אם הפה"ע חביב יותר אצלו אז הוא קודם אף שהוא מאוחר בקרא. אבל אם שניהם חביבים בשווה חיטה קודמת. גר"א: לא הולכים כלל אחר מוקדם, ועל איזה שירצה יברך תחלה. (משנ"ב כ"ז)

□ ברכת המוציא

ברכת המוציא – קודם לברכת בורא מיני מזונות, וכל שכן לשאר ברכות. (רמ"א) «
אם הדבר השני חביב לו – מחלוקת ראשונים
כלבו: אין ברכת המוציא קודמת לדבר החביב לו.
ראשונים: חולקים עליו בזה. (ד"מ ב')
 הכריע הרמ"א – דאף על פי שהדבר השני חשוב או חביב עליו – ברכת המוציא קודמת.

□ עוד מדיני הקדימה:

וכל זה דאמרינן דאחד קודם לחבירו – היינו שרוצה לאכול משניהם לכן יש להקדים החביב או החשוב. **אבל אם אינו רוצה לאכול משניהם** – אינו מברך רק על זה שרוצה לאכול, אף על פי שגם השני מונח לפניו. (רמ"א)

« ואפילו רוצה לאכול משניהם – אך שלא הביאו עדיין החביב לפניו – אין צריך להמתין בכדי להקדים. (משנ"ב)

« וכל זה דצריך להקדים היינו דוקא לכתחלה, **אבל אם עבר וברך על השני** – אם הברכות שוות יוצא ואין צריך לחזור ולברך על זה שהיה לו להקדים. (רמ"א)

□ ובלבד שיהיה דעתו גם כן עליו בברכתו. (רמ"א)

אבל אם בירך על החשוב – פוטר את שאינו חשוב, אפילו לא נתכוין בפירוש לפוטרו, כיון שהיה מונח לפניו על השלחן בשעת ברכה.

ואם הביאו לו אחר שכבר כלה המין הראשון – צריך לחזור ולברך.

ואם הביאו לו אחר שבירך אבל עדיין לא כלה אכילתו – יש מחלוקת בפוסקים, וספק ברכות להקל. (משנ"ב ל"ב)

□ אם היה מונח לפניו אתרוג וזית:

• **אם הוא בירך על האתרוג בסתמא** – מחלוקת

ב"י בשם הרשב"א: לא נפטר הזית.

ביאו"ה: בודאי לא יחזור ויברך על הזית. (משנ"ב ל"ג)

• **ולכתחילה** – דאפילו אם הוא מברך על הזית – טוב שיכוין במפורש לפטור גם האתרוג אחרי דהאתרוג חביב לו יותר. (משנ"ב ל"ג)

« **ואם אוכל אצל בעל הבית** – הוי כאילו דעתו בפירוש לפטור כל מה שירצה בעל הבית. (ביאו"ה ד"ה ובלבד)

סעיף ו'**קדימת ברכת חמזונות – הכל תלוי בברכה**

ולכך: היה לפניו תבשיל מקמח כוסמין, ושבולת שועל, ושיפון, וגפן ותאנה ורמון – כיון שמברך על התבשיל בורא מיני מזונות, ברכתו קודמת.

הטעם: דאף על גב דהנך ממין ז' ואיהו לאו ממין שבעה. מ"מ, כיון דחשיבי דעבדי מינייהו פת ומברך עלייהו המוציא וברכת המזון – קודמת אף על גב דלא עבדינהו פת. (שו"ע)

□ ועתה נבוא לבאר סדר המעלות בקצרה:**א. המוציא.****ב. בורא מיני מזונות:**

- במ"מ על מעשה קדרה דחטים.
- במ"מ על מעשה קדירה דשעורים.
- במ"מ על מעשה קדרה דשיבולת שועל ושיפון שהוא ג"כ מין שעורים.

ג. בורא פרי הגפן.**ד. בורא פרי העץ:**

- זיתים.
- תמרים.
- וענבים.
- תאנה.
- ורמון.

ה. בורא פרי האדמה.

- « אם יש לפניו בפה"ע ובפה"א – מחלוקת ראשונים, ולמשנ"ב אזלינן בתר החביב אפילו השני מין שבעה.
- « אם היו שניהם חביבין – אזלינן בתר מין שבעה.
- « ואם אחד מהן מוקדם בפסוק כגון שכוסס קליות חטה דברכתו בפה"א ואוכל זית – מחלוקת מג"א וגר"א.
- « אם שניהם אינן מין שבעה – יש להקדים פה"ע אם שוים בחביבות. הא לאו הכי חביב קודם.

ו. שהכל.

- « ואם שניהם שהכל [או שניהם פה"א] – אזלינן בתר חביב.
- « ואם שניהם חביבים אצלו – אזלינן אחר איזה שחפץ עתה.

ז. ברכת הריח – ברכת שהכל קודמת לברכת הריח. (משנ"ב ל"ה)

סימן ריב

סעיף א'

דין עיקר וטפל

מקור: ברכות (מד.):

פסק השו"ע – כל שהוא עיקר ועמו טפילה – מברך על העיקר ופוטר את הטפילה.

« **מאיזה ברכה נפטר?**

• **מברכה שלפניה** – לכו"ע נפטר.

• **מברכה אחרונה** – מחלוקת ראשונים

כלבו: צ"ע אם נפטר גם מברכה שלאחריה.

ב"י ובשו"ע ובד"מ: נפטר בין מברכה שלפניה בין מברכה שלאחריה. (ב"י ד"מ א' ושו"ע)

« **אפילו כל אחד בפני עצמו** – לא מבעיא אם העיקר מעורב עם הטפל, אלא אפילו כל אחד לבדו – נפטר. (שו"ע)

« **ואפילו פת** שהוא חשוב מכל – אם הוא טפל, כגון שאוכל דג מליח ואוכל פת עמו כדי שלא יזיקנו בגרונו – מברך על הדג ופוטר את הפת, כיון שהוא טפל. (שו"ע)

משא"כ אם הוא תאב לאכול פת ג"כ אע"פ שאוכלו עם המליח – אינה טפלה אליו אפילו אם תאב להמליח יותר, וצריך לברך עליה המוציא ופוטר את המליח. (משנ"ב ג')

« **ואם סתם חפץ לאכול דג מליח [ללא סיבת שלא יזיקנו בגרונו] ואוכל עמו פת** – מחלוקת ט"ז וא"ר: אף אז הפת טפילה לדג.

משנ"ב ואחרונים: בסתמא לא אמרינן דהמליח יהיה עיקר נגד הפת, אלא דווקא מחמת סיבה הנ"ל. (שעה"צ ט')

« **נפטר אפילו בתערובות שני מינים שונים** שהאחד הוא העיקר והשני אינו בא אלא לתקנו ולהכשירו. (משנ"ב א')

« **כשהאחד מרובה מחבירו** – אפילו שניהם עיקרים – הרוב הוא העיקר. (משנ"ב א')

« **בחמשת מיני דגן** – אם מעורבין עם שאר מינים אפילו הם המיעוט כל שניתן בהתבשיל לטעם – אזלינן בתרייהו, ומברך עליהם מזונות בלבד, ונפטר תערובות הרוב. (משנ"ב א')

« **ואפילו כל מין ומין עומד בפני עצמו וניכר** – ג"כ בתר רוב אזלינן. (משנ"ב א')

□ **אך היכן שניכר ומובדל כל מין בפני עצמו** – מחלוקת

מג"א: אפילו שניהם עיקר אלא שהאחד מרובה והאחד מועט – תמיד הרוב נחשב עיקר והמועט טפל.

חיי אדם: מצדד דהיכא דמינכר ומובדל כל מין בפני עצמו מברך על כל מין ומין ולא אזלינן בתר רובא.

הכריע המשנ"ב – דלמעשה סב"ל, והרוצה לחוש לחיי אדם ימעכס. (ביאו"ה ד"ה אם)

« **ואפילו כשלא היה הטפל לפניו בשעת אכילת העיקר** – אם היה דעתו בשעת ברכה לאכול גם הטפל. **וכן אם דרכו בכך לאכול הטפל אחריו** – פוטר הטפל.

אבל אם אינו רגיל בכך, וגם לא היה דעתו בפירוש בשעת הברכה לאכול הטפל – צריך לברך גם על הטפל – אך אז מברך על הטפל רק שהכל. (משנ"ב ד')

□ **אם הטפל חביב עליו** – מחלוקת

רמ"א: מברך על הטפל ואחר כך מברך על העיקר.

מג"א וגר"א: אין חילוק בזה, שאפילו אם הטפל חביב עליו מברך על העיקר לבד. (משנ"ב ה')

הטעם: דאף שהטפל חביב עליו בעצם יותר, מ"מ עתה איננו אוכלו רק בשביל העיקר שבשבילו הותחל האכילה, ובלתו לא היה אוכל הטפל כלל. (משנ"ב ה')

« כל זה אפילו בשאין ברכותיהן שוות. (משנ"ב ה')

« וגם אם אין אוכלן ביחד. (משנ"ב ה')

□ **כשאין אוכלן ביחד או שאוכל העיקר תחלה** – לכו"ע מועיל להיות עיקר וטפלה.

□ **אבל אם אוכל הטפל תחלה** כגון שרוצה לשתות ורוצה לאכול תחלה כדי שלא ישתה אליבא ריקנא או שאוכל גרעיני גודגדניות למתק השתייה – מחלוקת **רמ"א, או"ז ותרומת הדשן**: מברך על האוכל תחלה אף על פי שהוא טפל לשתייה, ואינו מברך עליו רק שהכל, הואיל והוא טפל לדבר אחר. « ומברך שהכל כדי שלא יהנה בלי ברכה. (ד"מ ב')

הב"י ע"פ הרא"ש: לא תשנה הברכה. (ב"י)

□ **בשיטת הרמ"א - שמברך שהכל** – מחלוקת **רמ"א**: סתם בזה ולא הזכיר שום חילוק דמיירי בכל גווני.

מג"א: חילק בזה ודעתו דדוקא אם שותה משקין שברכתו שהכל והיה ראוי לברך על המשקה שהכל ולפטור זה, אך מפני שאוכל הטפל תחלה צריך לברך עליו - לכן מברך עליו כברכת העיקר וממילא נפטר גם העיקר בברכתו.

אבל כשברכת העיקר הוא דבר אחר כגון ששתה יין – אין מברך על המאכל שמקודם שהכל רק ברכתו הראויה לו. (משני"ב י')

הכריע המשני"ב – ולכתחילה טוב למנוע לגמרי מלאכול הטפל קודם לעיקר. (משני"ב י')

« **לכו"ע** – אם הטפל חביב עליו מברך עליו ברכה הראויה לו. (משני"ב י')

עוד מדיני עיקר וטפל:

- **שבת שאוכלין אחר הסעודה למתק שתיית היין ששתה מקודם** – אין צריך לברך עליהן, דהן טפלין להיין וברכת היין פוטרותן. « וה"ה כששתה שאר משקין תוך הסעודה. (משני"ב ה')
- **מי ששתה יין שרף ואוכל איזה דבר או מעט פת אחריו להפיג חריפות השתייה** – נעשה הפת טפל ואין צריך לברך עליו.
- אכן דווקא כשהיה דעתו עליו בשעת ברכה או שרגיל בכך ברוב הפעמים. (משני"ב ה')
- **תלוי כמה אוכל** – דכשרוצה לאכול שאר דברים – אינו מותר. רק כשרוצה לאכול רק מעט כדי להפיג המרירות – אז הוא טפל.
- אבל כשרוצה לאכול יותר מזה – אין שייך שם טפל כלל, כיון שאוכל אותם מחמת עצמותם כדי לסעוד הלב.
- וצידד המשני"ב – דטוב למנוע מלאכול פת למיתוק שתיית היין שיכר, כי מי יוכל להבחין היטב אם הוא רק להפיג מרירותו או גם לסעוד הלב. (משני"ב ה')
- **ומי ששורה אחר גמר אכילתו מעט פת ביין שיכר לעכל המאכל** – מחלוקת **מג"א**: יש לברך על היי"ש, דהיי"ש עיקר.
- א"ר**: משמע דטוב באופן זה שישתה תחלה מעט יי"ש קודם ששורה בו הפת ויברך עליו. (משני"ב ה')
- **אם אוכל פת כיסנין עם גבינה או שאר דבר ללפת בו** – אף שהם ג"כ חביבים עליו והוא תאב לאכול אותם – מ"מ מברך רק על הכיסנין לבד, דמסתברא שהוא העיקר אצלו. (משני"ב ה')

סעיף ב'

מרקחת על ריקיין דקים

מרקחת שמניחין על ריקיין דקים – אותם ריקיין הוו טפילה למרקחת. הטעם: שהדבר ידוע שאין מתכוונים לאכול לחם. (שו"ע)

□ **במדינותינו שעושיין הדובשנין** שטובים למאכל ומניחין המרקחת עליהם – א"כ כוונתו ג"כ לאכילת הדובשנין ומברך עליהם. (משני"ב ג')

הביאו לפניו יין ושמן

מקור: ברכות (מג:): – ת"ר הביאו לפניו שמן ויין, בית שמאי אומרים: אוחז את השמן בימינו ואת היין בשמאלו ומברך על השמן וחוזר ומברך על היין. ובית הלל אומרים: אוחז את היין בימינו ואת השמן בשמאלו מברך על היין וחוזר ומברך על השמן.

כתב הטור – שטוב להריח בו. ואוחז היין בימינו ומברך תחילה עליו, ואח"כ נוטל השמן בימינו ומברך עליו. (טור)

« ומכאן נשמע שכל ברכה של דבר מצוה – ראוי לו שיאחז בימין. (ב"י)

